TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

ÇEVİRİDE 'MAKUL', 'MAKBUL' VE 'MÜPHEM': ÇEVİRİ ETİĞİ, MESLEK İLKELERİ VE BİREYSEL AHLAK

BANU TELLİOĞLU
07726206

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. AYŞE BANU KARADAĞ

İSTANBUL
2015

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

ÇEVİRİDE 'MAKUL', 'MAKBUL' VE 'MÜPHEM': ÇEVİRİ ETİĞİ, MESLEK İLKELERİ VE BİREYSEL AHLAK

BANU TELLİOĞLU

07726206

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 30.07.2015
Tezin Savunulduğu Tarih: 24.08.2015

Tez Oy birliği / ~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı:	Doç. Dr. Ayşe Banu Karadağ	
Jüri Üyeleri:	Prof. Dr. Füsun Ataseven	
	Prof. Dr. Nedret Öztokat	
	Prof. Dr. Yakup Çelik	
	Yrd. Doç. Dr. Ayza Vardar	

İSTANBUL
Ağustos 2015

ÖZ

ÇEVİRİDE 'MAKUL', 'MAKBUL' VE 'MÜPHEM':
ÇEVİRİ ETİĞİ, MESLEK İLKELERİ VE BİREYSEL AHLAK

Banu Tellioğlu
Ağustos 2015

Günümüzde çeviri alanından ya da alan dışından pek çok kişi çeviri etiğinin daha çok meslek etiği biçiminde ele alınmasını, yeminlerin, meslek ilkelerinin, meslek standartlarının ve yasaların daha kapsayıcı hale getirilmesini istemektedir. Bu tezin temel amacı, evrensel geçerliliği olması istenen meslek ahlak kodlarının çevirmenin ahlaklı davranmasına yol açıp açmayacağını sorgulamaktır. Bu doğrultuda, tezin 2. Bölümünde, belli başlı çeviri kuramlarının temel kabulleri, önemli terimleri ve çeviribilime katkıları incelenerek, norm koyucu ve evrenselci yaklaşımın dünden bugüne nasıl taşındığı, neye hizmet ettiği, nasıl bir işlev üstlendiği 'makul' ve 'makbul kavramları üzerinden sorunsallaştırılacaktır. Çevirmenin bireysel ahlakı sorunsalı özellikle Zygmunt Bauman'ın birey ahlakının 'müphemliği' kavramından hareketle ele alınacak ve son olarak da izlerini sürdüğümüz görüşlerin genel değerlendirmesi yapılacaktır. Çalışmanın 3. Bölümünde ise amaç, son zamanlarda bir meslek etiği olarak düşünülen çeviri etiğinde bugün gelinen noktayı mercek altına almak, meslek etiğine duyulan ilgideki artışın altında yatan nedenleri saptamak, daha kapsayıcı ve evrensel olması arzulanan ahlak kodlarını yeminler, meslek ilkeleri ve yasalar üzerinden okumaya çalışmak, bütün bu ahlak kodlarının varlığına karşın, çevirinin bazı alt alanlarında ne tür ahlaki sorunlar, çelişkiler, ikilemler yaşandığını ya da yaşanabileceğini gözler önüne sermektir. Dolayısıyla, İoanna Kuçuradi'nin değer/değerler etiği düşüncesinden yola çıkılarak çevirinin çeşitli alt alanlarında karşılaşılan/karşılaşılabilecek ahlaki sorunların, başka mesleklerde karşılaşılabilecek ahlaki sorunlardan ya da ikilemlerden farklı olup olmadığı tartışılacak ve meslek etiğinin işlevleri sorgulanacaktır. Ayrıca, uzmanlaşmayı vurgulamak suretiyle 'makbul' meslek mensubunun resmini çizen meslek etiklerinin ve meslek ilkelerinin birey ahlakı açısından ne anlama gelebileceği, gene Bauman'ın postmodern etik ve birey ahlakının 'müphemliği' düşüncesi çerçevesinde ele alınacaktır.

Tezde, belli bir dönemde belli bir topluluk tarafından kabul görebilecek normları evrensel geçerliliği olması istenen ahlak kodları biçiminde sunan norm temelli bir çeviri etiği ya da meslek etiği yerine, çevirmenin bireysel ahlakını temel alan bir anlayış benimsemenin daha anlamlı, faydalı ve demokratikleştirici olabileceği savunulmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Çeviri etiği, meslek etiği, meslek ilkeleri, çevirmen yemini, standartlaşma, uzmanlık, evrenselcilik, görecilik, bireysel ahlak, müphemlik.

ABSTRACT

‘THE RATIONAL’, ‘THE ACCEPTABLE’ AND ‘THE AMBIVALENT’ IN TRANSLATION:

TRANSLATION ETHICS, PROFESSIONAL CODES AND INDIVIDUAL MORALITY

Banu Tellioğlu
August 2015

The idea that translation ethics should be regarded as professional ethics and that oaths, professional codes, standards and laws should be more comprehensive is shared by many in and outside the field of translation. The major aim of this dissertation is to question whether professional codes suffice to make translators moral individuals. Chapter 2 presents an overview of major translation theories with their propositions, basic terminology and contributions to the field aiming to explore their underlying implications and to problematize how normative tendencies and universalist ideals are transferred to the present day through the concepts of ‘the rational’ and ‘the acceptable’. The chapter also looks at the issue of translator’s morality using Zygmunt Bauman’s idea of ‘ambivalence’ in individual moral decisions and evaluates the positions these theories take in translation ethics. Chapter 3 seeks to scrutinize the present day situation in translation ethics lately referred to as professional ethics. Following an inquiry into the possible reasons behind the globally increasing interest in professional ethics and in translation ethics in particular, the chapter proceeds to examine the existing oaths, professional codes and laws that reflect universalist ideals and to draw attention to some (potential) moral problems, conflicts and dilemmas in certain sub-fields of translation despite the existence of such codes. Drawing on İoanna Kuçuradi’s interpretation of value ethics and starting from the question of whether the existing or possible moral problems in translation actually differ from those encountered in other professions, the chapter also discusses the functions of professional codes. Finally, in the light of Bauman’s view of postmodern ethics and his ideas on ‘the ambivalence’ of morality, the chapter seeks to reveal how moral decisions are determined by professional ethics and codes leaving limited space for individual decisions and even taking the individual out of the moral equation.

This dissertation proposes that it might be more meaningful, beneficial and, above all, democratic to adopt a view of ethics emphasizing the individuality of moral choices than to insist on formulating deontic codes in the hope that they may be universally accepted.

Keywords: Translation ethics, professional ethics, professional codes, standardization, professionalization, translator’s oath, universalism, relativism, individual morality, ambivalence.

ÖN SÖZ

Yaptığı yorumlarla ve getirdiği önerilerle çalışmamın biçimlenmesini sağlayan çok değerli danışmanım Doç. Dr. Ayşe Banu Karadağ'a, yapıcı eleştirileriyle bana yol gösteren değerli jüri üyeleri Prof. Dr. Füsun Ataseven ve Prof. Dr. Nedret Öztokat'a, doktora çalışmalarım boyunca anlayışını hiçbir zaman esirgemeyen Prof. Dr. Sündüz Kasar'a ve çalışmamın her aşamasında beni cesaretlendiren Yard. Doç. Dr. Ayza Vardar'a, bu uzun süreçte beni hem maddi hem manevi anlamda destekleyen aileme teşekkürü borç bilirim.

Bana 'makbul' sayılanın her zaman 'iyi' ya da 'güzel' olmadığını, 'doğru' olanın çoğu kez 'makbul' sayılmadığını, 'makbul' sayılana başkaldırmanınsa insanın onuru olduğunu ve 'makbul'ün sınırlarına hapsedilen tüm insanların, özellikle de kadınların, ancak bu yolla özgürleşebileceğini öğreten Ceren Demirdöğdü'nün sonsuz desteği olmadan, kuşkusuz, bu tez yazılamazdı.

İstanbul, Ağustos 2015

Banu Tellioğlu

Sevgili dostlarım Güven Savaş Kızıltan'ın, Elif Ertan'ın ve Ebru Gültekin Ilıcalı'nın anısına...

İÇİNDEKİLER

ÖZ iii
ABSTRACT iv
ÖN SÖZ v
İÇİNDEKİLER vii

1. GİRİŞ 1

2. ÇEVİRİ TARİHİNDE TEMEL ANLAYIŞLAR, ETİKTE ARAYIŞLAR 11

2.1. Evrensellik Çıkmazı 11
2.1.1. 'Makbul'un İlamı 13
2.1.2. 'Makbul'u 'Makul'le Açıklamak 16
2.1.3. Çeviribilimde 'Makul' Yöntem 23
2.1.3.1. Bir Dizge Olarak Çeviri 26
2.1.3.2. 'Makbul'u Betimlemek 30
2.1.3.3. Evrensellikten Bireyselliğe 33
2.1.3.3.1. Bireyin Kültürü 34
2.1.3.3.2. Eşdeğerliğin Ötesi 37
2.2 Ötekine Açılan Bir Kapı Olarak Çeviri 41
2.2.1. İkiliklerden Kopuş 42
2.2.2. İdeoloji, Asimetrik Güç ve 'Makbul'e Başkaldırı 48
2.3. Birey Ahlakının 'Müphem'liği 56
2.4. Temel Çeviri Kuramlarında 'Makbul', 'Makul' ve 'Müphem' 62

3. BİR MESLEK ETİĞİ OLARAK ÇEVİRİ ETİĞİ 71

3.1. Yeni Evrenselcilik 74
3.2. Yeni Dünyanın Getirdikleri 77
3.3. Hangi Çeviri Etiği? 82
3.4. 'Makbul'un İlamında Kutsal Üçleme 87
3.4.1. Evrensellik Ülküsünün Simgesi Olarak Çevirmen Yemini 88
3.4.2. Birlikler ve Meslek İlkeleri 94
3.4.3. Standartlaştırma, Yasalaştırma 108
3.5. Meslek Etiğinde Bitmeyen Sorunlar 121
3.5.1. Özgünün Gücü 121
3.5.2. Kalite Kaygısı 129
3.5.3. Elektronik Çeviri ve Çevirmen 139
3.5.4. Sığınmacıyı Savunmak 145
3.6. Meslek Etiği ve Çevirmenin Bireysel Ahlakı 154

3.7. Meslek İlkeleriyle ‘Müphem’den Kaçış 160

4. SONUÇ 166

KAYNAKÇA 173

EKLER 184

Ek 1a Finlandiya Çevirmen Yemini Zaptı 184
Ek 1b Türkiye Çevirmen Yemini Zaptı 184
Ek 2 Amerikan Çevirmenler Birliği Meslek İlkeleri 185
Ek 3 Arşimed Yemini (Taslağı) 186
Ek 4 Hipokrat Yemini 187
Ek 5 Çevirmen Yemini Taslağı 188
Ek 6a Uluslararası Çevirmenler Federasyonu Çevirmenlik Bildirgesi 189
Ek 6b International Federation Of Translators Translator’s Charter 193
Ek 7a UNESCO Nairobi Genelgesi 197
Ek 7b UNESCO Nairobi Recommendation 202
Ek 8 Çevirmen Seviye 6 Ulusal Meslek Standardı 208

ÖZ GEÇMİŞ 226

1. GİRİŞ

Çeviri etiği son 20 yıldır çeviribilimcilerin giderek daha büyük bir ilgiyle üzerine eğildikleri bir alan. Dünyanın çeşitli bölgelerinden çeviribilimciler çeviri etiği başlığı altında değişik vakaları, yeni konuları ele alıyor, kitaplar, makaleler yazıyor ve farklı bakış açılarıyla yeniden canlanan çeviri etiği alanına katkıda bulunuyor. Üstelik bu durum yalnızca çeviribilimciler için değil, felsefe, sosyoloji, hukuk gibi alanlarda çalışan araştırmacılar ve kuramcılar için de geçerli. Çevirinin ilginç, karmaşık doğası, çeviride uygulama alanlarının artmasıyla birlikte çevirinin günlük hayatımızın içine kadar girmesi pek çok kişiyi bu konuda düşünmeye itiyor. Çeviri etiği sözcükleriyle elektronik ortamda yapılacak herhangi bir arama bile bize çeviri etiğinin popülerliği hakkında bir fikir verebilir. Çeviribilim alanında ve alan dışında çeviri etiğinin niçin bu denli popüler olduğunu daha ayrıntılı biçimde incelemeden önce, çeviri etiğinin neyi konu edindiğine değinmek anlamlı olacaktır.

Andrew Chesterman, "Ethics of Translation" ["Çeviri Etiği"] (1997) başlıklı yazısında bu güne kadar çeviri etiği kapsamında ele alınan konuları şöyle özetler:

> "a. çevirmenin (çeviri sürecine dâhil olan tüm taraflara karşı) sadakati;
> b. çevirmenin özgürlükleri (çevirmenin özgün metni değiştirmeye ya da düzeltmeye hakkı olup olmadığı);
> c. yukarıdaki iki konuyla bağlantılı olarak, çevirmenin görünmezliği (çevirmenin tarafsızlığı ya da anonimliği);
> d. çevirmenin ahlaki bulmadığı bir metni çevirmeyi reddetme hakkına sahip olup olmadığı;
> e. çevirmenlerin telif hakları (yazarlarınki ile karşılaştırmalı olarak)
> f. işverenin güç ve ideolojisi (çevrilecek metinleri dayatması bağlamında)"
>
> (Chesterman, 1997, 147[1])

Chesterman'in sunduğu bu liste bugüne kadar çeviri etiği başlığı altında hangi temel konuların ele alındığını gözler önüne seriyor olmakla beraber, kendisinin de ifade ettiği gibi, listede yer alan bazı konular birbiriyle yakından ilişkilidir (Chesterman,

[1] Aksi belirtilmediği sürece çeviriler bana aittir.

1997, 147). Bunlar arasındaki ilişkiyi gözden kaçırmamak için burada sıralanan konuları ikiye ayırmak faydalı olabilir.

Çeviri tarihi boyunca kuramcı, eleştirmen ve eğitmenleri en çok ilgilendiren konu kuşkusuz **çevirmenin sorumlulukları** olmuştur. Çevirmenin sorumlulukları üzerine kafa yoran kuramcılar çeviri tarihi boyunca, "İyi bir çevirmenin temel sorumlulukları nelerdir?", "Çevirmen öncelikle özgün metne, özgün metnin yazarına mı yoksa erek kültüre ve çeviriyi alımlayacak olan erek kültür okuruna karşı mı sorumludur?", "Her iki durumda da, bu sorumluluklarını yerine getirmek için çevirmen mikro ve makro ölçekte ne tür stratejiler kullanmalıdır?" gibi sorulara yanıt aramıştır. **Çevirmenin** ne tür **hak ve özgürlükleri** olduğuna ilişkin görüş ve yargılar, özellikle de 70li yıllardan sonra yaygın biçimde tartışılmaya başlamıştır. Bu tartışmalarda, "Çevirmen özgün metne ne kadar müdahale edebilir, onu ne kadar değiştirebilir?", "Çevirmenin ideolojisi çeviri üzerinde ne kadar rol oynar/oynamalıdır?", "Çevirmen, her koşul altında kendisine önerilen çeviriyi yapmalı mıdır?", "Çevirmen kararlarını çevirmenin kendisinden başka kimler belirler?", "Çeviri süreci öncesinde ve süreç içinde işverenin rolü nedir?" gibi sorulara yanıt aranır. Ayrıca, çevirmenin fiziksel çalışma koşulları ve telif hakları da gene bu dönemde sıkça gündeme gelmeye başlamıştır.

Çeviri etiğinde gelinen son noktayı değerlendirebilmek için, çeviri tarihinde çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin ne tür tartışmalar yürütüldüğünü, bu tartışmaların yüzyıllar öncesinden bugüne nasıl taşındığını izlemek önemlidir. Çeviribilimin bir bilim dalı olarak kabul görmesinden çok önce, 20. Yüzyılın başlarına kadar, çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin kişisel düşünce, deneyim ve anlayışlar, yani çeviriye ilişkin ahlak normları, çeviride neyin 'makbul' (kabul gören) olduğunu gösteren ve dünyadaki bütün çevirmenler tarafından benimsenmesi istenen kurallar bütünü biçiminde ortaya koyulmuştur. 20. Yüzyılın ortalarına kadar ise, farklı bilim dallarında -özellikle de dilbilim alanında- yürütülen kuramsal ve bilimsel çalışmalardan elde edilen (yahut elde edilmesi beklenen) tikel sonuçlar, çeviride *evrensel geçerliliği olması istenen* kuralların oluşturulmasında temel kabul edilmiş, 'makbul' olan 'makul' (akılcı, rasyonel) biçimde açıklanarak esasen değişkenlik arz eden normlara evrensellik kazandırılmaya çalışılmıştır. Çeviribilimin özerk bir bilim dalı olarak kabul görmeye başlamasından sonra, özellikle de kuralcılıktan uzaklaşılıp betimleyici çalışmalara ağırlık verildiği dönemde, çeviri etiği çeviribilimcilerin

gündeminden bir süreliğine de olsa çıkmış, kuramcılar 'olması gereken'i, yahut norm kabul edileni kurallar biçiminde sunmaya ve belletmeye çalışmaktan çok, çevirmenin seçimlerini belirleyen/kısıtlayan normları betimlemekle yetinmenin kendilerini kuralcılıktan, norm koyuculuktan uzaklaştırdığına inanmıştır. Betimleyicilik, çeviribilimin bu ilk döneminde bilimsel, nesnel ve dolayısıyla en 'makul' yöntem olarak benimsenmiş, çeviribilimi görgül bir bilim dalı olarak kabul ettirme kaygısına düşen kuramcılar, bilimsellik vurgusunu artırmış, norm koyuculukla, deontolojik kodlar oluşturma çabasıyla özdeşleşen çeviri etiğine özgü pek çok konuyu tartışmaktan ve bunlar üzerine yargılarda bulunmaktan uzak durmuş, fakat bu kez de, alanda yapılacak betimleyici çalışmalar üzerinden, doğrulanabilir bilimsel yasalar oluşturma ülküsüyle evrenselci yaklaşımı kaçınılmaz olarak sürdürmüşlerdir.

Ancak özellikle 80'li yıllardan sonra, bireyi merkeze alan, kültür-birey arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve bireyin algısını gündeme getiren, bilimsellik ve nesnellik anlayışını kökten eleştiren kuramların çeviribilim alanında tartışılmaya başlamasıyla birlikte, evrensellik kavramı pek çok çeviribilim kuramcısının kuşkuyla yaklaştığı bir kavram haline gelmiştir. Bu kuramlar ışığında çeviriye farklı bir gözle bakmaya başlayan çeviribilimciler, çeviriyi çok karmaşık süreçleri içeren bir eylem olarak ele almaya ve çeviri eylemi sırasında pek çok etmenin (bireyler, onları yönlendiren iç ve dış koşullar, insan algısı, kültür farkları, ideolojiler vs.) rol oynadığına dikkat çekmeye başlarlar. Çeviride rol oynayan bu değişkenler çevirinin göreceli doğasına, birey olarak çevirmenin önemine işaret eder ve evrensel ahlak kodları oluşturma arzusunu gölgeler. Ancak, ilginçtir, bilimsellik ve evrensellik ülküsünün sorgulanmaya başlaması, bir süreliğine gündem dışı bırakılan çeviri etiğinin yeniden çeviribilim alanındaki saygınlığına kavuşturulması yolundaki istekleri ortaya çıkarır.

Anthony Pym'in, *The Return to Ethics* [*Etiğe Dönüş*] (2001) adlı yapıta yazdığı önsöz, işte bu türden bir isteğin açık ifadesidir. Pym, çeviribilimde uzun bir aradan sonra nihayet çeviri etiğinin yeniden ele alınmaya başlamasını sevindirici bir gelişme olarak niteleyerek başlar yazısına. Ona göre, çeviri etiğinin neredeyse ağza alınmaması gereken bir konu olarak rafa kaldırılmasının temel nedeni 1970'li yıllarda ortaya çıkan ve çeviribilimi etkisi altına alan betimleyici yaklaşımlardır. J. René Ladmiral'in bir gün kendisine çeviri etiği diye bir şey olmaması gerektiğini söylemesi de aslında *iyi* ya da *doğru çeviri* yargılarından kaçınan, yalnızca çeviri metinden yola çıkarak olanı betimlemeyi hedefleyen bir kuramsal anlayışın ne denli

kısıtlayıcı olduğunu gözler önüne sermektedir. Oysa artık çeviribilimde *etiğe dönüş* kaçınılmaz olmuştur. Bunun en temel nedeni ise toplumda, teknolojik gelişmelere (internet, klonlama vs.) bağlı olarak bazı etik sorunların daha sıkça gündeme gelmesidir. Çeviri, etikle ilgili bu sorunların pek azıyla doğrudan ilgili olmakla birlikte, çeviribilim bu toplumsal eğilimden nasibini almıştır (Pym, 2001, 129-138).

Pym'e göre *etiğe dönüş* çevribilimde yeni bir döneme(ce) işaret eder. Artık çeviri etiğinden anlaşılan, *dilsel eşdeğerlik* ya da *sadakat* gibi kavramlar değildir. Günümüz kuramcıları yalnızca metinlerden ya da çeviri birimlerinden değil, çeviri etkinliğinin kültürel konumdan, özel durumlardan, tarihsel koşullardan nasıl etkilendiğinden de söz eder, metinden ziyade insan üzerinde dururlar. Artık değerlendirmecinin konumsallığı ve öznelliği kabul edilmiş, nesnellik ülküsünden vazgeçilmiştir. Bu yeni dönemi tarif ederken Pym son olarak, giderek artan bir evrensellik vurgusundan söz eder. Yeni döneme ilişkin olarak daha önce saydığı özellikler ile çelişen ve yapısökücü eleştirinin hüküm sürdüğü günümüzde adeta bir saygısızlık gibi değerlendirilebilecek bu evrensellik vurgusu, ona göre, küresellik karşıtlığının yarattığı kategorilere ve gösterge oyunları üzerine yoğunlaşan çalışmaların insanı dışlayan yapısına bir tepkidir (Pym, 2001, 129-138).

Pym'in bu açıklamaları çeviri ve çeviribilim tarihinde göze çarpan iki temel eğilimi ve bunlardan doğan çelişkiyi özetler niteliktedir. Çeviri edimini yönlendirecek, evrensel geçerliliği olması istenen mutlak normlar belirleme, ahlak kuralları oluşturma çabası ile çevirinin göreceli doğası arasındaki çelişki, günümüz çeviri kuramcılarını zora sokan bir çelişkidir. Üstelik Pym'in haklı olarak altını çizdiği bu çelişki, yani **evrensellik** ülküsü ile ucu açık, kaygan zeminli **görecilik** arasındaki bu uçurum, yalnızca çeviribilim alanında değil, ahlak felsefesinde, dilbilimde ve sosyal bilimlerin başka alanlarında da sorun yaratan bir çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır.

Evrensellik ülküsünün dünya tarihinde nasıl olumsuz sonuçlar doğurduğu dikkate alınırsa (sömürgecilik, asimilasyon, dayatmacı ve anti-demokratik yaklaşımlar vs.), çağdaş kuramlarda öznelliğe yapılan vurgu, bireyin bireyliğini, kendi öznelliğini ve biricikliğini geri kazanma çabası biçiminde yorumlanabilir. Ancak, bu yeni kuramsal yaklaşımların evrenselcilikle ilgili haklı eleştirileri aşırıya kaçtığında hiçbir eylemin açıklanamaz olduğu, bir bireyin ötekini asla kavrayamayacağı ve dolayısıyla bir bireyin eyleminin öteki tarafından değerlendirilemeyeceği gibi sonuçlar çıkarmamıza

yol açabilir. Üstelik bireyler arasındaki farklılığa yapılan aşırı vurgu, evrenselci despotizmden kaçarken etnik-merkezciliğe yakalanmamız olasılığını da ciddi ölçüde artırabilir. Brian Fay, *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi* (2001, çev. İsmail Türkmen) adlı yapıtında evrensel ölçütler yaratma çabasına bir tepki olarak aşırı göreci bir tutum sergilemenin doğurabileceği tehlikeleri şöyle açıklıyor:

> "Bugün ise, genelde bilgiyi ve özelde de bilim düşüncesini sorgulayan bir çağda yaşıyoruz. Çağımız kuşkuculuk çağıdır; hakikat, nesnellik, bilgi ve hatta farklı olan insanların anlaşılabilirliği konusunda kuşkuculuk. … Kuşkuculuğun, toplumsal incelemenin ölümünden daha tehlikeli sonuçları da var. Kuşkuculuk, ivedi toplumsal sorunlar konusunda rasyonel analiz ve çözümlerin olabilirliğini de kuşku alanına çekiyor. Bu kuşku ise ya toplumsal ve siyasal tevekkülü, toplumsal alandan benliğe inmeyi ve umutsuzluğu ya da kişinin kendi perspektifi ve kültürünün değerliliği için kavgaya girmesini teşvik ediyor."
>
> (Fay, çev. İsmail Türkmen, 2001, 20)

Bugün azımsanmayacak sayıda çağdaş çeviribilim kuramcısının, (ki Pym'in kendisi de bunlardan biridir) bir yandan çeviriyi yönlendiren ve biçimlendiren, denetlenmesi güç ya da olanaksız etmenlerden, örneğin, bireyin kaçınılmaz öznelliğinden, çevirmenin kültürel, coğrafi, siyasi, ideolojik açıdan biricik konumundan söz ederken bir yandan da evrensel geçerliliği olması istenen normlar ortaya koyma arzusuna yenik düştüğüne tanık oluyoruz. Bu durum, çeviribilim kuramcılarının evrenselcilik-görecilik ekseni üzerinde nasıl bir uçtan ötekine savrulduklarını, bu iki tehlikeli seçenek arasında kendilerine bir çıkar yol aradıklarını gösteriyor. Ancak bu savrulmanın, evrensel olarak kabul görecek ilkeler, kurallar oluşturma, norm koyma arzusunu yok ettiğini söylemek güç. Her şeye karşın, evrenselcilik eğilimi çağdaş çeviribilimde halen varlığını sürdürüyor, hatta giderek güçleniyor, kılık değiştiriyor ve çevirmenin nasıl davranması, nasıl kararlar alması, nasıl yöntemler uygulaması gerektiğini belirleme amacı güden, 'makbul çevirmen'i tarif eden ahlak kodları, yani meslek ilkeleri biçiminde karşımıza çıkıyor. *Çeviri etiğine dönüş hareketi* de, özellikle meslek etiğinin yeminler, meslek ilkeleri, yasalar yardımıyla ve bütün norm koyuculuğuyla yeniden canlandırılması yolundaki istekleri dile getirmesi bakımından, işte bu evrenselcilik eğiliminin bir uzantısı sayılabilir.

Evrensellik ülküsünün yeniden canlanmasına ilişkin iki olasılıktan söz edilebilir. Bunlardan birincisi, bu ülkünün -en azından bazıları için- hiç kaybolmadığıdır. Çağdaş çeviribilimde bireyi merkeze alan yeni yaklaşımlar giderek daha fazla yandaş bulmaya başladıkça kuramcılar eleştirilerin hedefi olmamak, bilimsellikten uzak bir yaklaşım sergilemekle suçlanmamak adına evrensel ilkeler oluşturma arzularını bastırmak zorunda kalmış olabilirler. Ancak bastırılan duygu ve düşünceler çok

geçmeden ve önlenemez biçimde su yüzüne çıkacaktır. İkinci olasılıkta ise, evrenselciliğin canlanışı çeviribilimcilerin, göreciliğin yukarıda sözü edilen tehlikelerinden kaçınma çabasıyla açıklanabilir.

Çeviribilimde norm koyma, evrensel ilkeler ve yasalar oluşturma isteğinin artması, kuşkusuz, yalnızca yukarıda değindiğimiz varsayımların doğruluğuyla açıklanamaz. Çeviribilimin sınırları dışına çıkıldığında, genel olarak bütün dünyada etiğe, ama özellikle de meslek etiklerine ilginin arttığı açıkça gözlemlenebilir. Özellikle 20. Yüzyılın son çeyreğinden başlayarak "etik" sözcüğü gittikçe daha sık duyulmaya başlamıştır. 21. Yüzyılın ilk on beş yılını geride bırakırken etiğe duyulan ilgide bir azalma olmadığını söylersek hata etmiş olmayız. İçinde yaşadığımız çağ bir teknoloji çağıdır; insanın yapabilme gücünün arttığı, üstelik insanın kendini bu yapabilme gücüyle tanımlar hale geldiği bir çağdır. Ancak felsefeci Harun Tepe'ye göre "yapabilir olmanın her durumda yapmaya izin verip vermeyeceği ya da yapmaya bir gerekçe sağlayıp sağlayamayacağı" (Tepe, 2009, 9) soruları teknolojiye duyduğumuz hayranlığa eşlik eder. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler arttıkça bunların ahlaki olmayan uygulamalara yol açıp açmayacağı konusundaki kaygılar ve tartışmalar da kaçınılmaz olarak artar.

Teknolojik gelişmeler ayrıca mesleklerin alt alanlarında uzmanlaşmayı da beraberinde getirir. Bu alt alanlarda uzman olmadığı için buralarda doğacak ahlaki sorunlar konusunda asla doğru bir yargıya varamayacağı düşünülen bireyin geleceği, o alanlara özgü kısıtlayıcı ölçütler oluşturulmak suretiyle korunmaya çalışılır. İşte bu doğrultuda çeşitli uluslararası kuruluşlar ya da meslek birlikleri ahlaki olmayan tutum ve davranışları önlemek için bazı ilkeler saptamaya girişmişlerdir. Bu girişimler de meslek etiklerinin kısa süre içinde artmasına yol açmıştır. Bu artış öyle bir artıştır ki günümüzde neredeyse meslek sayısı kadar meslek etiği olduğunu söyleyebiliriz. İoanna Kuçuradi "Felsefi Etik ve Meslek Etikleri" (2009) başlıklı yazısında bu durumu şöyle yorumluyor:

> "… son zamanlarda etiğe verilen önemin gitgide arttığına ve etikte bir rönesansın yaşandığına tanık oluyoruz. Ama bu, daha çok felsefe dışında oluyor, yani meslek etikleri diye adlandırılan çeşitli meslek ilkelerinde bir patlamaya, aynı zamanda da global sorunlarla uğraşacak 'yeni bir etiğe' olan ihtiyaçtan gittikçe daha fazla söz edildiğine de tanık oluyoruz. Kısaca söylemek gerekirse, **'etik' şu anda modadır.**"
>
> (Kuçuradi, 2009, 28, koyulaştırma bana ait)

Çeviri etiğinin bir meslek etiği olarak ortaya koyulması ve kuramcılar tarafından daha sık gündeme getirilen evrensel ilkeler ve ölçütler oluşturma çabası da yukarıda

aktarmaya çalıştığımız türden bir arka plan göz önüne alınarak değerlendirilmelidir. Küreselleşme düşüncesinin sorgulandığı, etnik duyarlılıkların vurgulandığı ve iletişim gerekliliklerinin arttığı çokkültürlü bir dünyada çeviriye duyulan gereksinim de artmıştır. Dolayısıyla çeviri alanında toplum çevirmenliği gibi yeni alt alanların, yerelleştirme, elektronik çeviri gibi kavramların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Bu durum, tıpkı öteki alanlarda olduğu gibi, çeviri alanında da özel bir meslek etiğinin oluşturulması gereksiniminin daha fazla hissedilmesine yol açar. Nihayet evrensellik ülküsü, dünyanın bütün çevirmenlerini bağlayacak bir çevirmen yemini taslağı, belli kurumların ortaya koyduğu standartlar (örneğin, çeviri kalite standartları ya da Avrupa Birliği çerçevesinde yapılan çeviri etkinlikleri bağlamında oluşturulan standartlar), belli meslek kuruluşlarının (örneğin, meslek birliklerinin, derneklerin ya da yayınevlerinin) saptadığı meslek ilkeleri ve çeviriye ilişkin yeni yasalar biçiminde kendini gösterir. Günümüzde gelinen noktada, çeviribilimciler ya da çevirmenler, yeminlerin, meslek ilkelerinin ve yasaların daha kapsayıcı hale getirilmesi konusunda görüş bildirmekte, adeta bunların **her tek durumda** neyin yapılıp yapılmayacağını gösteren birer sihirli formül haline getirilmesini talep etmektedir. Anthony Pym'in önsözünü yazdığı derlemede yer alan makalelerin bazıları bu türden taleplere örnektir. Ancak olsa olsa, belli meslek mensuplarının belli durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini dile getiren ve eylem normları ortaya koyan meslek etikleri, o meslekleri icra eden kişilerin (örneğin çevirmenlerin) her tek durumda ahlaka uygun davranmalarını sağlayabilir mi? O meslekleri icra eden kişiler, oluşturulan meslek ilkelerine göre hareket etmeye zorlansalar bile bundan, o kişilerin ahlaklı davrandıkları sonucunu çıkartmak mümkün müdür? Çeviride evrensel olarak geçerli olması istenen ahlak kuralların/ilkelerin ya da meslek etiğinin varlığı, her tek çevirinin iyi/doğru/ahlaka uygun yapılmasını garantileyebilir mi? Çeviri etiği alanında evrenselci bir yaklaşımla 'makbul' olanı belirleme, gösterme ve belletme amacıyla ortaya atılan ve yüzyıllar içinde farklı kisvelere bürünerek karşımıza çıkan norm/kural koyucu yaklaşımlara ilişkin bu özel sorular bizi daha genel bir soru sormaya yönlendiriyor. Bir kişinin, 'makbul' sayılan davranışlarda bulunması, yani belli bir dönemde kabul gören normları benimsemesi, onu genel olarak ahlaklı bir birey diye nitelememize yeter mi? Bu tez çalışmasında işte bu sorulara yanıt aranmaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın 2. Bölümünde çeviri tarihinde öne çıkan yaklaşım ve kuramlar, temel kabulleri, terimleri, getirdikleri yenilikler açısından irdelenecek, bunların çeviride neyin iyi, neyin doğru olduğuna ilişkin olarak belli bir dönemde oluşturulan normları, evrensel kurallar bütünü gibi sunup sunmadıkları belirlenmeye çalışılacaktır. Bölümde, çeviribilime yön veren temel kuramsal yaklaşımlar çeşitli alt başlıklar altında ayrı ayrı ele alınacak, çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin görüşlerin zaman içinde nasıl evrildiğini takip edebilmek açısından bu ilk bölümde kuramlar mümkün olduğunca kronolojik bir sırayla verilecektir. Kuşkusuz, bu görüşlerin çeviribilimin farklı dönemlerinde nasıl şekillendiğini daha iyi değerlendirebilmek için bunların eleştirel bir gözle okunması da gereklidir. Dolayısıyla, çalışmanın bu 2. Bölümünde çeviride norm koyucu ve evrenselci yaklaşımın dünden bugüne nasıl taşındığı, neye hizmet ettiği, nasıl bir işlev üstlendiği 'makul' ve 'makbul' kavramları üzerinden sorunsallaştırılırken, bölümün sonunda yer alan 2.3'te, çeviride ahlaklı davranışın nasıl sağlanacağı sorunsalı özellikle birey ahlakının 'müphemliği' kavramından hareketle ele alınacak, 2.4.'te ise izlerini sürdüğümüz görüşlerin genel değerlendirmesi ve sorgulanması yapılacaktır.

Çalışmanın 3. Bölümünde ise amaç, son zamanlarda bir meslek etiği olarak ortaya koyulan çeviri etiğinde bugün gelinen noktayı mercek altına almak, meslek etiğine duyulan ilgideki artışın altında yatan nedenleri saptamak, bu doğrultuda giderek daha kapsayıcı ve evrensel olması arzulanan ahlak kodlarını yeminler, meslek ilkeleri ve yasalar üzerinden okumaya çalışmak, bütün bu ahlak kodlarının varlığına karşın, bugünkü gereksinimler paralelinde ortaya çıkan ya da daha fazla önem kazanan alt alanlarda ne tür ahlaki sorunlar, çelişkiler, ikilemler yaşandığını/yaşanabileceğini gözler önüne sermektir. Bu bölümün kapanışını oluşturan iki alt bölüm, 3.6. ve 3.7, genel olarak meslek etiğinin ve meslek ilkelerinin sorgulanmasına ayrılmıştır. 3.6.'da çevirinin çeşitli alt alanlarında karşılaşılan/karşılaşılabilecek ahlaki sorunların, başka alanlarda (örneğin basın ya da tıp etiğinde) karşılaşılabilecek ahlaki sorunlardan ya da ikilemlerden farklı olup olmadığı tartışılacak ve meslek etiğinin işlevleri sorgulanacak, 3.7.'de ise, uzmanlaşmayı vurgulamak suretiyle 'makbul' meslek mensubunun resmini çizen meslek etiklerinin ve meslek ilkelerinin birey ahlakı açısından ne tür olumsuz sonuçlar doğurabileceği ele alınacaktır.

Bu noktada, çalışmada kullanılan terimlerin açıklamasını biraz daha ayrıntılı biçimde sunmak gerekli görünüyor. ‘Makbul’, belli bir dönemde belli kişi ya da kişiler tarafından neyin yapılıp neyin yapılmaması gerektiğini belirlemeyi amaçlayan, kişiden kişiye, dönemden döneme *değişiklik gösterebilen norm*ları ifade etmek için seçilmiş bir sözcüktür. ‘Makbul’un ilâmı da, bu normların evrensel geçerlilik kazanması isteğiyle ya da umuduyla ilkeler ya da kurallar biçiminde sunulmasına işaret eder. ‘Makul’ ise, akla uygun, akılcı ya da bilimsel ve rasyonel olanı niteler. Bazen ‘makbul’ olan, yani esasen kişiden kişiye zamandan zamana değişebilen normlar, ‘makul’ün yardımıyla, yani bilimselliğin gerektirdiği gibi rasyonel biçimde açıklanıp temellendirilmeye ve böylelikle evrensel bir kılığa büründürülmeye çalışılır. Ancak bilimsel olarak temellendirilmeye çalışılsın ya da çalışılmasın, ‘makbul’ olanı, daha doğrusu ‘makbul’ sayılanı ifade eden normlar meslek etiğinde, bireylerin neler yapıp neler yapmamaları gerektiğini gösterme amacı güden ahlak kodları, yani meslek ilkeleri ve meslek yasaları biçiminde karşımıza çıkar. Bu da *meslek etiğinin deontolojik doğası*nı gösterir. Oysa bireyin ahlakı ‘müphem’, yani belirsiz, önceden kestirilemezdir. Mesleki ahlak kodları, ‘makbul’ olanı, yani doğası gereği değişken olan normları çoğu zaman evrenselci bir yaklaşımla, mutlak, değişmez ve herkes tarafından kabul görmesi gereken kurallar bütünü biçiminde sunar. Bu durum, bu kodların temelinde yatan çoğu normun gerçekte tüm zamanlar ve tüm coğrafyalar için geçerli olabileceği biçiminde değil, yalnızca yaklaşımın evrenselci olduğu biçiminde değerlendirilmelidir.

Çalışmanın genelinde, ancak belli bir dönemde belli bir topluluk tarafından kabul görebilecek normları evrensel geçerliliği olması istenen ahlak kodları biçiminde sunan **norm temelli çeviri etiği** ya da **meslek etiği** yerine **çevirmenin bireysel ahlakını temel alan bir anlayış** benimsemenin daha anlamlı, faydalı ve demokratikleştirici olabileceği kabulünden hareket edildiği söylenmelidir. Tartışma bölümlerinde özellikle, İoanna Kuçuradi’nin değer/değerler etiği ve Zygmunt Bauman’ın postmodern etik ve birey ahlakının ‘müphemliği’ düşüncesinden yola çıkılacak, deontolojik, norm koyucu özellikleriyle öne çıkan meslek etiklerine atfedilen aşırı önemi sorgulayan, bireyin ahlakını merkeze alan bu düşüncelerin çeviribilime nasıl yansıtılabileceği, ne tür katkılar sağlayabileceği araştırılacaktır.

İoanna Kuçuradi’nin değer/değerler etiği ile Zygmunt Bauman’ın savunduğu postmodern etik birer bütün olarak ele alındıklarında, en azından ilk bakışta,

birbirinden hayli farklı anlayışlara işaret eder. Ancak bu iki anlayış arasındaki farklılıklar, bunlar arasındaki bazı ortaklıkların görülmesini engellememeli, postmodern düşüncenin de, esasen, modern düşüncenin temelleri üzerinde yükseldiği unutulmamalıdır. Dolayısıyla, bu tez çalışmasında her iki düşünürün görüşlerinin bir arada kullanılmasında bir sakınca görülmemiştir. Kanımızca, birbirinden genelde farklı ama aynı zamanda, bazı açılardan benzerlikler taşıyan bu görüşleri harmanlama çabası, özellikle modernizme özgü evrenselci yaklaşımlar ile postmodernizmin evrenselciliği sorgulayan yaklaşımları arasında bir köprü oluşturma çabası olarak değerlendirilebilir. Böylelikle bir yandan, evrenselciliğin tehlikelerini gözler önüne sermeyi amaçlayan ve ne yazık ki genellikle görecilikle suçlanan postmodern düşüncenin, en azından bu düşünce kapsamında ele alınabilecek bazı görüşlerin, aslında tümüyle göreci olmadıkları hatırlatılmış, bunların modern düşüncenin bütün kabullerini tümüyle çöpe atmadıkları gösterilmiş, bir yandan da, göreciliğe ve nihilizme tümden teslim olma tehlikesinden kaçınılmış olur. Bu doğrultuda, Kuçuradi ve Bauman'ın çeviribilime katkı sağlayacağı düşünülen görüşleri ilgili bölümlerde kullanılacak, ancak bunlar arasındaki farkları ya da benzerlikleri göstermek için ayrı bir başlık da açılmayacaktır. Kuşkusuz bu fark ya da benzerlikler satır aralarından çıkartılabilir.

Ayrıca, çalışmada, bu görüşlerden hareketle çeviri etiğine yeni, bütünlüklü bir yaklaşım getirme ya da model sunma amacı güdülmediği, böyle bir hedefin zaten çalışmanın özüne aykırı olduğu ifade edilmeli; tam tersine, çalışmanın, bir meslek etiği olarak anılmaya başlayan ve deontolojiye yönelen çeviri etiğini sorgulayarak bu sorgulamadan bir öğrenme çıkarma amacıyla yürütüldüğü hatırlatılmalıdır.

Çeviri etiğini konu edinen bu tez çalışmasında, etiğin genellikle felsefenin sınırları içinde ele alınan bir alan olması nedeniyle, felsefeden büyük ölçüde faydalanılacaktır. Ancak çalışmanın felsefe alanında değil, çeviribilim alanında işlev görmesi hedeflendiğinden, felsefede etiğin nasıl ele alındığını, etik düşüncenin tarih içinde nasıl geliştiğini gözler önüne serecek ayrı bir bölüm de tasarlanmamıştır. Felsefede etik düşüncenin gelişimine ilişkin bazı değerlendirmeler, ancak çeviri alanıyla ilişkilendirilebileceği düşünülen bölümlerde ele alınacaktır. Gene de, bu tezin genelinde, çeviribilimde etiğin gelişim süreci ile felsefede etik düşüncenin gelişim süreci arasında bir paralellik olduğu varsayımından hareket edilmediği belirtilmelidir.

2. ÇEVİRİ TARİHİNDE TEMEL ANLAYIŞLAR, ETİKTE ARAYIŞLAR

Çeviri tarihinde ortaya atılmış temel kuramsal yaklaşımların pek çoğunda çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin ilke ya da kurallar oluşturma çabasına rastlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Belli bir zamanda belli bir topluluk tarafından benimsenen normların, yani 'makbul' olanın, herkes için geçerli olacak biçimde, evrensel ahlak kuralları biçiminde ortaya konması, çevirmenlerin her tek durumda nasıl hareket etmeleri gerektiğine ilişkin sınırların bu ahlak kuralları aracılığıyla çizilmesi, çeviri tarihinde en temel amaçlardan biri diye değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında, çeviri tarihini, bir anlamda, çeviriye ilişkin ahlak kodları oluşturma tarihi olarak okumak da mümkündür.

2.1. Evrensellik Çıkmazı

İşte bu norm temelli ahlak kodları oluşturma arzusu pek çok alanda olduğu gibi, çeviribilimde de bir evrensellik çıkmazına girilmesine neden olur. Çeviri tarihinin ilk dönemlerinde çeviri üzerine düşünme sürecinin genellikle 'makbul'un ilâmyla, yani 'makbul' sayılanın *evrensel kabul görmesi beklenen kurallar* halinde sunulmasıyla noktalandığını söyleyebiliriz. Uzunca bir zaman hüküm süren bu yaklaşım, ancak dilbilimcilerin bu dağınık ve keyfi düşünceleri reddetmeleriyle, çeviriyi daha sistemli biçimde ele almaya girişmeleriyle son bulur. Dilbilimsel Paradigma diye adlandırılan bu paradigmada, bilim adamları 'makbul' sayılanı, yani normları 'makul' sayılan yöntemle, yani dilbilimin bilimsel, rasyonel yöntemiyle açıklayarak bunları gene *evrensel geçerliliği olması gereken kurallar* biçiminde sunarlar.

Işın Bengi Öner "Çeviri Eleştirisi Bağlamında Eleştirel Bilincin Oluşması ve Eleştiri, Üst-eleştiri, Çeviribilim İlişkileri" (1993) başlıklı makalesinde bu durumu açıkça tespit eder ve kuram sözcüğünün iki farklı anlamından yola çıkarak, çeviri tarihinde 70'li yıllara kadar ortaya atılmış kuramsal yaklaşımları "kuralcı" ve "betimleyici" yaklaşımlar olarak ikiye ayırır. Kuram sözcüğü, "belli bir alanda genel ilke ve yöntemlerin belirlenmesi, kurallar bütünü" anlamında kullanıldığında kuralcı bir kuramsal yaklaşıma işaret eder. Oysa kuram ikinci anlamıyla, yani "belli bir alanda

bilinen olguları temel alan ve bunlar arasındaki ilişkileri açıklamayı amaçlayan ifadeler bütünü" olarak ele alındığında kuramın betimleyici özelliği açıklık kazanır (Bengi Öner, 1993, 26).

Bengi Öner'in kuralcılık vurgusu, esasen, yeni bir bilim dalı olarak ortaya çıkan çeviribilimin daha önceki yaklaşımlara karşı ne denli kuşkucu yaklaştığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bilimsellik iddialarının öne çıktığı ve nihayet çeviribilimde Kültür Paradigmasının hâkim olduğu dönemde çeviribilim kuramı, kuralcı yaklaşımlardan, norm koyuculuktan ve bunlarla ilişkilendirilen çeviri etiğinden arındırılmaya çalışılır. Artık çeviribilim betimleyicilikle özdeşleşmiştir. Fakat betimleyici anlayışı benimseyen kuramcılardan bazıları, çeviri etkinliğinde rol oynayan etmenlerin tahmin edilebilirliğinden ve *bilimsel olarak doğrulabilir hipotezler* üretmek suretiyle çeviriye ilişkin *bilimsel evrensel yasalar* oluşturulabileceğinden söz etmeye başlarlar. Bu yasalar bireye, yani çevirmene her tek durumda nasıl *hareket etmesi gerektiğini* dikte eden kurallar ya da yasalar biçiminde değil, çevirmenin her tek durumda nasıl *hareket edebileceğini* göstermesi beklenen, tüm çeviri etkinliklerinde ortaya çıkabilecek *tüm olasılıkları* gözler önüne serecek evrensel bilim yasalarıdır.

'Makbul' olanı, yani normları, dayatmak değil de betimlemek gerektiğini söyleyen bu kuramcılar, evrensel olarak geçerli olan bilim yasalarına ulaşmak için daha fazla betimleyici çalışma yapılması çağrısında bulunurlar. Onların bu çağrıları doğrultusunda hız kazanan betimleyicilik hareketi içinde, normlar iyice mercek altına alınır ve sosyal bilimlerin başka alanlarında yeşeren kuramlardan da beslenmeye başlayan çeviribilimciler, çeviride rol oynayan ideoloji, güç dengesizlikleri, çevirmenin algısı gibi etmenlere odaklanmaya başlarlar. Çeviride birey olarak çevirmen giderek daha çok vurgulanır; amacın tekliği, anlamın mutlaklığı, çeviriyi basit ikilikler biçiminde ele alma anlayışları ise ciddi sorgulamalara maruz kalır. Ancak, çeviriye ilişkin denetlenemeyecek bu kadar çok etmenin varlığı, bilim yapma hedefiyle yola koyulmuş olanları kaygılandırır. Bu kaygılar, çalışmanın 3. Bölümünde ele alacağımız, meslek etiğine, yani ahlak kodlarıyla çeviri etkinliklerinin denetlenmesine duyulan gereksinimi artırır. Evrenselci anlayış, bugün de, çeviribilimdeki bütün gelişmelere karşın bütün gerçekliğiyle karşımızda durmaktadır.

Bu sürece uzaktan baktığımızda evrenselcilik çıkmazını bir kısır döngü biçiminde tarif etmek de olasıdır. Bu döngünün nasıl işlediğini görebilmek için tarihsel gelişmelere biraz daha ayrıntılı biçimde bakmak gerekir.

2.1.1. 'Makbul'un İlâmı

Çeviri konusundaki tartışmalar, çeviribilim özerk bir bilim dalı haline gelmeden yüzyıllar önce başlamıştır. Susan Bassnett, *Translation Studies* [*Çeviribilim*] (2002) adlı kitabının "The History of Translation Theory" ["Çeviri Kuramının Tarihçesi"] başlıklı çalışmasında, bugün kültür paradigması diye adlandırdığımız paradigmanın ortaya çıkmasından önce tarihin çeşitli evrelerinde çeviriye ilişkin olarak dile getirilmiş görüşleri çarpıcı örnek ve tespitlerle ele alır. Bu çalışmanın izleğini takip edersek çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin en eski yaklaşımların Antik Roma döneminde yaşamış Çiçero ve Horace'a ait olduğunu anlarız. Ünlü tarihçi, düşünür ve çevirmen Çiçero M.Ö. 2. Yüzyılda kendi çeviri süreçlerini temel alarak çevirinin nasıl yapılması gerektiği konusunda yorumlarda bulunur ve kaynak metnin ancak çevirmen tarafından *öykünülmek* üzere var olduğunu belirtir. Ona göre çevirmen, gereğinden fazla akılcı yöntemler kullanırsa (*sözcüğü sözcüğüne çeviri*) özgün metni yok etmiş olacaktır (Bassnett, 2002, 51). Horace da tıpkı Çiçero gibi özgün metni bir *köle gibi* sözcüğü sözcüğüne çevirmenin doğuracağı sıkıntılardan söz ederek erek okurun ve erek kültürün önemini vurgular. Hem Çiçero'nun, hem de Horace'ın yorumlarında, *sözcüğü sözcüğüne çeviri*den çok erek dilde ortaya çıkacak ürünün estetik nitelikleri vurgulanmaktadır (Bassnett, 2002, 51). Bir başka deyişle, Çiçero ve Horace'a göre 'makbul çevirmen', önce kaynak metni çok iyi yorumlamalı, sonra da yorumunu, yani kaynak metnin anlamını erek dilde yeniden oluşturabilmelidir. Kısacası çevirmen, en çok erek okura karşı sorumludur (Bassnett, 2002, 52).

Hristiyanlığın yayılmasıyla birlikte İncil çevirileri büyük önem kazanmıştır. Yazılı bir metne dayalı bir din olan Hristiyanlık, İncil çevirmenlerine, hem üslubun hem de anlamın doğru çevrilmesi açısından büyük sorumluluklar yükler. Esasen İncil çevirmenleri Tanrı'nın kelamını yayan birer elçi görevi üstlenirler. MS 4. Yüzyılda yaşamış ve ilk İncil çevirilerinden birini yapmış olan çevirmen St. Jerome, çevirisinde daha çok Çiçero'nun izinden gider, *sözcüğü sözcüğüne* çeviri yapmadığını, *metnin anlamını* çevirmeye önem verdiğini ifade eder. Onun bu görüşleri sonraki yüzyıllarda çevirmenlerin çeviri stratejilerinde hayli etkili olacaktır,

ancak çevirmenin kutsal metnin üslubunu erek metne nasıl yansıtması gerektiği, kutsal kelamın doğru yorumunun ne olduğu ve çevirmen yorumlarının dine küfür içerip içermediği yolundaki tartışmalar yüzyıllar boyu varlığını sürdürür (Bassnett, 2002, 53).

16. Yüzyılda yaşamış Fransız hümanist Etienne Dolet, gene ilk çeviri kuramcılarından biri sayılabilir. Ancak Dolet'nin önemi yalnızca çeviri kuramına katkılarıyla sınırlı değildir. Platon'un diyaloglarından birini 'yanlış' çevirdiği ve ruhun ölümsüzlüğü inancını sorguladığı gerekçesiyle idam edilen Dolet, çeviri etiği açısından özellikle önemli bir örnek, dönemin etik kodlarına uygun davranmadığı için yargılanan ve ölüm cezasına çarptırılan bir çevirmendir. Dolet, 1540 yılında yayınlanan yazısında, çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin görüşlerini 5 temel ilke biçiminde sunar. Ona göre çevirmen,

> "(1) özgün yapıtın yazarının ne demek istediğini tam olarak anlamalıdır, fakat özgün metindeki belirsizlikleri ortadan kaldırmaya çalışmakta özgürdür,
>
> (2) her iki dile de hâkim olmalıdır,
>
> (3) sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmaktan kaçınmalıdır,
>
> (4) gündelik dilde kullanılan sözcük ve deyişleri kullanmalıdır,
>
> (5) doğru atmosferi aynen yansıtmak için sözcükleri doğru biçimde seçip düzenlemeyi bilmelidir."
>
> (Bassnett, 2002, 61)

16. Yüzyıl boyunca çeviri pek çok tartışmanın odağında yer almıştır. Reform hareketi boyunca çevirmenler çok önemli bir rol üstlenmiş, çeviri etkinliği ise hem devletin hem de kilisenin yakından ilgilendiği bir etkinlik olmuştur. Özellikle Dolet'nin idam edilmesinden sonra, pek çok çevirmen ve düşünür çeviriye ilişkin görüşlerini çok daha cesurca dile getirmeye başlarlar. Bu dönemde yaygın olan görüş, çeviri metindeki sözcük, deyiş ve üslubun *çağın anlayışını* yansıtması gerektiğidir (Bassnett, 2002, 63). Bu görüş, bir anlamda, kiliseye ve onun gelenekçi *sadakat* kavramına bir başkaldırı biçiminde değerlendirilebilir. 16. Yüzyıl boyunca çevirmen "özgün metin yazarının ya da özgün metnin bir hizmetkârı değil, neredeyse devrimci bir kişilik" olarak algılanmıştır (Bassnett, 2002, 65).

17. Yüzyılda John Denham, özgün metnin çevirmeni ile yazarına eşit derecede önem atfettiğini belirtir. Ona göre, 'makbul strateji', metnin *özünü kavramak* ve bu özü erek dilde yeniden üretmektir (Bassnett, 2002, 66). Aynı dönemde yaşayan John Dryden'a göre ise çevirmenin şiir çevirisi yapabilmesi için öncelikle bir şair olması

gerekir. Ayrıca 'makbul çevirmen', iki dile de hâkim olmalı, özgün metni kaleme alan kişinin özelliklerini ve *ruhunu* kavramalı ve çevirisinde yaşadığı çağın estetik anlayışını yansıtabilmelidir. Çevirmeni bir ressama benzeten Dryden, çevirmenin de tıpkı bir ressam gibi, çevirisini özgün metne benzetmekle *yükümlü* olduğunu vurgular (Bassnett, 2002, 66).

18. Yüzyıla gelindiğinde de çevirmenin hem özgün metne hem de erek metnin alıcısına karşı ahlaki bir sorumluluğu bulunduğu yolundaki anlayış kabul görür. Ancak yüzyılın sonlarına doğru Alexander Tytler, *The Principles of Translation* [*Çeviri İlkeleri*] başlıklı bir çalışma yayınlayarak, Dryden'ın orta-yolcu anlayışına karşı çıkar. Tytler'a göre Dryden'ın alandaki etkisi yüzünden çeviriler her gün biraz daha *serbest* yapılmaktadır. Tytler'ın üç temel ilkesi şunlardır:

> (1) Çevirinin özgün metindeki düşüncelerin tamamını içermesi gerektir.
>
> (2) Çeviri metindeki biçimin, biçemin ve anlamın özgün çalışmayla aynı karakterde olması gerekir.
>
> (3) Çeviri metin özgün metin kadar akıcı olmalıdır.
>
> (Bassnett, 2002, 69).

19. Yüzyılda, Schleiermacher'in çeviri için ya da çeviriye özel bir alt-dil oluşturulması gerektiği yolundaki görüşlerinden etkilenen F. W. Newman, çevirmenin çevirisinde özgün metnin *farklılığını, yabancılığını korumakla yükümlü* olduğunu iddia eder. Yüzyıl boyunca bu *yabancılaştırıcı etki yaratma* ilkesiyle çeviri yapan çevirmenler, çevirinin halk tarafından kolayca okunabilmesini sağlama amaçlarından vazgeçmiş görünmektedir. Bu dönemde yapılan çeviriler, içerdikleri yabancı sözcükler ve kullanılan arkaik dil nedeniyle daha çok küçük bir entelektüel azınlık tarafından tüketilir (Bassnett, 2002, 74). Çeviri, erek okuru kaynak metne yaklaştıran bir araç, dolayısıyla çevirmen de bu aracı kullanan bir teknisyendir. Çevirmeni yazar ve şairlerle aynı mertebede değerlendiren anlayış yerini çevirmenin işlevlerini kısıtlayan bir anlayışa bırakmıştır. Örneğin, şair ve çevirmen Henry Wadsworth Longfellow'a göre, 'makbul çevirmen'in "görevi yazar ne diyorsa aynen onu söylemektir, onun ne anlatmaya çalıştığını açıklamak değil. O yorumcunun işidir. Çevirmenin ilgilenmesi gereken yazarın ne dediği ve onu nasıl dediğidir" (Bassnett, 2002, 76).

Bu noktaya kadar ele aldığımız tüm görüşler aslında çeviri etiğinin temellerini oluşturan görüşlerdir. Yukarıda adı geçen ilk kuramcılar çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ve çevirmenin temel sorumluluklarına ilişkin görüşlerini ilkeler

biçiminde sunarlar, yani 'makbul'u ilâm ederler. Bu ilkelerin esasen bu ilk kuramcıların öznel düşüncelerini ya da deneyimleri yansıttığı çok açıktır ve bunlar, Bengi Öner'in deyişiyle "kuralcı" anlayışların ürünleridir (Bengi Öner, 1993, 29). Bu kuralcı anlayıştan doğan genellemelerin altında, kuşkusuz, belli yöntemler izlendiği takdirde kusursuz bir çevirinin yapılabileceğine duyulan inanç yatmaktadır. Ne tür bir çeviri, hangi koşullar altında yapılacak bir çeviri olursa olsun, kusursuz bir çeviri üretmek isteyen her çevirmen kendisine sunulan bu ilkelere uygun davranmalıdır. Bu ilkelere uygun davranan çevirmen "iyi", davranmayan ise "kötü" bir çeviri yapacaktır. Çevirmen, önüne konulan bu iki seçenek arasından bir seçim yapacak *edilgen bir aracı* konumundadır. Bu anlayışın ürünü olan çeviri ilkeleri, aslında, tüm zamanlarda bütün çeviriler için geçerli olacak bir *evrensel geçerliliği olması istenen bir ahlak kodu* oluşturma ülküsü yolunda atılmış ilk adımlardır. Nitekim Andrew Chesterman, bu ilk kuralcı yaklaşımları çeviri alanında "tekil olanın ötesine geçme, daha kapsayıcı ilke ve parametreler oluşturma çabası" olarak niteler (Chesterman, 2004, 36). Dolayısıyla bunlar, aynı zamanda çeviride bir kalite arayışına, bir kalite değerlendirme ölçütleri oluşturma arzusuna işaret eder (Chesterman, 2004, 36).

Görüldüğü üzere çeviri kuramı tarihini şekillendiren ilk kuramsal çalışmalar aslında çevirinin nasıl yapılması gerektiği üzerine görüş ve yorumları içerir. Tartışmalar daha çok, çevirmenin özgün metne mi yoksa erek kültür okurunun beklenti ve ihtiyaçlarına mı *sadakat* göstermesi gerektiği üzerine yoğunlaşır. Çevirmenlerin her tek durumda nasıl kararlar almaları gerektiğini herkesçe kabul görmesi beklenen ilkeler, kurallar bütünü biçiminde sunma arzusu, yani 'makbul'u ilâm etme arzusu ve birey olarak çevirmeni edilgen bir konuma getirmek suretiyle, ona ahlaklı davranışın reçetesini verme isteği sonraki dönemlerde de farklı kisvelere bürünerek karşımıza çıkacaktır.

2.1.2. 'Makbul'u 'Makul'le Açıklamak

20. Yüzyıl'ın ilk yarısı ne yazık ki çeviri kuramı adına büyük gelişmelerin kaydedildiği bir dönem olamamıştır. Bu elli yıllık uzun dönemde düşünür ve eleştirmenler çeviriye ilişkin tartışmalarını gene *sözcüğü sözcüğüne çeviri, çeviride arkaik dil kullanımı* gibi kavramlar üzerinden yürütmeyi sürdürmüşlerdir. Susan Bassnett yukarıda adı geçen çalışmasında bu dönemin çeviri kuramı açısından bu denli kısır olmasına şaşırdığını belirtir. Zira Çek Yapısalcılığının, Yeni Eleştirinin, iletişim kuramlarının ortaya çıkışı tam da bu döneme rastlar (Bassnett, 2002, 79). Bu

yeni gelişmeler 20. Yüzyılın ilk yarısında edebiyatçıların çeviri kuramına yeni düşüncelerle katkıda bulunmalarını sağlayamadıysa da, yüzyılın ikinci yarısında dilbilimcilerin çeviri alanında hâkimiyeti edebiyatçılardan devralmasına yol açmış olabilir.

Bugün çeviribilimde Dilbilim Paradigması diye adlandırdığımız paradigmanın önemi, öncelikle, bu paradigmaya dâhil dilbilimcilerin çeviriye ilişkin görüşlerini daha sistemli ve bilimsel bir yöntemle dile getirme niyetlerine dayandırılabilir. Paradigma bir anlamda -özellikle de o dönemki bakış açısıyla- edebiyatın kaygan zemininden bilimin sağlam zeminine geçişe işaret eder. Pym, "Why Equivalence Needn't Be a Dirty Word" ["Eşedeğerlik Neden Küfür Gibi Algılanmamalı] (1995) başlıklı makalesinde, yapısalcı dilbilimcilerin eşdeğerlik kavramını dilbilimin bilimsel sayılan yöntemleriyle ele alarak Dilbilim Paradigmasının temellerini nasıl attıklarını şu sözlerle anlatır:

> "... eşdeğerlik üzerine çalışan kuramcılar toplumsal bir uygulama olan çevirinin denetlenmesi işine adeta birer mühendis gibi yaklaşan kişiler olarak sunulabilirlerdi. Bunların amacı, standartlar getirmek ya da bunları iyileştirmekti. Böylelikle eşdeğerlik bilimselliğin göstergesi olan bir kapital haline geldi, belli oranda kurumsal güce sahip bir paradigmanın oluşumuna katkı sağladı."
>
> (Pym, 1995, 5)

Dilbilimciler çeviri olgusunu ele alırken edebiyatçıların ve çevirmenlerin yaptığı gibi yalnızca bireysel deneyimlerinden yola çıkarak görüş bildirmeyecek, çeviriye ilişkin anlayışlarını dilbilimin temel kavramlarına dayandıracaklardır. Bir başka deyişle bunlar, 'makbul' olanı, 'makul' biçimde, dilbilimin sunduğu akılcı, bilimsel yöntemlerle açıklamaya çalışacaklardır. Bu dönemde çeviri her ne kadar başka bir bilim dalının altında ele alınmış olsa da çeviri alanının özerkleşebilmesi ve çeviri kuramının gelişmesi belki de dilbilim paradigması döneminde ortaya atılan düşüncelerle, dilbilimden ödünç alınan kavramlarla mümkün olabilmiştir.

Eşdeğerlik kuşkusuz bu kavramlardan en önemlisidir. Dilbilim Paradigmasına dâhil edebileceğimiz çok sayıda kuramcının katkıları sayesinde bu kavram uzun süre çeviribilimin temel kavramlarından biri olmayı sürdürmüştür. Dilbilim Paradigmasından sonra, özellikle de çeviribilimin özerkleşmesiyle birlikte *eşdeğerlik* kavramına yeni ve farklı anlamlar yüklenmiştir. Bugün bile tartışılan bir kavram olan *eşdeğerlik* kavramının tarihsel gelişimi aslında çeviride kuramsal yaklaşımların evrimini gözler önüne serecektir. Ayrıca, kuramcıların *eşdeğerlik* kavramına yükledikleri anlam aslında onların *çevirinin nasıl yapılması gerektiğine* ilişkin

görüşlerini de büyük ölçüde yansıtır. Dolayısıyla çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde kuramsal yaklaşımların her biri ağırlıklı olarak bunların *eşdeğerlik* kavramına yükledikleri anlam bağlamında değerlendirilecek, kuramların evrenselcilik ve çeviri etiği açısından hangi noktada durdukları bu biçimde belirlenmeye çalışılacaktır.

Dilbilim Paradigmasına ilişkin olarak yapılacak en genel değerlendirme şu olabilir: Bu paradigmada *bir dilden öteki dile eksiksiz bir aktarımın mümkün* olduğu yolundaki anlayış hüküm sürmüştür. Bu anlayış kimi zaman kaynak metindeki biçemin, kimi zaman da kaynak metindeki anlamın (ya da etkinin) erek metne *aynen* yansıtılabileceği varsayımını içinde barındırır. Başka türlü söylemek gerekirse, Dilbilim Paradigmasında belirleyici olan, özgün yapıtın, bu yapıttaki dilsel ya da anlamı oluşturan öğelerin her zaman ereğe oranla ağır bastığı ve bu ağırlığın çeviriye yansıması gerektiği yolundaki anlayış olmuştur.

Örneğin J.C. Catford, çeviriyi bir dildeki metinsel malzemenin yerine başka bir dildeki metinsel malzemenin konulması biçiminde tanımlar. Bu anlayışa göre dildeki metinsel kodların çözülmesi ve bunların öteki dildeki uygun kodlara dönüştürülmesi, yani *birebir eşdeğerleriyle karşılanması* durumunda çeviri eylemi gerçekleşmiş olur (Catford, 1965; aktaran Berk, 2005, 44).

Eşdeğerlik kavramına iki dil arasında eksiksiz bir aktarımın mümkün olduğu düşüncesinden hareketle yaklaşan araştırmacılardan biri de Güttinger'dir. Akşit Göktürk *Çeviri: Dillerin Dili* (2008) adlı yapıtında *eşdeğerliğin* en ilginç tanımlarından birini, Güttinger'in sunduğunu söyler. Tanım şöyledir: "Özgün metnin, kendi dilinin okurunda uyandırdığı etkinin, çeviri metnin de çeviri dili okurunda uyandırabilmesidir" (Güttinger, 1963; aktaran Göktürk, 2008, 55). Göktürk bu *eşdeğerlik* anlayışını açıklamak için özellikle deyimlerden faydalanır ve bu türden bir anlayışın hiç değilse *tek tek sözcükleri çevirme* anlayışından daha yararlı olabileceğini söyler çünkü Güttinger'in yaklaşımında dikkat çeken sözcük iletişimsel aktarımı vurgulayan "etki" sözcüğüdür. Etkiden söz ederek Güttinger metnin okuyucusunu da devreye sokar ve biçim değil içerik ya da anlam üzerinde durduğunu gösterir. Ancak Güttinger'in tanımındaki temel sorun, kaynak dilde yaratılan etkinin, erek dilde de *aynen* yaratılabileceği kabulüdür. Oysa kaynak dilde yaratılan etkinin genellenmesi bile bugün bize büyük bir hata gibi görünüyor. Kaynak dilde kaleme alınmış bir yapıtın, örneğin bir şiirin, bu şiiri okuyan bütün insanlarda aynı etkiyi

yaratacağını düşünmek bugünün bakış açısıyla olanaksızdır. Zaten karmaşık olan algılama ve yorumlama süreçlerinin içine bir de çeviri girdiğinde durum daha da karmaşıklaşmaktadır. Kaynak dilde kaleme alınan yapıtın okuru diye düşünebileceğimiz çevirmen, kendi üzerinde oluşan etkiyi bir başka dilin sınırları içinde yeniden canlandırmaya çalışır. Kaynak dilin sınırları içinde, yani diliçi çeviride bile *aynı etkinin* yaratılması mümkün görünmezken başka bir dile yapılan aktarımda *aynı etkiyi* yaratmak nasıl mümkün olacaktır?

1960'larda dillerarası çeviride *birebir eşdeğerliklerin* bulunabileceği yanılgısına karşılık Eugene Nida yeni bir yaklaşım geliştirmiş ve *eşdeğerlik* türlerini kaynak metne yönelik olan *biçimsel eşdeğerlik* ve erek kültüre yönelik olan *devingen eşdeğerlik* şeklinde ikiye ayırmıştır. Özellikle Kutsal Kitap çevirileri üzerine uzmanlaşan Nida'ya göre çeviride alıcının gereksinimleri ve algı dünyası doğrultusunda *iletişimsel* bir çeviri yöntemi geliştirmek esastır. Bu yöntemle yapılacak çeviride ise ancak *devingen eşdeğerliğin* hedeflenmesi söz konusudur ve "devingen eşdeğerlikle yapılan çeviri, anlatımda bütün bir doğallığı amaçlar, alıcıya kendi kültürü bağlamına uygun davranış kipleriyle seslenmeyi dener; alıcının, iletiyi kavrayabilmek için kaynak dil kültürünün örgüsünü bilmesi gerektiği görüşünde diretmez" (Nida, 1964; aktaran Göktürk, 2008, 58). Ancak öte yandan, ona göre bir çeviri "kaynağın anlam ve niyetini açık bir biçimde yansıtmalıdır" (Nida, 1964; aktaran Gürçağlar, 2005, 16). Işın Bengi Öner, "Çeviri Eleştirisi Bağlamında Eleştirel Bilincin Oluşması ve Eleştiri, Üst-eleştiri, Çeviribilim İlişkileri" (1993) başlıklı makalesinde Nida'nın yaklaşımını şöyle değerlendiriyor:

> "Çeviri okurunun çeviriye bir eylemle tepki verebilmesi için, alıcı kültüre özgü öğelerin çeviriye yansıması Nida ve Taber için kaçınılmazdır. Bu tepkiyi alabilmek için özgün metinde ima edilen bilginin çeviride açıkça ortaya çıkartıldığı çeviri türü için kullandıkları "dilsel çeviri yeterli olmayabilir; alıcı kültürü göz önüne alarak metin üzerinde değişikliklerin yapıldığı "kültürel çeviriye" gereksinim duyulabilir. Ancak devingen eşdeğerlik bağlamında bütün söylediklerine karşın, kuramcıların gözünde sadık çeviri, yasal olan çeviri, "dilsel çeviri"dir. "Kültürel çeviri" ise çevirmenin değil, "din erbabının, hocaların" işidir."
>
> (Bengi Öner, 1993, 30)

Kısacası, bu yaklaşımda da yukarıda sözünü ettiğimiz türden bir sorun göze çarpmaktadır. Nida her ne kadar alıcıya, onun dünyasına ve algı olasılıklarına önem veriyor, yani erek kültürün koşullarını dikkate alıyor gibi görünüyorsa da *eşdeğerlik* tanımının veriliş biçiminden de anlaşılacağı gibi, 'makbul çeviride' amaç, özgün dildeki iletişimsel etkinin *aynısını* erek dilde yaratmaya çalışmaktır. Özetle, bu tanımda da vurgu *aynı etkinin yaratılması* üzerindedir.

Dilbilimsel yaklaşım çerçevesinde ele alınabilecek bir başka kuramcı da Anton Popoviç'tir. Popoviç, çeviri ve özgün metin arasındaki farkları nesnel biçimde sınıflandırmak gerektiğini ileri sürerek bu sınıflandırma işinin yapılmasına olanak tanıyan bir yöntem öneriyordu. Bu yöntem çerçevesinde ortaya attığı *deyiş kaydırması* kavramı onun çeviride *eşdeğerlik* meselesine nasıl yaklaştığını açıkça gösteriyor. Şöyle diyor Popoviç:

> "Bağımsızlık özgün metin yararına kullanıldığı sürece çevirmen organik olarak farklı ve bağımsız olma hakkına sahiptir. … Kaydırmalar, çevirmen bir yapıtı değiştirmek istediği için değil, mümkün olduğunca sadık bir şekilde yeniden üretmeye ve bütünlüğü içinde kavramaya çalıştığı için gerçekleşir."
>
> (Popoviç, 1970; aktaran Gürçağlar, 2005, 16)

Popoviç ayrıca eşdeğerliğin biçemsel düzeyde sağlanması gerektiğinden de söz ederek *biçemsel eşdeğerlik* kavramını ortaya atar. Popoviç'e göre çevirmenin asli görevi özgün metindeki öğelerin -özellikle de biçemsel öğelerin- erek metne aktarılmasını sağlamaya çalışmaktır. Çevirmen bu süreç içinde kaynak metne olabildiğince sadık kalmaya çalışacak, bunu yaparken de kaçınılmaz olarak ortaya deyiş kaydırmaları çıkacaktır (Gürçağlar, 2005,16).

Popoviç *eşdeğerlikte* biçemin önemini vurgularken Otto Kade gibi bazı kuramcılar da çeviride esas olanın içeriğin aktarılması olduğu yolunda görüş bildirir (Göktürk, 2008, 58; karş. Kade 1968). Bu yaklaşıma göre biçem ya da biçim ne olursa olsun metinde sabit bir anlam vardır ve bu anlam yakalanıp bir başka dile aktarılabilir. Ancak ister biçemi isterse içeriği vurgulasın bu tür yaklaşımlarda temel bir sorun göze çarpıyor. Edebiyat yapıtlarında ya da başka işlevler üstlenecek yapıtlarda içerik ile biçim birbirinden nasıl ayrılacak? Belli bir biçemle dile getirilen söz, anlamın oluşumuna hiç mi katkıda bulunmuyor? Başka türlü ifade etmek gerekirse, biçemi değiştirdiğimizde anlam hiç mi değişikliğe uğramıyor? Biçeme ya da içeriğe önem veren yaklaşımlarda göze çarpan ortak nokta bunların eşit derecede kaynağa önem vermeleri, kaynak metin ile erek metin arasında biçemsel ya da içeriksel düzeyde bir *eşdeğerliğin sağlanması gerektiğini* vurgulamalarıdır.

Bu eğilimin bir benzerini Werner Koller'in yaklaşımında da görebiliriz. Koller *eşdeğerlik* kavramını yukarıdaki gibi tek yönlü biçimde irdeleyenlere bir tepki olarak, kavramı beş farklı kategoride ele alır: *Düzanlamsal eşdeğerlik, yananlamsal eşdeğerlik, metin türü gelenekleriyle ilgili eşdeğerlik, dil-kullanımsal eşdeğerlik* ve *biçimsel eşdeğerlik.* Koller'e göre bu düzeyler çeviride hem metin ötesi hem de

metin içi etkileşimlerin bütününü kapsamaktadır (Göktürk, 2008, 60; karş. Koller 1979). Kitabında Koller'in *eşdeğerlik* kategorilerine ayrıntılı biçimde yer veren Göktürk, Koller'in *düzanlamsal eşdeğerlik* kategorisiyle ilgili açıklamasında şöyle diyor:

> "Burada çevirinin amacının metindeki nesnel bilgi içeriğini iletmek olduğunu anımsarsak, başka türlü bir metin çevirisinde göz önünde tutulmayı gerektirebilecek biçem, okunabilirlik, okur beklentisi, metnin çağrışımsal, biçemsel özellikleri, gibi birçok yönünün, çevirmenin sorunu olmadığını da anlarız. Gerçekte bu tür bir çeviride … özgün metnin çağrısal işlevi, böyle bir çeviri yöntemini baştan belirlemiştir."
>
> (Göktürk, 2008, 62)

Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere, Koller *çevirmenin amacını* belirleyen şeyin, kaynak metnin özellikleri olduğu görüşündedir. Yani çevirmen, kaynak metnin özellikleri uyarınca belli çeviri stratejileri belirleyerek yukarıda sayılan eşdeğerlik türlerinden birini ya da birkaçını hedefleyecektir. Kısaca söylemek gerekirse *eşdeğerlik* kavramı bağlamında vurgu gene kaynak metin ve kaynak metnin özellikleri üzerindedir.

Eşdeğerlik kavramına yukarıda özetlediğimiz türden yaklaşımlar kuramsal çalışmalarda bazı tıkanmaları da beraberinde getirir. Bir dilde ortaya konmuş ve o kültür dizgesinde yer tutan özgün bir yaratının bir başka dile ve kültüre aktarılması, kaynak merkezli, kaynaktaki değişmez özün ereğe aktarılmasını hedefleyen, kaynak metnin alıcısı ile erek metnin alıcısında *aynı*, en azından benzer bir etkinin yaratılması gerektiğini vurgulayan bu anlayış için büyük bir sorun olarak belirir çünkü kültürün etkisiyle şekillenen dil, alıcının beklentisi, erek dizgedeki koşullar gibi daha pek çok etmen çeviri edimini yönlendirmektedir. Bu durumda köşeye sıkışan Dilbilim Paradigması, *eşdeğerliğin* mümkün olmadığı durumlarda *çevirinin de mümkün olamayacağı*nı kabul etmek zorunda kalır. Bu türden bir çelişki (yani diller arasında aktarımın mümkün olduğunu savunan ve birçok farklı tanımla *eşdeğerliği* ele alan Dilbilim Paradigmasının, en sonunda çevirinin mümkün olmayabileceği durumlardan söz etmeye başlaması) aslında ortaya konan tanımlarda içkin olarak bulunmaktadır. İsmail Boztaş'ın "Çevri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi, Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar" (1993) adlı makalesinin başlığı bile değişmez özün aktarımı kabulünün araştırmacıyı sonunda kayıplara ve çevirinin olanaksızlığına götürdüğünü en güzel biçimde gözler önüne serer. Bu çalışmasında şöyle diyor Boztaş:

> "Diller arasında tam bir eşdeğerliğin olmaması dilsel açıdan çeviride bilgi yitimine neden olduğu gibi, kültürel-toplumsal nedenlerden dolayı da bilgi yitimine yol açtığı bilinmektedir. Gerçekten her dilin kendine özgü bir yapısı vardır. Kaynak dildeki bir bildiri erek dildeki bir bildiri biçimine girerken kaynak dildeki düzgü gereğince oluşturulan bildirideki öğeler tamamen veya kısmen erek dilde oluşturulan bildiriye yerleştirilemez veya tam olarak ifade edilemez. Bu durum bildirimin aksamasına, bilgi yitimine neden olur. Diller çakışmadığı sürece bu tür bilgi kayıplarının giderilmesi olanağı yok gibi görünmektedir."
>
> (Boztaş, 1993, 56)

Görüldüğü gibi Boztaş "dillerin çakışmadığı" durumlarda eşdeğerliğin sağlanamayacağını itiraf eder. Dillerin birebir çakışması nasıl mümkün olacaktır? Ya iki ayrı dizgedeki (hatta aynı dizgedeki) alıcıların algı ve beklentilerinin? Yahut erek ve kaynak kültür dizgesindeki koşulların? İşte Dilbilim Paradigması bu soruların yanıtlarını vermek noktasında zorlanmaya başlamış, Thomas Kuhn'un deyişiyle ifade etmek gerekirse, "paradigma bir bunalım evresine" girmiştir (karş. Kuhn, 2010). Öyleyse, paradigmanın kabulleri, çevirinin dilsel bir aktarım olduğu, kaynak dildeki dilsel kodun çözülerek değişmez anlamın başka bir dilde eksiksiz biçimde ifade edilebileceği, dolayısıyla ideal çevirinin en azından kuramsal düzlemde mümkün olduğu görüşü dönüşüm geçirmeli, kaynak metin ve erek metin daha eşit koşullarda ele alınmalı, kaynağın tekliği, biricikliği ve kutsallığı ortadan kalkmalı, dikkatler erek kültür ve erek dizgenin gerçekleri, alıcı ve alıcının algısı gibi etmenlere yönelmelidir.

Bu doğrultuda, özellikle 1960'lardan sonra, dilbilimcilerin yukarıda özetlemeye çalıştığımız görüşleri, erekten ziyade kaynağa önem verdikleri, kuralcı oldukları, çeviri gerçeklerini tam olarak yansıtmadıkları, çeviriyi yalnızca bir dilsel kod aktarımı olarak gördükleri gibi gerekçelerle yoğun bir eleştiriye maruz kalır. Böylece çeviribilimde kuralcı olmaktan uzak, betimleyici, bilimsel, nesnel eğilimlerin ağır bastığı bir döneme girilmiştir. 'Makul yöntem' artık dilbilimin sunduğu yöntem değil, çeviribilimin kendi yöntemi olacaktır.

Ancak Dilbilim Paradigmasında, bu çalışmanın amaçları açısından özellikle dikkat çekilmesi gereken nokta, daha önce de kısaca değindiğimiz gibi bu paradigma içinde ortaya çıkan kuramların temel varsayımıdır: iki ayrı dil arasında eksiksiz bir anlam ya da biçem aktarımı olabileceği varsayımı. Bu varsayıma göre, çevirmen 'makbul' yöntemleri kullandığı takdirde kaynak dildeki kodları erek dildeki kodlarla karşılayacak ve ortaya 'makbul' bir çeviri çıkartabilecektir. Kuşkusuz bu varsayımın altında temel bir kabul yatar. Her kavrama içkin bir öz bulunduğu, bu özün evrensel olarak kavranabileceği, yani dillere ve kültürlere göre değişen şeyin yalnızca

gösterenler olduğu, gösterileninse sabit kaldığı yolundaki kabuldür bu. Bu kabul uyarınca çevirmenin *yapması gereken* bir dildeki gösterenleri bir başka dildeki uygun gösterenlerle değiştirmektir. Çevirmen ancak bu noktada 'makbul' bir çeviri üretebilecektir. Bu açıdan bakıldığında, Dilbilim Paradigmasına dâhil edilebilecek kuramcıların çeviri etiği açısından nasıl bir duruş sergiledikleri açıklık kazanıyor. Çevirmenin görevi, aslında, evrensel olarak kavranabileceği varsayılan ve değişmeyen özü korumaktır. Bu görev de, tıpkı gösterilenler gibi, evrensel geçerliliği olan bir görevdir. Kısacası, 'makul' olan, hangi koşul altında olursa olsun çevirmenin, özgün metin ile erek metin arasında kurulabileceği varsayılan eşdeğerliği yakalamak için doğru hamleleri yaparak 'makbul' bir çeviri üretmesidir. *Eşdeğerliğin* bulunamayacağı durumlarda ise çeviri zaten mümkün olamayacaktır.

Bu anlayış yukarıda da kısaca değindiğimiz gibi *çevrilebilirlik*- (ve bunun doğal sonucu olan) *çevrilemezlik* ikilemini içinde barındırır. Dilbilim Paradigmasının kabullerini özellikle bu ikilem açısından ele alarak eleştiren kuramcı J. Derrida olacaktır. Ancak Derrida'nın sarsıcı eleştirilerini çalışmanın daha ilerleyen bölümlerinde ele almak üzere bir kenara bırakarak çeviribilimin gelişim sürecine dönmek, tarihsel sürecin daha açık biçimde izlenebilmesi açısından önemli görünüyor. Zira çeviriyi kültürel bir aktarım olarak gören yeni çeviribilimciler dilbilim kuramcılarını, bizim sözünü ettiğimiz türden bir özcülük[2] ve evrenselcilik eğilimi açısından değil de, daha çok çevirinin yalnızca dilsel bir aktarıma indirgenmesi, erek kültürün, erek dizge koşullarının ve çevirmenin karşılaşabileceği diğer kısıtlamaların tümüyle göz ardı edilmesi açısından eleştirmişlerdir.

2.1.3. Çeviribilimde 'Makul' Yöntem

J. Holmes'un "The Name and the Nature of Translation Studies" ["Çeviribilimin Adı ve Doğası"] (1988) adlı makalesi çeviribilimin özerk bir bilim dalı olarak ortaya çıkışını müjdelemesi, çeviribilimin gerçekten bir bilim olabilmesi için gereken koşulları ele alması açısından çeviribilim tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Holmes bu makalesinde, çeviribilimin özerk bir bilim dalı olması gerektiği yolundaki görüşünü, W. O. Hagstorm'un bilim dallarının ayrışmasına ilişkin açıklamalarına dayandırmıştır. Hagstorm'a göre, bir bilim dalında kullanılagelen

[2] Özcülükle ilgili olarak R. Arrojo'nun tanımını benimsediğimizi belirtmeliyiz. Arrojo özcülüğü şöyle tarif ediyor: "...anlamın sonsuza kadar sabit kalacağı, dilin ve metnin sınırları içinde güvenli biçimde saklanabileceği, tarihi, ideolojiyi ve onu anlamlandıran bireylerin psikolojilerini aştığı yolundaki inançla şekillenen dünya görüşü" (Arrojo, 2005, 225).

paradigma ve modeller o bilim dalı içinde bir olgunun açıklanmasında her zaman yeterli olmayabilir. Bu durumda kuramcılar yeni yöntemlere gereksinim duyarlar. Bu yöntemlerin söz konusu olguyu açıklamada yeterli olduğu görüldüğünde yeni bir bilim dalının temelleri de atılmış olur (Holmes, 1988, 67). Kuşkusuz Holmes'un çeviribilimin yepyeni ve özerk bir bilim dalı olarak ortaya çıkması gerektiğini vurgulayan bu yaklaşımı, dilbilim kuramcılarının çeviri eylemini bütün yönleriyle açıklamada yetersiz kaldıkları yönündeki imayı da içinde barındırır.

Holmes makalesinde bu yeni bilim dalına verilecek adla ilgili yorumlarda bulunur ve pek çok farklı öneriyi tartışarak, *Translation Studies* (Çeviribilim) adının bu bilime en uygun ad olduğu yönünde bir tercih belirtir. Fakat Holmes, yeni bilim dalının temellerinin yalnızca ona uygun bir ad bulmakla atılmayacağının da farkındadır. Makalesinin adından da açıkça anlaşılacağı üzere, ona göre, çeviribilimin doğasının belirlenmesi bilim dalının gelişimi açısından büyük önem taşır. Bu doğrultuda öncelikle bilim dalının nasıl bir yapısı olması, çeviribilim alanının neleri içermesi gerektiği konusundaki önerilerini dile getirir.

Holmes çeviribilimin bir bilim dalı olarak iki ana hedefi olduğundan söz eder. Bunlardan birincisi, çeviri sürecini, çevirinin işlevini ve süreç sonunda ortaya çıkan ürünü karşımıza çıktıkları haliyle *betimlemek*tir. İkincisi ise, çeviriyle ilgili olguları açıklamamıza ve önceden tahmin etmemize yarayacak bir ilkeler, kurallar bütünü oluşturmaktır. Tahmin edileceği üzere birinci amaç betimleyici çeviribilime, ikinci amaçsa çeviri kuramına götürecektir bizi. Ancak bu iki alan dışında çok önemli bir alanı daha vardır çeviribilimin: Uygulamalı çeviribilim. Uygulamalı alan doğrudan çevirinin pratiğiyle ilişkilidir. Örneğin, çeviri eğitimi, çeviri eleştirisi, çeviri malzemesi (yani ürün olarak çeviri) bu uygulamalı alanın altında incelenebilir. Çeviribilimde betimleyici, kuramsal ve uygulamalı alanlar vazgeçilemez alanlardır. Bir bilim dalı olarak çeviribilimin gelişmesi bu üç alanın aynı anda gelişmesine bağlıdır. Bu gelişme de ancak bu alanlar arasındaki sürekli etkileşimle mümkün olabilir. Betimleyici çalışmalar sayesinde alandaki olgular mercek altına alınır, kuramcıların ve uygulamacıların dikkati belli önemli meseleler üzerine çekilir. Betimleyici çalışmalar olmazsa kuramcı yeterince kapsayıcı, bütüncül bir kuram geliştiremeyebilir, çünkü kuramcı çeviriye ilişkin ne kadar çok olgu ve sorunla yüz yüze gelirse geliştirdiği kuram da ancak o kadar kapsayıcı olabilecektir. Öte yandan uygulamalı alanda etkinlik gösterenlerin, örneğin çeviri eğitmenlerinin ya da

çevirmenlerin betimleyici ve kuramsal alanda çalışanlara sonsuz bir kaynak sağladığı çok açıktır. Betimleyici ve uygulamalı alanlar da, benzer biçimde çeviri kuramlarından faydalanacaktır (Holmes, 1988, 74-77).

Holmes'un üzerinde durduğu konulardan bir başkası da çeviribilimde yapılan inceleme ve araştırmaların 1970'lere değin daha çok çevirinin hangi özelliği üzerine odaklandığıdır. Kuramcı, o zamana değin bilim adamlarının daha çok ürün ve işlev üzerinde yoğunlaştığını, yaptıkları çalışmalarda bunları irdelemeye çalıştığını söyler. Holmes'e göre bunun temel nedeni bu iki özelliğin, yani ürünün (süreç sonucunda ortaya çıkan çeviri metnin) ve işlevin (çeviri metnin hangi koşullar altında ortaya çıktığının) daha betimlenebilir olmasıdır. Oysa çeviri süreci (çevirmenin zihnindeki "kara kutu") kolayca betimlenecek bir şey değildir; çünkü çeviri süreci içinde çevirmenin zihninde neler olup bittiğini belirlemek için *laboratuvar koşullarında bilimsel araştırmalar* yapılmamış, süreçle ilgili yorumlar da tahminden öteye gidememiştir (Holmes, 1988, 72-73).

Holmes'un yukarıda aktarmaya çalıştığımız düşünceleriyle başlayan bu yeni süreç erek metni, erek kültürü, erek okuru, erek dizgeyi ön plana çıkaran yeni bir bakış açısını mümkün kılmıştır. Bu yeni bakış açısı çerçevesinde çevirinin dilsel aktarımla sınırlı kalmadığı, kültürel etkileşimin çeviride büyük önem taşıdığı ortaya çıkmış, böylece çevirmen, kendisine yakıştırılan *aracı* kimliğinden (bir dildeki gösterenleri başka dildeki gösterenlerle değiştiren kişi olarak aracı kimliğinden) sıyrılmış, erek dil ve kültür dizgelerinin özel koşullarına göre üretim yapan *uzman* kimliğine doğru ilk adımı atmıştır. Çeviri alanındaki bu büyük sıçrama sonraları bilim adamları tarafından bir paradigma değişikliği olarak nitelenmiştir.

Çeviribilimde yeni bir paradigmanın oluşmasından ilk kez Theo Hermans "Çeviribilim ve Yeni Bir Paradigma" ["Translation Studies and a New Paradigm"] başlıklı yazısında söz eder (Hermans, 1985, 7-15). *Yazının Yönlendirilmesi* [*The Manipulation of Literature*] adlı kitaba yazdığı bu önsözde Hermans, kaynak odaklı ve kuralcı yaklaşımların çeviribilimin gelişmesini engellediğini vurgulamıştır. Hermans'a göre, yeni paradigmayı oluşturan bilim adamları,

> "... edebiyatın kapsamlı ve devingen bir dizge olarak ele alınması; kuramsal modeller ile uygulama çalışmaları arasında sürekli bir etkileşimin var olması gerektiğinin düşünülmesi; edebiyat çevirisine ilişkin betimleyici, erek-odaklı, işlevsel ve dizgesel bir yaklaşımın geliştirilmesi; çevirilerin üretilmesini ve alımlanmasını yönlendiren normlara ve kısıtlamalara,

> çeviri ile diğer metin türleri arasındaki ilişkilere, çevirinin hem tek bir edebiyattaki hem de farklı edebiyatların birbirlerini etkiledikleri alanlardaki konumu ve rolüne ilgi gösterilmesi"
>
> (Hermans, 1985, 10-11, aktaran Karadağ, 2003, 16)

gibi konularda birleşirler.

Daha sonra Işın Bengi Öner'in "Çeviribilimde 'Bütünleyici Bir Yaklaşım' Üzerine Eleştirel Görüşler ve Öneriler" (1992) başlıklı makalesinde de, özellikle Thomas Kuhn'un bilimsel devrimlerde görülen *paradigma değişikliği* kavramı bağlamında ele alıp açıklamaya çalıştığı bu büyük sıçrama aşağıda ele alacağımız kültür odaklı çeviri kuramlarına geçişi işaret eden bir sıçramadır. Bu yeni Kültür Paradigmasında ortaya çıkan iki temel kurama ait, yani Itamar Even-Zohar tarafından ortaya atılan Çoğul-dizge Kuramı'na ve Gideon Toury'nin Erek-Odaklı Çeviri Kuramı'na ait öncüllerin irdelenmesi, yalnızca bunların alana getirdikleri yeniliklerin vurgulanması açısından değil, aynı zamanda bilimsel anlayışın zeminini oluşturan rasyonellik ve evrensellik kavramlarının bu kuramlarda ne kadar belirleyici olduğunun gösterilmesi açısından da önemlidir.

2.1.3.1. Bir Dizge Olarak Çeviri

Itamar Even-Zohar, Rus Biçimcilerinden esinlenerek oluşturduğu kuramında, temel olarak, çevirinin toplumsal ve kültürel bir bağlam içinde ele alınması gerektiğini vurgular ve *çoğul-dizge* kavramını ortaya atar. *Çoğul-dizge* kavramı, adından da anlaşılacağı üzere, dizgeler arası farklılıkları vurgularken bir yandan da bu dizgeler arasında sıkı bir ilişki olduğu düşüncesini içinde barındırır. Even-Zohar "Yazınsal 'Polisistem' İçinde Çeviri Yazının Durumu" ["The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem"] (1979) adlı makalesinde, çevirinin, bir ulusun kültürünün şekillenmesinde oynadığı önemli rolden hareketle, çeviri edebiyatın ayrı bir edebiyat dizgesi olarak incelenmesi gerektiğini söyler. Ancak çeviri ayrı bir dizge olmakla kalmaz, aynı zamanda edebiyat *çoğul-dizge*sinin de bir parçasıdır (Even-Zohar, çev. Paker, 1985, 59-60).

Çoğul-dizge Kuramı'na göre, her dizgenin içinde *merkez* ve *çevresel*, *birincil* ve *ikincil* gibi konumlar bulunur; ancak dizgeler içindeki bu konumlar devingendir. Yani, örneğin, bir dizge içinde merkez konumunda olan bir metin *çevre*den gelen baskıyla *merkez* konumunu yitirebilir. Benzer biçimde *çevresel* konumdaki bir başka metin dizgenin *merkez*ine yerleşebilir. Dolayısıyla çeviri dizgesinin edebiyat çoğul-dizgesindeki konumu da değişiklik gösterecektir. Bir başka deyişle, çeviri dizgesi,

edebiyat çoğul-dizgesinde çevresel konuma ya da merkez konumuna yerleşebilir. Even-Zohar'a göre, çevrilecek yapıtların seçimi de çeviri dizgesinin bu konumuna bağlıdır. Çeviri dizgesinin, edebiyat çoğul-dizgesinde merkezi bir konum kazanması durumunda, çevirisi yapılacak metinlerin, çoğul-dizgede ortaya çıkmış yeni yaklaşımlarla bir uyum içinde olmasına ve bunların erek edebiyatta yenilikçi bir işlev görebilecek olmalarına dikkat edilir (Even-Zohar, çev. Paker, 1985, 60-62).

Çeviri dizgesinin *merkez* konuma gelmesini sağlayacak koşulları şöyle sıralar Even-Zohar:

> "a) çoğul-dizge henüz oluşmamışken, ya da başka bir deyişle, edebiyat henüz "genç" ve "yerleşme sürecinde iken";
>
> b) edebiyat ya "çevresel" ya "güçsüz" ya da her iki durumda iken;
>
> c) edebiyatta dönüm noktaları, bunalımlar ve yazınsal boşluklar yaşanırken."
>
> (Even-Zohar, çev. Paker, 1985, 62-63)

Kuşkusuz çeviri edebiyat dizgesi de kendi içinde farklı katmanlardan oluşur. Bazı çeviri yapıtlar, dizgeye getirdikleri yenilik açısından, *birincil* konumdayken, ötekiler *ikincil* konumda kalabilir. Bu özel konumların, yani yapıtların dizge içindeki yerlerinin, çeviri stratejilerini *belirlemesi* söz konusudur. Even-Zohar, çevirilerin konumu *birincil*se ve özellikle de erek çoğul-dizgede, kaynak dizgedeki edebiyat modeli mevcut değilse, çevirilerde kaynak dil ve kültürün normlarının ağır basacağını savunur. Ancak çoğul-dizgede çevirinin konumu *ikincil*se, o zaman tam tersine, erek dil ve kültürün normları çeviri stratejisinde belirleyici bir rol üstlenir (Even-Zohar, çev. Paker, 1985, 63-64).

Even-Zohar Çoğul-dizge Kuramı'nın dilbilimsel yaklaşımlara olan üstünlüğünü şöyle vurgulamaya çalışır:

> "Ve "çeviri eser nedir?" sorusu bile, önceden belirlenmiş, tarih-dışı, bağlam-dışı, ülküselleştirilmiş bir duruma göre yanıtlanamaz: Bunun, çoğul-dizgenin işleyiş biçimine dayanarak belirlenmesi gerekir. Bu açıdan bakılınca çeviri, yapısı ve sınırları kesinkes belirlenmiş olan bir olay değil, belli bir kültür dizgesi içindeki ilişkilere bağımlı olan bir etkinliktir. Bunun sonucu olarak, çoğul-dizgesel konumlar hesaba katılmadıkça, yeterlik ve eşdeğerlik gibi ana kavramlar gerektiği gibi ele alınamaz. Bunun da ötesinde diyebilirim ki bu tür bir ihmal, dural dilbilimsel örnekler ya da az gelişmiş edebiyat kuramlarına gereğinden çok yaslanan çağdaş çeviri kuramlarının en önemli yanlışlarından biridir."
>
> (Even-Zohar, çev. Paker, 1985, 66-67)

Gerçekten de Çoğul-dizge Kuramı önceki bölümde ele aldığımız dilbilim temelli kuramlarla kıyaslandığında, bu kuramın çeviriye çok farklı bir bakış getirdiği açıkça görülebilir. Şehnaz Tahir Gürçağlar'ın *Kapılar* (2005) adlı yapıtında da belirttiği gibi

Çoğul-dizge Kuramı çevirinin "toplumsal-kültürel yönlerini vurgulayarak dilbilim kuramlarının açıklamakta yetersiz kaldığı çeviri ve kültür ilişkileri, kültürel dönüşümde çevirilerin işlevi, çeviriye dair tanım ve davranışların zaman içinde değişmesi gibi konulara ışık tutmuştur" (Gürçağlar, 2005, 19).

Çoğul-dizge Kuramı Even-Zohar'ın iddia ettiği gibi, dinamik, tarihselliği içeren ve ilişkisel bir kuramdır. Ancak bu kuramda *durallığın* hiç mi yeri yoktur? Even-Zohar, ünlü makalesinin başında dizgesel yaklaşımını Rus Biçimcilerinden Tinyanov'un, Eyhenbaum'un ve Şlovki'nin çalışmalarına dayandırdığını açıkça söyler. Bu dizgesel yaklaşım sürekli bir dinamizmi işaret ediyor olsa da, içerdiği ikili karşıtlıklar ve kategorileştirmeler yüzünden eleştiriler almıştır. Çoğul-dizge Kuramı'nda önemli yer tutan *aşağı edebiyat–üstün edebiyat*, *birincil–ikincil*, *merkez–çevre*, *yazınsal–yarı-yazınsal* gibi ikili karşıtlıklar, karşıt taraflardan birinin ötekinden kesin çizgilerle ayrıldığı varsayımını içinde taşıması açısından sakıncalıdır.

Theo Hermans, *Translation In Systems* [*Dizgelerde Çeviri*] (1999) adlı kitabında bu sakıncalara değinir. Bu tür ikili karşıtlıklar ona, öncelikle bu ayrımları kimin, nasıl ve neye dayanarak yaptığı sorusunu sordurur: Örneğin, *aşağı edebiyat* ya da *edebiyat dışı* gibi kategoriler, dizgenin içinde yaşayan ve işlev gören birey ve kurumların oluşturduğu kategoriler midir, yoksa kuramcının içini doldurduğu kategoriler mi? Even-Zohar, edebiyat dizgesini tanımlarken edebiyat dizgesinin "yazınsal diye nitelenen bütün etkinlikleri" içerdiğini söyler. Burada söz konusu nitelemeyi yapan eğer dizge içindeki birey ve kurumlar ise, o zaman "Çoğul-dizge Kuramı'nın ne denli kapsayıcı bir kuram olduğu tartışmalıdır" (Hermans, 1999, 109). Zira dizge içindeki birey ve kurumlar, Even-Zohar'ın yaklaşımından çıkarsayabileceğimiz gibi asla yansız olamazlar.

Bunların ötesinde Even-Zohar'ın kuramı, evrensel bilim yasaları bütününe ulaşma amacı gütmesi açısından da sorgulanabilir. Kuramcı daha ilk kitabında "yazınsal ilişkileri belirleyen bir evrensel kurallar bütünü" (karş. Even-Zohar, 1990) oluşturma amacıyla hareket ettiğini belirtir. Yirmi yıl sonra kuramını yeniden gözden geçirerek yayınlamış, ancak bu gözden geçirilmiş çalışmada evrensel kurallar belirleme ülküsünden vazgeçmektense, terimler üzerinde birkaç değişiklik yapmakla yetinmiştir (Hermans, 1999, 110). Örneğin, "yazınsal ilişkileri belirleyen evrensel kurallar bütünü" deyişinin yerini, bu çalışmada "yazınsal etkileşimin yasaları" deyişi almış

(Hermans, 1999, 110); üstelik kuramcı bu noktada on temel yasayı açıkça sunmuştur (karş. Even-Zohar, 1990). Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse,

> "hiçbir edebiyat ve kültür dizgesi yoktur ki birbiriyle etkileşime girmesin;"
> "iki dizge arasındaki ilişki hiçbir zaman simetrik olarak gerçekleşmez;"
> "yazınsal etkileşim, dizgelerin başka düzeylerdeki etkileşimleriyle doğrudan ilişkili değildir."
> "yazınsal etkileşim, dizgede bazı ürünlerin eksikliği hissedildiği zamanlarda gerçekleşir"
>
> (Hermans, 1999, 110; karş. Even-Zohar, 1990)

Even-Zohar'ın yazınsal dizgelere ilişkin bütün yasaların (yani dünyadaki bütün yazınsal dizgeleri bağlayacak, bunların kendi içlerindeki dinamiklerini ya da başka dizgelerle etkileşimlerini ortaya koyacak bilimsel yasaların) tek tek belirlenebileceği yolundaki inancı, gene Çoğul-dizge Kuramı uyarınca, çeviri bir dizge olarak ele alınırsa, çevirmenlerin bireyliklerini ellerinden alır. Eğer çeviri dizgesinde de önceden belirlenmiş yasalar hüküm sürüyorsa, çevirmen birey olarak *kendi seçimlerini* yapmakta özgür değildir. Çevirmen daha çok dizgenin koşulları ya da dizgenin başka dizgelerle ilişkileri tarafından belirlenen çeviri stratejilerini uygulamaya koyan kişidir. Bu durum, çevirmenin yaptığı seçimler yüzünden haksız yere eleştiriye uğramasını önleyebilir (ne de olsa çevirmenin seçimleri kaçınılmaz olarak dizgenin içinde bulunduğu koşullarla ilgilidir); ancak çevirmenin kendi kararlarını almakla yükümlü bir birey olarak algılanmasını da engeller. Aslında bu kuramda çevirmenin her tek durumda nasıl davranması *gerektiğine* ilişkin reçeteler verilmez. Bu anlamda kuramın kuralcı olmadığının da altını çizmek gerekir. Gene de belirlenecek evrensel bilim yasaları, çevirmenin her tek durumda nasıl hareket *edebileceğini* gösterme amacını (ve bunu göstermenin mümkün olduğu inancını) içinde barındırır. Bu noktada çevirmen dizgenin çarklarından yalnızca biridir. Dizgenin koşullarının belirleyiciliğine yapılan aşırı vurgu, bir anlamda çevirmenin bireysel seçimlerini yok sayarak, evrensel yasalar çerçevesinde hareket eden bir çevirmen resmi çizer.

2.1.3.2. 'Makbul'u Betimlemek

İsrailli çeviribilimci Gideon Toury, Erek-Odaklı Kuramı'nda özellikle edebiyat çevirilerinin betimleyici bir biçimde incelenmesini amaçlamış ve kuramın adından anlaşıldığı gibi erek metin odaklı bir yaklaşım benimsemiştir. Bu kurama göre çeviri metin, çeviri sürecinin tersine, *gözlemlenebilir bir olgu*dur. Bu nedenle yapılacak araştırmaların temelini çeviri metin oluşturmalıdır. Çeviri, ereğe yönelik bir edim olduğu için çevirinin ancak erek kültür ve edebiyat dizgesi içinde gerçekliği vardır.

Toury'ye göre çeviri işini yapan çevirmen, çeviri sürecinde ve çeviri süreci öncesinde bir takım *normlar* tarafından yönlendirilir. Bunlar, *öncül normlar, süreç öncesi normları* ve *çeviri süreci normları* olmak üzere üç grupta toplanabilir. *Öncül norm,* çevirmenin özgün metnin normlarına mı yoksa erek metnin normlarına mı bağlı kalacağı konusundaki seçimine işaret eder. Bu öncül seçimi yaptıktan sonra çevirmen çeviri politikasını ve uygun stratejileri belirleyecektir. Bir başka deyişle *süreç öncesi normları*, çevirmenin çeviriye başlamadan önce aldığı kararlar ve bu kararları belirleyen etmenler biçiminde ifade edilebilir. Örneğin, hangi metnin çevrileceği, çevirinin hangi dilden yapılacağı, çevirinin doğrudan kaynak dilden mi yoksa bir ara metinden mi yapılacağı gibi sorulara verilecek yanıtlar çevirmenin *süreç öncesi normlarını* oluşturur. *Çeviri süreci normları* ise *matriks normları* ve *metin içi dilsel normlar*dan oluşur. "Çeviri süreci normları çevirmenin çeviri süreci sırasında aldığı kararları kapsar. Bu kararlar dil malzemesinin metin içi dağılımına ve bu malzemenin metin içinde nasıl kullanıldığına, biçimlendirildiğine ilişkin kararlardır" (Bengi Öner, 1993, 33, karş. Toury 2004). Theo Hermans da "Translation, Ethics and Politics" ["Çeviri, Etik ve Politika"] (2009) başlıklı makalesinde normları şöyle açıklar:

> "Normlar doğaları gereği hem psikolojik hem de toplumsaldı. Toplumsal bir gerçekliktiler çünkü belli topluluklar tarafından o toplulukların sahip oldukları değerler etrafında oluşuyorlardı; psikolojiktiler çünkü belli durumlarda bireylerin nasıl davranmaları, ne tür seçimler yapmaları gerektiğine ilişkin beklentilerin içselleştirilmiş halleriydiler."
>
> (Hermans, 2009, 95)

Toury'e göre, çeviri üzerine yapılacak betimleyici çalışmalarda işte bu saydığımız *normların betimlenmesi* esastır. Böylece, vurgu, dilbilimsel yaklaşımlarda olduğu gibi kaynak metne ve onun özelliklerine değil, erek metne ve *çeviriyi yönlendiren etmenler*e kayacaktır. Bu betimleyici çalışmada betimlenen normlar çerçevesinde çevirmenin görece olarak kaynak dizge normlarına önem verip *yeterli* bir çeviri mi,

yoksa görece olarak erek dizge normlarına önem verip *kabul edilebilir*[3] bir çeviri mi ürettiği belirlenmeye çalışılır. Ancak Toury hiçbir çevirinin yalnızca *yeterli* ya da yalnızca *kabul edilebilir* olamayacağını da açıkça belirtir. Anlaşılacağı üzere bu terimler çevirmenin genel eğilimlerini belirlemede kolaylık sağlamak amacıyla önerilmiştir. Eşdeğerlik kavramı bu belirlemenin temelinde yer alır (karş. Toury, 1985, 16-41).

Erek-Odaklı Kuram bağlamında "iyi, doğru, sadık" gibi sıfatlar "yerlerini tarihsel ve değişken özellik gösteren çeviri normlarına ve ancak çeviri normları bağlamında anlam kazanan değişken, ilişkisel ve tarihsel bir kavram olan çeviri eşdeğerliğine bırakmıştır" (Bengi Öner, 1993, 33). Toury'e göre her türlü çeviri edimi bağlamında, kaynak metinle erek metin arasında her zaman bir tür *eşdeğerlik ilişkisi* olduğunu varsaymak zorunludur çünkü çeviri metnin çıkış noktası kaynak metindir ve bu ikisi arasında mutlaka bir ilişki bulunmaktadır. Ancak "eşdeğerlik kavramı bağlamında çeviri araştırmalarını yönlendirecek soru, çeviri metnin kaynak metnin eşdeğeri olup olmadığı değil, iki metin arasında ne tür ve ne derecede eşdeğerlik olduğudur" (Bengi Öner, 1993, 32).

Erek-Odaklı Kurama ilişkin olarak bu anlatılanlar göz önüne alındığında kuramın yaratıcısı Toury'nin eşdeğerlik anlayışına ilişkin genel kabulleri nasıl sarstığı açıkça görülür. Dilbilim Paradigmasında değişmez kabul edilen özün bir dilden ötekine aynen aktarılması anlamında kullanılan *eşdeğerlik*, bu kuramda *işlevsel* ve *ilişkisel* bir kavram halini almış; tarihsel koşullara, çeviri metnin erek kültürde üstleneceği işleve, çeviri metnin erek dizge içinde yer alan başka metinlerle kurduğu ilişkilere göre şekillenen bir kavrama dönüşmüştür. Bir çeviri metin ile kaynak metin arasındaki olası eşdeğerlik ilişkileri ise bu kurama göre ancak çevirmenin *norm*larına ilişkin betimlemelerden sonra ortaya çıkarılabilir. Ancak bu ilişkiler, *olası* ilişkiler

[3] Toury, *yeterli* (adequate) ve *kabul edilebilir* (acceptable) kavramlarını yalnızca kaynak metin ile erek metin arasında bulunduğu varsayılan ilişkisel eşdeğerliği daha kolayca tanımlayabilmek için ortaya attığını, bu iki kavramın da, kuramcının çeviriye ilişkin kendi öznel yargılarını yansıtmadığını belirtir (Toury, 1985, 16-41). Kuşkusuz, Toury bu terimlerle hangi çevirinin yeterli hangi çevirinin kabul edilebilir olduğuna ilişkin yargılarını ifade etmeye çalışmaz. Zaten böyle bir yaklaşım, onun bilimsellik anlayışına tamamen ters düşecektir. Ancak, en genel anlamıyla kültürün ve toplum algısının bir birey olarak çevirmenin kararlarını ne denli kısıtladığını gözler önüne seren *norm* kavramı ve eşdeğerlik ilişkisinin betimlenmesi sırasında kullanılması önerilen *yeterli* ve *kabul edilebilir* terimleri, bunların, kuramcının kendi etik yargılarını olmasa da, toplumca ya da belli bir kültürde belli bir dönemde 'makbul' sayılan davranış biçimlerini ve stratejilerini yansıttığını düşündürür. Buradan hareketle, Toury'nin öngördüğü biçimiyle betimleyici çalışmalarda, araştırmacı, çevirmeni yönlendiren kısıtlamaları, yani normları mercek altına alarak, esasen, 'makbul' sayılanı betimleyecektir.

olduğundan araştırmacının iki metin arasındaki *eşdeğerlik* ilişkisine değin yorumları da ancak kendi betimlemesinden yola çıkarak oluşturduğu *varsayımsal* yorumlar olacaktır. Bu durumda, önceden iddia edildiği gibi, *eşdeğerlik* ilişkisi ancak belli bir biçimde kurulması beklenen bir ilişki olmaktan çıkmış, tarihe, kültüre, çeviri edimini yönlendiren *norm*lara ve araştırmacının betimleme yetisine bağlı bir kavram halini almıştır. Theo Hermans, Toury'nin normlara ve eşdeğerliğe ilişkin yaklaşımını çeviri etiği açısından şöyle değerlendiriyor:

> "Toury'ye göre, normlar çevirmenin metin düzeyinde aldığı kararları yönlendiriyor ve dolayısıyla da ortaya çıkacak çevirinin nasıl bir çeviri olacağını belirliyordu. Çeviri metin ile özgün metin arasında mutlaka bir eşdeğerlik ilişkisi bulunduğunu varsayan kuramcıya göre, bu eşdeğerlik ilişkisinin nasıl kurulduğunu da normlar belirliyordu, Toury için mesele burada sona eriyordu."
>
> (Hermans, 2009, 97)

Çeviri etiği konusunda yargılar bildirmekten kaçınan, belli bir dönemde toplumun belli bir kesimi tarafından 'makbul' sayılanın, yani normların, 'makul yöntemle' betimlenmesine odaklanan Toury, 1995 yılında yayımlanan *Descriptive Translation Studies and Beyond* [*Betimleyici Çeviribilim ve Ötesi*] (1995) adlı yapıtında ise tıpkı Even-Zohar gibi çeviri etkinliğini tümüyle kapsayacak evrensel bilim yasalarının gerekliliğinden söz eder. Betimleyici çalışmaların birikimiyle oluşacak bu temel yasalar çeviri bağlamındaki her türlü eğilimi, davranışı, stratejiyi kapsayacak ve açıklayabilecek yasalardır.

> "Betimleyici çalışmalardan elde edilen verilerin birikmesiyle bir dizi yasa formüle etmek mümkün olacaktır. Bu yasalar, çeviriye ilişkin bütün değişkenler arasındaki içkin ilişkileri gözler önüne serecektir. Böyle bir amaç, betimleyici çeviribilimin ötesine uzanır; ancak bu türden yasalar formüle etmek, gene de, disiplinin kuramsal alanı için en temel amaç olmalıdır."
>
> (Toury, 1995,16)

Alıntıdan şunu çıkartabiliriz: Toury'ye göre, yasaları hedeflemeyen bir kuramsal alan, yasaları olmayan bir disiplin gerçekte bilim yapamaz. Daha önce Even-Zohar'da da gördüğümüz bilimsellik kaygısının bir benzeridir bu. Bilimin bilim, kuramın kuram olabilmesi için ille de genel geçerliği olan yasalar ortaya koyulması gerektiği yolundaki bu düşünce, çeviribilimin yeni yeni ayakta durmaya çalışan bir bilim dalı olarak, bir anlamda rüştünü ispata uğraştığı anlamında da değerlendirilebilir. Oysa bugünün bakış açısıyla, kuramın bizi ille de yasalara götürmeyebileceğini söyleyebiliriz. Jonathan Culler, *Literary Theory: A Very Short Introduction* [*Edebiyat Kuramı: Çok Kısa Bir Giriş*] (2000) adlı kitabının "Kuram Nedir?" başlıklı birinci bölümünde kuramın özelliklerinden söz ederken yasalara

değinmez. Ona göre kuram belli bir alanda gözlemlenen çeşitli olgular, olaylar, faktörler arasındaki karmaşık ilişkileri açıklamaya çalışır, bir konuyu mümkün olan ve bilinen tüm yanlarıyla ele alıp bunları açıklamaya uğraşırken bir yandan da bilinen olguların ardına uzanır ve meselenin henüz ortaya çıkmamış yanlarıyla da ilgilenir. Kuram bizim sorgulamadan kabul ettiğimiz düşüncelere meydan okur, bunları sorgular. Kısacası Culler'a göre kuram, düşünmek üzerine düşünmektir (Culler, 2000, 1-17). Demek ki, bugünün bakış açısıyla, evrensel yasalar bütünü oluşturma kaygısına düşmeseler de sosyal bilimler alanında ürün veren pek çok düşünce adamının yapıtlarının (örneğin Foucault'nunkilerin) kuram diye nitelenmesi pekâlâ mümkündür. Demek ki bugün, evrensel yasalar, kuramın ya da bilimin bir önkoşulu olarak karşımıza çıkmaz. Doğası gereği yasa oluşturamayan bilimlerde (örneğin insan bilimlerinde) bilimsellik aslında araştırma yönteminin bilimselliğidir (nesnelliğidir).

2.1.3.3. Evrensellikten Bireyselliğe

Kültür Paradigması içinde ele alınabilecek iki kuramcı olan K. Reiss ve Hans J. Vermeer ilk ortak çalışmalarında (1984) o dönemde yaygın olan betimleyici yaklaşımdan çok işlevsel bir yaklaşım benimsemişlerdi. Çevirinin bir ürün olarak erek kültürde nasıl bir işlev göreceği meselesinden yola çıkan Reiss ve Vermeer daha sonra çalışmalarının içeriğini geliştirip değiştirdiler ve yollarına bağımsız olarak devam ettiler. Bu değişim süreci içinde, aşağıda ayrıntıyla ele alacağımız Skopos Kuramı'nın temelleri atıldı. Skopos Kuramı ilk bakışta yukarıda irdelenen kültür kuramlarıyla benzerlikler gösteriyorsa da, evrensel, genel geçer ilke ve yasalar oluşturma çabası açısından ötekilerden belli ölçüde ayrılır.

Çoğu bilim adamı ve kuramcı gibi Hans J. Vermeer'in de çeviriye ve çevirinin temel kavramlarına yaklaşımları, çeviribilimle uğraştığı uzun yıllar içinde farklı aşamalardan geçmiş ve evrilmiştir. Dolayısıyla, Skopos Kuramı'nın öncüllerine bakmadan önce Vermeer'in *eşdeğerliği* nasıl tanımladığına değinmek, bu gelişimi görmek ve kuramcının geldiği son noktayı kavramak açısından faydalı olabilir.

İşlevsel yaklaşımıyla dikkat çeken kuramcı Hans J. Vermeer Skopos Kuramı'nı oluşturmadan önce Katharina Reiss ile birlikte yürüttüğü çalışmalarda eşdeğerlik kavramının kökeni üzerinde durmuş ve bir anlamda daha sonra çeviribilimde devrim yaratacak kuramının temellerini oluşturmuştur. Reiss ve Vermeer eşdeğerlik

kavramını son derece ilginç bir biçimde elektrik akımlarına dayanan bir analojiden faydalanarak açıklarlar. Elektrikle ilgili tanım şöyledir: "İki dalgalı akımın, değişik yapılı ayrı devreler oluşturmakla birlikte, her frekansta aynı elektrik etkisini taşımaları, bunu açığa vurmaları eşdeğerlik diye adlandırılır" (aktaran Göktürk 2008, 59; karş Reiss, Vermeer, 1984, 129). Bir teknik uzmanlık alanından aktarılan bu tanım çerçevesinde "değişik yapılı devreler" kaynak ve erek dillere, kaynak ve erek dizgelerin tarihsel ve kültürel koşullarına, metin geleneklerine işaret etmektedir. Göktürk bu analojiyi açıklarken "Aynı elektrik etkisi" ile özgün metin ile çeviri metinde benzer olması amaçlanan *iletişimsel-işlevsel* etki gücünün kastedildiğini belirtir. Göktürk'e göre bu analojide "devre" sözcüğünün kullanılmış olması da dönüşümlü bir devingenliği akla getirir ve "eşdeğerlikle ilgili olarak öteden beri kullanılagelmiş devingen, biçimsel, işlevsel, göndergesel, içeriksel, biçemsel türünden bütün nitelemeleri de içerebilir." Bu da "eşdeğerlik kavramının dolaşıklığını, eşdeğerliğin bir metnin çok değişik öğelerine dayanan çok yönlü bir kavram olduğunu göstermeye yeter" (Göktürk, 2008, 60).

Göktürk bu tanımı ne kadar yeterli bulursa bulsun, bu analojiyi ne kadar beğenirse beğensin, elektrikle ilgili tanımdaki "aynı elektrik etkisi" sözü bize çalışmamızın ilk bölümünde ele aldığımız ve metindeki değişmez anlamsal öğelerin çeviriye aktarılması gerektiğini ya da aktarılabileceğini öngören yaklaşımları hatırlatmaktadır. Kuşkusuz bu tanımı dilbilimsel yaklaşımlardan ayıran en önemli yan, erekte uyandırılan ya da uyandırılması beklenen etkinin *işlevsel* bir etki olarak tanımlanmasıdır. Bu tanımla kastedilen işlevsel etki zaten Skopos Kuramı'nın temellerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla tanımın Skopos Kuramı'nda nasıl evrildiğini görmek için bu kuramın öncüllerine bakmak yerinde olabilir.

2.1.3.3.1. Bireyin Kültürü

Skopos Kuramı adından da anlaşılacağı gibi, amaçtan, yani çeviri eyleminin amacından yola çıkan ve temellerini tamamıyla *çeviri eyleminin amacı* üzerine oturtan bir kuramdır. Vermeer'e göre her çeviri bir eylemdir. Her eylemin bir amacı olduğuna göre, çeviri eyleminin de bir amacı vardır ve bu amaç çevirmenin kendisi tarafından belirlenir. Çeviri eylemlerinin amaçları çeşitlilik gösterebilirler. Sözgelimi, bir çevirmen yabancı bir dilde ya da kültürde çok büyük önem taşıdığına inandığı bir yapıtı kendi kültürüne tanıtmayı amaçlamış olabilir. Bu durumda çevirmen, çevirisinde yabancılaştırıcı etki yaratacak bazı söyleyişleri özellikle

kullanacaktır. Bir başka çevirmen, erek okur kitlesinin yapıttaki iletiyi, yani içeriği en iyi biçimde alımlamasının önemli olduğuna kanaat getirerek özgün metnin içinde geçen bazı söyleyişleri erek kültürün beklentilerine uyarlar. Burada vurgulanması gereken iki önemli nokta vardır: Birincisi, çevirmenin amacı her durumda erek kültürle ilişki içinde olmalıdır. Kuşkusuz Vermeer, bu noktayı vurgularken çevirmene belli bir çeviri stratejisini dayatmayı amaçlamaz. Bu stratejiler çevirmen tarafından amaç doğrultusunda geliştirilecektir. İkinci nokta, çevirmenin amacının sorgulanamayacağı gerçeğidir; çevirmenin amacı yalnızca bu amaca uygun biçimde hareket edip amaçladığı etkiyi yaratıp yaratmadığı bağlamında ele alınabilir. Vermeer'e göre, her çeviri eylemi sonucunda ortaya çıkacak çeviri metnin erek kültür içerisinde belli bir işlevi olacaktır. Skopos Kuramı'nda çeviri metnin erek kültürde en iyi biçimde işlev görmesi yine çevirinin amacına bağlıdır. Bir başka deyişle çevirmen amacını belirlerken, yapacağı çevirinin erek kültürde nasıl bir işlev göreceğini hesaplamalı, çevirisini bu amaç ve işlev doğrultusunda gerçekleştirmeye çalışmalıdır (Vermeer, 1996, 3-8).

İşte bunu yapmakla yükümlü çevirmen, Skopos Kuramı'nda *uzman* çevirmen diye tanımlanır. *Uzman* çevirmenin erek kültürün koşullarını ve yaratacağı metnin o kültürdeki işlevini hesaba katarak yapacağı çeviri de, çeviri metnin özgün metinden ne kadar farklılaştığına bakılarak değil, çevirmenin kendi *skopos*una uygun bir çeviri yapıp yapmadığına bakılarak değerlendirilebilir. Başka türlü söylemek gerekirse, çevirmen belirlediği amaca hizmet ettiği sürece her türlü yöntem ve stratejiyi kullanmakta özgürdür (Vermeer, 1996, 77-78; Nord, 1997, 124).

Görüldüğü gibi Skopos Kuramı en az ürün kadar özneye, yani çeviri işini yapan çevirmene ve onun kimliğine odaklanır. Bu kuram çerçevesinde çevirmen, sorumluluklarının bilincinde olan, karar verme ve bunları uygulama yetisine sahip *uzman* kişidir. *Uzman* çevirmen, çeviri eylemini başlatan kişi olan *işveren*le iletişim içindedir. Çeviri eylemini başlatan kişinin, yani *işverenin* de bir amacı vardır. Çevirmenin amacı ile *işverenin* amacının uyuşmadığı durumlarda çevirmen ya *işverene* açıklama yaparak onun görüşlerini değiştirmeye çalışacak ya da işi kabul etmeyecektir. Çevirmenin işi kabul etmeme özgürlüğü onun metnin *nihai sorumluluğunu* taşıyan kişi olmasıyla açıklanabilir. Sonuçta *çevirmenin amacı işverenin amacından önemlidir*, zira çeviri eleştirilerinde ya da betimleyici

çalışmalarda irdelenecek olan *işverenin* amacı değil, çevirmenin amacı olacaktır (Vermeer, 1989, 173-200).

Skopos Kuramı'nda kültür kavramı belki de en çok vurgulanan kavramlardan birdir. Vermeer'e göre çeviri eylemi bir iletişimsel gereklilik sonucunda ortaya çıkar. Burada söz konusu olan iletişim iki farklı kültür arasında gerçekleşmektedir. Bu durumda çeviri etkinliğinin yalnızca bir kod aktarımı olarak görülmesi olanaksızdır. Çeviri etkinliği bağlamında hem çevirmenin hem de çeviri metnin alıcıları açısından farklı kültür katmanları rol oynamaktadır. *İdio-kültürel* katman, çevirmenin ya da erek metin okuyucusunun kendi kişisel alışkanlıklarını, düşüncelerini, karakter özelliklerini içerir. Aynı çevirmen ya da okuyucu bir ailenin, bir kulübün, bir siyasi partinin üyesi olabilir; yani bir *dia-kültür* içinde yer alır. Öte yandan, bu kişi, millet, ülke ya da ırk/kabile gibi daha büyük bir topluluğun da üyesidir. Bu da onun *para-kültür* özelliğine işaret eder. Kısacası, hem çevirmen, hem de erek metnin alıcısı bu kültür katmanlarıyla şekillenen bireylerdir. Dolayısıyla çevirmenin kararları ve erek okuyucunun algısı kültürün etkisinden bağımsız düşünülemez (Tellioğlu, 1998a, 162; 1998b, 35-36; karş. Vermeer, 1996).

Bu noktaya kadar aktardıklarımız Skopos Kuramı'nın temel öncülleridir. Bu öncüllere bakıldığında bu kuramın da tıpkı Erek-Odaklı Kuram gibi kültür ve işlev kavramlarına özel bir vurgu yaptığı, bu anlamda Dilbilim Paradigması içinde geliştirilen kuramlardan farklılaştığı iddia edilebilir. Erek-Odaklı Kuram daha çok çeviri metin ve bu metne ilişkin betimleyici çalışmalar üzerinde odaklanıyor ve bu bakımdan, ağırlıklı olarak çevirmenin amacına, kimliğine ve çeviri sürecine değinen Skopos Kuramı'ndan ayrılıyorsa da çeviride *eşdeğerlik* sorununa yaklaşımları açısından bu iki kuramın benzerlikler gösterdiği açıktır. Sonuçta Skopos Kuramı da çeviri ürünün, erek kültürle, erek okur beklentileriyle ilişkisine, kısacası tarihsel ve kültürel koşulların önemine dikkat çekerek *eşdeğerliğin* görece doğasını ortaya çıkarmada atılan ilk adımlardan biri olmuştur. Kuşkusuz Skopos Kuramı'nda, Vermeer'in daha sonraki yaklaşımlarının temelini hazırlayan başka öğeler de yer tutmaktadır. Bu öğelere özellikle bu bölümde değinilmemiş, bunlar, çeviride *eşdeğerliğin reddi*ne varan bakış açısıyla daha ilişkili oldukları düşüncesinden hareketle bir sonraki bölümde ele alınmıştır.

2.1.3.3.2. Eşdeğerliğin Ötesi

Hans J. Vermeer çeviride göreceliği vurgularken birkaç farklı araçtan yararlanır. Bunlardan ilki yukarıda özetlediğimiz kültür katmanlarıdır. Her bireyin kültürü, yani her bireyin kültür katmanları bir diğerininkinden farklı şekillendiği için her çevirmenin amacı ve her okurun beklentisi ötekininkinden farklı olacaktır. Vermeer'in, görecelik bağlamında yararlandığı bir başka alan da algı süreçlerini aydınlatan nörofizyoloji alanıdır. Nörofizyolojide, tıbbın başka alanlarında ve hatta psikolojide, insan algılamasının ilk basamağından son basamağına kadar *yorumlama*nın söz konusu olduğu dile getirilmektedir. Yani, bilimsel bulgulara göre insan, duyularına hitap eden bir şeyi algılarken onu sınıflandırmak, adlandırmak için bir yorum yapmaktadır.

Vermeer insanlarda algı sürecinin nasıl oluştuğunu göstermek için bir örnekten yararlanır. Bu örnekte bir bilim adamı camdan dışarı, çiçeklerle, ağaçlarla dolu bir bahçeye bakmaktadır. Bu adam başlangıçta hiçbir şey **görmez**. Fakat sonra birden, ağaçlardan birinden bir kuş havalanınca, yani resme bir hareket eklendiğinde adamın gözleri kuşu takip etmeye başlar (Tellioğlu, 1998b, 38; karş. Vermeer, 1990, 7). İşte bu noktada adam bir şey gördüğünün farkına varır, ne *alımladığını* düşünmeye başlar ve nihayet, *alımlama*nın üç aşamasından geçtiği sonucuna varır. Birinci basamakta *bilinç uyaranlara kapalı*dır, yani duyular uyarıldığı halde bilinç bu uyarıları kabul etmez. İkinci basamakta ise *bilinçsiz alımlama* gerçekleşir. Bu basamak, bilincin uyarıları fark ettiği basamaktır. Ancak bu basamakta bile uyarılar hala çok belirgin değildir. Son basamakta, yani *bilinçli alımlama* basamağında ise kişi, başlangıçta bir şey *alımladığını*, çok kısa bir süre sonra da ne *alımladığını* fark eder (Tellioğlu, 1998b, 38-40; Vermeer, 1990, 8).

Alımlama, yani duyu organlarının uyarılması ve bunların zihinde tutarlı bir imge oluşturması, *algılama*nın bittiği anlamına gelmez. Aslında, *alımlama*, *algılama*nın başladığı nokta olarak düşünülebilir. *Algılama* aşamasında ise uyaranların zihinde yeniden derlenmesi söz konusudur. Yani kişi, zihninde depolanmış pek çok farklı veri ile bu yeni verileri karşılaştırarak bunları yorumlar. İşte *algılama* süreci ancak bu noktada sona erer (Tellioğlu, 1998b, 40; Vermeer, 1990, 7-8).

İlk bakışta karmaşık gibi görünebilecek bu süreci bir başka örnekle açıklamaya çalışalım. Bu defa örneğimiz bir sözcük olsun: Bir adamın "at" sözcüğünü duyduğunu düşünelim. Bu sözcüğü kullanan kişinin sesi *uyaran*dır. Ancak sözcüğü

duyduğu ilk anda adamın bilinci henüz bu *uyaranı* kaydetmemiştir. Saliselerle ifade edilecek kadar kısa bir zaman sonra adamın bilinci *uyaranı* fark eder, yani adam bir ses duyduğunu fark etmiştir. Nihayet "at" sözcüğü zihin tarafından *alımlanır*. Bu *alımlama* aşamasının sonunda, adamın kafasında "at" gösterenine ilişkin bulanık bir imge oluşmuştur. *Algılama* ise *alımlama* basamağını takip eden ikinci basamaktır. Bu basamakta, "at" sözcüğü örneğimizdeki adamın zihinsel bagajında depolanmış olan diğer verilerle karşılaştırılır, süzgeçten geçirilir. Artık "at" imgesi iyice netleşmiştir. Bu örnekteki adamın zihninde simsiyah yeleli, doru bir at belirir. Ancak *algılama* süreci bununla da bitmeyecektir. Bu imge yeniden zihnin süzgecinden geçer; bu defa simsiyah at imgesine, "bu ata binmek ne hoş olurdu" gibi bir yorum da eklenir. Bu yorum sözün sınırları içinde ifade edilmeyebilir; daha çok bir his olarak adamın kafasındaki "at" imgesine eşlik eder (Tellioğlu, 1998a, 163).

Bu örnekteki "at" göstergesi dilsel kodun bir parçasıdır; zihnimizdeki atın adeta sıkıştırılmış bir temsilidir. İletişim kurmak için bu tür kodlara gereksinim duyan insan, dili (resmi, müziği vs.) yaratmıştır. Ancak dil, zihnimizdekilerin yalnızca bir bölümünü iletmemize yetmektedir. Bir başka deyişle, biz insanlar "at" göstergesinin temsil ettiği şeyler üzerine, yani göstergenin gösterileni üzerinde asla tam bir fikir birliğine varamayız. Kısacası, "at"ın en kesin/nihai anlamı kişiden kişiye değişecektir (Tellioğlu, 1998a, 163).[4]

Vermeer'in görecelik bağlamında yararlandığı bir başka alan da C. Fillmore'un Sahne-Çerçeve anlambilimidir. Burada Vermeer, *algılama*yla başladığı resme, *dile aktarma* süreci ile devam eder. İnsan, algıladığı şeyleri dile dökerken de algıladıklarını ikinci bir yorumlama süzgecinden geçirir (Vermeer, 1990, 49-54; karş. Fillmore 1977). Bu süreci aydınlatmak için gene bir örnekten yola çıkmak anlamlı olabilir. Bir yazar düşünelim: Bu yazar kafasındaki bir *sahne*yi, yani yorumlayarak algıladığı gerçekliğe ilişkin bulanık *sahne*yi dile döküp bir yapıt ortaya çıkarıyor. Bu dile dökme sürecinde yazar, kafasında tam da netlik kazanmamış bir *sahne*yi belli

[4] Burada anlatılan görüş ilk bakışta F. Saussure'ün gösteren-gösterilen ilişkisi bağlamındaki görüşlerine ters düşüyormuş gibi görünüyor. Ancak, J. Culler, *Saussure* adlı kitabında, hem gösterenin hem de gösterilenin Saussure tarafından içerikten çok biçim olarak, yani ayrımsal nesneler olarak algılandığını hatırlatır. Örneğin, "siyah" sözcüğü söylendiğinde, zihinde oluşan 'kavram' bir özden çok, bir karşıtlıktır. Başka deyişle, anlam ya da gösterilen bir kendilik olmaktan çok, bir yığın anlamsal değer, değişiklikler dizgesinde bir boşluktur. Burada Culler'ın vurgulamaya çalıştığı şey, sanılanın aksine, Saussure'ün özcü bir yaklaşım sergilemediği ve gösterilenleri bir kendilik ve bir öz olarak ortaya koymadığıdır. Eğer anlam bir 'boşluk' ise, o zaman en nihai ya da kesin anlama varılamayacağı düşüncesi de Saussure'ün görüşlerine tümüyle ters düşmeyecektir (karş. Culler, Jonathan. *Saussure*, çev. Nihal Akbulut, Afa Yayınları, İstanbul, 1985).

sınırlar içine, yani dilin *çerçeve*si içine sığdırıyor. Bir anlamda, *sahne*yi kırpıyor, dönüştürüyor. Ortaya çıkan metni okuyan kişi, dilsel kodlardan, yani kendisine sunulan *çerçeve*den hareketle bambaşka bir sahne yaratıyor çünkü yukarıda açıkladığımız algı süreci burada da, bu okuma eylemi sırasında da devreye giriyor. Bir başka deyişle yazar metnini oluştururken, okur da *sahne*sini oluştururken veriler dönüşüme uğruyor. Bu da, düşüncenin/anlamın dilin sınırları içine girerken dönüşüme uğradığı anlamına geliyor. Üstelik insanlar dil kodlarını çözüp bir *sahne* yaratırken de aynı dönüşüm söz konusu oluyor. Vermeer ayrıca bu dönüştürmelerin *idio-, dia-* ve *para-kültür* bağımlı olduğunu da belirtiyor. Başka türlü ifade etmek gerekirse, bu dönüştürmeler algılamamızla sınırlı. Her insanın algısı farklı olduğuna göre de, her insanın zihninde beliren *sahne*ler farklılık gösteriyor (Tellioğlu, 1998a, 163).

Bu sürece bir de çeviri eylemini eklediğimizde, durum iyice karışık bir hal alıyor. Çevirmenin kendisi de bir okuyucu olduğuna göre, her okuyucu için geçerli olan şey onun için de geçerli olacak, yani çevirmenin kafasındaki *sahne* yazarın kafasındaki *sahne*yle asla örtüşmeyecektir. Üstelik çevirmenin kafasındaki *sahne* bir başka kültür için yeniden kaleme alınacak, bir başka kültürün ve dilin sınırları içine yerleştirilecektir. Bu durumda erek okuyucunun kafasında beliren *sahne*nin de öteki iki *sahne*den (yazarın *sahne*si ve çevirmenin *sahne*si) farklı olacağı açıktır. Bu gerçekler dikkate alındığında çeviri, bir kulaktan kulağa oyununa benzetilebilir (Tellioğlu, 1998a, 163).

Buraya kadar değindiğimiz noktalar Vermeer'in göreceliği birey ve kültür üzerinden açıklama çabalarına işaret etmektedir. Ancak daha sonraki çalışmalarında Vermeer, göreceliğe bir de metin (gösterge) boyutunu ekleyerek kendisini *eşdeğerliğin reddi*ne götüren altyapıyı tamamlamış olur. Kuramcı, Boğaziçi Üniversitesi'nde sunduğu "Çevirinin Doğası" (2004) başlıklı bildirisini doğrudan *eşdeğerlik* kavramıyla açar ve şöyle der:

> "Çevirinin ne olduğunu biliriz ya da öyle sanırız: Bir metindeki sözcük ve tümce birimlerini bir başka dildeki eşdeğer sözcük ve tümce birimlerine dönüştürmek. Çeviri bu sürecin sonucudur. Süreç içinde gerekirse eşdeğer karşılıkların sadakatle listelendiği bir sözlükten de yararlanırız."
>
> (Vermeer, çev. Dilek Dizdar, 2004, 257)

Bu açılış Vermeer'in *eşdeğerliğin* geleneksel tanımlarına duyduğu tepkiyi gözler önüne sermektedir. Bu anlayışa göre çeviri, "bir göstergenin göstereni yerine bir başka gösteren koymak ve bunu yaparken de gösterilene dokunmamak anlamına

gelir" (Vermeer, çev. Dilek Dizdar, 2004, 257). Burada Vermeer'in söz ettiği şey, dilbilimcilerin özcü yaklaşımlarıdır. Geleneksel anlayışa göre, göstergenin gösterilen kısmı değişmeksizin göstereni değişebilir. Çevirinin olanaklılığı görüşü de yüzyıllardır bu düşünceye dayandırılmıştır. Oysa Vermeer değişmez öz, yani gösterilenin değişmezliği kavramını, göstergenin varlığını bir bütün olarak sorgulayarak yıkmaya çalışır. Göstergenin varlığına ilişkin sorgulamasını bir örnekle açıklar.

> "İstanbul'da Boğaz kıyısında dolaştığımı düşünün. Bir yerde metal bir levha üzerinde gördüğüm büyük siyah noktaları bir ok ile bir harf dizisi olarak algılıyorum diyelim. Harfler bir sözcük oluştururlar: Taksim. Levhanın işlevini kavrayarak Taksim'e gitmek için sola dönmem gerektiğini anlarım. Levha bir gösterge midir? Günün birinde, işçilerin geldiğini levhayı kaldırıp çöpe attığını varsayalım. Levha yine bir gösterge midir? Çöp yığınında levhayı gören hiç kimse … Taksim'e gitmeye çalışmayacaktır. Levha belli bir yerde (çevrede, durumda) o belli yerde yerine getirmesi amaçlanan işlevi anlayan herhangi biri için olası bir gösterge işlevi görür. Olası… çünkü kimse o yöne gitmek ya da göstergeyi bu şekilde yorumlamak zorunda değildir. Çocuklar gelip levhaya taş atabilirler. O zaman levha onların hedefi işlevi görür."
>
> (Vermeer, çev. Dilek Dizdar, 2004, 258)

Bu örnekten sonra Vermeer göstergelerin kendi içlerinde bir varlığı olmadığından, olguların bir kişi için belli çevre koşullarında anlam ve önem kazandıklarından söz eder. Yani, olgular belli durum ve koşullarda belli kişiler için belli işlevler üstlenir. Göstereni (biçimi) değiştirirken gösterilenin (işlevin/anlamın) aynı kalması mümkün olmadığı gibi gösterilenin değişmesi halinde gösteren de değişecektir. Öyleyse çeviri, gösterilenin sabit tutularak gösterenlerin değişmesi anlamına gelmez. Beyin sürekli etkin olduğundan bireysel düzeyde de çevresel düzeyde de değişim kaçınılmazdır. Dolayısıyla hiçbir yapının dural olduğunu varsayamayız. Her şey her an değişir ve bu değişim sürecinde yineleme (aynısını yineleme) mümkün olamaz.

Bir göstergedeki gösteren bir başka dildeki bir başka gösteren ile değiştirildiğinde (yani çeviride), kaçınılmaz olarak gösterilen ve tabii bir bütün olarak göstergenin anlamı da değişecektir. Bu durumda farklı biçimler söz konusu olduğu halde işlevsel bir *eşdeğerlik*ten söz etmek de anlamsız olacaktır. Öyleyse "biçimler değiştirilirken işlevler arası özdeşlik, eşdeğerlik ya da en azından yakın benzerlik önkoşan eski çeviri modeli yanlıştır" (Vermeer, çev. Dilek Dizdar, 2004, 262). Hatta Vermeer'e göre, böyle bir *eşdeğerlik* varsaysak bile, bunun belirlenmesi ya da ölçülmesi olanaksızdır. Kısacası Vermeer bir erek metnin bir kaynak metne hiçbir suretle *eşdeğer* olamayacağını iddia eder. Ona göre, esasen özcü bir kavram olan *eşdeğerlik* ne biçim, ne de işlev düzeyinde aranabilir.

Yukarıda, Çoğul-dizge Kuramı'nın ve Erek-odaklı Kuram'ın bilimsellik ve nesnellik mottosuyla yola çıktıklarını, ilerleyen yıllarda bilimsellik vurgusunun bu kuramlarda artarak sürdüğünü aktarmıştık. Aslında, kültür kuramının öncülerinden biri olan Toury'nin (özellikle erek ve kaynak metinler üzerinde yapılacak) betimleyici çalışmalardan elde edilecek verilerle çeviriye ilişkin bilimsel yasalar oluşturulabileceği inancından hiçbir zaman vazgeçmediği söylenebilir. Yani, Toury'e göre, betimleyici çalışmalardan elde edilen veriler yığını doğru işlenebilirse ortaya bütün çeviri etkinliklerini kapsayabilecek bir yasalar bütünü çıkabilirdi (Karş. *Descriptive Translation Studies and Beyond*, G. Toury, 1995). Daha çok bilim olma ve bilim yapma kaygısıyla edinilmiş gibi görünen bu anlayış Kültür Paradigmasının en belirgin özelliklerinden biri oldu ve evrensel bilim yasaları oluşturma ülküsü uzun zaman çeviribilimcilerin gündeminde kaldı. Bu anlamda kültür kuramcılarından biri sayılan Vermeer'in *eşdeğerliği* reddeden, göreceliği vurgulayan çalışmaları, evrensellik ülküsünün hâkimiyetinden kurtulmak adına atılan ilk adım sayılabilir. Vermeer eşdeğerliği reddederek, insan faktörünü ve algıyı çeviri denkleminin bir parçası haline getirerek evrensellik ülküsünün sorgulanması yolunda karşımıza dikilen kapıyı biraz aralamış oldu. Bu kapının ardında çeviribilim için büyük önem taşıyan bir başka kavram, *Öteki* kavramı duruyordu.

2.2. Ötekine Açılan Bir Kapı Olarak Çeviri

90'lı yıllarda çeviribilime başka alanlardan katkı yapan kuramcılar ortaya çıktı. Özellikle Sömürgecilik-Sonrası edebiyat alanında çalışan ve sömürgecilik dönemi ve sonrasındaki asimetrik güç ilişkilerine değinen bu kuramcılar çeviriyi, ideoloji, güç ve hâkimiyet gibi kavramlar bağlamında ele almaya başladılar. Bu anlayış çeviribilim alanında çalışan ve yukarıda özetlediğimiz açmazlara çözüm arayan kuramcılar tarafından büyük ilgiyle karşılandı. Ancak, Sömürgecilik-Sonrası kuramlara ilişkin çalışmalarıyla öne çıkan çeviribilim kuramcılarını ele almadan önce, bu türden çalışmaları mümkün kılan önemli bir düşünsel gelişmeye, Yapısökücülüğe bakmak yerinde olabilir. Güç ve hâkimiyetin maskesini, dildeki yapıların söküme uğratılmasıyla düşürmeyi amaçlayan Yapısökücülüğün, ikili karşıtlıklara getirdiği ciddi eleştiriler ve bunlar bağlamında ortaya atılan daha pek çok kavram, hem Sömürgecilik-Sonrası kuramcılarına hem de bunların çeviri alanına yansıtılmasını sağlayan çeviribilim kuramcılarına düşünsel bir zemin hazırlamıştır.

2.2.1. İkiliklerden Kopuş

J. Derrida tarafından 1960'larda ortaya atılan Yapısökücülük Kuramı özellikle Yapısalcılı dilbilimin temel öncüllerinden (örneğin aşkın gösterilen öncülünden) uzaklaşma anlamında, çeviribilim bağlamında ise *çevrilebilirlik – çevrilemezlik* gibi ikili karşıtlıklardan kopma anlamında büyük önem taşır. Derrida'nın çeviri bağlamındaki görüşlerini anlamak için onun "Des Tours de Babel" ["Babil Kuleleri"] (1985) adlı metnine gönderme yapmak kaçınılmaz gibi görünüyor.

"Des Tours de Babel" 1980 yılında New York, Binghamton'da düzenlenen bir konferansta sunulmak üzere yazılmış bir makaledir. Bu makale, konferansta sunulanlar arasından seçilmiş bildirilerden oluşan *Difference in Translation* [*Çeviride Ayrım*] (1985) adlı kitabın içinde, İngilizce çevirisiyle birlikte yayınlanmıştır. Derrida, Babil Kulesi söyleninde dillerin kaçınılmaz biçimde çoğalmasını anlatan hikâye ile mimari bir yapının yıkılışını anlatan hikâyenin bir araya geldiğini söyleyerek açar "Des Tours de Babel" başlıklı yazısını. Söylen, Samilerin "adlarını duyurmak" için göklere yükselecek bir kule inşa etme ve böylece üstünlük kazanma çabalarını anlatır.

Samiler mimari bir yapıyı tamamlayarak bir birlik; tek bir yer, tek bir halk, tek bir dil oluşturmaya çalışırlar. Eğer bu çaba başarıya ulaşırsa, "adlarını duyurmuş" olacaklardır. Başka türlü söylemek gerekirse, kapalı bir gönderim dizgesine ulaşmış olacaklardır. Böylesi kapalı bir yapı, anlama egemen olacak, gösteren ile gösterilen arasında doğrudan bir bağıntıyı zorunlu kılacaktır. Derrida hikâyenin mantığını izleyerek şu sonuca varır: Hikâye aslında, dilsel ya da başka türlü hiçbir yapının tam bir kapalılığa erişemeyeceğini, tekil bir özkimlik edinemeyeceğini, dolayısıyla da tam olarak belirli bir anlama sahip olamayacağını göstermektedir (Derrida, 1985, 169).

Derrida "Des Tours de Babel"de özellikle Babil özel adı üzerinde durur. Derrida'ya göre, dilin nesnelere bir ad verdiği, sözcükler ya da göstergeler ile belli bir gönderge arasında, dilden önce ve dilin dışında var olan, 'gerçek' bir mevcudiyeti olan bir gönderge arasında bire bir örtüşme olduğu yolundaki varsayımın en açık örneğidir bu söylen. Fakat Babil özel adı ile bu varsayımın yapısı sökülmüş olur. Samiler kuleyi tamamlayıp adlarını duyurmaya çalışırken Tanrı duruma müdahale eder ve bu müdahaleyle Sami dilinde (ve kendi adı bağlamında) bir karışıklık ve bölünme yaratır. Derrida'nın vurguladığı gibi, Babil burada bir özel addır (kentin adı ve

Tanrı'nın adı) ve özel ad olduğu için özellikle Samilerin diline ait bir ad olduğu söylenemez. Öte yandan bu özel ad, Samilerin dilinde *karışıklık* anlamına gelen tür adı ile karışır. Dolayısıyla, kulenin yıkılması dilin yapısındaki sınırlılığı temsil eder; dildeki iç bölünme dilin sınırıdır ama aynı zamanda onun dışa açılmasını sağlayan bir kapıdır (Derrida, 1985, 214).

Derrida'nın yorumuna göre, bir dilde Tanrı'nın adı bile saf, Tanrı'nın kendisiyle özdeş bir statü kazanamaz. Samiler "kendilerine biricik ve evrensel bir soy yaratmak amacıyla" (Derrida, 1985,169) kendileri için aşkın bir ad yaratmaya çalışmışlardır. 'Adlarını duyurmaya' çalışırken yalnızca Tanrı'ya ait olan ad verme (ya da dil yaratma) yetkisini Tanrı'nın elinden almaya yeltenmiş olurlar. Buna karşılık Tanrı kente *kendi* dilediği bir adı, Babil adını verir. Babil, O'nun kendi adı, tam da Samilerin istedikleri gibi, Tanrı'ya açılan bir kapı olacaktır. Babil, Tanrı'nın ilahi buyruğuyla hem Tanrı'nın adı hem de kentin adı olur. Aynı zamanda Babil, Samilerin dilinde 'karışıklık' anlamına gelen sözcükle karışır. Tanrı'nın bu tepkisi "kulenin ve evrensel dilin yapısökümünü başlatır" (Derrida, 1985, 170). Bir başka deyişle, bu söylen evrensel dil kavramının, evrensel dilin var olabileceği düşüncesinin yapısını söker, bize dilin sınırlarını gösterir. Samilerin dilsel bir aşkınlığa erişme çabaları boşa çıkmıştır çünkü dilsel aşkınlığa ulaşacağım derken dillerine 'karışıklık' sokmuş olurlar. Üstelik Tanrı da kendi adını dayatarak kendi yapısını söker.

Derrida'ya göre, bir özel ad, bir dil dizgesinde yazı ile ifade edilmedikçe anlam yaratamaz. Dolayısıyla bu özel ad dil dizgesindeki başka gösterenler ile bir ayrım ilişkisi içinde işlev kazanır. Babil hikâyesi bu ayrım ilişkisinin gerekliliğini vurgular: Ad verme yetkisine sahip olan Tanrı "dilin kökenindedir" (Derrida, 1985, 167) fakat kendi adını dayatmak isterken onu dilin sınırları içine sokar. Tanrı'nın adı bu sınırların içine girdiği anda kendinden farklılaşır. Bu da bize dilsel 'karışıklığın' kaçınılmaz olduğunu gösterir. Bu açıdan bakıldığında Babil hikâyesi, evrensel bir dilin yok oluşunu değil, dilin saf bir kökeni, kendisi dışında aşkın bir gönderme noktası olmadığını anlatır bize.

Demek ki Yapısökücülük aşkın bir gösterilen düşüncesini, yani anlamın dilin dışında ve ötesinde var olduğu düşüncesini reddeder. Anlam dilin bir sonucudur. Anlam bir gösterenler zincirindeki ayrım oyununun bir sonucudur. Böyle bir zincirde her gösterilen aslında bir gösteren olur. Ancak Derrida'ya göre bu, gösterilen ile gösteren

arasındaki ayrımın tamamen ortadan kalkması anlamına gelmez. Derrida yalnızca bu ikisi arasındaki ayrımın mutlak, sabit, değişmez bir ayrım olmadığına dikkat çeker, bunlar arasında hiçbir ayrım bulunmadığını ya da bu ayrımın dil içinde hiçbir işlev görmediğini söylemez. Hatta ona göre bu ayrım kaçınılmazdır çünkü böyle bir ayrım olmasa çeviri de gerekli olmaz. İşte tam da bu nedenle, gösteren ile gösterilen arasındaki ayrım dilde kaçınılmaz olduğu için, insanlar aşkın bir gösterilenin var olduğu, tam bir çevrilebilirlikten söz edilebileceği, yani çeviri metnin o aşkın gösterileni tam olarak yansıtabilen, saydam bir ürün olduğu düşüncesine saplanıp kalmışlardır. Oysa gösterilen ile gösteren arasında bir ayrım vardır demek, belli bir gösterenin dilin dışında bir gerçekliğe işaret etmesi demek değildir. Tam tersine, gösteren ile gösterilen arasında bir ayrım vardır derken Derrida genel bir kod dizgesi içinde gösterenlerin düzenli olarak yinelendiğini ve böylece ortaya yerleşik bir anlam çıktığını anlatmak ister. Fakat dil, anlamı bu şekilde yerleşik hale getirirken, bunu yaptığına ilişkin bütün izleri de silmeye çalışır. Böylece yineleme sayesinde ortaya çıkan şey gerçekmiş gibi görünür. İşte bu yüzden biz aşkın bir gösterilenin var olduğuna, dilin dışında ve ötesinde bir gerçekliğin bulunduğuna inanırız. Dolayısıyla çevirinin bu aşkın gösterileni bulup ortaya çıkartacak bir eylem olduğu sonucuna varırız (Davis, 2001, 20-21).

Derrida'nın metin dediği şey, dar anlamıyla dilsel bir metin değildir. Ona göre metin, ekonomik, tarihsel, toplumsal, yerleşik bütün yapıları kapsar, bunlara işaret eder. Yani bütün bunlardan dokunmuş bir kumaştır metin. Ona göre, "metin dışılık yoktur" çünkü hiçbir şey metnin dışında yer alamaz. Her gönderge ya da gerçeklik bir başkasının izini taşır, dolayısıyla bizler *gerçeğe* gönderimde bulunurken (bulunduğumuzu sanırken) aslında bir yorum deneyimi yaşarız. Kısacası, dar anlamıyla bir metin, yani dilsel bir metin (örneğin çeviride kaynak metin) yalnızca dilin içindeki öteki öğelerden değil, aynı zamanda geniş anlamıyla metnin, yani sonsuz ve açık metnin öteki öğelerinden farklılaşarak anlam üretir (Davis, 2001, 23; karş. Derrida, 1999). Kuşkusuz metnin açık olduğunu söylemek, her olgunun tekil olduğu gerçeğini yadsımak demek değildir. Metnin açık ve sonsuz olması demek kesin olarak doğru ve nihai bir yorumun yapılamayacağını vurgulamak demektir. Kesin olarak doğru ve nihai bir yorum yapılamaz çünkü birincisi, geleneksel anlamda bir metin, yani dilsel bir metin bağlamından koparılamaz. Örneğin, Shakespeare'in bir oyununa ilişkin bir edim (örneğin oyunun okunması), bu oyunun

üretilme koşullarından bağımsız ele alınamaz. İkincisi, bağlamın öğeleri her an erişebileceğimiz, saydam gerçekler değildir. Elizabeth dönemi üzerine ne kadar tarihsel araştırma yaparsak yapalım, o döneme ilişkin kafamızda oluşturmaya çalıştığımız toplumsal, ekonomik ya da yazınsal koşullar o açık metnin içinde yayılacaktır (elimizden kaçacak, bizi başka gösterenlere gönderecektir). İşte bu nedenle, bir yorum başka yorumları ille de yanlış kılmaz. Aynı bağlam için birden fazla ve aynı derecede geçerli yorum yapılabilir (Davis, 2001, 23-24).

Bu düşünceden yola çıkarak çeviriyle ilgili şöyle bir sonuca varabiliriz: Bir metnin yalnızca tek bir doğru yorumu, dolayısıyla da tek bir doğru çevirisi olamaz. Çevirmen de bütün insanlar gibi, hatta kaynak metni üreten kişi gibi, açık metnin bir parçasıdır, onun dışında var olamaz. Yazar kendi dilsel metnini üretirken aslında bir yorum yapar, çünkü kullandığı gösterenler sabit ve aşkın bir gerçekliğe gönderimde bulunmaz; bu gösterenler geçmişteki başka gösterenlerin izlerini taşıdığı gibi, hem yazarın kendisini hem de biz okurları başka gösterenlere gönderir. O zaman aynı şey çevirmen için de geçerlidir. Çevirmenin çevirisi de yalnızca bir yorumdur, aynı kaynak metin için yapılabilecek farklı ama aynı derecede geçerli yorumlardan yalnızca biridir. Üstelik her çevirmenin de (her metin gibi) bir bağlamı vardır. Bu bağlam çevirmenden çevirmene değişir. Öyleyse hiçbir çevirmen tam anlamıyla yansız olamaz; her çevirmenin kendine özgü bir bakışı ve duruşu vardır, yani her çevirmen en geniş anlamıyla kendi bağlamının etkisi altındadır.

Metin ile bağlam arasına, dilsel olan ile dilsel olmayan arasına net bir çizgi çizemediğimiz için *metinsel anlam* kavramını da yalnızca dil bağlamında tartışamayız. Bu nedenle Derrida *metinsel anlam* meselesini tartışırken *yazı* kavramına geri döner ve *yazı*yı çok daha geniş ve yeni bir anlamda kullanır.

Saussure, "dilde salt nitelikli öğelerden yoksun ayrımlar vardır" (aktaran Davis, 2001, 13) diyerek dilin bir *ayrım*lar dizgesi olduğunu belirtmiş, dolayısıyla Batı düşünce tarihine hâkim olan mevcudiyet metafiziğine ve *sözmerkezci* yaklaşıma meydan okumuştur. *Sözmerkezci* ya da *sesmerkezci* yaklaşım, genellikle nefes ve ruh ile ilişkilendirilen insan sesi ve insan aklı arasında kopmaz bir bağ olduğu varsayımına dayanır. Bu yaklaşıma göre konuşmacının bilinci soyut bir öz-mevcudiyet, bağımsız bir özkimliktir. Söz de işte bu mevcudiyetin doğrudan bir ifadesi olarak kabul edilir. Ancak *sözmerkezci* yaklaşıma göre yazı yalnızca sözü simgeleyen ve sözden türemiş bir dizgedir, yani ikincil öneme sahiptir çünkü yazı

konuşmacının ya da yazıyı yazan kişinin yokluğunda da işlev görür. Bu durum bilinç-ifade birliğini bozar. Hatta yazı hakikatin aktarılmasını engelleyecek bir şey gibi algılanır (Davis, 2001, 25-28).

Saussure *ayrım*la ilgili çarpıcı görüşler dile getirmiş olmasına karşın, sözün aslında dilbilimin gerçek nesnesi olduğunu, yazınınsa yalnızca sözü simgelemek üzere var olduğunu söyleyerek *sözmerkezciliğe* yaklaşır. Ona göre, söz doğal, yazı ise yapaydır. Dilde birliği sağlayan sözdür. Bu durumda dilin özü de sözdür. Öyleyse yazıdan sıyrıldığında geriye kalan ve doğrudan kavranabilecek bir öz olduğunu düşünür Saussure. Bu düşünce de bizi anlamın dilden önce var olduğu varsayımına götürür. Yapısökücülüğe göre ise, yazılı ya da sözlü bütün göstergeler bir *ayrım* dizgesi içinde zaten yerleşik olan başka göstergelerin bir yinelenmesidir (başka göstergelerden bir *iz* taşır). Bu göstergelerin, öznenin ve göndergenin yokluğunda işlev görmesi anlamlama süreci için gereklidir. Sessel olsalar bile bütün gösterenler aslında *yazılı*dır çünkü ayrımlarla işleyen bir dizge, yani ayrım dizgesi *genel anlamda yazı*dır. Ayrıca, anlamın oluşması *ayrım oyunu*na bağlıysa, o zaman, konuşan ya da yazan özne de bu anlamlama sürecinin içine dâhildir, dolayısıyla da bölünmüştür. Yani *ben* ya da *bilinç* denen sabit, kendi içinde ve kendiliğinden bir şey yoktur; *ben* bir özkimlik değildir. Bu noktada doğal-yapay karşıtlığı anlamını yitirir. Aslında bu karşıtlık ve buna benzer bütün ikili karşıtlıklar Batı metafiziğinin yerleşik hale getirdiği, bize benimsettiği karşıtlıklardır. Klasik Batı felsefesi özler oluşturur ve bunların mutlak sınırlarını belirlemek için ikili karşıtlıklardan yararlanır (Davis, 2001, 25-28). Ancak eğer bu ikili karşıtlıklara direnç gösterir, onları biraz sorgularsak ikili karşıtlıkların çöktüğünü görürüz. *Özel ad* bunun en iyi göstergesidir. Kuşkusuz karşıtlıkların çökmesi, metinlerin çevrilemez olduğu sonucuna vardırmaz bizi. Ancak çeviriyi, yalnızca *çevrilebilirlik-çevrilemezlik* karşıtlığı üzerinden düşünmemize ve değerlendirmemize engel olabilir.

Derrida'nın da belirttiği gibi Walter Benjamin, "The Task of the Translator" ["Çevirmenin Görevi"] (2000) başlıklı makalesinde *özgün yapıt-çeviri* ikiliğini kullanmayı sürdürür ama bu ikisi arasındaki bağıntıyı tersine döndürür. Benjamin'e göre çeviri metin yaşamını sürdürmek için özgün metne gereksinim duymaz; özgün metin yaşamını sürdürmek için çeviriye gereksinim duyar. Ayrıca, çeviri metin yalnızca özgün metni dönüştürmekle kalmaz, erek dili de dönüştürür. Bütün çeviriler erek dilin gelişimine bir katkıda bulunur. Üstelik çevirinin amacı, içeriği ya da

bilgiyi aktarmak değil, diller arasındaki karşılıklı ilişkiyi gözler önüne sermektir. Kuşkusuz tek bir çeviri bu gizli ilişkiyi açığa çıkarmak için yeterli olmayacaktır ama her çeviride amaçlanan aynıdır: Dilsel bir gelişme ve büyüme, yani *arı dil*. Benjamin'e göre *arı dil*e ancak Tanrı düşüncesiyle ulaşılabilir. Dolayısıyla çeviri de dillerin gelişmesini sağlayan kutsal bir araç, bir kurtarıcı, bir mesihtir. Derrida'ya göre, Benjamin dil kuramını ilahi bir söyleme dönüştürerek dile de, *çevrilebilirlik* ile *çevrilemezlik* arasındaki, *çevirinin gerekliliği* ile *çevirinin olanaksızlığı* arasındaki yapısal bağıntıya da bir sınır getirmiş, yani çıkmaza girmiş olur. Ayrıca, Benjamin her ne kadar *özgün metin-çeviri metin* arasındaki bağıntıyı farklı biçimde yorumlamış olsa da, özgün metin ile çeviri metin arasında bir karşıtlık bağıntısı bulunduğu kabulünden hareket etmiştir. Bu da gene *sözmerkezci* yaklaşımı akla getirir (Davis, 2001, 35-40).

Oysa dilin kökenine *ayrım* kavramını koyarsak çevirinin konumu değişir. Aslında *özgün metin-çeviri metin* hiyerarşisini bozan, gösterenin sürekli değişmesi, farklılaşması, metnin anlamına ilişkin çeşitli yorumların yapılabilmesi ve dillerin birbirleriyle karşılaştırılamaz olmasıdır. Kısacası, Derrida dilin doğasının kaçınılmaz biçimde *çoklu* olduğunu ve *arı dil*, *evrensel dil* gibi kavramların hem bütünlükçü hem de tek gücün hâkimiyetine dayanan (totalitarian) yaklaşımların sonucu olduğunu vurgular.

Derrida'nın yukarıda özetlemeye çalıştığımız Yapısökücülük Kuramı, çeviri etiği alanında pek çok tartışmaya yol açmıştır. Bazıları Derrida'nın nihilizme varan görüşleriyle etik alanından tamamen çekildiğini ileri sürer. Bazıları ise, kuramın ahlaksızlığı, hatta Nazilerin korkunç uygulamalarını bile haklı çıkardığı yolunda görüş bildirir. Sürüp giden bu suçlamalara cevaben Derrida, *Limited Inc.* [*Limited Şti*.] adlı yapıtına (1998) "Toward an Ethic of Discussion" ["Tartışma Etiğine Doğru"] başlıklı bir sonsöz yazmış, bu sonsözde kuramının nihilizmle ya da ahlaksızlıkla bağdaştırılamayacağını iddia etmiştir. Ona göre, *ayrım* kavramının kayıtsızlığa bir davetiye gibi anlaşılmasının temelinde, ayrım oyunu içinde iyi ile kötü, doğru ile yanlış, gerçek ile yalan arasındaki farkların da yitip gittiği yolunda bir yanlış anlama yatar. Bu yanlış anlama, sonsuz metnin ağlarına yakalanmış bireyin ahlaklı bir davranış sergileyemeyeceği düşüncesini de beraberinde getirir. Oysa Yapısökücülüğün böyle bir yorumu tamamen yanlıştır. Kuramın öncüllerinin doğru anlaşılması için metinlerinin tekrar tekrar okunması gerektiğini söyleyen Derrida,

yazılarında da hakikatin değerinin ya da hakikate ilişkin başka değerlerin yok sayılmadığını, tam tersine bu değerlerin daha güçlü biçimde vurgulandığını söyler. Yapısökücülük bireysel sorumluluğun altını çizen ve onu olumlayan bir kuramdır (Koskinen, 2000, 28; karş. Derrida, 1998).

Bu tez çalışmasında da, Yapısökücülüğün ahlaksızlığı haklı çıkarma çabası olarak düşünülmediği, aksine, ahlaki sorumluluğu vurgulayan bir kuram biçiminde yorumlandığı belirtilmelidir, çünkü *ayrım*ın ve seçeneklerin çokluğuna ilişkin kabul, bireysel olarak ahlaki sorumluluklarımızdan kurtulduğumuz anlamına gelmez. Ancak Yapısökücülük Kuramı bize, bireyin her tek durumda nasıl seçimler yapması gerektiğini söyleyen ilkeler de sunmaz. Kuram, nasıl ahlaklı olunabileceğine ilişkin formüller sunmak yerine, içinde bulunduğu durumu ahlaki açıdan değerlendirme ve buna göre hareket etme sorumluluğunun, nihayetinde bireyin sorumluluğu olduğunu vurgular (Koskinen, 2000, 32). Seçimler yapmak konusunda kararsız kalan bireyin nasıl stratejiler kullanabileceğini, yani ahlaki sorumlulukların nasıl siyasi bir duruşla yerine getirilebileceğini ve eyleme dökülebileceğini ise Yapısökücülük Kuramı'ndan yararlanarak çeviriye farklı açılardan bakmaya başlayan kuramcılar gösterecektir.

2.2.2. İdeoloji, Asimetrik Güç ve 'Makbul'e Başkaldırı

Berman, *The Experience of the Foreign: Culture and Translation in Romantic Germany* [*Yabancının Deneyimi: Alman Romantizminde Kültür ve Çeviri*] (1992) ve "Translation and the Trials of the Foreign" ["Çeviri ve Yabancının Sınanması"] (2000) gibi yapıtlarıyla çeviribilime önemli açılımlar getirmiş bir çeviribilim kuramcısıdır. Berman'ın bu çalışmalarının son dönemde çeviribilime damgasını vuran Sömürgecilik-Sonrası çalışmalara öncülük ettiği söylenebilir. Çeviri olgusunu daha çok felsefi boyutuyla ele alan ama tarihsel, etik, dilsel ve ideolojik boyutları da göz ardı etmeyen Berman, Alman Romantiklerinden yola çıkarak yaptığı çalışmalarda Almancadan ödünç alınmış bir kavram olan *Bildung* kavramı üzerinde durur. *Bildung* bir oluşum, bir inşa sürecine işaret eder. Zaten Alman Romantizmi'nde de *Bildungsroman* denilen türün büyük önemi vardır. Bu roman türünde kahramanlar belli bir zaman süreci içinde, belli bir tarihsel kültürel gelişim süreci içinde farklı deneyimler yaşayarak dönüşür, başkalaşırlar. Bu noktada deneyimin önemi büyüktür çünkü deneyim Berman'a göre başkasının ya da *Öteki*nin kavranmasıyla ilişkilidir (Berman, 1992, 2). Deneyim aslında aynıdan *Öteki*ne geçiştir. Bu geçişin, yani yaşanan tüm deneyimlerin sonunda, aynı olan giderek

dönüşür ve bir anlamda ötekileşir (en azından *Öteki*ne yaklaşır). İşte Berman bu oluşum ve dönüşüm sürecini çeviriyle ilişkilendirir. Çeviri ona göre kendinin olandan (ya da aynı olandan) başlayan ve yabancı olana (*Öteki*ne) yönelen bir eylemdir. *Öteki*nin tam anlamıyla deneyimlenmesi, bir başka deyişle *Öteki*nin tam olarak anlaşılması ve aktarılması mümkün olmasa bile bu yöneliş son derece önemli ve gereklidir (Berman, 1992, 1-11).

Berman'a göre, çeviri tarihi ve çeviri analitiği yanında çeviri etiğinin de çeviribilim için büyük önemi vardır. Berman çeviri etiği anlayışını yabancıyı yabancı olarak korumak biçiminde özetler. Bu doğrultuda kötü çeviri, aktarım yapıyormuş gibi görünerek yabancı yapıtın yabancılığını dizgesel biçimde ortadan kaldırmaktır. Kuşkusuz bu, ideolojik bir tutumdur. Aslında ona göre etnikmerkezci eğilimlerle birlikte ortaya çıkan ve uzun dönemler boyunca çeviri etkinliklerine hâkim olan etnikmerkezci çeviri anlayışı, etnikmerkezciliği kendi asıl amacından saptırmış, onu belli bir sınıfın ya da ulusun hizmetine sokmuştur. Çeviri etiğinin görevi de, çeviriyi içinde bulunduğu bu ideolojik gettodan kurtarmaktır (Berman, 1992, 1-11).

Derrida ve Berman'ın açtığı yoldan ilerleyen çeviribilimciler, 1990'larda, çeviri eyleminde çevirmenin rolünü farklı açılardan değerlendirmeye başladılar. Aslında Kültür Paradigmasının bir parçası olarak değerlendirebileceğimiz ve Manipülasyon Okulu'na[5] dahil edilen çeviri kuramcısı Andre Lefevere, betimleyicilik anlayışını bir adım ileri götürerek, çalışmalarında çevirilerin yalnızca kültürel değil, aynı zamanda toplumsal ve ideolojik bağlamlarda nasıl işlev gördüğünü belirlemeye çalışıyordu. Çeviribilime kazandırdığı "patronaj" kavramı ile çeviride ideolojinin önemini vurgulayan kuramcı her çevirmenin kaynak metni aslında yorumlayarak *yeniden yazdığını*, bu *yeniden yazım* süreci içinde de *patronaj* kavramının erek metnin niteliğini belirleyen en önemli etmenlerden biri olduğunu ileri sürüyordu. Kuramcının *patronaj*dan kastı, çevirmen üzerinde baskı kuran, güç sahibi kişi ya da kurumlardı. Edebiyatın okunmasını, yazılmasını ve yeniden yazılmasını

[5] Manipülasyon Okulu diye adlandırılan ekol, adını editörlüğünü Theo Hermans'ın yaptığı *The Manipulation of Literature* [*Yazının Yönlendirilmesi*] (1985) adlı antolojiden alır. Gideon Toury, André Lefevere ve Theo Hermans gibi çeviribilim kuramcılarının temsilcisi olduğu ekol, çevirinin daha az önem atfedilecek ikincil bir tür değil, birincil öneme sahip yazınsal bir araç olduğu düşüncesiyle özdeşleştirilir. Ayrıca, bu ekole dâhil çeviribilimciler, eğitim kurumlarının, sanat konseylerinin, yayınevlerinin, hatta hükümetlerin, kültüre istedikleri şekli vermek için çeviriler aracılığıyla toplumu manipüle ettikleri düşüncesinden hareket ederler (Bkz, Bassnett, 2002; Hermans, 2009; Birkan Baydan, 2011; Alimen 2015; karş. Lefevere, 1985, 1992).

kolaylaştırma ya da zorlaştırma gücüne sahip bu güçler, çevirinin kültürel boyutuyla ilgilenmekten çok ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda hareket ediyor, dolayısıyla güç sahipleri tarafından benimsenen ideoloji, çevirinin niteliğini belirliyordu. Çevirmen çoğu zaman gücü elinde bulunduran kişi ya da kurumların ideolojik dayatmalarına maruz kalıyor, ideolojik/kavramsal ve metinsel (en geniş anlamıyla kültürel) öğeleri bunların istediği biçimde manipüle edebildiği ölçüde 'makbul çevirmen' sayılıyordu (Bassnett, 2002, 8-9; Hermans, 2009, 94-95, Alimen, 2015, 22-26; karş Lefevere, 1985, 1992).

Çevirmenleri yalnızca *norm*larla kısıtlanan bireyler olarak değil, bu *norm*lar karşısında kendi kişisel tavırlarını alan bireyler olarak tanımlayan kuramlar da gene 90'larda ortaya çıkmaya başlamıştı. Mossop (1983) ve özellikle de Folkart (1991) tarafından benimsenen bu yeni yaklaşımlara göre, çevirmeni yalnızca kaynak metinde var olan mesajı bir başka dile aktaran bir aracı biçiminde resmetmek doğru değildi, çünkü her çeviri metinde kaçınılmaz olarak çevirmenin sesi duyuluyor, çevirmen *araya girerek* oluşturduğu söylemde özne haline geliyordu. Bu *araya girme* ve çeviri anlatısında özne haline gelme durumu çevirmenin bireysel ideolojisine işaret ediyordu. Dolayısıyla çeviri metinde ortaya çıkan mesaj, çevirmenin öznelliğinin izlerini taşıyan, özgün metnin yazarınınki ve çevirmeninki de dâhil olmak üzere pek çok farklı perspektifi içinde barındıran son derece karmaşık bir mesajdı (Hermans, 2009, 96-97; karş. Mossop, 1983; Folkart 1991).

İdeoloji kavramının yanı sıra, ekonomi, siyaset, toplumsal cinsiyet ve coğrafya kaynaklı eşitsizlikler 90'lardan sonra sıkça üzerinde durulan konular olarak karşımıza çıkmayı sürdürdü. Hem çeviribilimcilerin, hem de alan dışından yazar, araştırmacı ve kuramcıların katkılarıyla çeviriye ve çevirmene ilişkin yaygın anlayışlar sorgulanmaya başladı. Bu dönemde çevirmen bir yandan, insanlığı iyiliğe zorlayan, ona iyi ve doğru yolu gösteren bir güç, yazıya hayat veren ve onun hayatta kalmasını sağlayan bir yaratıcı, kültürler arası aktarımı mümkün kılan bir arabulucu diye nitelenirken, öte yandan, güç ilişkilerindeki eşitsizlikleri artıracak (ya da ortadan kaldıracak) bir aracı gibi görülüyordu (Bassnett, 2002, 4). Bu türden yeni tanımların yapılmasında Sömürgecilik-Sonrası çalışmalar ile Feminist Çeviri Kuramı'nın katkıları büyüktü.

Daha çok, sömürge olmuş ülkelerde yaşayan yazar, düşünür ve araştırmacılar çeviride, her zaman üstün olan özgün metin ile onun değersiz bir kopyası gibi

görülen çeviri metin arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını, çevirinin yeni bir tanımının yapılmasını talep ediyorlardı. Onlara göre, sömürgecilik anlayışı nasıl üstün olan kültürün aşağı sayılan kültüre tümüyle sahip olması, adeta onu içinde eritmesi düşüncesine dayanıyorsa, çevirinin özgüne göre değersiz olduğu anlayışı da benzer bir düşüncenin ürünüydü. Bu doğrultuda, Sömürgecilik-Sonrası çalışmalar çevirinin getirildiği bu eşitsiz konumu sorgulamaya ve bu eşitsizliğin temelindeki düşüncelere meydan okumaya başladılar. Çeviri artık özgün metnin yazarı kadar çevirmenin de yaratıcı olarak değerlendirildiği bir süreç olarak görülüyor, çeviri sayesinde anlamın, özgün metnin/dilin dar sınırlarından kurtarılıp yeni bir hayat bulduğu düşünülüyor, çevirmenin özgürlüklerinden ve çevirinin özgürleştirici doğasından söz ediliyordu (Bassnett, 2002, 5).

Sömürgecilik-Sonrası kuramcılardan Homi Bhabha'ya göre çeviri, yalnızca bir dilden ötekine yapılan bir aktarım değil, metinler ve kültürler arasında gerçekleşen ve çevirmenin aracılığıyla yürütülen bir *müzakere*ydi. Bhabha çeviri sözcüğünün etimolojisine inerek, çevirinin "bir yerden bir başka yere taşınma, aktarılma" anlamı üzerinde duruyor, çeviriyi milyonlarca insanın her gün bir yerden bir başka yere taşındığı, göç ettiği günümüz dünyasını betimlemek için bir metafor olarak kullanıyordu. Öte yandan çeviri, ona göre, iki kültürün, iki dilin arasında oluşan, fakat ne kaynak dile/kültüre ne de erek dile/kültüre ait olan bir alandı (Bassnett, 2002, 6). Bir başka Sömürgecilik-Sonrası kuramcısı olan Niranjana ise, kayıpsız bir çeviri anlayışının ve bütün çevirmenler, bütün kültürler, bütün metinler için geçerli olabilecek genel, kapsayıcı ilkeler koymak adına *Ötekiliği* reddeden kuramsal görüşlerin sonuçsuz kalmaya mahkûm olduğunu iddia ediyordu. Niranjana'ya göre bunun nedeni, diller, kültürler ve metinler arasındaki ilişkilerin hiçbir zaman eşit ilişkiler olamamasıydı. Bu doğrultuda Niranjana alternatif bir çeviri anlayışı ortaya koyuyor, çevirinin daha spekülatif, daha müdahaleci bir anlayışla yapılması gerektiğini söylüyor ve bunun farklı kimliklerin, özellikle de Sömürgecilik-Sonrası öznenin kim olduğunu anlamada daha faydalı olacağını vurguluyordu (Arrojo, 1997, 18).

Çevirinin eşitsizlikleri ortadan kaldırmak niyetiyle ve müdahaleci bir anlayışla yapılması gerektiğini savunanlar yalnızca Sömürgecilik-Sonrası kuramcıları değildi. Erkek egemen sistemin toplumsal hayatta ve tabii dilde nasıl işlediğini gözler önüne seren Feminist kuramcıların izinden giden pek çok çevirmen ve araştırmacı, çeviri

aracılığıyla kadını ve dişil olanı daha görünür kılmak amacıyla çeviriler ve kuramsal çalışmalar yapmaya başladılar. Feminist Çeviri kuramcıları, çevirmene biçilen geleneksel rolü tümüyle reddediyor, kendilerini verili sisteme başkaldıran kadınlar olarak niteliyorlardı. Onlara göre Feminist çeviri, Feminist ideolojiyi açıkça destekleyen, toplumsal değişimi hedefleyen politik bir eylemdi (Koskinen, 2000, 42). Feminist Çeviri kuramcılarından Susanne de Lotbinière-Harwood politik duruşunu şöyle özetliyor:

> "Yaptığım çeviri dilin kadınlar için konuşmasını sağlamayı amaçlayan politik bir eylemdir. Çevirimin altına attığım imza, dişil olanı dilde görünür kılmak için çevirimde mümkün olan her türlü çeviri stratejisini kullandığım anlamına gelir. Çünkü dişil olanı dilde görünür kılmak demek, gerçek hayatta kadını daha görünür, daha işitilir yapmak demektir. Feminizm de zaten tam olarak bunu amaçlar."
>
> (aktaran Koskinen, 2000, 42, karş. Lotbinière-Harwood, 1991)

Görüldüğü üzere, Feminist Çeviri kuramcıları çevirmenin görünür olması gerektiğini vurguluyor, çevirmenin kendi amacı doğrultusunda her türlü müdahaleyi yapabileceğini iddia ediyorlardı. Onlara göre, ahlaklı davranışın temelinde, bireyin dünya görüşünü netleştirmesi ve bu görüşü yaptığı her işe, her eyleme yansıtabilmesi yatıyordu (Koskinen, 2000, 43). Çeviri de, bu eylemlerden biriydi. Feminist Çeviri kuramcıları, dünya görüşlerine paralel olarak, çevirilerinde olabildiğince çok dişil öğe kullanmak suretiyle toplumsal algıyı ve yaşamı değiştirmeye çalışan birer eylemciydi [6]. Bu anlamda feminist çeviri bir yapı sökme projesi olarak da değerlendirilebilirdi. Yapısökücülük hiyerarşik ikili karşıtlıkları ters yüz etmek, baskın olanın yerine olmayanı yerleştirmek suretiyle bunların içerdiği çelişkileri gözler önüne sermeyi amaçlıyor ise, feminist çevirmenlerin yaptıkları da tam olarak buydu. Feminist bir bakışla yapılan çeviriler sayesinde kadına ve çevirmene biçilen geleneksel rol sorgulanabilir, geleneksel yapı söküme uğradıktan sonra da bu roller yeniden tanımlanabilirdi (Koskinen, 2000, 44).

Hem Feminist çeviri kuramı hem de Sömürgecilik-Sonrası çalışmalar bağlamında ele alınabilecek kuramcı Gayatri Spivak, bu iki kuramsal yaklaşımı harmanlaması açısından büyük önem taşır. Yapısökücülüğü kuramsal çalışmalarının temeline oturtan Spivak'a göre, Feminist Çeviri kuramının ve Sömürgecilik-Sonrası çeviri kuramının ortak noktası, her ikisinin de politik bir amacı olmasıdır. Bu ortak amaç, kadınlarla ve aşağı görülen kültürlerle ilgili öğrenilmiş fikirleri sarsmak, ataerkil

[6] Feminist Çeviri kuramları konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Flotow 1997; Simon 1996.

sistemin ve sömürgeciliğin gücü elinde tutmak için nasıl yapılandığına bakıp bu yapıları sorgulamaktır (Koskinen, 2000, 43; karş. Spivak 2004). Bu doğrultuda, kuramcı, sömürgeci söylemin yeniden hatırlanıp yapısöküme uğratılabilmesi için, çevirmenlere farklı stratejiler önerir. Örneğin, sömürgeci dönemde yazılmış metinlerde sessiz bırakılmış özneler, çeviri yoluyla merkez konuma alınabilir, baskın karakterler ya da söylemler ise bu merkez çevresinde yeniden konumlandırılabilir, şekillendirilebilir. Müdahaleci çevirmen bu türden stratejiler uygulayarak amacı doğrultusunda çeviri yapabilecek ve çevirisinde görünürlük yaratabilecektir (Vardar, 2012, 41; karş. Spivak 2004). Öte yandan, örneğin, sömürge olmuş ülkelerin dillerinden bir Avrupa diline çeviri yapacak çevirmen içerik aktarımının ötesine geçmeli, özgün yapıta direnmek yerine ona teslim olmalı, özgün yapıttaki metinsel öğelerin kendilerine has işleyişlerini anlamak ve bunları çeviri metinde korumak için çaba göstermelidir (Hermans, 2009, 99; karş. Spivak 2004). Spivak'a göre, çeviride sömürgeci anlayışı çeviri üzerinden yeniden kurmamak için çevirmenin böyle bir çaba göstermesi gereklidir (Vardar, 2012, 43; karş. Spivak 2004).

Asimetrik güç ilişkilerine odaklanan bir başka kuramcı da Lawrence Venuti'dir. Venuti'nin kendi ifadesiyle "kültürel materyalist" bir yaklaşım olarak sunduğu etik anlayış, nesnel olamayacağı için ağza alınmaması gereken bir anlayış değildir çünkü ona göre etiğin önkoşulu belli bir yargı ya da yargılar bütününe sahip olmaktır. Yazar kendi etik anlayışını, çeviride güç bağlamındaki asimetrik ilişkiyi ortadan kaldırma, çeviride iyi ve doğru yöntemleri belirleme çabası olarak özetler. Bu bağlamda yazarın çeviri uygulamaları konusundaki tavrı da netlik kazanır (Venuti, 1998, 12).

Ona göre çeviri zaten (hem politik anlamda hem de yazarlık ve alıcı toplum bağlamında) asimetriler, eşitsizlikler, baskın olan ile yönetilen arasındaki ilişkiler üzerine kurulu bir edimdir. Çevirinin hor görülmesinin, ikincil konuma itilmesinin temel nedeni de çevirinin kapitalist dünyanın çelişkilerini ortaya koyan bir eylem olması ve bundan duyulan rahatsızlık ve korkudur. İşte bu korkuyla şekillenen yaygın bakış açısı, hem çevirmenlerin bireysel çeviri etkinliklerini ve yöntemlerini, hem toplumun çevirilerle ilgili algısını, hem de çeviri bağlamındaki yasal düzenlemeleri belirler. Yazarın kendi örneğinden yola çıkacak olursak, Milan Kundera kendi yapıtlarını yabancı dillere çeviren çevirmenlerin metinlerine doğrudan müdahalede bulunur. Toplumun geneli, hatta akademisyenler bile bu

konuda yazarın saflarında yer alırken telif yasaları da bu müdahalelere olanak tanıyacak biçimde düzenlenmektedir (Venuti, 1998, 12).

Venuti çeviri yaparken de, çevirileri değerlendirirken de yabancılaştırıcı etki yaratacak öğelerin çeviri metinde yer almasına dikkat ettiğini belirtir ve bunu kendi demokratik olma çabasının bir parçası olarak gördüğünü sözlerine ekler. Sömürgecilik-Sonrası kuramcılar gibi, o da metinlerin yerlileştirilmesi yoluyla aslında bir asimilasyon çalışması yapılmakta olduğunu iddia eder. Yerlileştirmek, yani metni akıcı kılmaya, erek toplum içinde baskın olan dilsel ve toplumsal değerlere uygun bir metin üretmeye çalışmak demek, çevirinin çeviri olduğunu saklamaya çalışmak, farklı olanı silmeye, çeviriyi ve çevirmeni görünmez yapmaya çalışmak demektir. Venuti'ye göre bu çaba, yani standart, tanıdık, yaygın ve baskın olanın yeğlenmesi çeviride zaten doğal olarak var olan eşitliksizliği daha da artırır; yabancı ve marjinal diye niteleneni, tanıdık olmayanı dışlamak suretiyle gelişmiş ülkelerin ya da medeni sayılan toplumların değerlerini korumaya ve yaymaya hizmet eder; dolayısıyla yaygın ideolojinin bir maşası haline gelir. Oysa dilsel düzeyde ya da başka düzeylerde çeviriye dâhil edilebilecek yabancılaştırıcı unsurlar (örneğin arkaik söyleyişler, yaygın olarak kullanılmayan ağızlar vs.) hem çevirinin çeviri olarak algılanmasını sağlar, hem yaygın ideolojilere örtük bir eleştiri yöneltmiş olur, hem de kültürlerin daha eşit koşullarda karşılaşmasına olanak tanır (Venuti, 1998, 15-18).

Bu yaklaşım doğrultusunda yazar, Dilbilim Paradigması savunucularını da, Gideon Toury gibi çeviribilimde bilimsellik kaygısı güden kuramcıları da eleştirir. Dilbilimsel yaklaşımlar çevirinin "anlamlı", "anlaşılır" ve "akıcı" olması gerektiğini vurgularken bir taraftan çevirinin toplumsal değişim ve kültürel yenilik yaratma işlevini görmezden gelir, bir taraftan da yukarıda sözü edilen ideolojiye ve asimilasyona hizmet etmiş olur. Bu noktada çevirinin üstlendiği ahlaki ve politik roller yok sayılır. Yazar, Gideon Toury'nin kuramına ilişkin olarak da onun bilimsellik kaygısının, çeviri edimini tanımlayabilecek yasalar oluşturma düşünün, çeviri gerçeklerinden söz edilirken "gerçekler" sözcüğü üzerine yaptığı vurgunun bir naiflik göstergesi olduğunu belirtir. Her şeyden önce bu kuralların ve yasaların formüle edilmesi sırasında da yorum yaptığımızı, bu kuralları ve yasaları daha önce koyulmuş kural ve yasalara dayandırdığımızı unutmamak gerekir. Üstelik bunları ortaya atarken belli bir zaman diliminde hüküm süren değerler hiyerarşisinden de

etkileniriz. Ayrıca farklı alanlarda ortaya çıkan yeni kuramlar (örneğin, Feminist, Marksist, Psikanalitik ve Yapısalcılık-Sonrası diğer bütün kuramlar) "gerçek" ile "değer"i birbirinden ayırmanın olanaksızlığına dikkat çekmektedir (Venuti, 1998, 22).

Kuşkusuz Venuti'nin sunduğu yaklaşım ve örnekleri değerlendirirken onun, güç ilişkisinde güçlü ve baskın olan tarafın/geleneğin/kültürün (sömürgeci geleneğe sahip Anglosakson kültürünün) bir üyesi olduğunu unutmamak gerekiyor. Venuti'nin kendisinin de belirttiği gibi, çeviri denkleminin hangi yakasında durduğunuza bağlı olarak çeviride farklı stratejiler uygulanabiliyor. Örneğin, sömürge olmuş ülkelerin dillerine ya da dünyada çok da fazla tanınmayan edebiyat dizgelerine, Avrupa dillerinden yapılan çevirilerde özgün yapıtlara ihanet etmemek amacıyla *sözcüğü sözcüğüne* çevirme stratejisi daha sık kullanılıyor. Bir başka deyişle, çevirmen, metnin kolay anlaşılmaması pahasına *saygın* olanı korumaya, *olduğu gibi* öteki dile aktarmaya çalışıyor. İşte bu tür ülkelerin ya da toplumların kuramcıları bugüne kadar çevirinin bu şekilde algılanmasına engel olmak için çaba gösterdiler. Dolayısıyla erek kültür ve erek alıcının gereksinimleri (belki de gereğinden fazla) vurgulandı. Venuti ise çalışmalarında madalyonun öteki yüzünü ele alarak yerlileştirme politikasının olumsuz sonuçlarına dikkat çekmiş ve çeviri-politika-güç ilişkileri bağlamında algımızı daha önce dikkat etmediğimiz bir noktaya yönlendirmiştir.

Yapısalcılık-Sonrası ve Sömürgecilik-Sonrası çalışmalardan özellikle etkilenen, çeviribilimdeki özcü yaklaşımlara eleştiriler getiren, çevirmenin görünürlüğünü savunan ve pek çok yeni kavramın çeviribilime kazandırılmasında büyük katkılar sağlayan bir başka kuramcı da Rosemary Arrojo idi (karş. Arrojo, 1998). Arrojo, "Asymmetrical Relations of Power and the Ethics of Translation" ["Asimetrik Güç İlişkileri ve Çevirinin Etiği"] (1997) adlı makalesinde doğrudan çeviri etiği üzerinde duruyor ve çeviri üzerine yapılan tartışmaların aslında hep çeviri etiği etrafında döndüğünü, yani bir evrensel, genel geçer yasalar bütünü oluşturma ülküsünü yansıttığını iddia ediyordu. Ona göre bu anlaşılamaz bir durumdu çünkü

> "...herkes tarafından kabul edilebilecek, ölümsüz, evrensel bir çeviri anlayışı ya da yasası oluşturmak mümkün değildir, zira bu anlayış ya da yasa her zaman belli bir zamana ve uzama ait olacaktır ve dolayısıyla bunları oluşturanların içinde bulundukları durumların, koşulların, onların ilgi alanlarının ve önceliklerinin birer yansıması olmaktan kaçınamayacaktır."
>
> (Arrojo, 1997, 10).

Makalesinde zamana ve uzama, dolayısıyla ahlakın bireyselliğine ve tekilliğine yaptığı vurguyla dikkat çeken Arrojo, evrensellik ülküsü peşinde koşulurken farklı olanın bir kenara itildiğini ve böylelikle, birbirinden kesin hatlarla ayrılmış ikili karşıtlıklar oluşturulduğunu iddia ediyordu. Ona göre, bu yaklaşım nedeniyle, "yerel, ideolojik ya da kültürel anlamda farklı olan 'karışıklık' olarak görülüyor, katı yaklaşımlarla ve disiplinle bu tür karışıklıklardan uzak durulması gerekiyordu" (Arrojo, 1997, 9). Bu otoriter evrenselci tutum, bireysel ve yerel olanı, bilimsellik ve nesnellik kisvesine bürünerek esir alıyor, güç dengesizliklerini daha da belirginleştiriyordu.

2.3. Birey Ahlakının 'Müphem'liği

Zygmunt Bauman'ın *Postmodern Etik* (1998) adlı yapıtı, esasen bize, modernizmin *evrenselci* yaklaşımının ayrıntılı bir eleştirisini sunar. Bu eleştiri, bir yandan Yapısalcılık sonrası düşüncenin, özellikle de Sömürgecilik-Sonrası çalışmaların ve Yapısökücülüğün bir devamı, bir tamamlayıcısı gibi düşünülebilir, bir yandan da ele aldığımız çeviri kuramlarının daha eleştirel bir gözle okunmasına katkıda bulunabilir.

Bauman'a göre, evrensel geçerliliği olması istenen yasalar yapma, kurallar koyma çabasının sakıncaları, bunların bize sağladığı olanaklardan çoktur. Yazar, bu sakıncaları açıklamadan önce, modern düşüncenin üzerinde yükseldiği temelleri ve zaman içinde nasıl şekillendiğini anlatmaya çalışır. Ona göre, önceleri kilisenin tekelinde olan etik alanı Aydınlanma ile birlikte filozofların, üzerinde en çok çalıştıkları alan haline gelmiştir. Aydınlanma öncesinde bireyin seçme hakkı "doğruyu değil, yanlışı seçme hakkı" biçiminde değerlendirilir; dolayısıyla doğru davranmak insanın yapacağı seçimlerle ilgili değildir. Doğru davranmak, tam tersine seçeneklerden uzak durmak ve Tanrı'nın buyruğu ile hareket etmektir. Oysa, aydınlanmacı filozoflar dinin bu alandaki egemenliğini reddederek etiğin, insanın doğasını temel alması gerektiği, insan doğasının kusursuz olduğu üzerinde durmaya başlarlar (Bauman, 2008, 4-6).

Aydınlanma sonrası, modern gelişmelerle birlikte, insanların birey olarak konumlanması süreci başlar. Bireyler bir taraftan kimliklerini *kurar*ken, bir taraftan da daha karmaşık hale gelen yaşamlarında bir takım seçimler yapmak zorundadırlar. Artık bu insanların hem bir ev yaşantıları hem de bir iş yaşantıları söz konusudur. Giderek karmaşıklaşan yaşamda, bireyler toplumda aynı anda farklı roller üstlenirler.

Bu da, her rolün çoğu zaman birbiriyle çelişen farklı amaç ve işlevleri olması demektir. Bu koşullar altında, yani üstlendiği rollerin çelişkili amaç ve işlevleriyle karşı karşıya kalan birey, nasıl seçim yapacaktır? Bu çelişkili seçenekler arasında, bireyin bir seçimi bir anlamda ya da bir bağlamda "doğru", bir başka anlamda ya da bağlamda "yanlış" olabilir. "Bir zamanlar tek ve bölünmez olan 'doğru yol', 'ekonomik olarak makul', 'estetik olarak hoş', 'ahlaki olarak uygun' şeklinde bölünmeye başlar" (Bauman, çev. Alev Türker, 1998, 14). Öyleyse bireylerin eylemleri hangi ölçütlere göre değerlendirilecektir? Bu ölçütlerden hangilerine öncelik verilecektir? Bu sorular, modern insanı, karar verme aşamasında kendi ahlaki seçimlerinin 'müphemliği' ile yüz yüze getirir (Bauman, 2008, 4-5).

Fakat 'müphemlik' modern filozofların tahammül edemedikleri bir kavramdır. Ancak, bu 'müphemlik' sorununa acilen bir çözüm bulmak gerektiğine inanan filozofların önünde bir engel vardır: bunlar, bir taraftan bireye bireyliğini kazandırırken, bir taraftan da insan doğasına atfedilen kusursuzluk meselesiyle başa çıkmak zorundadırlar. İnsan doğasına atfedilen kusursuzluk, felsefecilerin insanoğluna ahlak konusunda yol göstermesini gereksiz kılar. Bauman'a göre, insana her zaman yukarıdan bakan ve aslında kendi başlarına bırakıldıklarında insanların doğru karar veremeyeceğini düşünen modern filozoflar bu soruna da bir çözüm bulmakta gecikmemiş, yeni iddialarla ortaya çıkmışlardır. Bu yeni iddialara göre insanın kusursuz doğası *yalnızca bir potansiyelden* ibarettir. İyiyi, doğruyu sıradan insana oranla daha iyi ayırt edebildiklerini düşünen filozofların temel görevi de insana kendisinde bulunan bu potansiyeli anlatmaktır. Ancak filozoflar bunu yaparken *akılcılık*tan faydalanmak ve bunu insanlara ispatlamak zorundadırlar. Bir başka deyişle filozofların görevi, örneğin başkalarına niçin kötü davranmamak gerektiğini insanlara akılcı, 'makul' yöntemlerle açıklamak, kötü davranışın aslında onların *kendi çıkarlarına* ters düşeceğini ispatlamaktır (Bauman, 2008, 25-27). Bu filozoflara göre, başkalarına iyi davranmak gerekir, çünkü bu daha faydalıdır; sen başkasına iyi davranırsan, o da sana iyi davranacak ve toplum düzeni de böylece korunmuş olacaktır.

Böylelikle rasyonalite, modern ahlaki sorunların nihai çözümünde bir kurtarıcı gibi sunulmaya başlar. İnancın yapamadığını, *insan aklına uygun kurallar* yapacaktır. Tamamen insan yapımı, yani modern filozofların tasarımı olan bu kurallar akıl sahibi olan bütün insanlar tarafından benimsenecektir. Modern filozofların tasarladığı

toplum öyle bir toplumdur ki belirlenen toplumsal kuralların yardımıyla bireyler kendi seçimlerini kendi özgür iradeleriyle yapabilecektir. Bireyler bu seçimleri, içgüdülerini bastırmak ve akıllarını kullanmak suretiyle, belli biçimde davranmanın kendi çıkarlarına ters düştüğünü kavrayarak yapacaklardır (Bauman, 2008, 6-7).

Modern yasa yapıcılarla birlikte hareket eden modern filozoflar dünya üzerindeki bütün insanların, yalnızca insan oldukları ve akıl sahibi oldukları için, zorunlu olarak kabul etmeleri gereken evrensel kurallar oluşturmaya girişirler. Bu kurallar, kuşkusuz, filozoflar tarafından ortaya konulacak ve insanı ahlaklı davranmanın, ahlaksız davranmaktan daha faydalı olduğuna ikna edebilecektir. Filozoflar, bu kurallar yardımıyla bütün ahlaki sorunların çözüleceğine, böyle bir çözüme ulaşmak ve bütün insanları ikna etmek için de nihayet doğru argümanları bulacaklarına inanırlar. Onlara göre, 'müphemlik'ten kaçınabilmek hem gerekli hem de mümkündür. 'Müphemliğe' yer bırakmayacak, ahlaki ikilemlere mahal vermeyen kusursuz bir ahlak kodu bugün henüz oluşturulamamış olabilir ama bu mutlaka bir gün başarılacaktır (Bauman, 2008, 8-9). İşte Bauman'a göre modern düşüncenin temelinde, bireylerin seçimlerinin mutlak, evrensel bir ahlak kodu aracılığıyla 'müphemlik'ten kurtarılması gerektiği ve kurtarılabileceği yolundaki inanç yatar. Kısacası, modern etiği yönlendiren, 'müphem' olmayan bir ahlak kodunun bulunabileceğine duyulan inançtır. Halbuki modern etiğin de tıpkı din gibi normatif olduğunu, mutlak ve evrensel olanın peşinden koştuğunu iddia eden Bauman'a göre modern etik, görevi din yasalarının bıraktığı yerden devraldığı günden beri, insanları daha kolay yönetebilmesi için sisteme hizmet etmekten başka bir işe yaramaz.

Bauman'a göre kusursuz, evrensel ve sarsılmaz temellere sahip bir ahlak kodu hiçbir zaman bulunamayacaktır çünkü bu, pratik olarak olanaksızdır. Bu olanaksızlığın nedeni, "insan özünde iyidir" ya da "insan doğası gereği kötüdür" şeklindeki ifadelerin ikisinin de yanlış olması, insanların ahlaki açıdan 'müphem' olmasıdır. Aslında gücü elinde bulunduran kurumlar ve bunlar tarafından dikte edilen görev ve kurallar, kendi varlıklarını zaten bu 'müphemliğe' borçludur; bunların varlık nedeni 'müphemliğin' ortadan kaldırılmasını sağlamaktır. Oysa getirilen hiçbir kural ahlakın 'müphemliği'ni bozamaz, hiçbir rasyonel yaklaşım bireyin kendi ahlaki itkisinin yerini alamaz. Kurallar, ancak, bu ahlaki itkiyi susturabilir, hatta felce uğratabilir. Sonuçta, doğru davranışın seçilmesi olasılığı iyice azalır. Öyleyse bizler, bizi sorumluluktan kurtaracak bir ahlak kodu oluşturulamayacağını, hiçbir kodun ahlaki

davranışı garantilemeyeceğini, kusursuz bir insan olamayacağı gibi, kusursuz bir toplum da olamayacağını bilerek yaşamalıyız, çünkü bunun tersine yeltenmenin, yani ahlak kodları oluşturmanın sonucunda insanlık yerine zulüm hüküm sürmeye başlayacak, ahlak ise önemini tamamen yitirecektir (Bauman, 2008, 10-11).

Ayrıca yazar, ahlaki olguların doğaları gereği akılcılıktan uzak olduğunu da söyler. Ona göre, ahlaklı davranış, bu davranışın ardından gelebilecek, "başkalarına iyi davranırsan başkaları da sana iyi davranır" türünden bir çıkar ilişkisine indirgenemez; çünkü işin içine karşılıklılık girdiğinde, davranış artık ahlaklı bir davranış olmayacaktır. Ahlaki olgular düzenli biçimde yinelenen, tekdüze ve tahmin edilebilir olmadığından onları belli kurallar çerçevesinde yönlendirmemiz de mümkün değildir. Oysa modern etiğin ülküsü, uygun ve uygun olmayan arasında bir seçim yapabilmek için kesin kurallar sunmak ve 'müphemliğe', birden fazla doğru yoruma yol açabilecek gri bölgeleri ortadan kaldırmaktır. Bu doğrultuda oluşturulan ve evrensel olması gerektiği düşünülen ahlak kodlarının temel varsayımı, her durumda *tek bir doğru seçenek* olduğu, öteki bütün seçeneklerinse kesinlikle yanlış olduğu, akılcı davranan bireyin, bu tek doğru seçeneği bulup çıkarabileceğidir (Bauman, 2008, 11).

Hâlbuki Bauman'a göre, ahlaki seçimlerin çoğu çelişkili itkiler arasından yapılır. 'Müphem' olmayan şekilde "iyi" olan pek az seçenek vardır, çünkü ahlaki benlik 'müphemlik' ortamında hareket eder. Ahlaklı birey bütün diğer itkilerin varlığına karşın, sınırları zorlayarak bunları aşmaya çalışmadıkça da ahlaki itki devreye giremez. Ahlaklı davranış, sonuçta bireye tam bir tatmin sağlamayacaktır. Ahlaklı bireyi yönlendiren ahlaki sorumluluk duygusu her zaman, bireyin o ana kadar yapıp etiklerinin ya da yapıp edebileceklerinin ötesine işaret eder. Ahlaklı birey ne kadar ahlaklı davranırsa davransın, hayatı boyunca bir belirsizlikle, bir kendinden emin olamama duygusuyla yaşayacaktır. Aslında, ahlaklı bireyi ötekilerden ayıran tam da budur: o ana dek yaptıklarının yeterli olup olmadığı konusunda duyduğu kuşku (Bauman, 2008, 11).

Bütün bunları değerlendiren yazar ahlakın asla evrenselleştirilemeyeceğini bir kez daha hatırlatır. Fakat ona göre bu düşünce, tümüyle göreci ve nihayetinde nihilizme varan yaklaşımları da desteklemez. Bu düşünce yalnızca ahlakın bireysel olduğunu ve bireysel kalması gerektiğini vurgular (Bauman, 2008, 12). Oysa bugüne kadar ahlak bireyden alınmış, dışsallaştırılmış; birey ahlakının yerini yasa koyuculara ve

kanun bekçilerine karşı duyulması gereken sorumluluklar almıştır. Modern toplumlar evrensel etiği geliştirme maskesi altında ahlaki dar görüşlülüğü sunar, bireysel ahlakın yerine etiği, ahlaki benliğin yerine bir takım kodları, özerkliğin yerine de dışerkliği koyarak göreci yaklaşımların hışmına uğrar (Bauman, 1998, 20-25). Ahlakın bireyden alınması, ahlaklı insanın özerkliğinin elinden alınmasıdır. Ne yazık ki bunun sonucu, ahlakın evrenselleşmesinden çok, ahlaki itkinin susturulması, insanın ahlaki kapasitesinin, ahlaka aykırı amaçlarla, toplumsal olarak tasarlanmış başka hedeflere yönlendirilmesi olmuştur (Bauman, 2008, 12).

Levinas'a göre *Öteki ile* kurulan ilişkide belirleyici olan, bilgi değil ahlaktır. *Öteki ile* kurulan ahlaklı ilişki her türlü epistemolojik ve ontolojik soruyu ve varsayımı önceler (Staten, 2005, 113). Levinas'ın izinden giden Bauman da, ahlaki sorumluluğun, *Öteki ile* değil, *Öteki için* olmak anlamına geldiğini vurgular. Levinas'ın düşüncesinde, *Öteki için* olmak, kendine rağmen *Öteki*ne açık olmak demektir (Eaglestone, 2005, 130). Bu sorumluluk, *Öteki ile* yaşama kurallarını ve bu kuralların altında yatan karşılıklılığı da önceleyen bir sorumluluktur. Bu sorumluluğun bir temeli, bir belirleyicisi yoktur. Dolayısıyla ahlak, kendini doğrulayamaz, açıklayamaz, kendi varlığına ilişkin nedenler sunamaz. Ahlak, herhangi bir etmenle belirlenmemiş, nihai bir varoluştur. Sanılanın aksine, *Öteki için* olmak, insan doğasına ters bir şey değildir. İnsan, tam da ahlaki sorumluluğu sayesinde, ahlaki sorumluluğuyla kendini var eder (Bauman, 2008, 14).

Ahlaklı davranış, ancak *Öteki* ile bir *Yüz* olarak karşılaştığımızda gerçekleşebilir; ama *Öteki* ile bir *Yüz* olarak karşılaşmak da ancak, bu karşılamada bir karşılık beklememekle mümkün olabilir. *Öteki'*nin *Yüz*ü ile karşılaşmada bu eşitliksiz durum, bu asimetri belirleyicidir; yani ben ahlaklı bir birey isem, Öteki'nin benimle olan ilişkisi beni ilgilendirmez, bu ancak onun kendisini ilgilendirir. Ahlaklı tutumun vazgeçilmez, olmazsa olmaz temeli, karşılıksızlıktır. Ahlaklı davranışta, karşılık ya da eşitlik beklenmez. Kısacası, bir ilişkiyi ahlaklı bir ilişki yapan şey, bu karşılaşmadaki eşitliksizlik durumudur. Levinas'ın Kant'ın "içimdeki ahlak yasası" dediği şeye getirdiği radikal yorum budur. Bauman'a göre ancak böyle radikal bir yorum sayesinde Kant'ın görüşlerine haksızlık etmemiş oluruz (Bauman, 2008, 49).

Bu doğrultuda, Bauman, pek çok postmodern yazarın savunduklarının tersine, postmodern bir etik arayışının, ahlakın göreceli olduğu düşüncesine varmayacağını belirtir. Aynı şekilde, böyle bir arayış, ahlaki sorunlarla ilgili olarak hiçbir şey

yapılamayacağı yolundaki yorumlarla da son bulmayacaktır. Tam tersine postmodern etik, modern düşünce doğrultusunda oluşturulan ahlak kodlarını sorgulamak, yasa koyucuların maskelerini düşürmek suretiyle ahlakın, güç sahiplerinden alınıp gene bireye teslim edilmesini talep eder. Postmodern etiğin asıl yapmak istediği, evrensel olarak geçerli olması istenen, sanki evrenselmiş gibi insanların önüne konulan ahlak kodlarının göreceli olduğunu ortaya koymaktır. Bu kodların göreceliliği, ahlakın tek otoritesi olmak için birbiriyle yarışan kurumsal güçlerin ahlaki dar görüşlülüğünde aranabilir. İşte bütün bunları araştırmayı, ortaya dökmeyi hedefleyen postmodern düşünce, yalanlardan oluşan kalın perdeyi aralayarak insan ahlakında birliğin mümkün olduğunu görmemize, ama bu birliğin, bize dayatılan ahlak kodlarıyla değil, bireyin ahlaki sorumluluğunu geri almasıyla sağlanabileceğini anlamamıza yardım eder. Böyle bir ahlaki birlik, uzak, hatta ütopik olabilir; ama gene de bugün içinde bulunduğumuz durumu sessizce kabul etmemizden daha anlamlıdır. Postmodern etik arayışı, insan ahlakını 'müphemlik'ten kurtarmadığı gibi, bireyin ahlaki seçimlerini de kolaylaştırmayacaktır; postmodern düşüncenin yapabileceği olsa olsa, bu seçimleri biraz daha ahlaklı kılmaya çalışmaktır (Bauman, 2008, 14-15). "Ahlak kodları olmadan nasıl yaşayabiliriz?" sorusunu soranlara şöyle yanıt verir Bauman:

> "Büyük ihtimalle ahlaki seçimler gerçekten de seçimlerdir ve ikilemler gerçekten de ikilemlerdir; insanın zayıflığının, bilgisizliğinin ya da hatalarının geçici ve onarılabilir etkileri değil. Meselelerin *önceden belirlenmiş çözümleri* yoktur; içkin bir şekilde tercih edilebilir yönlerin bulunduğu yol ayrımları da yoktur. Sonucu iyi olmayacak durumlardan kaçınmak, alınan ve gerçekleştirilen kararların ardından istenmeden gelen acı bir ağız tadından (buna ister vicdan azabı, ister suçluluk bilinci, isterseniz günah deyin) uzak durmak için *öğrenebileceğimiz, ezberleyebileceğimiz ve kullanabileceğimiz kesin ilkeler* yoktur. İnsan gerçekliği karışık ve müphemdir; dolayısıyla soyut etik ilkelerin tersine ahlaki kararlar da müphemdir. Biz böyle bir dünyada yaşamak zorundayız. … İlkesiz bir ahlak, temelleri olmayan bir ahlak düşünemeyen endişeli felsefecilere meydan okurcasına, her gün böyle bir dünyada yaşayabileceğimizi veya yaşamayı başardığımızı gösteriyoruz."
>
> (Bauman, çev. Alev Türker, 1998, 46; vurgular bana ait)

Bauman'ın postmodern etik arayışı ile yapmaya çalıştığı şeyin, Derrida'nın yapmaya çalıştığından çok da farklı olmadığı iddia edilebilir: Evrensel olmadığı, olamayacağı halde, evrenselmiş gibi sunulan ahlak kodlarının yapısını sökerek, bunların gerçekte neye hizmet ettiğini, edebileceğini gözler önüne sermek. Bauman'ın tarif ettiği bu postmodern etik arayışı, bütün sorgulayıcı, verili olan her türlü kodu ters yüz edici yaklaşımıyla, çeviribilimcilere pek çok açıdan yol gösterebilir.

2.4. Temel Çeviri Kuramlarında 'Makbul', 'Makul' ve 'Müphem'

Çeviri insan tarafından, üstelik farklı kültürler arasında gerçekleştirilen bir etkinlik olarak hep kuşku uyandırmıştır. Bu kuşkunun altında çevirmenin kararlarının 'müphemliği' yatar. Tıpkı, Bauman'ın sözünü ettiği endişeli modern filozoflar gibi, çeviri üzerine kafa yoran pek çok kuramcı da, çeviride seçimlerin 'müphemliğini' ortadan kaldırma itkisiyle hareket etmiş, çeviri edimini kurallarla yönlendirme çabasına girmiştir. Kendi başına bırakıldığında *asla doğru karar veremeyeceği düşünülen* çevirmeni doğru karar vermeye yönlendirmek, bir anlamda onun etkinliğini denetlemek amacıyla farklı dönemlerde farklı ahlak kuralları oluşturulması işte bundan kaynaklanmaktadır.

Bu kurallar, esasen, evrensel geçerliliği olamayacak, dönemden döneme, coğrafyadan coğrafyaya göre, ya da her tek durumda değişebilecek normlardır. Ayrıca bu normlar, kimi zaman, bilimsel yöntemlerle açıklanıp temellendirilmeye çalışılır; bu sayede akla uygun, yani 'makul' biçimde davranmayı becerebilen her çevirmenin, evrensel olarak geçerli olduğu iddia edilen belli bir kuralı uygulayarak iyi/doğru bir çeviri yapacağı varsayılır. Ne yazık ki bu türden bir temellendirme, çevirmen tarafından benimsense bile, bu, çevirmenin ahlaklı davrandığı anlamına gelmez. Üstelik sunulan bu kurallar, çevirmenin ahlaki denklemden dışlanmasına, hatta belli bir kurala göre hareket ettiği takdirde doğru çeviri yapabileceği yönünde bir inançla bireysel sorumluluğundan sıyrılmasına bile yol açabilir. Çevirmen, birey olarak çeviri etkinliğinin öznesi olduğu halde, kuralcı yaklaşımlarda çoğu zaman bir *aracı*, bir *kural uygulayıcı* gibi resmedilmiş olur.

Dilbilim Paradigması öncesinde, çeviride 'müphemliği' ortadan kaldırmayı arzulayan kuramcıların belli bir çeviri stratejisini ('makbul çeviri yöntemlerini') çevirmene dayatma eğiliminde olduklarını gördük. Yani, bu dönemde kuramcılardan her biri çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin kendi öznel anlayışını, bir başka deyişle kendi normlarını yansıtan ahlak anlayışını evrensel olarak kabul görmesi gereken kurallar bütünü olarak sunmaktan çekinmiyordu. Bu tür bir öznelliğe karşı çıkan ve çeviride *olması gerekeni* dilbilimin yasalarına dayandırmaya çalışan Dilbilim Paradigmasında ise 'müphemlikten' kaçış ve evrensellik ülküsü açısından çok da farklı bir anlayış sergilenmiyordu. Dilbilim kuramları da, öncekilerle benzerlik oluşturacak biçimde, 'makbul çevirinin' nasıl yapılması gerektiği üzerine yorumlar getiriyor, bir dilden ötekine yapılan aktarımlarda bulunabileceği varsayılan

eşdeğerlik ilişkisinin çevirmen tarafından yakalanması gerektiğini söylüyor, özgün metin ile çeviri metin arasında hiçbir eşdeğerlik ilişkisi kurulamadığını iddia ettikleri durumlarda bunu, çevirmenlerin yanlış seçimlerine bağlıyor, eşdeğerlik ilişkisinin kurulabilmesi için çevirmenlere belli yöntemler kullanmalarını öneriyordu. Bu anlayışın çeviri etiği bağlamında öncekinden tek farkı, belki de, getirilen önerilerin bireysel deneyimler ve tamamen öznel düşüncelerden değil de dilbilimin *bilimsel olduğu ileri sürülen*, yani 'makul' yaklaşımından doğduğu iddiasıydı.

Dilbilim Paradigmasında çeviri etiği açısından en büyük önem taşıyan mesele, paradigma kuramcılarının çeviriyi, bir metnin içindeki *sabit* anlamın doğru bir biçimde anlaşılabileceği ve bu anlamın hiç değişmeden başka bir dile, başka bir zaman ve mekana aktarılabileceği bir süreç olarak değerlendirmeleriydi. "... -yani eğer çeviri eşdeğerliğin idealize edilmiş bir hali gibi düşünülürse- o zaman çevirinin, iki dili yeterli derecede bilmekten başkaca özel bir beceri gerektirmeyen herhangi bir anlam aktarımı, mekanik bir etkinlik olduğunu da kabul etmek gerekir(di)" (Arrojo, 2005, 226). Bu türden bir çeviri anlayışı, çeviri uygulamalarında, özellikle de çevirmenin rolü açısından, olumsuz sonuçlar doğuruyordu. Çevirmen, bu *sabit* anlamı bulup çıkarmakla *yükümlü* ve bu anlamı bulabildiği ölçüde 'makbul çevirmen' oluyor; çevirmenin *sabit* anlamı yakalayamadığı durumlarda ise kuramcılar, *kusur* ve *hata*lardan ya da *çevirinin olanaksızlığı*ndan söz etmeye başlıyordu.

Ancak zaman içinde, Dilbilim Paradigmasında çevirinin kendi içsel gerçeklerinin, kültürün ve tarihselliğin göz ardı edildiğini, çevirinin birbirleriyle eşdeğerlik ilişkisi içinde olabileceği varsayılan diller arasında bir kod aktarımı olarak görüldüğünü ve böyle bir anlayışın yanlış, hiç değilse eksik olduğunu iddia eden sesler yükselmeye başladı. Bu sesler, çeviribilimin özerkliğini savunan ve kültür konusuna odaklanan yeni kuramcılara aitti. Bunlar, çeviri gerçeklerini bambaşka bir bakış açısıyla irdelemeyi hedeflediler. Çeviribilimde uzunca bir döneme damgasını vuran bu betimleyici anlayış, çeviriyi dizgesel biçimde ele alıyor, çeviri gerçeklerini sistemli bir biçimde açıklamayı amaç ediniyordu. Bu doğrultuda eşdeğerlik, işlevsel ve ilişkisel bir kavram olarak karşımıza çıkıyordu. Kültür kuramcıları, hem çevirmenin bireysel seçimlerinin, hem de bu seçimleri yönlendiren dış etmenlerin, yani genel olarak normların betimlenmesi üzerinde duruyorlardı. Bunu yaparken, dikkatleri, özellikle erek metin/dil/kültür üzerine çekiyor, çevirmenin bireysel kararlarını

alırken bunlardan da ağırlıklı biçimde etkilendiğini vurguluyorlardı. Kısaca söylemek gerekirse kültür kuramları, çevirmenin kararlarını etkileyen normların, yani 'makbul sayılanın' bilimsel, yani 'makul yöntemle' betimlenmesi ilkesini benimsiyordu.

Etiğe yaklaşım açısından değerlendirildiğinde, betimleyici çeviribilimin, birey olarak çevirmenin kendi ahlaki seçimlerini neye göre yapması gerektiğini kurallarla ortaya koymaktan kaçındığı söylenebilir. Bu anlamda betimleyici çeviribilim, çeviride 'müphem' olanın vurgulanmasında ilk basamaktır. Önceki dönemlere ait çalışmalarda rastlananın tersine, betimleyici çalışmalarda çevirmenin kararlarına ve seçimlerine ilişkin öznel değerlendirme ve yorumlar neredeyse hiç yer tutmaz. Bunun nedeni, yukarıda ele aldığımız büyük kültür kuramlarının ısrarla üzerinde durdukları betimleyicilik ilkesinde aranabilir. Kültür kuramcıları çeviribilime özgü bir kuram geliştirme çabasına girmiş ve bunu bilimsel yollarla yapmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda, *olması gerekeni* değil, *olabilecekleri*, yani olasılıkları gözler önüne sermeyi amaçlayan kuramlar üretilmiştir. Esasen, bu kuramcılara göre, uygulamalı çeviribilim başlığı altında ele alınabilecek çeviri eleştirisi ve çeviri eğitimi gibi alt alanlarda çeviride *olması gereken*ler de tartışılabilir. Yani bu kuramcılar, çeviride neyin iyi ve doğru olduğuna ilişkin yorumları tümüyle çeviribilimin dışında bırakmamışlardır. Gene de, kendi genel kuramlarında özellikle üstünde durdukları kavram, (kuralcılığa karşı) betimleyicilik olmuştur. Bu yepyeni özerk alanda üretilen ve kuşkusuz çeviriye bakışta bir devrim yaratan kültür kuramlarını sevinçle kucaklayan pek çok araştırmacı, betimleyici olmak adına çeviride *olması/yapılması gerekenleri* tartışmayı bir yana bırakmıştır. Kültür kuramlarının önemle vurguladıkları biçimde betimleyici çalışmalar yapmaya girişen araştırmacılar, daha çok, çevirmeni belli bir seçimi yapmaya itmiş ya da itebilecek etmenler üzerinde durur ve iyi/kötü gibi yargılardan özellikle kaçınmaya çalışırlar. Etiğin kuralcı doğası, tam da bu kültür kuramlarının eleştirdikleri yaklaşımlarla özdeşleştirilir ve etik uzunca bir süre çeviribilimin gündeminden çıkartılır.

Kültür kuramcılarının temel öncüllerine dikkatle bakıldığında, çevirmenin ahlaki konumuna ilişkin ne tür sonuçlar çıkartılabilir? Çoğul-dizge Kuramı'nda çevirmen belli bir dizgenin parçası olarak resmedilir, dolayısıyla çevirmenin aldığı kararlar bu dizgenin dinamikleriyle doğrudan bağlantılıdır. Dizgenin kendi dinamiklerinin ya da başka dizgelerle ilişkisinden doğan dinamiklerin bu denli vurgulanması ise,

dikkatlerin çevirmenin ahlaki sorumluluğuna yönelmesini belli ölçüde engeller. Çeviri ürününün özelliklerine ilişkin betimlemelerle elde edilen veriler, çevirmenin kararlarını ya da ahlaki seçimlerini sorgulamak için değil, çeviri dizgesinin gerçeklerini gözler önüne sermek için kullanılacaktır. Erek-odaklı Kuram'da da çevirmen, benzer bir koruma çemberi içindedir. Toury, çeviri ürünü ile özgün metin arasında mutlaka bir *eşdeğerlik* ilişkisi bulunduğunu söyleyerek, çeviri ve özgün metin arasında *eşdeğerlik* ilişkisinin bulunmadığını iddia etmenin anlamsızlığını vurgulayarak *eşdeğerliğe* son derece esnek yaklaşır. Bir yandan da, dizge içinde, belli bir dönemde önem kazanan ve çevirmenin aldığı kararları belirleyen *norm*ların ('makbul çevirinin', 'makbul çeviri yönteminin' ne olduğuna ilişkin genel kanıların) ve bunların betimlenmesinin önemini vurgulayan Toury, *norm koyucu* ('makbul'u ilâm eden) olmaktan ziyade *norm betimleyici* ('makbul sayılanı' betimleyen) bir kuramcıdır. Onun bu yaklaşımı önceki dönemlerin kural koyucu ve yargılayıcı yaklaşımlarına bir tepki niteliğindedir. Eşdeğerlik ilişkisinin bu şekilde ele alınması ve çeviri sürecini yönlendiren normlar üzerinde yoğun biçimde durulması sayesinde çevirmen, yanlış seçimler yapmakla itham edilmekten, uygun yöntem ve stratejiler kullanmadığı için kötü çeviri yapmakla suçlanmaktan korunmuş olacaktır. Kısacası, çevirmenin omuzlarına yüklenen ağır ahlaki sorumluluk, bir anlamda, sözü edilen bu etmenler arasında paylaştırılmıştır.

Vermeer ise, bir yandan çevirmeni çevirinin tüm sorumluluğunu üstlenen bir birey olarak betimlerken, öte yandan çevirmenin *skopos*unu, yani amacını sorgulamanın çeviribilim kuramcılarının işi olmadığı yolunda görüş bildirir. Aslında, öteki iki kültür kuramından farklı olarak Skopos Kuramı'nda çevirmenin bireyliği daha fazla vurgulanmış, çevirmenin yaptığı çevirinin tüm sorumluluğunu üstlenmesi gerektiği düşüncesi açıkça ifade edilmiştir. Çevirmenin en büyük sorumluluğu da, onun (erek kültür gereksinimlerini ve metnin göreceği işlevi de göz önüne alarak) bir amaç belirlemesi ve bu amaca uygun bir çeviri üretmesidir. Öyleyse, çevirmenin iyi/doğru davranması demek, çevirmenin kendi amacını belirleyebilecek ve bu amacı gerçekleştirmek için kullanabileceği yöntem ve stratejileri bilebilecek bir *uzmanlık* düzeyinde olması demektir. Kısacası çevirmenin ahlaki sorumluluğu bu kuram çerçevesinde, çevirinin ve bireyin doğasına ilişkin bir farkındalıkla özdeşleştirilir. Öte yandan, araştırmacılar ya da eleştirmenler, yaptıkları betimleyici çalışmalarda çevirmenin amacını ve bu amaca göre hareket edip etmediğini belirlemeye çalışırlar.

Ancak Vermeer, çevirmenin amacının doğru mu yanlış mı olduğuna ilişkin bir tartışmayı çeviribilim açısından anlamlı bulmadığını belirterek etiği, genel çeviri kuramının dışında bırakır. Ona göre ahlak ve etik, bireysel davranışlarla ilgili olguları ele aldığından, değer yargılarını içermemesi gereken genel kuramlarda bunların yeri yoktur. Kısacası, eylemlerin amaçlarının sorgulandığı ve değer yargılarının devreye girdiği bir alan olarak etik, ona göre, genel çeviribilim kuramının dışındadır (Vermeer 1996, 83; Koskinen, 2000, 76).

Vermeer'in bu yaklaşımı, gene bilim yapma ('makul yöntem') kaygısıyla açıklanabilir. Çeviribilimin bilimsel bir temele oturtulması, ona göre, ancak çeviri olgularını açıklayacak bir genel kuramın varlığıyla mümkün olacaktır. Bu bilimsellik kaygısı Skopos Kuramı'nda, diğer kültür kuramlarında olduğu kadar öne çıkmamakla ve dünyadaki tüm çeviri olgularını açıklayacak tek bir evrensel yasa oluşturma hevesine dönüşmemekle birlikte, Vermeer genel bir kuram oluşturmayı hedefleyen bir bilim insanı olarak çeviri etiğini özellikle ele almamış ve temel öncüllerini belli bir dönemde belli kişiler için geçerli olabilecek normlar üzerine kurmamıştır. Gene de, onun ahlak anlayışı, kuramının satır aralarında bulunabilir. Örneğin, çevirmenin bir tek kendi mesleğine *sadık* olması gerektiğini söylerken, kuramcının *uzmanlığı* kastettiği açıktır (Vermeer, 1996, 83; Koskinen, 2000, 76). Uzmanlık da, daha önce değindiğimiz gibi, *çevirmenin farkındalığı*yla mümkün olabilecektir. Öte yandan, çevirmenin bir birey olarak kendi ahlaki anlayışına da sadık olması gerektiğini ve bu anlayışa uygun bir çeviri de üretebileceğini söyleyen Vermeer, uzman çevirmeni yalnızca kontratla iş yapan ve işverenin *skopos*una körü körüne bağlı bir profesyonel olarak betimlemekten kaçınmak istemiştir (Vermeer, 1996, 86).

Çevirmenin bireyselliğinin, bireysel seçimlerinin vurgulanması aslında Skopos Kuramı'nın Kültür Kuramları'na en büyük katkısıdır denilebilir. Kuşkusuz Vermeer de çevirmenin ahlaki seçimlerinin önemini bilmektedir; çevirmenin bireysel ahlak anlayışına sadık olması gerektiğini vurgulaması da bundandır. Doğal olarak, kuramcı bu seçimlerin hiçbir koşulda tartışılamayacağını iddia etmez. Ancak, bunları tartışmanın o dönemde çeviribilimcilere fazlaca bir katkı sağlamayacağı düşüncesinden hareketle, etiği merkeze almaktan kaçınır. Bu yönelim, Vermeer'in de tıpkı öteki kültür kuramcıları gibi, çeviribilimi, değer yargılarıyla ve norm koyuculukla özdeşleştirilen etik ve ahlak alanından uzak tutarak, rasyonalitenin ve

bilimin (‘makul’ olanın) sağlam temeli üzerine oturtmak istemiş olabileceğini düşündürmektedir.

Kültür Paradigması bir bütün olarak değerlendirildiğinde, paradigmanın, çevirmenin seçimlerinde ‘müphemliğin’ kabul edilmesine belli açılardan hizmet ettiğini söylemek mümkündür. Çevirmenin seçimlerinin pek çok farklı etmen tarafından yönlendirildiği düşüncesi, özellikle ve ilk kez bu dönemde dile getirilmiştir. Bu farklı etmenlerle, kısıtlamalarla karşı karşıya kalan çevirmen, kendine bir yol seçecektir. Kültür kuramcılarına göre, bu seçimler, norm koyucu değil, betimleyici bir anlayışla gözler önüne serilmelidir. Ancak özellikle Çoğul-dizge Kuramı’nda ve Erek-odaklı Kuram’da çevirmenin, dizgeler tarafından belirlenen normlar doğrultusunda kararlar alacağı düşüncesi, çevirmenin bireysel seçimlerindeki ‘müphemliğin’ gözden kaybedilmesine neden olur. Öte yandan, dünyadaki bütün çevirmenlerin her tek durumda nasıl seçimler yapabileceklerini kapsayan bilim yasaları oluşturma hedefi, çevirinin gene, ‘müphemliğe’ yer bırakmayacak şekilde bilim yasalarıyla açıklanacak bir etkinlik olduğu yolundaki düşünceye işaret eder.

Kültür Kuramlarında dikkat çeken çeviri etiğinden uzak durma arzusu, Yapısalcılık-Sonrası ve Sömürgecilik-Sonrası düşünceden etkilenen çeviri kuramcılarında göremediğimiz bir arzudur. Tam tersine, bu kuramcılar için çeviride ele alınacak en temel mesele etik meselesidir. Bunlar, çeviride güç, iktidar, ideoloji gibi kavramlara dikkat çekmekle kalmaz, çeviriye ilişkin genel algıyı ve sabit fikirleri yıkmak adına, iktidar ilişkilerinde *güçsüz olandan yana* bir tavır almanın mümkün, hatta gerekli olduğunu ifade ederler. Böyle bir tavır sergilemesi beklenen çevirmen de müdahaleleriyle görünür olan, kültürlerarası eşitsizliklerin ya da toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunan, dolayısıyla da ahlaki seçimleri son derece önem taşıyan bir bireydir. Burada etik tartışma açısından vurgulanması gereken, bu kuramcıların çoğunun çevirmenleri ahlaki seçimler yapacak birer birey olarak görmeleri ve bu seçimleri yönlendirebilecek çeviri yöntem ve stratejilerini onlara bildirmeleridir.

Kuşkusuz, bu kuramsal yaklaşımlar arasında belirgin farklar vardır. Bu farklar, doğal olarak, her kuramda çevirmenlere farklı yöntem ve stratejilerin önerilmesi sonucunu doğurur. Örneğin, çeviriyi *Öteki* ile ilişki açısından ele alan Berman ve Venuti gibi kuramcılar, çevirinin “yabancının yabancılığını koruyacak biçimde” yapılması gerektiğini vurgularlar. Ancak bu türden bir tercih, farklı durumlarda, dünyanın

farklı yerlerinde yapılacak bütün çeviriler için geçerli olabilir mi? Örneğin, büyük edebiyat geleneği olan Avrupa dillerinden az gelişmiş ülkelerin dillerine çeviri yapılırken de aynı stratejiyle mi hareket edilecek? Eğer böyle yapılacaksa, bu türden bir çeviriyi yapan çevirmen, baskın güç olan kendi ülkesinin geleneğini bir anlamda o az gelişmiş ülkeye zorla kabul ettirmeye çalışmış sayılmayacak mı? Bu durumda bu çevirmenin, bu kuramların temel öncülleri (sömürülen toplumların kültürel açıdan dezavantajlı olduğunu ve bunların yeniden söz sahibi olması gerektiğini vurgulamak isteyen bu bakış açısı) bağlamında ahlaklı davrandığını söylemek mümkün müdür?

Bu sorulardan hareketle, Berman ve Venuti'nin yaklaşımlarını, bir ahlak kodu gibi değil de, daha çok, belli bir dünya görüşü çerçevesinde ve belli koşullar altında uygulanabilecek bir strateji biçiminde ele almak doğru olabilir. Esasen, bu kuramcıların yaklaşımlarını Schleiermacher'e dayandırmış olmaları da strateji iddiamızı destekleyen bir kanıt sayılabilir. Yabancılaştırıcı öğelerin çeviride yer alması gerektiğini savunan Schleiermacher, bu yabancılaştırıcı etki sayesinde Alman dilinin zenginleşeceğini savunuyor, yani meseleyi daha çok kendi kültürünün kazançları açısından değerlendiriyordu. Aynı stratejiyi öneren Berman ve Venuti ise, gördüğümüz gibi, çeviride yabancılaştırıcı öğelerin kullanılmasının farklı bir amaca hizmet etmesini hedefliyor, yabancılığın korunmasını asimilasyona ve etnikmerkezciliğe karşı bir tutum olarak düşünüyordu (Koskinen, 2008, 49; karş. Floros, 2011, 68).

Gayatri Spivak, Homi Bhabha ve Feminist Çeviri kuramcıları da, Berman ve Venuti gibi, ahlaklı davranmak isteyen bir çevirmenin görünür ve müdahaleci olması gerektiği fikrinde birleşirler. Feminist Kuramı ile Sömürgecilik-Sonrası yaklaşımları çalışmalarında harmanlayan Spivak, çevirmenin belli yöntemler kullanarak çeviri yapması, böylelikle sömürgeci anlayışın yapısöküme uğratılmasına ve güç dengesizliklerinin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunması gerektiğini vurgular. Daha çok Üçüncü Dünya'nın kadın çevirmenlerine seslenen Spivak, Venuti'den farklı olarak, çeviri denkleminin tek yakasına bakmakla yetinmez. Batı'dan yapılacak çevirilerde Sömürgecilik anlayışının bozguna uğratılmasını sağlayacak yöntemler önerirken, sömürüye uğramış halkların kültürlerine ait yapıtlarda özgün metne teslim olunması, yani bir anlamda yabancılığın korunması gerektiğini

savunur[7]. Feminist Çeviri Kuramcıları ise, çevirmenin bir eylemci gibi davranarak özgün metne müdahale etmesi ve dişil olanı ön plana çıkarması gerektiği üzerinde dururlar. Bu bağlamda çok daha geniş anlamda bir sömürü düzeninden, erkek egemen düzende kadınların sömürülmesinden söz edildiği açıktır. Yani, Feminist Çeviri Kuramı'nda belli bir dönemde (örneğin, Sömürgecilik döneminde), belli ülke ve kültürlerin (örneğin, sömürge olmuş Üçüncü Dünya ülkelerinin) sömürülmesi değil, cinsiyetçi politikalarla tüm zamanlarda tüm kadınların sömürülmesi söz konusudur.

Tek tek ele alındıklarında bu görüşler, her durumda geçerli olamayacak farklı ahlaki ilkelere işaret ediyor gibi görünüyor, çünkü bu kuramlardan bazıları Batılı çevirmenin sömürülen kültürlerinde ortaya çıkan yapıtları nasıl çevireceğine, bazıları sömürülen toplumların üyesi olan çevirmenlerin kendi kültürlerine ait yapıtları Batı'ya ya da Batı'da üretilenleri kendi kültürlerine nasıl aktarmaları gerektiğine, bazıları ise, genel olarak kadın çevirmenlerin dişil olanı nasıl görünür kılabileceğine ilişkin yargılar bildiriyor. Ancak, çalışmamız açısından asıl önem taşıyan, önerilen farklı ilke ve yöntemlerin temelinde aynı anlayışın yatıyor olmasıdır. Bütün bu kuramlar sonsuz çeviri alanına belli bir amaçla, belli bir açıdan (iktidar, güç eşitsizlikleri, baskın olanın sömürme gücü açısından) bakan bir anlayışın izlerini taşır. Bu kuramlarda çevirmen, baskın normlara, 'makbul çeviri' ve 'makbul çevirmen' tanımlamalarına uygun davranan değil, tam tersine, nasıl davranması gerektiğine ilişkin olarak kendi değer ve görüşlerinden yola çıkan bir birey olarak resmedilir (karş. Floros, 2011, 70). Bu kuramlarda ahlaki davranış çevirmenin (ister baskın isterse sömürülen toplumun üyesi olsun) gerektiği zaman görünürlük sağlayarak, gerektiği zamansa (Spivak'ın önerdiği gibi) görünürlükten kaçınarak, yani uygun yöntem ve stratejileri kullanarak baskın olan kültürün değerlerine ve o değerlerle şekillenen toplumsal normlara ('makbul' sayılana) başkaldırması olarak tanımlanabilir. Kısaca söylemek gerekirse, bu kuramlara göre çevirmen için ahlaklı davranış, güçsüzden yana bir tavır sergilemektir.

[7] Hem Homi Bhabha hem de Spivak, metni sıkı dokunmuş bir kumaşa benzetirler. Çevirmen, bu sıkı dokunmuş kumaşı yırtacak, parçalayacak ve bu yırtıkların içinden yabancıya ait olanı çekip çıkaracaktır. Metnin her iki kuramcı tarafından da bir kumaşa benzetilmesi rastlantı değildir. Metnin kumaşa, metin üretiminin de dokumacılığa benzetilmesi Bathes, Derrida, Kristeva gibi Yapısalcılık Sonrası düşünürlerin yapıtlarında da karşımıza çıkar (Bennett, 2012, 48).

Bu açıdan bakıldığında, verili normları sorgulayan, dilde yapıların sökülmesiyle farklı anlamlara varılabileceğini savunan, çevirmenin bireysel kararlarını merkeze alan bu kuramların, Bauman'ın bireyin ahlakının bireye teslim edilmesi gerektiği yolundaki görüşleriyle paralellik gösterdiği iddia edilebilir. Bu kuramlarda, çeviriye ilişkin kararların 'müphemliği' çevirmenin ideolojik, coğrafi, kültürel konumunun vurgulanmasıyla iyice belirginlik kazanırken, onun bir aracı değil, normlara uygun davranmamayı seçebilecek, güçsüzden yana tavır alması beklenen bir müdahaleci olarak resmedilmesi, çevirmenin 'müphemlik' ortamında gene de ahlaklı olmayı başarabileceği olasılığının dile getirilmesidir. Çevirmenin 'müphemlik' ortamı içinde hareket eden ahlaki benliği, çelişkili itkiler arsından baskın gelecek ahlaki itkiyle, onun *Öteki için* var olabilmesine olanak tanıyabilir. Üstelik, çevirmen, *Ötekin*in *Yüz*üyle karşılaşmasında, yani çeviride, hiçbir karşılık beklemeden *Öteki için* var olacak, ona hizmet edecektir. Bu anlamda, çeviri, birey olarak çevirmenin ahlaklı davranmasına olanak verecek bir *araç*tır. Geleneksel kuramlarda ve hatta kültür kuramlarında bir *aracı* biçiminde konumlandırılan çevirmen, bu kuramlarda çeviriyi kendi ahlaklı davranışını olanaklı kılacak bir *araç* olarak kullanan bir bireye dönüşmüştür. Ahlaklı her birey, yaşamın hangi alanında, hangi meslekte olursa olsun *Öteki için* var olmayı hedefleyecekse, çevirmen de bir birey olarak kendi mesleğinde bunu hedeflemelidir.

3. BİR MESLEK ETİĞİ OLARAK ÇEVİRİ ETİĞİ

Çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin düşüncelerin tarihsel süreç içinde çoğu zaman evrenselci bir yaklaşımla sunulduğunu, evrensellik ülküsünün bu düşüncelerin şekillenmesinde belirgin rol oynadığını tezin 2. Bölümünde izlemeye çalıştık. Çok uzun bir döneme yayılan ilk kuramsal yaklaşımlar evrensel etik kurallar bütünü (çeviri ilkeleri) biçiminde ortaya koyuluyor, Dilbilim Paradigması içinde ise çeviri gene benzer bir bakış açısıyla ele alınıyordu. Sonraları, özerk bir bilim dalı olarak ortaya çıkan çeviribilim, kendi Kültür Paradigmasını oluşturuyor, bu paradigma da, kuralcılıktan uzaklaşmak ve somut betimleyici verilerden hareket etmek niyetiyle, bir yandan, kaçınılmaz biçimde kuralcı olan çeviri etiğinden uzak dururken, öte yandan da dünyadaki bütün çeviri edimlerini kapsayacak evrensel bilim yasaları oluşturma ülküsünü içinde barındırıyordu. Bu evrensel yasalar, kuşkusuz, önceki kuramcıların sundukları türden, çevirmene her tek durumda nasıl kararlar alması gerektiğini dikte eden, belli bir dönemde belli bir topluluk tarafından 'makbul' sayılanı dayatma amacı güden evrensel ahlak yasaları olmayacaktı. Bunlar, daha çok, her türden çeviri etkinliğini açıklamaya yarayacak bilim yasaları olarak düşünülüyordu. Çeviri edimini sistemli biçimde irdeleyerek açıklamak isteyen kültür kuramcıları, çeviriyi kültür dizgeleri arasında yapılan bir aktarım olarak görüyor, çevirmeni de bu kültür dizgesinin bir parçası olarak düşünüyordu. Bu kuramcılara göre, çevirmenin bireysel seçimleri, aslında kültürel ortam tarafından belirlenen seçimlerdi. Dolayısıyla, kültür kuramcıları, evrensel ahlak yasalarını çevirmene dayatmaktan kaçınırken, çevirmenin bireysel ahlaki sorumluluğu üzerine düşünmeyi bir kenara bıraktılar. Bu dönemde çevirmenin bireysel kararları, bazı kuramcılar tarafından felsefenin tartışması gereken bir konu olarak nitelendi.

Sömürgecilik-Sonrası kuramların ve özellikle de Yapısökücülük Kuramı'nın etkisiyle çeviribilimde tüm özcü yaklaşımların sorgulandığı bir döneme girilmiştir. Bu dönem hem çevirmene bireyselliğinin geri verilmesi, onun ahlaki seçimlerinin yeniden tartışma konusu edilmesi, hem de evrensellik ülküsünün (hiç değilse bir süreliğine) rafa kaldırılmış olması bakımından belki de çeviri tarihinin en önemli

dönemidir. Bu döneme ait kuramsal yaklaşımların bir anlamda, çeviribilimde uzun süre hüküm süren Dilbilim ve Kültür Paradigmalarının temel kabullerine bir itiraz ve bir alternatif olarak ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat son yirmi yıl içerisinde, bu yeni kuramsal yaklaşımlardan beslendiklerini iddia ettikleri halde, bunların özcülüğü reddeden yaklaşımlarını görmezden gelecek biçimde evrensel ahlak kuralları oluşturma amaçlarını dile getirmeye başlayan bazı kuramcıların *Çeviri Etiğine Dönüş* hareketini başlatmaları ilginç bir durumdur. *Etiğe Dönüş* hareketi, hem Kültür Paradigması'nın uzak durmaya çalıştığı çeviri etiğini yeniden gündeme getirmeye çalışma çabası, hem de çeviri etiğinin bir meslek etiği olarak ele alınması gerekliliğinin vurgulanması biçiminde anlaşılabilir.

Öte yandan, evrensellik ülküsünün bu yeniden canlanışı ve bir meslek etiği arayışı biçiminde ortaya çıkışı yalnızca çeviribilime özgü bir eğilim değil, bilgi çağının, hızına yetişemediğimiz teknolojik gelişmelerin ve bu çağda hüküm süren toplumsal/siyasi eğilimlerin, ideolojilerin, uluslararası güç savaşlarının sonucu olarak hemen her alanda ortaya çıkan genel bir eğilimdir. Teknolojinin ilerlemesi, yani insanın yapabildiklerinin artması bir taraftan insanın yaşamını kolaylaştırırken bir taraftan da insanlığın geleceğine ilişkin korku ve kuşkuların artmasına yol açıyor. Örneğin, genetik alanındaki gelişmeler, özellikle de klonlama ile ilgili çalışmalar ve İnsan Genomu Projesi'nde elde edilen büyük başarılar, gerek ilgili meslek kuruluşlarını gerekse uluslararası kuruluşları harekete geçirerek, bunların, genetik alanındaki yeni teknolojilerin gelecekte insanlığı tehlikeye atacak biçimde kullanılmasını önleme yolunda adımlar atmasına neden oldu. UNESCO ve Avrupa Parlamentosu gibi kuruluşlar bünyesinde oluşturulan etik komisyonlarda gen teknolojisiyle ilgili temel etik ilkeler belirlendi ve bunlar kamuoyuyla paylaşıldı. "Biyoetik" ya da "tıp etiği" gibi meslek etikleri de işte sözü edilen bu gelişmeler doğrultusunda yeniden ve farklı etik tartışmalarla öne çıkmaya başladı.

Günümüz insanının geleceğe ilişkin kaygıları yalnızca gen teknolojileri bağlamıyla sınırlı kalmıyor. İnsanlık bugün küresel ısınma, doğal hayatın yok olması ve doğal kaynakların tükenmesi gibi son derece büyük tehlikelerle karşı karşıya. İleri teknolojiler bile en azından şimdilik bu büyük tehlikelerin ortadan kaldırılmasına yetmiyor ya da yetecek biçimde kullanılmıyor. İşte "çevre etiği" de insanın bugüne kadar kendi doğal çevresiyle kurduğu ilişkiyi sorguluyor; ulusal ve uluslararası çevre

politikaları oluşturulması, doğal kaynakların eşit kullanılması, tehlikeli atıkların ve kirli sanayilerin ihracı gibi konulara dikkat çekiyor.

Öte yandan, yeni çağa adını veren bilgi teknolojilerinin inanılmaz bir hızla hayatımıza girmesi pek çok başka etik sorunu gündeme getiriyor. İnternet her türlü bilginin toplandığı bir bilgi denizi; ancak bu bilgilerin doğruluğu, hangi kaynaklardan kim tarafından hangi amaçlarla ortaya koyulduğu yeni tartışmaların gündeme gelmesine yol açıyor. Pek çok ülkede internet kullanımına sınırlamalar getiriliyor, çocukların ve hatta erişkinlerin belli sitelere ulaşmasını engelleyen yasal düzenlemeler yapılıyor. Bazı siteler, arama motorları ve bloglar, çocuk pornosunu, kumarı, korsan yayınları ya da etnik propagandayı önlemek amacıyla kullanıma tamamen kapatılıyor. Ulusal ve uluslararası platformlarda internet kullanımına ilişkin bu türden yasal düzenlemelerin faydalı, gerekli ya da yeterli olup olmadığı, devletlerin kendi vatandaşlarının bilgi erişimini engellemeye hakları olup olmadığı, eser haklarının korunması yolunda atılan adımların işe yarayıp yaramayacağı gibi konular tartışılıyor. "Medya etiği" ya da "basın etiği"nin yeni gündemini işte bu meseleler oluşturuyor. Ancak, televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçları da hala etik tartışmalar yaratıyor. Pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede medya kuruluşlarının büyük sermayedarların elinde toplanması, bu sermayedarlar ile hükümetler arasındaki ilişkiler, vatandaşların doğru bilgi alma ve yansız yayıncılık gibi konulara kuşkuyla yaklaşmasına yol açıyor. Amerikan televizyon yayıncılığına rakip oluşturma ve farklı bakış açıları sunma iddiasıyla Ortadoğu kaynaklı yeni medya kuruluşları dünyaya açılıyor.

Bütün bu gelişmeleri mümkün kılan, öte yandan da yukarıda sözü edilen ahlaki soru ve sorunları yaratan küreselleşmenin ekonomik ve siyasi yansımaları da "iş etiği", "siyaset etiği" ve "hukuk etiği" gibi meslek etikleri bağlamında ele alınıyor. Küreselleşmenin, sınırları ortadan kaldıran, zaman zaman kültürel çeşitliliği görmezden gelen doğasına karşı azınlıklar her zamankinden daha fazla görünür olma çabasına giriyor; azınlık hakları, inanç ve yaşama biçimi konusundaki özgürlükler bundan elli yıl öncesine kıyasla çok daha sık gündeme geliyor. Küreselleşme, ekonomik ve siyasi açıdan süper güç olarak nitelendirilen ülkelerin dünyanın geri kalanına hükmetme çabası olarak ağır eleştirilere uğruyor.

Kuşkusuz, son dönemde ortaya çıkan meslek etiklerinin sayısı yukarıda sözü geçenlerle sınırlı değil. Artık hemen her meslek dalı kendi etik ilkelerini belirleyerek

alandaki mesleki uygulamaları denetlemek ya da sınırlandırmak istiyor. Örneğin, "Mühendisler bir 'mühendislik etiği'nden, kütüphaneciler bir 'kütüphanecilik etiği'nden, hemşireler bir 'hemşirelik etiği'nden söz ediyorlar ya da zaman zaman böyle bir etiğe olan gereksinimi dile getiriyorlar" (Tepe, 2009, 10). Kısacası, giriş bölümünde Kuçuradi'den yaptığımız alıntıyı yeniden hatırlatmak gerekirse "etik şu anda modadır" (Kuçuradi, 2009, 28).

Etiğin, özellikle de meslek etiğinin moda olmasına yol açan temel nedenlerden biri ve belki de en önemlisi, yukarıda aktarmaya çalıştığımız gibi, teknolojik ilerlemeler ve siyasi güç dengesizlikleri karşısında bireyin özelde kendi geleceği, genel olaraksa insanlığın geleceği konusunda duyduğu kaygıdır. Bu kaygı, her meslek alanından insanları, bugün ya da gelecekte *olabilecekleri önlemek amacıyla* evrensel olarak kabul görmesi istenen meslek ilkeleri oluşturmaya yöneltmiştir. Bir başka deyişle, bu türden meslek ilkeleri bireyin ve insanlığın geleceğini korumaya yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilir.

3.1. Yeni Evrenselcilik

Anthony Pym de *The Return to Ethics* [*Etiğe Dönüş*] (2001) adlı derleme için yazdığı giriş yazısına, çeviride etiğe dönüşün genel toplumsal eğilimin bir parçası olduğunu söyleyerek başlar. Tıp, genetik, bilişim teknolojileri gibi alanlarda kaydedilen ilerlemelerden, küreselleşmenin siyasi ve çevresel olumsuz etkilerinden, günümüz insanının siyasete ve ideolojilere olan inançsızlığından söz ederek toplumda etiğe duyulan eğilimin arka planını oluşturan (ve bizim de yukarıda ele aldığımız) koşulları betimlemeye çalışır. Ona göre, bu meselelerden pek azı çeviriyi doğrudan ilgilendirir ama gene de çeviribilim bu genel toplumsal eğilimden, etiğe dönüş eğiliminden nasibini almıştır (Pym, 2001, 129).

Pym, çeviride *Etiğe Dönüş*ü olumlu bir gelişme olarak niteler; hatta bu dönüş ona göre yeni bir dönemin başlangıcı bile sayılabilir. Çeviri olgularına kültür kuramlarının getirdiği açıklamalar, çeviriyi bir hizmet ya da bir kültür aktarımı olarak tanımlayan kuramsal anlayışlar çeviribilimin bugünkü gereksinimlerini karşılamakta artık yetersiz kalmaktadır. Artık yeni bakış açılarına gereksinim vardır. Neyse ki bugün çeviri etiği çeviribilim çevrelerinde bir tabu olmaktan çıkmış, çeviri etiği diye bir şeyin olamayacağını savunanların sayısı iyiden iyiye azalmıştır (Pym, 2001, 129).

Pym'e göre çeviri etiği bugün üzerine rahatça konuşup yazabileceğimiz bir konudur. Bu durumu hazırlayan koşulları, yani çeviribilimde kuramsal olarak gelinen son noktayı şöyle betimler Pym: Bugün etik deyince ilk akla gelen dilsel eşdeğerlik ya da sadakat değildir. Çeviribilimciler çeviriyi ele alırken yalnızca çeviri birimlerinden ya da metinlerden de söz etmezler. Çeviri etiği artık çok daha bağlamsal biçimde ele alınmakta; çeviri, belli kültürel alan ve koşulların belirlediği ya da biçimlendirdiği bir etkinlik olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, konferans çevirmenliğine ve toplum çevirmenliğine duyulan ilginin artmasıyla birlikte, günümüz çeviribilimi artık metinlerden çok insanlar üzerinde durmaya başlamıştır. Bu yaklaşım yalnızca bir çevirmenin birey olarak ele alınmasıyla sınırlı değildir. Bugün, araştırmacıların ya da eleştirmenlerin de kişiliklerine vurgu yapılmaktadır. Bir başka deyişle, çevirmenlerin, araştırmacıların ve eleştirmenlerin tümüyle *tarafsız* olması gerektiği yolundaki anlayış bugün çeviribilimde *geçerliliği olan bir anlayış değildir* (Pym, 2001, 137).

İşte bu uygun koşullar altında, Pym'e göre, çeviribilim, çeviri etiğinden söz etmeye her zamankinden daha hazırdır. Ancak Pym yazısının kapanış bölümünde bu tezin temel çıkış noktalarından biri olan bir noktaya değinir. Çeviribilimde sabit ve içkin anlam düşüncesinden uzaklaşılmasına, bireyin öznelliğine, kültürel ve çevresel koşullara daha çok vurgu yapılmasına karşıtlık oluşturacak biçimde, bugün etiğe duyulan ilginin temelinde evrensel değerlere duyulan özlem yatmaktadır. Bir başka deyişle, bireyin ya da birey olarak çevirmenin genel geçer yasalar uyarınca hareket edebileceği ya da etmesi gerektiği yolundaki inanç, çeviribilimcilerin çeviri etiğine yeniden yönelmelerine yol açmıştır.

Pym'in görüşlerinden bağımsız olarak bu yönelişte birden fazla faktörün rol oynadığı iddia edilebilir. Birincisi, bu tezin 2. Bölümünde altını çizmeye çalıştığımız gibi, çeviribilimde uzun süre hüküm sürmüş evrenselcilik anlayışının, bir ucu göreceliğe uzanan yeni anlayışlara bir tepki olarak, yeniden ortaya çıkmasıdır. Düşün dünyasında göreciliğe yaklaşan ya da yaklaştıkları iddia edilen kuramların ağırlık kazanmasıyla birlikte, sabit anlam, bilimsellik, nesnellik, tek doğru gibi kavramlar sorgulanmaya başlanmış, insanlar arasındaki iletişimin mümkün olup olmadığı ya da ne kadar mümkün olabildiği, belli bir yöntemin ya da uygulamanın ötekine yeğ tutulup tutulamayacağı gibi konular tartışmaya açılmıştır. Bu tartışmaların, düşünce dünyasına, en azından evrenselci yaklaşımların sorgulanması açısından olumlu

katkılar sağladığı söylenebilir. İşin ilginç yanı, görecilikle itham edilen kuramlardan bazılarının, örneğin Yapısökücülüğün, gerçekte ne kadar göreci oldukları günümüz düşünürlerinin hala fikir birliğine varamadıkları bir konudur (karş. 2.2.1.). Göreciliğin bu denli kuşku uyandırmasının nedeni, her türlü insan etkinliğinin aynı derecede iyi ya da kötü olduğu yolundaki düşünceye izin veriyor gibi görünmesidir. Eğer iyi ve kötü, belli ölçütlere göre değerlendirilemeyecekse, o zaman, toplumlar ya da bireyler ya bu anlamsızlık karşısında kaderlerine boyun eğecekler ya da "onunki iyi ise benimki de aynı derecede iyidir" düşüncesinden hareketle kendilerinin olanı kabul ettirmek için kavgaya gireceklerdir. Sonuçta ortaya çıkacak durum en iyi olasılıkla "kaotik" diye nitelendirilebilir.

Kuşkusuz tümüyle kaygan bir zemine işaret eden göreci yaklaşımlar, çeviribilim için de tehlikeli sonuçlar doğurabilir. İnsanlar arasında bir iletişim kurulabileceğine duyulan inançsızlık, temelde bir dilden ötekine yapılan aktarımı, yani çeviriyi, önemsiz kılar ya da bu aktarım sırasında kullanılan yöntemlerin bütün durumlarda aynı derecede kabul edilebilir olduğu düşüncesine zemin hazırlar. Bu düşünceden hareketle çeviriye ilişkin her türlü değerlendirmenin de nihayetinde anlamsız olduğu iddia edilebilir. Bütün bunlar göz önüne alındığında, göreciliğin, göreciliğe yaklaşan ya da insan iletişiminde göreceliğin rolüne değinen kuramların çeviribilimcileri niçin rahatsız ettiği de açıkça anlaşılıyor. Görecelik, özellikle de, iki kişi arasındaki iletişimde her iki taraf için bütün koşullar aynı olduğu halde taraflardan birinin gönderdiği mesajın öteki tarafından "asla anlaşılmayacağı" biçiminde yorumlandığında, herhangi bir insan etkinliği (ve tabii çeviri) üzerine yorum getirmenin hiçbir anlamı kalmayacaktır. Bu her şeyden çok, nesnel veriler üzerine çalışan bilim adamlarını ve belli bir yapıtı ya da etkinliği değerlendirme görevi üstlenen eleştirmenleri kaygılandırır. Bu kaygılar, ne yazık ki çeviribilimin de, görecilik-evrenselcilik ekseninde bir uçtan öteki uca savrulmasına yol açar. Başka türlü söylemek gerekirse, görecilik denizine düşen günümüz çeviribilimcileri için içgüdüsel hamle evrenselciliğe sarılmak olmuştur. Oysa göreciliğin derin sularında boğulmak istemediği için evrenselciliğin sözde "güvenli" sınırlarından çıkamayan çeviribilimciler için tehlikeler, sanılanın aksine, hayli fazladır.

3.2. Yeni Dünyanın Getirdikleri

Çeviribilimde *Etiğe Dönüş*ü tetikleyen ikinci neden ise, çeviribilim alanı dışındaki gelişmelerdir. 3. Bölümün başında betimlemeye çalıştığımız (Pym'in de yukarıda adı geçen makalesinde söz ettiği) koşullardan, yani günümüz insanının etiğe yönelmesini hazırlayan gelişmelerden kuşkusuz çeviribilim de etkilenmiştir.

Alan dışındaki gelişmeler çeviribilimi nasıl etkiler? Bu sorunun en basit yanıtlarından biri, teknolojinin neredeyse çevirinin varsayılan doğasını değiştirecek kadar hızlı ilerlemesidir. Bilgisayarın ve internetin hayatımıza girmesi, daha önce olmayan yeni çeviri türlerinin (ör. elektronik çevirinin) doğmasına ya da çevirinin başka alanlarla bütünleşik bir etkinlik olarak ortaya çıkmasına (ör. yerelleştirme) yol açmış ve doğal olarak, bu yeni çeviri türlerinin kendilerine has özellik ve sorunları, çeviribilimcilerin o zamana kadarki anlayışlarını belirleyen temel kabullerle açıklanamaz olmuştur. Söz gelimi, özellikle *Google Translate* (2007), *Bing Translator* (2007) gibi elektronik çeviri hizmetlerinin halka sunulmasından sonra, makine çevirisi, bir zamanlar dilbilimcilerin varsayımlar üzerinden fikir yürüttüğü bir konu olmaktan çıkmış, gündelik hayatta sıkça kullanılan bir hizmet haline gelmiştir. Çeviri alanı dışında bile çokça tartışılmaya başlayan makine çevirisi meselesi, çeviribilimcilerin de sıkça üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Ne var ki çağdaş çeviribilim kuramları bile makine çevirisi ya da başka elektronik çeviri araçları bağlamında sorulabilecek temel sorulara yanıt vermekte yetersiz kalır. Makine çevirisinde çevirmen, yani çevirinin nihai sorumluluğunu üstlenecek kişi kimdir? Gene aynı denklemde, işin yapılmasını isteyen kişinin işten beklentileri nelerdir? Çevirmen belli bir kişi değil de bir makine ise, işveren ile işi yapan makine arasında nasıl bir iş ilişkisi (kontrat) varsayılabilir? Bütün bu sorulara bir de, ortaya çıkan ürünün kalitesi ve kullanılabilirliği konusundaki kaygılar eklendiğinde çeviri etiğine ilişkin sorular bir başka boyuta taşınır. Elektronik çeviri araçları bağlamında, makine çevirisinin gerçekten çeviri sayılıp sayılamayacağı ya da makine çevirisinin insan çevirisinin yerini alıp almaması gerektiği gibi sorular da gündeme gelmeye başlar.

İnternetin hayatımıza soktuğu bir başka kimliksizlik, *anonimlik* durumu elektronik ansiklopedilerin oluşturulmasında kendini gösterir. Wikipedia ya da Türkçe kullanıcılara hitap eden Vikipedi gibi bir takım elektronik ansiklopediler, bilindiği üzere, gönüllü kullanıcıların katkılarıyla oluşmakta ve kullanıma sunulmaktadır.

Ancak katkıda bulunanların kimlikleri, kullandıkları kaynaklar belirsizdir. Üstelik bu gönüllü ve kimliksiz yazarlar çoğunlukla, pek çok farklı (belki de güvenilir olmayan) kaynaklardan derleyerek çevirdikleri yazılarla katkıda bulunurlar ansiklopediye. Bu türden çevirilerin sorumluluğunu kim üstlenecektir? Bu ve buna benzer uygulamaları kanuni olarak denetlemek mümkün ya da gerekli midir? Örnekler ve sorular çoğaltılabilir. Ancak bu iki örnekle bile açıkça görülebilecek şey, yeni çeviri türlerinin yeni ahlaki sorgulamaları beraberinde getirdiğidir.

Küreselleşmenin etkileri de çeviribilimde giderek daha hissedilir olmuştur. Teknolojik gelişmelerle el ele ilerleyen küreselleşme, ekonomik ve siyasi işbirliklerini artırmış, bu noktada da çeviri hala ulus devlet biçiminde yaşayan, ancak birbirleriyle sürekli ilişki içinde olan ülkeler ya da bu işbirliklerini yöneten uluslararası kuruluşlar için (örneğin AB için) vazgeçilmez bir etkinlik haline gelmiştir. Bu doğrultuda, özellikle konferans çevirmenliğine duyulan gereksinim bundan elli yıl öncesine kıyasla çok büyük bir artış göstermiştir. Dolayısıyla geleneksel olarak *tarafsız bir aracı* olması beklenen konferans çevirmenlerinin eğitim ve donanımları, uzmanlıkları, ideolojik konumlanmışlıkları ve kültürel kimlikleri mercek altına alınmaya başlanmıştır. Ayrıca, çevirmenin işveren tarafından belli bir yaklaşımla ya da belli bir ideoloji doğrultusunda çeviri yapmaya zorlandığı, siyasi dengeleri gözetme kaygısıyla çevirilerin sansürlendiği ya da çevirmenin kendi kendine sansür uyguladığı, işveren tarafından işe "uygun" çevirmenin seçildiği durumlar üzerinden ahlaka ilişkin yeni tartışmalar gündeme gelmektedir (Bulut, 2008, 52).

Küreselleşmenin *aynılaştırıcı* etkileri karşısında azınlıklar kendi kimlik ve kültürlerini görünür kılma çabasına girdikçe, azınlık sorunları ve azınlık hakları artık ulus devletlerin acilen çözmek zorunda oldukları meseleler arasında öncelikli yerini almıştır. Bu bağlamda, toplum çevirmenliği ve mahkeme çevirmenliği gibi çeviri türleri öne çıkmıştır. Özellikle göç alan ve göçmen sayısının fazla olduğu ya da farklı etnik kökenden vatandaşların birlikte yaşadığı ülkelerde, devletin resmi dilini yeterince bilmeyen göçmenlerin ya da vatandaşların sağlık, eğitim, hukuk ve sosyal güvence sistemi ile ilgili hizmetlerden yararlanmalarını sağlayacak toplum çevirmenliği ve mahkeme çevirmenliği gibi hizmetlerin daha kolay ve nitelikli biçimde sunulması için adımlar atılmıştır. Bu gelişmelerle birlikte bu alanda eğitim ve araştırma etkinliklerinde de bir artış görülmüştür. Bütün dünyada toplum

çevirmenliği ve alt dallarında dersler, yüksek lisans programları ve akreditasyon programları oluşturulmuş, mahkeme, hastane ve polis merkezlerinde yürütülen, çevirmenliği konu alan araştırma ve yayın etkinlikleri yoğunlaşarak sürmektedir.

Özellikle de mahkeme çevirmenliği ve toplum çevirmenliği gibi çeviri türlerinin giderek önem kazanması farklı sorgulamaları da beraberinde getirir. Bu çeviri türlerine gereksinim duyan ülkelerde bu türden çeviriler eğitimli, uzman çevirmenler tarafından mı yapılmaktadır? Ayrıca *uzman çevirmen* tanımı neleri kapsamaktadır? Çevirmenin kimliği bu iletişim etkinliği sırasında ne kadar önem kazanır?

Şebnem Bahadır "Çeviriyorum, Öyleyse Tek Kültürün Ötesinde, İki Kültürün Arasında, Üçüncü Kültürün Ortasındayım" (2004) başlıklı makalesinde toplum çevirmenliğini "bir ülkenin egemen kültürünü temsil eden, egemen dilini konuşan en az bir kişi ve bu ülkede azınlık dili/yabancı dil/göçmen dili ve kültürü olarak tanımlanan bir dil ve kültürün içinden hareket eden en az bir kişi arasında gerçekleştirilen sözlü çeviri" biçiminde tanımlar (Bahadır, 2004, 25). Bu tanımda kullanılan "egemen dil/kültür" ve "azınlık dili/kültürü" ifadeleri, iletişim kurma gereksinimi içinde olan taraflar arasındaki güç dengesizliğinin vurgulanması açısından dikkat çekicidir. Tezin 2. Bölümünde ele aldığımız Sömürgecilik-Sonrası kuramların da dikkat çektikleri bu güç dengesizliği kavramı özellikle toplum çevirmeninin bu dengesiz güç dağılımı karşısında kendisini nasıl konumlandırması gerektiği yolunda bir tartışmayı da beraberinde getirir. Bahadır bu tartışmayı toplum çevirmenliği alanından birkaç örnek vererek sunmaya çalışır.

> "Örneğin, yasa dışı yollarla bir Batı ülkesine girmeye çalışan, o ülkenin sorgulama yöntemlerini, sığınma talebinin yasal geçerliliği için önemli saydığı ayrıntıları bilmeyen, bin bir tür eziyetten sonra sınıra ulaşan bir siyasi sığınmacı; yıllardır sınırlarda bir çeşit insan avcılığı yapmak zorunda bırakılan, duygularının körelmişliğini profesyonel mesafe sanan bir polis – ve bu iki kişi arasında sınır polis karakolunda iletişim kurmakla yükümlü bir çevirmen. Ya da katı ve de tek kültürlü denebilecek belli kurallar çerçevesinde zor durumda olan insanlara yardım etmek için çırpınan ama bu kuralların yarattığı bir profesyonel olduğu için yabancı olana karşı tahammülü olmayan (Alman ve kadın) sosyal hizmet danışmanı; Almanya'da yetişmiş ve şu anda Alman sevgilisiyle yaşayan eşi tarafından hiç ilgi ve sevgi görmeyen, kayınvalidesi tarafından ezilen, çalışıp kendi parasını kazanmak istemesine karşın kayınpederi tarafından evde kalması emredilen, ama yine de her şeye rağmen kadın sığınma evinde olduğu için çok mutsuz olan bir Anadolu gelini – ve bu iki kişi arasında o kadın sığınma evinin özel ortamında iletişim kurmakla yükümlü bir çevirmen."
>
> (Bahadır, 2004, 28)

Bahadır'a göre bu iletişim örneklerindeki temel sorunsal, taraflar arasında kurulacak iletişimdeki güç dengesizliklerini de kapsamaktadır. Bir başka deyişle, örneklerde egemen gücü temsil eden taraflar ile güçsüz taraflar arasında iletişim kuracak olan

çevirmenin kendini nasıl konumlandırdığı, taraflar arasında zaten var olan bir dengesizliği daha da belirginleştirip belirginleştirmemesi açısından büyük önem taşır. Kuşkusuz bu türden bir tartışma, yani çevirmenin iletişimi daha dengeli bir hale getirmeye çalışıp çalışmaması gerektiği esasen çeviri etiğine ilişkin bir tartışmadır.

Çevirmenlerin insan sağlığı ve çevre konusundaki duyarlılıkları bile bugün çeviri etiği bağlamında ele alınan bir konu olarak karşımıza çıkar. Örneğin, Sabri Gürses, elektronik olarak yayınlanan *Çeviribilim* dergisinde yer alan "Çevirmenlere Acil Çağrı: Genetiği Değiştirilmiş Gıdalar" (2009) başlıklı yazısında çevirmenlerin GDO'lu gıdaların üzerinde bulunması gereken etiketlerin çevirisi konusunda büyük sorumluluğu olduğunu vurgular. Bu yazıdaki temel iddia şudur: Türkiye'de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yeni çıkarılan genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinin ithalatı, işlenmesi, ihracatı, kontrol ve denetimine dair yönetmelikte, GDO'ların ithali ve çoğaltılması serbest bırakılmış, üstelik GDO'un zararlı olduğu açıkça dile getirilmekle birlikte, etiketlerde bu bilginin verilmesi şart koşulmamıştır. Oysa Gürses'e göre, "GDO'ların üzerinde de tıpkı sigaralarda ÖLDÜRÜCÜDÜR yazdığı gibi ÖLDÜRÜCÜDÜR yazması gerekiyor –sigaranın kanser riskiyle GDO'unki arasında temel bir fark yok." (Gürses, [5.12.2010]) İşte bu iddiadan hareketle Gürses genetiği değiştirilmiş gıdaların üzerinde bulunması gereken etiketlerin çevirisine dikkat çeker:

> "İthal edilecek GDO ürün ve maddelerin topluma dağıtılması ve kullandırılmasında en kritik nokta, üzerlerindeki ETİKETLERDİR. Ve bu ETİKETLER HEP ÇEVİRİ KONUSUDUR. Bütün ithal ürünlerin üzerinde, eğer Türkçe özgün baskı yazı yoksa bir çıkartma bulunur. Bunlardaki bilgiler kullanıcılar için hayati önem taşır. GDO kullanımında da bu etiketlerin hangi tercüme bürolarında, hangi çevirmenler tarafından çevrildiği, nasıl basıldığı, nasıl ürünlere yerleştirildiği önem taşır. ÇEVİRMENLER İTHAL GDO'LU ÜRÜNLERDEN HERKESTEN ÖNCE HABERDAR OLACAKTIR. Bu durumda, toplumu uyarmak konusunda, kitle örgütlerinin, birlik ve derneklerin dışında, onlara öncülük etmek üzere, çevirmenlere temel bir sorumluluk düşüyor. Bu tip metinlerle karşılaştıkları zaman, kendilerinden GDO ürünlerin içeriklerini ÇEVİRMELERİ ya da ÇEVİRMEMELERİ istendiği zaman ihbar mekanizmasını çalıştırmaları gerekiyor.
>
> (Gürses, [5.12.2010])

Bu örnekte ilginç olan, çevirmene yalnızca kendisine verilen çeviri işini "doğru" ya da "istenen biçimde" yapmanın dışında bir sorumluluk yüklenmesidir. Bu sorumluluk uyarınca çevirmen, gerekli mekanizmaları harekete geçirerek bu türden gıdaları tüketecek halkı tehlikelere karşı uyarmalıdır. Kısacası çevirmen bu yazıda, çevre ve insan sağlığı konusunda duyarlı olması ve bu doğrultuda eyleme geçmesi beklenen bir birey olarak ele alınmaktadır. İşte çevirmenin sorumluluk alanının

günümüzde bu denli genişlemiş olması da çeviri etiğinde yeni tartışmalara zemin hazırlamaktadır.

Kuşkusuz çeviribilimde etiğe yönelişi, özellikle de meslek etiğine yönelişi hazırlayan sorunlar yukarıdaki örneklerle sınırlı tutulamaz. Dünyada ve Türkiye'de her gün çeviri etiği bağlamında yeni sorunlar ele alınmaktadır. Çevirmen hakları, çevirmenlerin işveren ya da kendi tecrübeli meslektaşları tarafından sömürülmesi, afet hallerinde çevirmenlerin üstlenecekleri mesleki görevler, Nairobi Genelgesi gibi deontolojik kodların gelişmekte olan ülkelerde gerçekten ahlaklı davranışlar yaratıp yaratmayacağı, televizyondaki eğlence programlarında yapılan sözlü çeviriler sırasında konuğun manipüle edilip edilmediği gibi pek çok yeni sorun dünya çeviribiliminde gündemi oluşturmaktadır. Türkiye'de de 100 Temel Eser'in Türkçe'ye çevirisi (bkz. Birkan Baydan, 2008), çevirmenlerin 301. Madde kapsamında ya da genel ahlaka aykırı bulunan çevirileri nedeniyle yargılanması meselesi (bkz. Camcı 2006), Yılmaz Özdil'in başlattığı çevirmen yemini tartışması, AB'ye katılım sürecinde artan ve daha da artması beklenen çeviri etkinlikleri doğrultusunda çevirinin bir meslek olarak ele alınması yönünde talepler ve bu talepler uyarınca başlatılan yasa çalışmaları çeviri etiğinin Türk çeviribilim dizgesinde de uzunca bir zamandır merkeze oturduğunu gösterir.

Çeviribilimde yeni bir eğilim olarak kendini gösteren *etiğe dönüş* hareketinin olası nedenlerini ve ortaya çıkan yeni sorunları betimlemek kadar, çeviribilimcilerin bu sorunlar karşısında takındıkları tavrı betimlemek de önemli görünüyor. Bir önceki bölümde, çeviri etiğine dönüşün temel nedenlerinden biri olarak, göreciliğe tepkileri yüzünden evrenselciliğin güvenli sahasına sığınmak isteyen çeviribilimcilerden söz etmiştik. İşte bu çeviribilimcilerden bazıları evrenselcilik ülküsü uyarınca ahlaki sorunlara daha kalıcı çözümler bulma yolunda adımlar atma eğilimindeler. Bunlardan en ilginci ve belki de evrenselciliğin en somut biçimde hayat bulduğu adım, dünyadaki bütün çeviri etkinliklerini kapsayacak yeminler, evrensel meslek ilkeleri ve yasalar oluşturma çabasıdır. Buradaki temel kabul, yeminlerin, meslek ilkelerinin ve yasaların, hangi koşullar altında, ne tür çeviriler yaparlarsa yapsınlar bütün çevirmenlerin "ahlaka uygun davranmalarına" yardımcı olabileceğidir.

3.3. Hangi Çeviri Etiği?

Bu temel kabulden hareket eden çeviribilimcilerden biri de Andrew Chesterman'dir. Chesterman, gene *The Return to Ethics* [*Etiğe Dönüş*] (2001) başlıklı derlemede yer alan makalesine çeviri etiğine hükmeden dört modelden söz ederek başlar; makalenin ilerleyen bölümlerinde ise başka mesleklerdeki yeminlerden yola çıkarak bir çevirmen yemini önerisi sunar.

Chesterman'a göre bugün çeviri etiğinde hüküm süren dört modelden ilki **temsil etiği**dir. Temsil etiği, öncelikle, kaynak metni, kaynak metin yazarını ya da yazarın niyetini, hiçbir şey ekleyip çıkarmadan, en doğru, en sadık biçimde aktarmak gerektiği düşüncesine dayanır. Bu düşünce geleneği kutsal metin çevirilerinin yapıldığı dönemlere kadar uzanır. Ancak günümüzde de bu etik anlayışla yapılan çeviriler vardır. Avrupa Birliği çerçevesinde yürütülen çeviri etkinlikleri yazara göre bu türden bir etik anlayışla yapılmaktadır. Siyasi nedenlerle Avrupa Birliği belgeleri, hangi dile çevrilirlerse çevrilsinler birbirlerinin yasal olarak eşdeğeri gibi kabul edilirler. Bir başka deyişle hiçbir belge ötekine göre üstün ya da öncelikli kabul edilmez (Chesterman, 2001, 139-140).

Temsil etiği, ayrıca, *Öteki*nin temsili anlamına gelen geleneksel anlayışı da içine alır. Tezin 2. bölümünde değindiğimiz gibi, bu anlayış Alman Romantikleriyle başlayan bir anlayıştır. Burada esas, *Öteki*nin, yerlileştirilmeden aktarılması, yani *Öteki*nin kendini başka bir dilin sınırları içinde ifade etmesine izin verilmesidir. Daha sonraları, Berman ve Venuti gibi kuramcılar tarafından savunulan bu anlayışa göre, *Öteki*nin doğru temsil edilmemesi, yani yerlileştirilerek erek dile aktarılması, "önyargılı, taraflı ve ideolojik açıdan kuşku uyandıran" bir çeviri üretilmesi demek olur ki bu da, kültürlerarası ilişkiler açısından etik olmayan sonuçlar doğuracaktır (Chesterman, 2001, 140). Kısacası, temsil etiği doğru çeviri ve *sadakat* gibi değerlerin önemini vurgular, çevirmenin bir ayna gibi, kaynak metindekileri erek metne aktarmasını öngörür. Ayrıca, *Öteki*nin, hiçbir müdahaleye uğramadan, erek metinde *Öteki* olarak kalması, çeviride yabancılaştırıcı etkilerin, azınlık olanın değerlerinin korunması bu etik anlayışta esastır (Chesterman, 2001, 140).

Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ele alacağımız Avrupa Birliği çerçevesinde yürütülen çeviri etkinlikleri meselesi, Chesterman'in temsil etiği başlığı altında, *Öteki*nin ötekiliğini korunması meselesiyle bir arada ele alınmıştır. Oysa Avrupa

Birliği çerçevesinde yürütülen çeviri etkinlikleri konusunu ayrıntılı biçimde ele almadan bile, bu iki çeviri anlayışının *sadakat* kavramı ile çok farklı yerlere vurgu yaptığını fark etmemek olanaksızdır. Chesterman'ın da açıkça belirttiği gibi Avrupa Birliği çerçevesinde üretilen çeviriler, belli ilkeler uyarınca bir ortak çeviri dili, adeta bir üst dil oluşturulacak biçimde üretilir. Dolayısıyla bu çerçevede üretilen çevirilerde, dillerin ya da dillerin ait olduğu kültürlerin yabancılığını korumak gibi bir kaygıdan söz etmek zordur. Bu çerçevede yapılan çevirilerde, olsa olsa, yabancılıkların ortadan kaldırılması yönünde bir çaba gösterildiği iddia edilebilir. Oysa özellikle Sömürgecilik-Sonrası kuramların ele aldığı biçimiyle, *Öteki*nin yabancılığının korunması anlayışında vurgu tamamen farklıdır. Bu kuramlara göre, *Öteki*nin yabancılığını koruma arzusunu yönlendiren en temel ilke, güçsüz konumda olan *Öteki*ne ait özelliklerin, güçlü ve baskın olan tarafa aktarılması, bu aktarımla güçlü taraf üzerinde yabancılaştırıcı bir etki yaratılması ve bu yolla güç dengesizliğinin ortadan kaldırılmasıdır. Öyleyse, Avrupa Birliği çerçevesinde yapılan çeviri etkinliklerinde belirleyici olan, tek tek kültürel yabancılıkların ortadan kaldırılması ve bütün kültürlere eşit derecede "yabancı" gelecek "kültürler üstü" bir dil yaratmak suretiyle eşitlik ve adalet sağlanması iken, Sömürgecilik-Sonrası kuramların iddialarına göre, kültürler arasındaki güç dengesizliklerini ortadan kaldırmak ancak, güçsüz olan *Öteki*ne ait yabancı öğelerin güçlü olan kültüre olduğu gibi aktarılmasıyla mümkündür.

Chesterman'ın ele aldığı ikinci etik model **hizmet etiği** başlığıyla karşımıza çıkar. Yazarın özellikle de Skopos Kuramı ile ilişkili olarak ele aldığı hizmet etiğinde, çeviri, daha çok, müşteri için yapılan ticari bir iş gibi değerlendirilir. Chesterman'a göre, eğer çevirmen müşteri tarafından öngörülen koşullara uygun bir çeviri yapmışsa, hizmet etiği bağlamında etik davranmış sayılacaktır. Yani çevirmen, her şeyden önce müşterisine karşı sorumludur (Chesterman, 2001, 140).

Bu noktada Chesterman'ın görüşlerine bir eleştiri getirmek kaçınılmaz gibi görünüyor. Ne yazık ki Chesterman'ın hizmet etiği başlığı altında değindiği Skopos Kuramı, derinlikli biçimde ele alınmamıştır. Skopos Kuramı'nı yalnızca, müşteri ile çevirmen arasındaki ilişkileri düzenleyen bir kuram olarak sunmak, çeviribilime büyük katkılar sağlamış olan bu kurama haksızlık etmek olur. Skopos Kuramı'nın temel öncüllerine bakılacak olursa, kuramın, *uzman* çevirmen ve çevirmenin sorumluluğu gibi kavramlar bağlamında, çevirmenin sorumluluk alanını hayli

genişlettiği anlaşılacaktır. Skopos Kuramı'nda çevirmen, kültürel, siyasi ya da ideolojik nedenlerle kendisine önerilen bir işi reddetme hakkına sahip, kendi bireyselliğinin farkında, işvereniyle hangi noktalarda uzlaşmaya gidebileceğini bilen *uzman* bir kişi olarak tanımlanır. Üstelik kuramda çevirmenin amacı her zaman işverenin amacından daha öncelikli yer tutar. Zira yapılan işin nihai sorumluluğunu taşıyan kişi, işveren değil, çevirmenin kendisidir. Bu durumda çevirmen, Skopos Kuramı bağlamında, müşterinin ya da işverenin öngördüğü koşullara göre çeviri yapmakla yükümlü bir kişi olarak ele alınmaz. Çevirmen, kendi belirlediği *skopos*a, yani amaca uygun biçimde çeviri üretmekle yükümlüdür. Bu amaç, kuşkusuz, hem erek kültürün koşulları, hem de çevirmenin kendi kültürel yapısıyla şekillenecektir. Ancak Skopos Kuramı'nda çevirmen, Chesterman'in iddia ettiği gibi, işverenin istek, amaç ve niyetlerine, hatta dayatmalarına boyun eğmek zorunda kalan bir hizmetkâr biçiminde resmedilmemiştir (Karş. 2.1.3.3.).

Chesterman, yazısına **iletişim etiği** adını verdiği bir başka modelle devam eder. İletişim etiğinde esas, *Öteki*ni temsil etmekten çok, *Öteki*yle sürekli bir iletişim içinde olmaktır. Örneğin, Levinas'a göre, *Öteki*ni bir nesne olarak tanımak ve onunla iletişim kurmak en temel etik davranıştır, çünkü bu türden bir davranış kişiyi kendi egosunun sınırlarından dışarı çıkartacaktır. Çeviri kuramlarında bu anlayış, daha çok dilsel ve kültürel sınırların aşılması ve öteki dil ve kültürler ile iletişim kurulması biçiminde yorumlanmıştır. Anthony Pym, çeviride etik amacın, birbirleri için *Öteki* olan taraflar arasında kültürlerarası işbirliğini artırmak olduğunu vurgular. Bir başka deyişle, Pym'e göre, bu işbirliğini artırmak için uğraşan çevirmen etik davranmış olacaktır. Çevirmen, ne erek kültüre ne de, temsil etiğinde önerildiği gibi, kaynak kültüre ve onun değerlerine yakın duracaktır. Çevirmen burada daha çok *kültürlerarası alanda* duran, dolayısıyla her iki tarafa da eşit mesafede bulunan, tarafsız bir kişi olarak ele alınır. Çevirmen, erek ya da kaynak dile ve kültüre değil, her şeyden önce, taraflar arasında iletişimi mümkün kılan sisteme karşı sorumludur (Chesterman, 2001, 141; karş. Pym 1997).

Ancak Chesterman'ın belli ölçüde desteklediği bu etik yaklaşımın, yani çevirmenin *kültürlerarası alanda* duran ve her iki kültüre karşı da *tarafsız* kalabilen bir meslek mensubu gibi resmedildiği iletişim etiğinin, çevirmenlerin gerçek hayattaki deneyimlerini ne denli yansıttığı tartışma konusudur. Bu yaklaşıma göre çevirmen, iki kültür arasında ideolojilerle, geleneklerle, beklentilerle, normlarla *kirlenmemiş*

hayali bir alan içinde adeta görünmez bir kalkanla korunmaktadır. Oysa bu alanı çatışmaların yaşandığı, müzakerelerin yapıldığı, koşulların sürekli değiştiği ve tam olarak tanımlanamayacak bir alan olarak resmetmek çeviri gerçeklerine daha uygun olacaktır (Floros, 2011; karş. Koskinen 2000).

Chesterman'ın makalesinde ele aldığı son model, G. Toury'nin Erek-odaklı Kuramı'ndan hareketle adlandırdığı **norm-temelli etik**tir. Erek-odaklı Kuram, çeviri süreçlerini yönlendiren normlar üzerinde durur. Tarihsel süreç içinde ve kültürden kültüre değişiklik gösteren bu normlar, erek kültürde çeviriye ilişkin beklentileri belirleyecektir. Dolayısıyla, Chesterman'ın yorumuna göre, norm-temelli etikte esas, çevirmenin erek kültür normlarına göre hareket etmesi, "okuyucuyu ya da müşteriyi" şaşırtmamasıdır (Chesterman, 2001, 141). Erek okurun ya da müşterinin beklentileri gerektiği gibi karşılanmadığında, yani çevirmen normlar doğrultusunda hareket etmediğinde, çevirmene ve hatta çevirmenlik mesleğine duyulan güven sarsılacaktır (Chesterman, 2001, 141).

Bu noktada Chesterman'ın Erek-odaklı Kurama getirdiği yorumlar üzerinde durmakta yarar olabilir. Zira Chesterman'in yazısının bu bölümünde aktardığı norm-temelli etik yaklaşım, G. Toury'nin Erek-odaklı Kuramı'nı tam olarak yansıtmıyor gibi görünüyor. Erek-odaklı Kuram'da çevirmenin çeviri sürecini belirleyen normlar gerçekten de önemli yer tutar. Ancak, kuramın temel öncüllerinde, çevirmenin ille de erek kültürün normları uyarınca çeviri yapması gerektiği, bunun tersini yapan çevirmenin etik davranmamış olacağı ve güven uyandırmayacağı yolunda bir düşünceye yer verilmemiştir. Tam tersine, örneğin, öncül norm, çevirmenin çeviri süreci öncesinde hangi dilin/kültürün/dizgenin normlarına önem vererek çeviri yapacağını belirlediği döneme ve bu dönem içinde alınan karara işaret eder. Kuramda, çevirmenin şu ya da bu dilin/kültürün/dizgenin normlarına öncelik vermesi, onun "uygun biçimde" davrandığı biçiminde yorumlanmaz. Zaten böyle bir yaklaşım esasen G. Toury'nin betimleyicilik anlayışına ters düşer. Toury daha çok, çeviri normlarının betimlenmesi ve böylece çeviriye ilişkin değerlendirmelerin daha bilimsel bir zemine oturtulması gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca, kuramda iki metin arasında mutlaka bir tür eşdeğerlik ilişkisi olduğu da varsayılır. Kuşkusuz bu eşdeğerlik ilişkisinin türü, çeviri normları betimlendikten sonra daha bir açıklık kazanır. Gene de, Toury'ye göre bir çevirinin bütün özellikleri açısından yalnızca erek ya da yalnızca kaynak dilin/kültürün/dizgenin normlarına uygun biçimde

üretilmiş olması pek de mümkün değildir. Kısacası, Erek-odaklı Kuram, erek dilin/kültürün/dizgenin gerçeklerine ve normların tarihsel/kültürel açıdan değişiklik gösterebileceğine vurgu yaparken, çevirmenin ille de o dönemin ve kültürün normları uyarınca çeviri yapması gerektiğini varsaymaz (Karş. 2.1.3.2.).

Chesterman, yukarıda özetlemeye çalıştığımız gibi, çeviribilimde yaygın olarak kabul gören kuramsal anlayışları, dört ana başlık altında toplayarak, toplamda dört temel etik model bulunduğunu iddia etmiş ve bunlar ışığında çeviri etiğinde bugün gelinen noktayı belirlemeye çalışmıştır. Chesterman'a göre bugün gelinen noktada en büyük sorun şudur: Sözü geçen dört etik modelin *hiçbiri* çeviri alanında karşılaşılabilecek her türlü etik soruna çözüm getirebilecek kadar *kapsamlı* değildir. Bir başka deyişle, bu modellerden her biri çevirinin belli bir özelliğine odaklanır ve dolayısıyla tümüyle kapsayıcı olmaktan uzaklaşır.

Chesterman'in yazısının bu bölümüne kadar sergilediği yaklaşım birkaç farklı açıdan eleştirilebilir. Öncelikle, yukarıda da belirttiğimiz, gibi bazı kuramların temel kabulleri, Chesterman tarafından kestirmeci, hatta indirgemeci bir biçimde ele alınmıştır (örneğin, Skopos Kuramı'nın yalnızca çevirmen-müşteri ilişkisine indirgenmesi ve Erek-odaklı Kuram'ın, çevirmeni belli normlara göre hareket etmeye zorlayan bir kuram gibi sunulması). Oysa bu kuramlardan çoğu, genel ve kapsayıcı kuramlardır, yani çeviriyi tek bir yönüyle değil, farklı yönleriyle, farklı unsurlarıyla ele almayı amaçlarlar. Kuşkusuz, kapsayıcı olmayı hedefleyen kuramlar bile, çeviri edimini belli bir bakış açısıyla ele alır, bu edimin o güne kadar fark edilmemiş yönlerine dikkat çekmeye çalışır ve yaptıkları vurgular açısından ötekilerden ayrılır. Bunlardan her biri, çevirinin daha önce fark edilmemiş yönlerine dikkat çektikleri ve çeviriye ilişkin yaygın algının değişmesine katkıda bulundukları için büyük önem taşır. Dolayısıyla bu kuramların temel kabullerine yapılacak eleştirilerin sağlam bir temele oturması, ancak bu temel kabullerinin doğru anlaşılması ve aktarılmasıyla mümkün olabilir.

Chesterman'in indirgemeci yaklaşımının doğal bir sonucu olarak, bu kuramsal yaklaşımlardan bazıları, aslında temel kabulleriyle bir zıtlık oluşturacak biçimde, belli bir etik anlayışla özdeşleştirilmiştir. Örneğin, 2. Bölümde ayrıntılı biçimde aktarmaya çalıştığımız Erek-odaklı Kuram'ın "norm-temelli etik" başlığı altında ele alınması, bu kuramın evrensel etik yasalar oluşturmayı amaçlayan bir kuram olduğu izlenimini yaratır. Oysa kendini betimleyici bir kuram olarak tanımlayan, bilimselliği

hedefleyen bu kuramın, kuralcı anlayıştan özellikle kaçındığını, dolayısıyla da, çevirinin nasıl yapılması gerektiği konusunda çevirmenlere bir reçete sunmadığını, yani etikten uzak durduğunu, hatta bu betimleyici anlayışın, çeviribilimde çeviri etiğinden bir süreliğine uzaklaşılmasına yol açtığını, gene çalışmamızın 2. Bölümü'nde dile getirmiştik. Ayrıca, yukarıda anlattığımız gibi, *Etiğe Dönüş* adlı yapıta yazdığı önsözde Anthony Pym de, betimleyici kuramları kast ederek, etikten söz etmenin adeta ayıp sayıldığı dönemin artık geride kaldığını sevinçle müjdelemektedir. Şaşırtıcı olan, aynı derlemenin içinde yer alan yazısında Chesterman'in, bu betimleyici kuramlardan bazılarını birer etik model olarak sunmasıdır. Bütün bunların ötesinde Chesterman, ele aldığı ve dört ayrı etik model olarak sunduğu temel kuramların etik yaklaşımlarını tek tek yetersiz bulduğunu, DAHA kapsayıcı ve DAHA evrensel bir yaklaşımın özlemini çektiğini ifade etmektedir. Bu noktada, hem Pym'in hem de Chesterman'in, çeviribilim araştırmacılarına, evrensellik ülküsüne her zamankinden de güçlü biçimde sarılma çağrısında bulunduklarını söylemek mümkündür. İronik biçimde, Chesterman'in etik açısından yeterince kapsayıcı olmadığını iddia ettiği bu temel kuramlar, çalışmamızın 2. bölümünde Chesterman'ınkinden çok farklı neden ve dayanaklarla eleştirilmiş; bunların bir süreliğine çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin ilkeler sunmaktan uzak durdukları, fakat bu kez de, 'makul yöntem' olarak belirlenen betimleyici yöntemlerle evrensel olarak geçerli olacak bilimsel yasalar oluşturma iddiasını sürdürdükleri gene bu bölümde ele alınmıştır.

3.4. 'Makbul'un İlâmında Kutsal Üçleme

Evrensellik ülküsü, daha önce de açıkladığımız gibi, bazı kuramcıları 'makbul davranışın', 'makbul çevirmenin' ya da 'makbul çevirinin' ne olduğunu belirleyen ve açıklayan evrensel etik kurallar koymaya yönlendirir. Bireyin (çevirmenin) davranışlarını denetleme, onun 'ahlaka uygun' davranmasını teşvik etme amacı güden bu kurallar, geçmişten farklı olarak bugün karşımıza çevirmen yeminleri, meslek ilkeleri ve meslek etkinliklerini standartlaştırmayı amaçlayan, meslekte kabul edilemeyecek davranışları önleyeceği varsayılan yasalar biçiminde çıkar. Yeminlerin, meslek ilkelerinin ve yasaların, kendi başına bırakıldığında mutlaka yanlış bir tercih yapacağı varsayılan bireyin, yani çevirmenin, doğru yola sokulmasında adeta bir tutkal görevi üstlendiği iddia edilebilir. Bunlar, ortak bir

anlayışın, farklı biçimlerde ifade bulduğu metinler olarak mesleği icra eden kişileri farklı ölçülerde bağlarlar. Yeminlerin simgeselliği, meslek ilkelerinin de desteğiyle, yasalarda tam bir bağlayıcılığa dönüşür. Bu anlamda yeminler, ilkeler ve yasalar 'makbul' olanın ilâmında ve bireyin yönlendirilmesinde kutsal üçlemedir.

Çeviri günümüzde gittikçe daha çok gereksinim duyulan bir etkinlik olmaya başladıkça, 'makbul'u ilâm etme işi, yalnızca çeviri kuramcılarının, edebiyatçıların, dilbilimcilerin işi olmaktan çıkmış, piyasa aktörlerinin, meslek birliklerinin, yasa yapıcıların da katkıda bulunduğu, hatta yönlendirdiği bir iş haline gelmiştir. İlginç olan, Chesterman gibi çeviri kuramcılarının da 'makbul' olanı daha net çizgilerle ortaya koymak gerektiği yolunda görüş bildirmesi, yeminlerin, ilkelerin ve hatta yasaların tüm dünyadaki çeviri etkinliklerini yönlendirecek kadar kapsayıcı, yani evrensel olması gerektiğini ifade etmesidir. Bu kuramcılar, 'makbul çevirinin', 'makbul çevirmenin' ve 'çeviride makbul yöntemlerin' belirlenmesi için çeviri uygulamalarında taraf olan herkesi ve yasa koyucuları göreve çağırmaktadır.

3.4.1. Evrensellik Ülküsünün Simgesi Olarak Çevirmen Yemini

Yukarıda ele aldığımız yazısında farklı kuramsal anlayışlardan hareketle dört temel etik model belirleyen ve bunlardan hiçbirinin yeterince kapsayıcı ve evrensel olmadığından yakınan Chesterman'ın önerisi, çeviri alanında etik ilkelerin oluşturulmasına "sıfırdan başlamak"tır (Chesterman, 2001, 144). Chesterman, "sıfırdan başlamak" amacıyla felsefeye yönelir ve Alaisdair MacIntyre'ın görüşlerinden faydalanarak *erdem* kavramını açımlamaya çalışır. Ona göre *erdem,* "insanın uygulamada kusursuzluğa ulaşmasına yardımcı olacak edinilmiş bir nitelik" biçiminde tanımlanabilir (Chesterman, 2001, 145). Güvenilirlik, doğruluk, dürüstlük, başkalarının iyiliği için risk alabilme gibi erdemler en önemli insan erdemleridir. Kuşkusuz uygulamalı alanlarda, erdemlerden başka mesleki ya da teknik becerilerin ve bu becerileri destekleyecek meslek kuruluşlarının (örneğin eğitim kurumlarının) da büyük önemi vardır. Bu felsefi temelden yola çıkan yazar, burada yaptığı saptamaların çeviribilimde nasıl geçerli olabileceğini anlatarak devam eder yazısına. Ona göre, çeviri her şeyden önce bir uygulama olduğundan, yukarıda sözü geçen erdemler, beceriler ve kurumsal destek çeviri etiğinin temellerini oluşturabilir. Örneğin, bir çevirmen için temel erdemler şunlardır: *kusursuzluk arayışı* (çevirmenin iyi bir çevirmen olmayı hedeflemesi), *dürüstlük* (seçilen yöntemlerin tarafsızlık

ilkesiyle seçilmesi), *doğruluk* (yapıtın en doğru biçimde değerlendirilmesi), *güvenilirlik* (kullanılan yöntemlerin savunulabilir ya da kanıtlarla desteklenebilir olması), *empati kurma becerisi* (kendini başkasının, yani okurun, müşterinin ya da özgün metin yazarının yerine koyma becerisi), *cesaret ve kararlılık* (çeviride karşılaşılan bir soruna en iyi çözüm bulunana kadar uğraşmak) (Chesterman, 2001, 147).

Chesterman, çeviri etiğinin bir meslek etiği olarak değerlendirilmesi gerektiğini, çünkü çevirinin bir uygulama olduğunu belirterek meslek etikleri ile genel etik arasında bir ayrım gözettiğini vurgular. Bir meslek etiği olarak ele alınması gereken çeviri etiğinde çok önemli yer tutan kusursuzluk arayışı, ona göre, bir çevirmen yemininde hayat bulacaktır. Zira çevirmen yemini, uygulamacı ile o uygulamayı yönlendiren değerler arasında bir köprüdür (Chesterman, 2001, 147).

Chesterman, çevirmen yemininin ya da genel olarak yeminlerin, esasen bir taahhüt olduğunu, dolayısıyla uygulamacıları meslek ilke ve değerlerine bağlayan bir "tutkal" görevi gördüklerini iddia eder. Ona göre bir taahhütte bulunmak da, yani yemin etmek de tıpkı kusursuzluk ideali gibi, bir erdemdir. Yemin ederek bir taahhütte bulunan çevirmen bir kontrata imza atmış ya da bağlayıcı bir söz vermiş gibi değerlendirilebilir. Bu noktada yazar, Hipokrat Yemini'ni (Bkz. Ek 4) ve Arto Siitonen tarafından 1991 yılında sunulan bir Mühendislik Yemini Önerisini inceleyerek (Bkz. Ek 3) yukarıda sözünü ettiğimiz erdemlerin bu yeminlerde nasıl bir yer tuttuğunu belirlemeye çalışır. Bu örneklerde özellikle de yeminlerde bulunan "şunu şunu yapacağıma yemin ederim" türünden taahhüt ifadelerine dikkat çeker (Chesterman, 2001, 148-149).

Çeviri etkinlikleri için de bu türden bağlayıcı ve evrensel nitelikli bir çevirmen yeminine gereksinim olduğunu belirten Chesterman, yeminlerin yalnızca ulusal düzeyde ele alınmasının büyük bir eksikliğe işaret ettiğini söyler. Finlandiya'da kullanılan çevirmen yemin zaptını örnek veren yazar (Bkz. Ek 1a; karş. Ek 1b: Türkiye Çevirmen Yemini Zaptı), bu zabıttaki birkaç sözcüğün değişmesiyle bu yemin zaptının pekâlâ başka bir mesleki uygulama için kullanılabileceğini ifade eder. Buna ek olarak, Amerikan Çevirmenler Birliği tarafından oluşturulan mesleki ilkeler gözden geçirildiğinde de sorunlar göze çarpar (Bkz. Ek 2). İlk maddede kullanılan "köprü oluşturmak" deyişi yeterince açık ifade edilmemiş, daha çok pasif bir amaç biçiminde dile getirilmiştir. Ayrıca, A maddesindeki "sadık kalma" ifadesi temsil

etiğine gönderme yaparken, öteki maddelerde daha çok hizmet etiğini çağrıştıran ifadelere yer verilmiştir. B maddesinde doğruluk, C ve F maddelerinde ise güvenilirlik gibi erdemlere gönderme bulunmaktadır. Gene de Chesterman, Amerikan Çevirmenler Birliği tarafından ortaya koyulan bu ilkelerin, çevirmenlik mesleğinin evrensel ilke ve değerleri yansıtmaktan çok, bir iş olarak çeviri etkinliğini yönlendirme amacıyla oluşturulduğu düşüncesindedir. Ona göre, çeviri uygulamalarının tümünü kapsayacak ve evrensel ilkeler içeren bir yemin metni oluşturulması şarttır (Chesterman, 2001, 149-151).

Chesterman, makalesinin son bölümünde Hopi yerlilerinin kültüründen faydalanarak bir çevirmen yemini taslağı sunmaya çalışır. Hopi kültüründe bir mitos olan ve Örümcek Büyükanne (Spider Grandmother) adıyla anılan ulu kişi, insanlığın spiritüel gelişimi için iki öğüt vermiştir: "Birbirinizi incitmeyin" ve "Çevrenizdekileri anlamaya çalışın". Chesterman, işte bu öğütleri (ki bunlardan biri olumsuz, biri olumludur) Hipokrat Yemini'nden ve Arşimed Yemini Taslağı'ndan da esinlenerek çevirmen yemini taslağına yansıtır. Ona göre, çevirmen yemininde de, tıpkı Hipokrat ve Arşimed Yeminlerinde olduğu gibi, olumsuz maddeler yer almalıdır: Çevirmen, yapacağı şeyler kadar, yapmayacağı şeyler üzerine de ant içmelidir. Yazara göre, çevirmenin başkalarına *zarar vermesi* demek, onun iletişimi engelleyecek ya da zorlaştıracak bir çeviri yapması demektir (Chesterman, 2001, 151). Bir çevirmenin *çevresindekileri anlaması* demek ise, onun, müşterinin ne istediğini anlaması, özgün metindeki mesajı anlaması ya da okurun metinle ilgili beklentilerini anlaması demektir. Chesterman'a göre *anlama* (yetisi/becerisi), *doğruluk, anlaşılırlık, bağlılık* ve *güvenilirlik* gibi bütün diğer değerlerden önemlidir ve çevirmen yemininin belkemiğini oluşturur (Chesterman, 2001, 152). Chesterman'in *anlama*ya, özellikle de metindeki mesajın çevirmen tarafından anlaşılmasına yaptığı bu vurgu, onun hala, kaynak metinde çevirmen tarafından keşfedilmeyi bekleyen, sabit, metne içkin bir anlam olduğunu düşündüğü biçiminde değerlendirilebilir. Dolayısıyla, kaynak metne ve bu metindeki anlama *sadakat*, saydığı bütün insani değerlerden fazla önem taşıyan bir değer olarak onun kendi yemin taslağına da yansıyacaktır.

Genel hatlarını bu şekilde belirlediği çevirmen yemini taslağını yazısının sonuna doğru sunan Chesterman (Bkz. Ek 5), böyle bir yeminin öncelikle, çevirmenleri meslek etiğine uygun davranmaya yönlendireceğini vurgular. Ayrıca, böyle bir yeminin pratik anlamda olumlu sonuçları da olacaktır. Çevirmen yemini sayesinde

çevirmenlerin uluslararası akreditasyonu resmileşmiş ve dolayısıyla güçlenmiş olacaktır. Öte yandan, *uzman* olanlar ile amatörleri birbirinden ayırmaya yarayacak bu yemin, uzmanlaşmayı teşvik edecek ve hatta eğitim programlarına yön verecektir (Chesterman, 2001, 153).

Chesterman'in yazısından, onun yeminlerle ilgili düşüncelerine ilişkin birkaç temel sonuç çıkarmak mümkündür: Birincisi, Chesterman yeminin sembolik bir anlam taşıdığını vurgular. Ona göre çevirmen yemini çevirmenleri meslek etiğine uygun davranmaya teşvik edecek, adeta onlara bir çevirmen kimliği kazandıracak, çevirmenlerin bir "mesleğe aidiyet" duygusu taşımalarını sağlayacaktır. İkincisi, çevirmenin yemin etmesi, çevirmenin belli biçimde davranacağına dair taahhütte bulunduğu anlamına gelir. Chesterman, yemin eden bir çevirmenin bir kontrata imza atmış gibi değerlendirilmesi gerektiğini de söyler. Bir başka deyişle, bu yemin hukuki anlamda da bağlayıcıdır. Demek ki böyle bir yemin eden çevirmenin, meslek ilkelerine uygun davranmadığı zaman cezalandırılabileceğini, hatta meslekten men edilebileceğini varsayabiliriz. Son olarak da, Chesterman'a göre, çeviri yemini pek çok meslekte olduğu gibi evrensel bir yemin olmalı, ülkelere, hatta ülkeler içindeki farklı kurum ve kuruluşlara, birliklere göre değişiklik gösteren bir metin olmamalıdır. Böyle evrensel bir yemin, tüm dünyada çeviri etkinliklerinin düzenlenmesinde, denetlenmesinde faydalı olacak, *uzman* olanlar ile olmayanlar arasında bir ayrım yapmamızı sağlayabilecektir.

Farklı meslek grupları için oluşturulan yeminlerin öncelikle sembolik bir anlam taşıdığı doğrudur. Ancak yeminlerin yalnızca sembolik bir anlam taşıdığını söylemek yanlış olacaktır. Bu yeminlerin, meslek ilkeleri ve kuralları bütününe (tabii öyle bir bütünden söz edilebilirse) uygun davranılacağına dair bir taahhüt olarak algılandığı bir gerçektir. Tam da bu nedenle, pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de çevirmenler, *uzman* olduklarını ve meslek ilkelerine uygun davranacaklarını taahhüt ettiklerini beyan etmek için bir yemin zaptı imzalamak zorundadır. Bu yemin zaptını imzalamayan ve Noterlikler huzurunda yemin etmeyen çevirmenin yapacağı çeviriler, resmi olarak geçerlilik taşımaz. Türkiye'deki yeminli çeviri uygulamaları ve bu konuya ilişkin sorunlar çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı biçimde ele alınacaktır. Ancak, burada vurgulanması gereken asıl mesele şudur: Yeminler, belli bir ülkede, kültürde, belli koşullar altında, belli anlayışla, belli bir dönem içinde oluşturulmuş meslek ilkelerinin *çok genel* başlıklar altında sunulduğu

ve çevirmenin bunlara uygun davranacağını beyan ettiği metinlerdir. Ülkelere, kültürlere, hatta belli bir ülke içindeki farklı kurum ve kuruluşlara, meslek birliklerine göre farklılık gösteren ve büyük genellemelere yer verilen bu yeminlerde, doğal olarak, gri alanlar ağırlıktadır. Bunun nedeni, yeminlerle ilgili çelişkili beklentiler olabilir: Yeminler bir yandan, kısa olmalı, meslekte yapılması ya da yapılmaması gerekenleri çok genel ifadelerle anlatmalı, öte yandan ise, kapsayıcı, çeviride karşılaşılabilecek her tek durum için çevirmeni yönlendirici olmalı, çeviride karşılaşılabilecek olumsuz durumları engelleyici özellikler taşımalıdır.

Ek 1a ve Ek 1b karşılaştırıldığında, bu iki yemin arasındaki farklar kadar, ifadelerin bulanıklığı da dikkat çekecektir. Ek 1a'da verilen Finlandiya Çevirmen Yemini Zaptı'nda çevirmenlerin kendilerine verilen "görevi en iyi ve doğru biçimde" yapacaklarını beyan etmeleri istenir. "Görevi en iyi ve doğru şekilde yapmak" sözleriyle ifade edilmek istenen nedir? Kuşkusuz, çeviriye ilişkin farklı anlayışlar çerçevesinde bu ifadeden birbiriyle ters düşecek anlamlar çıkarmak mümkündür. Finlandiya Çevirmen Yemini Zaptında, ayrıca, yukarıda sözünü ettiğimiz çelişkinin izlerini görmek de mümkündür. Belki de çeviriye ilişkin çağdaş anlayışlar doğrultusunda meslek mensuplarını gereğinden fazla kısıtlayacak ifadelerden kaçınma arzusu bu metinde dikkat çekicidir. Ancak bu arzu, ifadenin çok genel olmasına yol açar ve bu türden genel bir ifade yeminin bağlayıcı değil, daha çok sembolik bir anlam üstlenmesini sağlar. Bu sembolik anlam, evrensellik ülküsü uyarınca yeminlerin hem sembolik olması hem de tam anlamıyla bağlayıcı olması gerektiğini önemle vurgulayanları, hiç kuşku yok, memnun edemeyecektir.

Ek 1b'deki Türkiye Çevirmen Yemini Zaptı'nda ise çevirmenlerin çevirileri "asıllarına uygun şekilde" yapacaklarına yemin etmeleri söz konusudur. Burada yer alan "asıllarına uygun şekilde" ifadesi de, çevirmenlerin yalnızca kaynak metne *sadık* olmaları gerektiğini vurgular. Ancak bu ifadede ne türden bir *sadakat*in kast edildiği net değildir. Çevirmenin bu ifadeden hareketle *sözcüğü sözcüğüne* çeviri yapması, çeviri metnin erek kültür alıcısı için anlaşılmaz olması ve işlevini yerine getirmemesi de pekâlâ mümkündür. Erek kültür alıcısı açısından işlevini yerine getiren bir metnin ise, gene bu ifade uyarınca, aslına uygun biçimde çevrilmediği iddia edilebilir. Çeviriye ilişkin çağdaş anlayışların hayli uzağına düşen "aslına uygun" ifadesi, aynı zamanda metindeki değişmez, sabit anlamın hiç değişikliğe

uğramadan başka bir dilde ifade edilebileceği yolundaki inançla bağdaştırılabilir. Çevirmenin görevi, özgün metinde var olan mesajı aynen bir başka dile aktarmaktır.

Gene Türkiye Çevirmen Yemini Zaptı'nda yer alan "hiçbir kimsenin etki ve tesiri altında kalmadan" ifadesi de çevirmenin *tarafsız* olması gerektiğine vurgu yapar. Oysa bugünün bakış açısıyla, gerçek hayatta çevirmen için bu *tarafsızlığı* sağlamanın neredeyse imkânsız olduğunu söyleyebiliriz. Çevirmen, hem toplumun ve kültürün beklentileri hem de çoğu zaman bunlarla şekillenen kendi yorumu, anlayışı, dünya görüşü ve ideolojisi gibi etmenlerin etkisi altındadır. Eğer yeminler, mesleğin bütün alt-alanlarını kapsayacak biçimde yeniden düzenlenecekse, *tarafsızlık* ilkesinin her alt-alanda (örneğin yazınsal çeviride ya da sözlü çeviri uygulamalarında) sağlanıp sağlanamayacağı bir daha düşünülmelidir.

Chesterman'in kendi yemin taslağına baktığımızda da bu metnin, bazı noktalarda bulanıklık içerdiğini görürüz. İlk bakışta, taslağın 4. Maddesinde yer alan "çevirilerimde özgün metnin içeriğini saptırmayacağıma yemin ederim" ifadesiyle tam olarak neyin kastedildiği açık olmamakla birlikte, buradaki içerik vurgusu bize biçim/içerik ikiliğinde içerikten yana bir tavır alındığını düşündürür. Ancak, özellikle teknik çevirilerde, altyazı çevirilerinde, kurumsal çevirilerde (örneğin AB çevirilerinde) ya da hukuk çevirilerinde biçimsel öğelerin de (paragraf sayısı, cümle ya da paragraf uzunluğu vs.) büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Öyleyse, böyle bir yemin eden çevirmenin, bu öğelere dikkat etmesi beklenmeyecek midir? Metin biraz daha dikkatle ve özellikle de sonraki madde dikkate alınarak okunduğunda 4. Maddenin aslında, biçim ya da biçem değişse bile, içeriğin değişmemesi gerektiğini vurguladığı açıklık kazanır. Bir başka deyişle çevirmen, metin üzerinde kaçınılmaz olarak bazı değişiklikler yapacak, 5. Maddede ifade edildiği gibi çevirisi "metnin/konunun izin verdiği ölçüde anlaşılır" kılmaya çalışacak, bu doğrultuda çeşitli stratejileri devreye sokarak erek okuyucuya saygı gösterdiğini ispatlayacaktır. Öyleyse, bu metinde, çevirinin, hiç değilse, *sözcüğü sözcüğüne* bir aktarım olarak düşünülmediği sonucu çıkabilir. Gene de, özgün metnin içeriğini ne pahasına olursa olsun koruma arzusu bu yemin taslağında kendini hissettirir. Biçimin ya da biçemin, çevirinin göreceği işlev doğrultusunda değiştirilmesi durumunda bile *sabit* anlamın çeviri metinde saklanabileceği yolundaki inanç Chesterman'in yemin taslağına da yansımıştır. "Metnin/konunun izin verdiği ölçüde" ifadesi ise, çevirmenin her durumda, özgün metne tâbi olması gerektiğini vurgular. Bu tâbi olma ilkesi,

metindeki içeriğin çeviride aynen saklanması ilkesiyle birlikte okunduğunda, yeni yemin taslağında kaynak metne *sadakat* anlayışının ne denli önem kazandığı da daha açık görülebilir.

Ne yazık ki çağdaş çeviri kuramlarından hemen hiç beslenmemiş ve geleneksel çeviri anlayışını yansıtan Türkiye Çevirmen Yemini Zaptı ve bunlardan beslenen bir kuramcının önerisi olduğu halde çeviri gerçeklerini tam olarak yansıtamayan yeni çevirmen yemini taslağı bizi yüzyıllar önce yapılan tartışmalara geri götürüyor. Biçim/içerik, özgün metin/çeviri metin gibi ikilikler üzerinden çevirinin bütün alt-alanlarında çevirmenlerin her tek durumda verecekleri kararları yönlendirmeyi hedefleyen ve yasal olarak bağlayıcı olması istenen bu yeminler içerdikleri çelişkili kabuller nedeniyle bulanıklaşıyor. Çeviride kaynağa *sadakat* gösterilmesi ve sabit anlamın korunması gerektiği yolundaki kabuller değişmedikçe bu bulanıklık ortadan kalkacak gibi görünmüyor. Üstelik bu bulanıklık, evrensel ve kapsayıcı bir yemin yazmak için yola koyulanların hayallerini de, ne yazık ki, suya düşürüyor çünkü yeminlerde yer alan maddelere uygun davranacağına ant içen çevirmenin, gene de, yeminlerdeki gri alanları kendi bildiği yahut istediği yöntemlerle renklendirmek durumunda kalacağını tahmin etmek zor değil. Yeminlerin doğası, işlevleri ve gerekliliği, ayrıca çağdaş çeviri kuramcılarının yeminlere ilgi duymalarının altında yatan nedenlerle ilgili daha pek çok şey söylenebilir. Bunlar, konuyu daha bütünlüklü biçimde ele almak adına, bu bölümün sonunda meslek etiğine ilişkin başka soru ve sorunlarla birlikte tartışmaya açılacaktır.

3.4.2. Birlikler ve Meslek İlkeleri

Yeminlerle birlikte ele alınması gereken bir başka konu da meslek ilkeleri konusudur. Meslek ilkeleri, özetle, belli bir mesleği yapan kişilerden ne tür tutum ve davranışlar beklendiğini dile getiren kurallardır. Meslek ilkeleri, bir meslek grubu içinde kabul edilebilecek ya da edilemeyecek davranışların, uygulamaların neler olduğu konusunda bilgi vererek, o mesleği yapan kişilerin meslek etiğine aykırı davranmasını önleme amacıyla oluşturulur. Meslek ilkeleri de yeminler gibi, hem sembolik hem de hukuki anlamda bağlayıcı olabilir. Her ikisinin de hukuki olarak bağlayıcılık ölçütü, kuşkusuz, o ülkede o meslek grubuna ilişkin olarak hazırlanmış yasalardır. Yeminlerin ya da meslek ilkelerinin ihlali, ancak yasaların varlığında suç sayılabilir. Yasaların uygun biçimde düzenlenmediği durumlarda meslek ilkelerinin

ihlal edilmesi, ancak üyelerin o ilkeleri oluşturan meslek birliklerinden çıkartılmaları ya da birlikler tarafından çeşitli biçimde cezalandırılmaları gibi sonuçlar doğurabilir.

Chesterman'in yukarıda ele aldığımız yazısında yeminlerle birlikte önemle üzerinde durduğu (ve dünyadaki bütün çevirmenleri bağlayacak tek bir evrensel ilkeler bütünü olarak sunulması gerektiğini iddia ettiği) meslek ilkeleri, çeşitli kurum ve kuruluşlar, odalar, federasyonlar ve meslek birlikleri tarafından oluşturulduğundan, bunlar da tıpkı yeminler gibi kültürden kültüre, ülkeden ülkeye farklılık gösterirler. Hatta belli bir ülke içindeki farklı meslek birlikleri arasında da benimsedikleri meslek ilkeleri açısından farklılıklar göze çarpar. Bu farklılıklar, çevirinin farklı alt-alanları söz konusu olduğunda daha da belirginlik kazanır.

Ancak, çevirmenler ile işverenler arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak, çevirmenlerin haklarını korumak ve onları meslek ilkelerine uygun biçimde davranmaya teşvik etmek amacıyla kurulan meslek birlikleri tarafından oluşturulan meslek ilkelerinden bazılarına kısaca göz atmak, bütün farklılıklarına karşın, bunlar arasında çeviriye ilişkin genel kabuller açısından ne tür *benzerlikler* olduğunu anlamamıza da yarayacaktır. Bu çalışmada, Chesterman'in iddia ettiği gibi daha kapsayıcı ve evrensel olarak işlev görecek ilkeler oluşturulması, meslek ilkeleri arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılması türünden bir amaç güdülmediğinden, çeviride ne tür stratejiler uygulanması, çevirinin nasıl yapılması gerektiğiyle ilgili bugünkü genel kabullerin gözden geçirilmesi, özellikle, var olan ilkelerin çeviri mesleğinin gelişimine, çevirmenin temel hak ve özgürlüklerine katkıda bulunup bulunmadığını, ya da o mesleği yapan kişilerin mesleki etkinliklerinin doğru değerlendirilmesinde gerçekten faydalı olup olmadığını sorgulayabilmemiz açısından önem taşır. Tam da bu nedenle, çalışmanın bu bölümünde, farklı alanlarda uzmanlaşan çevirmenleri (örneğin, konferans çevirmenleri, özel alan çevirisi yapan çevirmenler, edebiyat çevirmenleri vs.) bünyelerinde barındıran meslek birlikleri bir arada ele alınacak, çevirinin farklı alt alanları bağlamında oluşturulmuş çeşitli meslek ilkelerine bakılacak ve bu doğrultuda, çeviriye ilişkin genel kabuller arasındaki temel benzerlikler saptanmaya çalışılacaktır.

Dünyada ve Türkiye'de faaliyet gösteren belli başlı meslek birliklerine ve bunların oluşturdukları meslek ilkelerine bakmadan önce, pek çok meslek birliğini bünyesinde barındıran Uluslararası Çevirmenler Federasyonu'na kısaca değinmek yerinde olabilir. Uluslararası Çevirmenler Federasyonu (Fédération Internationale des

Traducteurs / International Federation of Translators – FIT) konferans çevirmenliği, terminoloji ve yazılı çeviri alanlarında faaliyet gösteren birliklerinin bir araya gelmesinden oluşan bir federasyondur. 1953 yılında Paris'te kurulan Federasyonun Avrupa, Latin Amerika ve Kuzey Amerika'da da merkezleri bulunmaktadır. 55 ülkede toplamda 80 000 çevirmeni temsil eden yüzden fazla meslek birliği bu federasyonun üyesidir. Federasyonun resmi web sayfasında, federasyonun temel amaçları, çeviri alanında uzmanlığı teşvik etmek, çevirmenlerin haklarını, ifade özgürlüklerini korumak ve çalışma koşullarını iyileştirmek için çaba harcamak olarak açıklanır.

Uluslararası Çevirmenler Federasyonu'nun önemi, dünyadaki pek çok meslek birliğini bir araya getirmesiyle sınırlı değildir. Federasyon, aynı zamanda Çevirmenlik Bildirgesi'ni oluşturmuş bir kuruluştur. Çevirmenlik Bildirgesi (Bkz. Ek 6a ve Ek 6b), 1976 yılında, UNESCO tarafından kabul edilen Nairobi Genelgesi'nden (Bkz. Ek 7a ve Ek 7b) sonra çeviri alanında, özellikle çevirmenlerin hak ve özgürlüklerinin tanımlanması anlamında atılmış en büyük adım sayılabilir. 1994 yılında gözden geçirilen bildirge, daha çok, çevirmenlerin sosyal, ekonomik ve manevi haklarının korunması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, dernekleşme ve sendika hakları ile telif hakları gibi meseleler üzerine yoğunlaşmakla birlikte, belgenin ilk bölümünde, 'Çevirmenin Genel Görevleri' başlığı altında toplanan 12 maddeyle çevirmenlerin temel görevlerinin neler olduğu da sıralanmıştır.

İlk maddede çeviri düşünsel bir etkinlik olarak betimlenir ve bu etkinliğin çevirmene özel görevler yüklediği ifade edilir. Fakat bu özel görevlerin neler olduğuna açıkça değinilmez. İkinci maddede ise çevirinin, çevirmeni kullanıcıya bağlayan ilişkinin veya sözleşmenin niteliğinden bağımsız olarak, yalnızca çevirmenin sorumluluğu altında yapılması gerektiği vurgulanır. Bu madde, çevirinin bütün sorumluluğunun çevirmene verilmesi açısından büyük önem taşıyan bir maddedir. Bildirgenin üçüncü maddesi, çevirmenin bir çeviriyi reddetme hakkıyla ilgilidir. Ancak, "çevirmen, kendisinden metne aykırı düşen ya da onu meslek etiğinin dışına çıkaracak bir yorumu getirmesi istenmesi durumunda bunu reddedecektir" biçiminde ifade edilen maddede, "çevirmenin meslek etiğinin dışına çıkmasına yol açacak" yorumun nasıl bir yorum olabileceği belirtilmez. Üstelik maddede geçen "metne aykırı düşen yorum" ifadesi de hayli bulanıktır. Burada kast edilen, muhtemelen, çeviride özgün metne tam bir *sadakat* gösterilmesi gerektiğidir. Ancak çevirmenin, metne "aykırı

düşen yorumu" reddetmesini istemek, aslında her metnin tek bir anlamı, dolayısıyla tek bir anlamlı yorumu ya da tek bir işlevi olabileceği düşüncesini de içinde barındırır. Öyleyse uzman çevirmenin temel görevlerinden biri de, metne içkin bu anlamı bulup çıkarmak ve onu *hiçbir* değişikliğe uğratmadan başka bir dile aktarmaktır (Çevirmenlik Bildirgesi, [15.05.2015]).

Bildirgenin özellikle 4. ve 5. Maddeleri çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin kuralları içerir. 4. Maddede her çevirinin metne bağlı kalınarak ve özgün yapıtın düşüncesini ve biçimini tam olarak ortaya koyacak biçimde yapılması gerektiği, metne *sadakat*in bir çevirmen için, yalnızca etik bir görev değil, aynı zamanda bir *zorunluluk* olduğu bildirilir. 5. Maddede ise, metne *sadakat* ile neyin kastedildiği açıklanmaya çalışılır. 5. Maddeye göre, metne sadakat sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmak demek değildir. Metne sadakat, "çevirinin başka bir dilde ve başka bir ülkede farklı olabilecek biçimini, atmosferini, derin anlamını vermek üzere gerekli bir uyarlamayı dışlamaz." İlk bakışta bu maddede, bir metnin farklı bir dilde ve kültürde farklı işlevler üstlenebileceği ve çevirinin bu farklı işlevler göz önünde bulundurularak yapılması gerektiği yönünde bir görüş bildirildiği düşünülebilir. Ancak, burada geçen "metnin derin anlamı" ifadesi, bizi metne içkin bir derin anlam bulunduğu ve çevirmenin her koşulda bu derin anlamı kavrayarak ve bu anlama sadık kalarak çeviri yapması gerektiği düşüncesine geri götürür (Çevirmenlik Bildirgesi, [15.05.2015]).

"Çevirmenin Genel Görevleri" başlığı altında verilen son iki maddede ise, çevirmenin yazara karşı sorumlulukları ele alınır. 11. Maddede çevirmenin "İkincil (secondary) yazar" olarak tanımlanması, çevirmenin de yazar mertebesine yükseltilmesi açısından bir ilerleme olarak değerlendirilebilirse de, "ikincil" sıfatı çevirmenin kendi ürettiği metin üzerinde yazara kıyasla daha az söz sahibi olması gerektiği düşüncesini yansıtır. Çevirmenin konumu ne kadar önemli olursa olsun, yazar her zaman yapıtın ilk ve tek sahibi olacaktır. Bu doğrultuda çevirmen "özgün yapıtın yazarlarına karşı özel yükümlülükler"ini yerine getirmek ve "yazarın sahibi olduğu bütün diğer haklara saygı göstermek" zorundadır (Çevirmenlik Bildirgesi, [15.05.2015]).

Görüldüğü gibi Çevirmenlik Bildirgesi'nde, çevirmenin başlıca görevleri sıralamasında, çevirmenin metne *sadakat*i baş sıralara oturtulmuştur. Buna paralel olarak, çevirmenden, hem metnin kendisine, onun derin anlamına *sadakat* göstermesi

hem de yazara kıyasla "ikincil" konumunun farkında olması beklenir. Bu yaklaşım, çalışmamızın 2. Bölümünde ele aldığımız Kültür Paragidması öncesi kuramların yaklaşımlarıyla ciddi benzerlikler göstermektedir. Metne içkin bir anlam bulunduğu, 'makbul çevirmen'in bu anlamı ortaya çıkartıp erek metni bu doğrultuda oluşturması gerektiği, çevirinin *sözcüğü sözcüğüne* değil, anlamı aktaracak biçimde yapılması gerektiği yolundaki görüşler, çeviribilim kuramlarında uzun zaman önce geçerliliğini yitirmiştir. Çevirmenlik Bildirgesi'nde çevirmenin görev ve sorumlulukları belirlenirken, çeviride ikilikleri yıkan, çevirmeni içinde yaşadığı kültürle, sahip olduğu ideolojik görüşlerle bir birey olarak, erek metnin yegâne sorumlusu olarak tanımlayan, metinde sabit anlam düşüncesini sorgulayan çağdaş çeviri kuramlarından fazlaca faydalanılmadığı anlaşılmaktadır. Ne yazık ki bu bildirge, aşağıda göreceğimiz gibi, dünyada ve Türkiye'de faaliyet gösteren pek çok meslek birliğinin meslek ilkelerine de temel oluşturmaktadır.

Kanada'da faaliyet gösteren Çevirmenler ve Konferans Çevirmenleri Birliği'nin (The Association of Translators and Interpreters of Alberta – ATIA) meslek ilkelerine bakıldığında, *sadakat, nesnellik* ve *dürüstlük* kavramlarının öne çıktığı görülür. Meslek ilkeleri belgesinin hemen başında yazılı çeviri "bir metnin, bir dilden öteki dile, kaynak metindeki mesaja sadık kalınarak aktarılması" biçiminde, sözlü çeviri ise "bir konuşmanın bir dilden öteki dile, kaynak dildeki mesaja sadık kalınarak aktarılması" biçiminde tanımlanır. Kaynak metne/dile *sadakat*in önemine yapılan bu vurgu, belgenin ilerleyen bölümlerinde de dikkat çeker. Özellikle 6. Madde *sadakat* kavramına ayrılmıştır. *Sadakat* başlığı altında kaynak metindeki mesajın *hiçbir* değişikliğe uğratılmadan, olduğu gibi erek metne taşınması gerektiği, bunun çevirmenin en önemli *ahlaki ve yasal* yükümlülüğü olduğu belirtilir. Öte yandan, *sadakat* sözcüğü ile, *sözcüğü sözcüğüne* çevirinin kastedilmediği, çevirmenin metindeki atmosferi ya da *derin anlamı* başka bir kültüre doğru biçimde aktarabilmek için değişiklikler yapabileceği de vurgulanır. Çevirmenler ve Konferans Çevirmenleri Birliği'nin meslek ilkelerinde dikkat çeken *sadakat* vurgusu ve metindeki derin anlamın kavranması gerektiği yolundaki ifade, yukarıda ele aldığımız Çevirmenlik Bildigesi'nde sergilenen anlayışla ciddi benzerlik göstermektedir. *Nesnellik* başlıklı 5. Maddede ise, bütün birlik üyelerinin her koşulda, *nesnellik*lerini ve *tarafsızlık*larını korumaları, politik, dini, ahlaki ya da

felsefi herhangi bir nedenle özgün mesaj üzerinde değişiklik yapmaktan ya da mesaja yorum eklemekten kaçınmaları gerektiği ifade edilir (ATIA, [14.06.2015]).

Amerikan Çevirmenler Birliği'nin (American Translators Association - ATA)[8] meslek ilkeleri ise on maddede toplanmış, ancak her madde örneklerle detaylı biçimde açıklanmıştır. İlkeler arasında, *güvenilirlik, dürüstlük* gibi niteliklere yer verilirken, çevirmenlerin bilgi ve deneyimlerini paylaşmaları, anlaşma koşullarını yerine getirmeleri, kendi bilgi, birikim ve becerileri doğrultusunda iş kabul etmeleri, eğitimlerine sürekli yatırım yapmaları gerektiği de her bir maddede ayrı ayrı ele alınır. Bu açıdan Amerikan Çevirmenler Birliği'nin meslek ilkeleri ile Çevirmenler ve Konferans Çevirmenleri Birliği'nin meslek ilkeleri arasında büyük farklar bulunmadığı dikkat çeker. Ancak, çalışmamız için özellikle ele alınması gereken ve ilk madde olarak verildiğine göre belli ki Amerikan Çevirmenler Birliği için de büyük önem taşıyan madde, "insanlar ve kültürler arasında iletişim sağlanması için anlamın sadakatle, tarafsızca ve doğru biçimde aktarılması" maddesidir. Maddenin açıklama kısmında, *sadık, tarafsız* ve *doğru* çeviri ile neyin kastedildiği açıklanır. Birliğe göre *sadık, tarafsız* ve *doğru* çeviri, yazarın ya da konuşmacının mesajı kaynak kültürdeki alıcı üzerinde nasıl bir etki yaratıyorsa, aynı duygusal etkinin erek kültür alıcısı üzerinde de yaratılmasını sağlayan çeviridir. Amerikan Çevirmenler Birliği de, *doğru* çevirinin, kaynak dilden erek dile *sözcüğü sözcüğüne* çeviri yapmak demek olmadığını hatırlatma gereği duyar. Birliğe göre önemli olan, kaynak metindeki ya da konuşmadaki mesajın hiçbir ekleme ya da çıkartılma yapılmadan erek dile aktarılmasıdır. Bu açıklamayı netleştirmek amacıyla birkaç örnek de verilmiştir. Birinci örnekte, İngilizce bir deyim üzerinden çevirmenin *doğru* çeviri yapmak için nasıl bir strateji kullanması gerektiği açıklanır ve bu deyimin bir başka dile sözcüğü sözcüğüne çevrilmemesi, çevirmenin erek dilde bu deyime karşılık gelebilecek başka bir deyimden ya da açıklamadan faydalanması gerektiği söylenir. Hukuk çevirileri de bir başka örnek olarak karşımıza çıkar. Hukuk çevirilerinde, erek kültürde karşılığı bulunmayan, yalnızca kaynak kültüre özgü terimler ya da yasal hükümler söz konusu ise çevirmen bunları uzun uzun açıklama yahut çevirmeme yoluna gitmemeli, belgenin niteliğine göre bunlara karşılık gelebilecek terimler bulmalıdır. Çözümü neredeyse olanaksız gibi görünen bazı sorunları

[8] Ek 2'de sunulan Amerikan Çevirmenler Birliği Meslek İlkeleri, Chesterman'ın makalesini yayınladığı 2001 tarihinden sonra değiştirilmiştir. Chesterman'in iddialarını daha kolay anlamak adına ek olarak sunduğumuz bu meslek ilkleri bugün birliğin web sayfasında yer almaz. Burada birlik tarafından yeniden yazılan ilkelerin son hali ele alınmaktadır.

çözmede bir dipnotun ya da müşteriye yazılacak basit bir notun bazen çok faydalı olabileceği de çevirmenlere hatırlatılır. 1. Madde için verilen örnekler arasında *tarafsız* çevirinin nasıl yapılması gerektiğini açıklayan örnekler de unutulmamıştır. Tarafsızlık ilkesi gereği, çevirmen ataerkil bir sistemin izlerini taşıyan bir dilden çeviri yaparken bu izleri, toplumsal cinsiyetten arınmış bir dil kullanarak silmeye çalışmamalıdır. Benzer biçimde, kaynak metin ya da konuşmada sakıncalı bir dil kullanılmış ise, çevirmenin bunu erek dilde kabul edilebilir bir biçimde sunması uygun olmayacaktır (ATA, [19.06.2015]).

Avusturalya Çevirmenler ve Konferans Çevirmenleri Enstitüsü'nün meslek ilkeleri (Australian Institute of Interpreters and Translators – AUSIT) 1990'larda yazılmaya başlanmış, 1995 yılında tamamlanmış ve 2012 yılında gözden geçirilmiş haliyle yeniden yayınlanmıştır. İlkelerin 1. Maddesi çevirmenlerin tutum ve davranışlarıyla ilgilidir. Maddenin açıklama kısmında, çevirmenlerin yaptıkları iş, tutum ve davranışlarıyla ilgili her türlü sorumluluğu üstlenmeleri, kültürel hassasiyet ve saygı çerçevesi içinde kaliteli bir hizmet sunmaya çalışmaları, *tarafsızlık*larını yok edecek her türlü çıkar çatışmasını açıkça ortaya koymaları gerektiği ifade edilir. *Tarafsızlık* başlığıyla verilen 4. Maddede ise, çevirmenlerin "ne kaynak metnin yazarına ne de çevirinin hitap edeceği okur kitlesine" karşı taraflı bir davranış sergilememeleri gerektiği belirtilir. Bu doğrultuda 'makbul çevirmenler', yani "sözlü ve yazılı çeviri yapan kişiler, tarafların ne söylediğinden değil, söylenilenin *tam ve doğru* biçimde aktarılmasından sorumludurlar. Çevirmenler önyargılarının performanslarını etkilemesine izin vermezler; mesajı yumuşatmaya, sertleştirmeye ya da değiştirmeye yeltenmezler" (AUSIT, [19.06.2015], vurgu bana ait). İlkelerin 5. Maddesinde ise *doğru* çevirinin nasıl yapılması gerektiği ele alınır. Maddede, sözlü ve yazılı çeviri yapan kişilerin, metin ve mesajların anlamına her zaman *sadık* kalmaya çalışmaları gerektiği vurgulanır. Bu amaç doğrultusunda doğruluk, "kaynak dildeki içeriği ve niyeti korumak suretiyle, mesajın erek dile *eksizsiz* biçimde, saptırılmadan aktarılması" anlamına gelir (AUSIT, [19.06.2015], vurgu bana ait). Avusturalya Çevirmenler ve Konferans Çevirmenleri Enstitüsü'nün meslek ilkeleri arasında belki de en dikkat çekici olanı, 6. Maddede ele alınan meslek rollerinin sınırlarına ilişkin ilkedir. Bu madde altında, çevirmenlerin taraflar arasında iletişime *aracılık* ettikleri hatırlatılır; dolayısıyla bu rolün sınırlarını iyi belirlemeleri ve birlikte çalıştıkları

başka kişilerin görev ve rolleri ile kendi rollerini iyice ayırt etmeleri gerektiği vurgulanır. Maddenin açıklama bölümünde şöyle denir:

> "Sözlü ve yazılı çeviri yapan kişiler mesajın aktarılmasına odaklanmalıdırlar. Bunlar, görevleri esnasında kimsenin savunuculuğunu üstlenemez, kimseye rehberlik edemez ya da tavsiyede bulunamazlar. Özel durumlarda, kendilerinden bu türden görevler istendiği zaman bile, çevirmenler, sözlü ya da yazılı çeviri yapma işi ile projede başkalarının üstleneceği diğer görevler arasındaki sınırın iyice çizilmesi konusunda ısrarcı olmalıdırlar; gerekirse, kendi rollerini taraflara, bu ilkeler doğrultusunda açıklamalıdırlar."
>
> (AUSIT, [19.06.2015])

Ebru Diriker, bir kaç farklı meslek birliğinin söylemini incelediği *De-/Re-Contexualizing Conference Interpreting* [Konferans Çevirmenliğinde Bağlamı Sökmek/Yeniden Kurmak] (2004) adlı kitabında, Uluslararası Konferans Çevirmenleri Birliği (International Association of Conference Interpreters – AIIC) tarafından oluşturulan meslek ilkelerinin konferans çevirmenliği mesleğiyle ilgili çok genel hatlar çizdiğini, *gizlilik, güvenilirlik* ve *dürüstlük* gibi konular üzerinde durduğunu, çevirmenlerin sergilemesi gereken tutum ve davranışları açık ve net biçimde tanımlamaktan kaçındığını, etiğe uygun bir çeviri performansının nasıl olması gerektiği üzerine herhangi bir açıklama getirmediğini belirtir. Bu durum uzmanlık alanının çevirmenlere bırakılması, çevirmene nasıl kararlar alması gerektiğiyle ilgili reçeteler sunulmaması açısından umut vericidir. Buna karşın, Birliğin web sayfasında "Konferans Çevirmenliğinde Kalite" ve "Konferans Çevirmeni Olmak İsteyen Öğrencilere Tavsiyeler" gibi başlıklar altında, konferans çevirmenliğinde *uzmanlık* ile neyin kast edildiği ve *uzman* çevirmenlerin nasıl çeviri yapmaları gerektiği ayrıntılı biçimde ele alınmıştır (Diriker, 2004, 30; karş. AIIC [23.06.2015]).

İngilere'de faaliyet gösteren Yazılı ve Sözlü Çeviri Enstitüsü'nün (Institute of Translation and Interpreting – ITI) meslek ilkeleri incelendiğinde, *tarafsızlık* ilkesinin pek çok kez önemle vurgulandığı göze çarpar. Ancak belgede, *tarafsızlık* ilkesi uyarınca çevirmenlerin her koşul altında *tarafsız* davranmaları gerektiğini belirtilirken, bir yandan da çevirmenlerin tarafların iletişiminde kilit rol üstlenen bireyler oldukları, taraflar arasında *eksiksiz ve etkili* bir iletişimin sağlanması için gerekli olan her türlü yöntemi kullanmakla yükümlü uzman kişiler oldukları ifade edilir. Belli ki, Yazılı ve Sözlü Çeviri Enstitüsü çevirmenlerin taraflar arasında *eksiksiz ve etkili* bir iletişimi sağlayabilmek için kullanacakları yöntemleri, *tarafsızlık*

ilkesinin ihlal edilmesine yol açacak potansiyel bir tehlike olarak görmez (Diriker, 2004, 30, karş. ITI [23.06.2015]).

Britanya Kolumbiyası Çevirmenler ve Konferans Çevirmenleri Topluluğu (Society of Translators and Interpreters of British Columbia – STIBC) da, oluşturduğu meslek ilkeleri ile üye çevirmenlerin *dil uzmanlığı*nın dışına çıkmalarını kesin bir dille yasaklar. 83. Maddede, üyelerin kendi *uzmanlık* alanları olan *dil uzmanlığı*nın dışında kalan alanlarda faaliyet göstermemeleri, yani bir kişiyi ya da davayı savunmak, bir kişiye danışmanlık yapmak ya da bilgi sızdırmak gibi davranışlardan kaçınmaları gerektiği açıkça belirtilir (STIBC, [20.06.2015]). Bu maddedeki ifadelerden anlaşılacağı üzere, Britanya Kolumbiyası Çevirmenler ve Konferans Çevirmenleri Topluluğu çevirmenlerin bir kişiyi ya da davayı savunmasını ve bir kişiye danışmanlık yapmasını meslek ilkelerinin açık bir ihlali gibi değerlendirir. Üstelik bunları, gizli bilgilerin sızdırılması kadar ciddi bir sorun olarak ele alır. Böylece çevirmenin rolü, dilsel aktarım yapan bir *aracı* rolüne indirgenmiş olur (Diriker, 2004, 31).

Görüldüğü gibi, meslek birlikleri tarafından oluşturulan ilkelerin çoğunda çevirmenin *tarafsızlığı*, çevirmenin *nesnelliği*, çevirinin *doğru*luğu, ve çevirinin *eksiksizliği* gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Bunlar arasında özellikle *tarafsızlık* ilkesi, kaynak dildeki mesajın tam bir *sadakat*le erek dile aktarılması olarak yorumlanmakta, mesajın tamamının *eksiksiz* biçimde aktarılmasına büyük bir önem atfedilmekte, mesajın açıkça yalan olduğu bilinen ifadeler ya da kaba ve aşağılayıcı sözcükler içermesi halinde bile, mesaj üzerinde herhangi bir ekleme, çıkarma ya da değişiklik yapmanın kabul edilemez olduğu belirtilmektedir. Öte yandan, çevirmenlik mesleği, bu ilkelerde *uzmanlık* gerektiren bir meslek olarak tarif edilir. Çevirmenlerin, taraflar arası iletişimi mümkün kılan kişiler olarak, her türlü uygun yöntemi kullanmaları gerektiği de özellikle vurgulanır. Ancak, meslek ilkelerinin hemen hiçbirinde, kültürlerarası iletişimde kilit rol üstlenen çevirmenlerin iletişimi etkili kılmak için uygun yöntemler kullanırken, tam anlamıyla *tarafsız* olmayı ve özgün metne/konuşmaya tam bir *sadakat* göstermeyi nasıl başarabilecekleri konusu sorunsallaştırılmaz. Meslek ilkelerinde, bir yandan etkili iletişimin önemi vurgulanırken bir yandan da *tarafsızlık* konusunda son derece kısıtlayıcı kurallar benimsenmesi, çevirmenin etiğe uygun olan ve olmayan (‘makbul’ sayılan ve

sayılmayan) davranışları arasına çizilen sınırın hayli bulanık olduğunu gözler önüne sermektedir (Diriker, 2004, 32).

Bu noktada, Türkiye'deki çeşitli meslek birliklerine bakmak da meslek etiği konusunda ülkemizde nasıl bir anlayış benimsendiğini anlama açısından yararlı olacaktır. Başbakanlık Uzman Yardımcıları Nazmi Küçükyağcı ve Burcu Avcı tarafından hazırlanan *Türkiye'de Çevirmenlik Mesleği* başlıklı araştırma raporunda (2011) çevirmenliğin tanımı şöyle verilir:

> "Bir dilde yazılı bir metni başka bir dile çeviren kişiye 'mütercim', bir konuşmanın ya da metnin söylenmesini ya da yazılmasını takiben çeviri yapan kişiye ise 'tercüman' denir. Bu iki terim birbiriyle karıştırılmakta ve çoğu zaman da birbiri yerine kullanılabilmektedir. Genellikle bu terimi kapsayacak şekilde 'çevirmen' kavramı da kullanılabilmektedir."
>
> (Küçükyağcı, 2011, 4)

Çevirmenliğin bu kabaca tanımından sonra raporda, çevirmenlerin görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

> "-Çeviri yapacağı dilde yazılı edebi eserleri, metinleri, bilimsel makaleleri, gazete ve dergileri, siyasi, hukuki, ekonomik, teknik ve diğer türdeki eserleri önce dikkatle okuyup, metni anlam bütünlüğünü ve ifade doğruluğunu bozmadan diğer bir dile cümle cümle çevirmek,
>
> -Yabancı dildeki yapılan konuşmada, konuşmacının söylemek istediklerini dinledikten sonra, konuşmacının söylediklerinin anlam ve bütünlüğünü bozmadan dinleyicilere aktarmak,
>
> -Yapılan çevirilerin doğruluğunu kontrol etmek,
>
> -Kendi öz dili ve bildiği yabancı dile ait gelişmeleri yakından izlemek."
>
> (Küçükyağcı, 2011, 4)

Sıralanan bu görevlerde özellikle dikkat çeken kavram gene *sadakat* kavramıdır. Çevirmen, metinde ya da konuşmada ne söyleniyorsa onu (önce iyice okuyarak ya da dikkatle dinleyerek) anlamalı, sonra da anlamı, ifadenin *doğru*luğunu bozmayacak biçimde erek dile aktarmalıdır. Birinci maddede yazılı çeviri yapan kişilerin temel görevi anlatılırken çevirinin "cümle cümle" çevrilmesi gerektiğinin vurgulanması da hayli ilgi çekicidir. "Cümle cümle çevirmek" ile anlatılmak istenen, büyük olasılıkla, çevirmenin metne herhangi bir ekleme yapmaması ya da metinden herhangi bir birimi çıkarmaması, metni hiçbir surette değiştirmemesi gerektiğidir. Ayrıca, raporda çevirmenlerin *uzmanlığına* sıkça değinildiği halde, çevirmenin görevleri başlığı altında çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin bir reçete sunmaktan geri durulmamış, hatta çevirmene, önce çevireceği yapıtı "dikkatle okuması" gerektiği bile hatırlatılmıştır.

Raporda ayrıca, çevirinin türleri, Türkiye'de çeviri eğitim, veren kurumlar, çevirmenlerin sorunları gibi çeviriyle ilgili pek çok mesele ele alınmıştır.

"Çevirmenlik Mesleğinin Mevcut Durumu" başlığı altında çevirmenlik mesleğine ilişkin bir kapsamlı mevzuat bulunmadığı, çevirmenlerin "çalışma koşulları, ücretleri ve hakları ile mesleğin örgütlenmesiyle ilgili yasal bir düzenlemenin olmadığı" belirtilmiştir. Türkiye'de çeviri alanında faaliyet gösteren başlıca meslek birlikleri de bölümün sonunda listelenmiştir (Küçükyağcı, 2011, 28). Bu listede de yer alan bazı birliklerin amaçlarını ve meslek etiğiyle ilgili nasıl bir anlayış benimsediklerini anlayabilmek için Çeviri Derneği, Çeviri İşletmeleri Derneği, Çevirmenler Meslek Birliği (ÇEVBİR), Türkiye Çevirmenler Derneği (TÜÇED) gibi dernek ve birliklerin web sayfaları tarandığında, bunlardan yalnızca bir tanesinin, yani Çeviri Derneği'nin kendine ait Mesleki ve Etik İlkeler Bildirgesi bulunduğu görülür.

Çeviri Derneği'nin meslek ilkeleri toplam 20 maddeden oluşur. İlk maddede çeviri iki ayrı dil ve kültür arasında iletişimi sağlayan bir *uzmanlık* alanı olarak tarif edilir ve çevirinin kendi içerisinde uygulama alanlarına bölünen, profesyonellik isteyen *ayrı ve özerk* bir meslek dalı olduğu, *zihinsel ve entelektüel* bir etkinlik olduğu dile getirilir. Bildirgenin 3. Maddesinde ise çevirmenin temel sorumluluklarından biri ele alınır:

> "Çevirmen yaptığı çevirinin dilini ve çevirinin konusunu bilmekle ya da bu konuda araştırma yaparak *kaynak metne anlamca uygun* işlevsel bir çeviri metni oluşturmakla yükümlüdür. Çevirmen işleyen bir çeviri için *orijinal metnin amacına, içeriğine ve üslubuna uygun* ve ayrıca iş sahibinin ihtiyacına veya taleplerine cevap veren bir çeviri gerçekleştirmekle yükümlüdür."
>
> (*Çeviri Derneği Mesleki ve Etik İlkeler Bildirgesi*, [20.06.2015]; vurgu bana ait)

Görüldüğü gibi, bu maddede gene kaynak metne uygunluk, yani kaynak metne *sadakat* kavramı öne çıkmaktadır. Çeviri Derneğine göre çeviri, hem özgün metnin amacına, içeriğine, üslubuna uygun biçimde yapılmalı, hem de işlevsel olmalı, işverenin gereksinimlerine cevap verecek nitelikte bir çeviri olmalıdır. Çevirinin çok farklı amaçlarla yapılabileceği, özellikle piyasa için yapılan çevirilerde, erek metnin erek kültürde (işverenin de isteği ve rızasıyla) özgün metnin taşıdığı işlevden başka bir işlev üstlenebileceği (örneğin yerelleştirme) düşünüldüğünde, çevirmenin bir yandan metni işlevsel kılmaya çalışırken bir yandan da "özgün metnin amacına, içeriğine, üslubuna uygun" bir çeviriyi nasıl üretebileceği tartışma konusudur. Çeviri derneğinin bu ifadesinden yola çıkarak, bir çevirmenin erek metinde kusursuz bir şekilde işleyen ve işvereni memnun eden, ancak özgün metnin amacına, içeriğine ya da biçemine ters düşen bir çeviri üretmesinin de pekâlâ mümkün olduğu söylenebilir.

Bildirgenin 14. Maddesinde ise çevirmenin istenilen türde bir çeviri yapmaması halinde ne tür sonuçlarla karşılaşacağı ele alınır:

> "Çevirmen, güveni suiistimal edecek şekilde *tahrifatlı ve yetersiz çeviri* yapması durumunda sözlü ya da yazılı akde aykırı davranmış sayılır. Bu tür durumlar tarafların başvurusu üzerine derneğin hakem kurulunca incelenerek mesleki yaptırımlar uygulanabilir."
>
> (*Çeviri Derneği Mesleki ve Etik İlkeler Bildirgesi*, [20.06.2015]; vurgu bana ait)

Bu maddede çevirmenin "tahrifatlı ve yetersiz" çeviri yapması ile tam olarak neyin kastedildiği belirsizdir. Eğer yetersiz çeviriden kasıt, 3. Madde kapsamında ele alınan uygunluk ölçütlerine ters düşen, yani "özgün metnin amacına, içeriğine, üslubuna" uygun olmayan bir çeviri ise, yukarıda da değindiğimiz gibi, erek kültür içinde işlevini tam olarak yerine getiren ve hatta işvereni de memnun eden bir çevirinin, özgün metnin amacına, içeriğine ya da biçemine ters düştüğü iddiasıyla "yetersiz" bir çeviri olarak nitelenmesi söz konusu olabilir. Bu bildirgede ve yukarıda ele aldığımız başka meslek ilkelerinde temel sorun, çelişkili yorumlara yol açabilecek ifadelerin birlikte verilmesi gibi görünüyor. Bir yandan çevirmenin kaynak metnin amacına, işlevine, hatta biçemine (dolayısıyla da kaynak kültürün normlarına) sadık kalması gerektiği vurgulanırken bir yandan da, çevirinin erek kullanıcılar için işlevsel bir çeviri olması gerektiği, taraflar arasındaki iletişimin *eksizsiz* biçimde sağlanması gerektiği hatırlatılıyor.

Türkiye'de faaliyet gösteren öteki meslek birliklerinin kendilerine ait meslek ilkeleri bulunmadığını, en azından bunu kamuyla paylaşmadıklarını daha önce ifade etmiştik. Ancak bu kuruluşların amaçlarına bakıldığında, "meslek etiğine ve ilkelerine bağlılığın teşvik edilmesi" anlamına gelecek çeşitli ibarelerin hemen bütün birliklerin amaçları arasında yer aldığı da görülebilir. Örneğin, Çeviri İşletmeleri Derneği'nin amaçları arasında, "ülkemizde verilen çeviri hizmet kalitesini geliştirmek ve yaygınlaştırmak", "mesleki değerlerin ve meslek etiğinin yerleşmesi ve güçlendirilmesi için çalışmak" gibi ifadeler yer alır. Ayrıca, Derneğin kısa vadeli hedefi "çeviri sektöründe üzerinde mutabakata varılmış *standartların*, tanımlamaların oluşturulmasında katkıda bulunmak" biçiminde ifade edilmiş; orta vadeli hedeflerden biri ise "etik ilkelerin uygulanması ve denetlenmesi çerçevesinde gerektiğinde *yaptırım gücünün oluşturulmasına* katkıda bulunmak" olarak verilmiştir. Dernek, bu doğrultuda, "çeviri işletmelerinde *mesleki kurallar ve iş prensipleri geliştirme*nin ve ortak bir mesleki anlayışın yerleşmesini sağlamak" için adımlar atmaya hazır olduğunu bildirir. Çeviri İşletmeleri Derneği'nin uzun vadeli

amacı ise, "'Andlı çeviri' kavramının yeniden ele alınabilmesini sağlamak"tır (Çeviri İşletmeleri Derneği, [16.06.2015]; bütün vurgular bana ait).

Çevirmenler Meslek Birliği'nin amaçları ise kısaca şöyle sıralanmıştır:

> "a. Çevirmenlerin ilgili yasalarca tanımlanmış, işleme eser sahipliğinden kaynaklanan hakları konusunda, Birliğe üye olsun olmasın bütün çevirmenleri, çevirmen adaylarını ve kamuoyunu bilinçlendirmek,
>
> b. Çevirmenlik mesleğine yönelik yasal mevzuattaki belirsizlik ve sorunların giderilmesi, yasalarca tanınan hakların genişletilmesi için çalışmak,
>
> c. Çevirmenlik mesleğinin özgürce icra edilmesine, düşünce ve ifade özgürlüğünün sağlanmasına çalışmak,
>
> d. Çevirmenler arasındaki mesleki dayanışmanın ulusal ve uluslararası düzeyde güçlendirilmesini sağlamak,
>
> e. Çevirmenler arasında UNESCO Nairobi Tavsiye Kararı ve Avrupa Edebiyat Çevirmenleri Birliği'nin (CEATL) çevirmenliğe ilişkin etik değerlerinin yerleşmesi için çalışmak ve eser sahiplerinin ortak çıkarlarını korumak, 5846 sayılı Kanun ile tanınmış hakların idaresini ve takibini, alınacak ücretlerin tahsilini ve hak sahiplerine dağıtımını sağlamaktır."
>
> (Çevirmenler Meslek Birliği, [12.06.2015])

Görüldüğü gibi, Çevirmenler Meslek Birliği'nin amaçları daha çok çevirmenlerin hak ve özgürlükleri üzerine odaklanmaktadır.[9] Çevirmenler Meslek Birliği, (e) maddesinde UNESCO'nun Nairobi Genelgesi'nin (bkz. Ek 7a ve Ek 7b) Avrupa Edebiyat Çevirmenleri Birliği'nin (European Council of Literary Translators' Association – CEATL) çevirmenliğe ilişkin etik değerlerini benimsediğini bildirmiştir. Nairobi Genelgesi, çevirmenlerin her türlü hak ve özgürlüklerinin korunması, telif yasalarının düzenlenmesi, sözlü, yazılı, teknik vs. dâhil olmak üzere çevirinin bütün türlerinin tek bir başlık altında toplanması, çeviri yapıtın bütün sorumluluğunun çevirmene verilmesi gibi konularda büyük yenilikler getirmiş olmasına karşın, genelgenin 8. (a) maddesinde derneklerin ya da birliklerin "çevirmenlik mesleğinin olmazsa olmaz normlarının geçerliliğini sağlama" amacı gütmesi gerektiği belirtilmiştir. Genelgeye göre "bu normlar çevirmenin kaçınılmaz olarak çevirinin dil ve anlatım bakımlarından yüksek nitelikte olmasını ve *özgün metne bağlı kalması zorunluluğunu* da içermelidir" (UNESCO Nairobi Genelgesi, [19.06.2015]; vurgu bana ait). Çevirmenler Meslek Birliği'nin de üyesi olduğu

[9] Bunun en temel nedeni, birliğin ilk kurulduğu yıllarda yalnızca kitap yazınsal ve düşünsel alandaki yapıtları çeviren kişileri bünyesinde barındırması, sonradan farklı çeviri alanlarını da kapsayacak biçimde yapılandığı halde, hala yayıncılık alanında daha aktif olmasıdır. Çevirmenlerin düşünce ve ifade özgürlüğünün, irdelediğimiz öteki birliklerin amaçları ya da meslek ilkeleri içinde bu denli belirgin biçimde yer almaması da bu birliklerin daha çok çevirinin, özel alan çevirileri, konferans çevirisi, yerelleştirme vs. gibi alt-alanlarına odaklanmalarından kaynaklanıyor olabilir. Burada, bu türden alt-alanlarda yapılan çevirilerin fikir ve sanat yapıtlarının korunmasına ilişkin yasalar bağlamında korunmadığını hatırlatmakta yarar var. (Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, Madde 6 ve Küçük, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda Çeviri Eserler*, 1998.)

Avrupa Edebiyat Çevirmenleri Birliği'nin (CEATL) web sayfasına bakıldığında ise, birliğin kendi meslek ilkelerini oluşturmaktansa, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin ve Bern Anlaşması'nın yazınsal ve sanatsal çalışmalarla ilgili bölümlerini ve Nairobi Genelgesi'ni benimsediği görülür. Sayfada ayrıca, çevirmenlerin niçin "yazar" sayıldığını ve telif haklarından yararlanmaları gerektiğini açıklayan bir bölüm de yer almaktadır (CEATL, [22.06.2015]).

Türkiye Çevirmenler Derneği'nin Tüzüğünde ise Türkiye'de yürütülen çeviri faaliyetlerinin *sıkı biçimde denetlenmesi* ve meslek etiğine uygun davranışların teşvik edilmesi üzerinde durulmaktadır. "Mesleğin uygulama koşullarını ve *etik ilkelerini belirlemek*", "çevirmen adaylarına, yapılan çevirilerin gerektirdiği titizliği, disiplini ve ciddiyeti *meslek etiğine yakışır biçimde yetiştirici* faaliyetlerde bulunmak", "çeviri işletmeleri kuracak meslek mensuplarını bilgilendirmek ve *faaliyetlerinin meslek ilkesine uygun olmasını sağlamak*", "çevirmen olarak çalışmakta olan ya da çevirmenlik yapacak olan *çevirmenlerin rasgele seçilmesini önlemek için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması* ve bu hususta gerekli tedbirlerin alınması için raporlar hazırlayıp ilgili makamlara sunmak", "gerekli kurullar oluşturarak, *mesleki ve ahlaki ilkelerin uygulanmasını izlemek, denetlemek*" Türkiye Çevirmenler Derneği'nin birincil amaçları arasında yer almaktadır (Türkiye Çevirmenler Derneği, [24.06.2015], bütün vurgular bana ait). Anlaşılacağı üzere dernek, meslek ilkelerinin yerleştirilmesi ve teşvik edilmesi, çeviri yasasının oluşturulması, uygulamaların ahlaki açıdan uygun olup olmadığının denetlenmesi gibi konularda Türkiye'de öncü kuruluş olmayı hedeflemiştir. Ne var ki, tüzükte sözü edilen mesleki ve ahlaki ilkelerin ne türden ilkeler olduğu açık değildir. Ülkemizde yürütülen hemen her türlü çeviri faaliyetini denetlemeyi hedefleyen Dernek, bu denetlemeleri sırasında hangi ölçütlerden faydalanacaktır?

Bu soru bizi meslek ilkelerinin temel amaçlarına geri götürüyor. Meslek ilkeleri, "üyelerine nelerin yapılıp nelerin yapılmayacağını, nelerin ne biçimde değerlendirilebileceğini bildiren normlar"dır (Tepe, 2009, 142). Bir başka deyişle meslek ilkeleri o mesleği yapan kişilerin tutum ve davranışlarını denetlemeyi de amaçlar. Yukarıda irdelediğimiz meslek ilkelerinin de en belirgin ortak yanı, çeviri etkinliğinin *denetlenmesi gerektiğine* duyulan inançtır. Fakat bu denetim kaygısının nasıl bir çeviri anlayışıyla şekillendiği de büyük önem taşır. Çeviribilim kuramlarında çevirmenin bir birey olarak rolünün vurgulanmaya başlamasıyla,

çevirmenin çeviri yapıtın tek sahibi olduğu düşüncesinin yaygınlaşmasıyla birlikte, meslek ilkelerinde "çeviride uzmanlık" ifadesine daha çok yer verildiği, çevirmen hak ve özgürlüklerinin bu ilkelerde daha fazla yer tutmaya başladığı görülmektedir. Fakat çevirmen, bu ilkelerin çoğunda *uygun* yöntemleri kullanarak çeviri yapan uzman kişi olarak tanımlanıyor olmasına karşın, yukarıda sözü edilen denetim kaygısı nedeniyle *uygun* yöntemlerin neler olduğu bu ilkelerde zaman zaman bir reçete gibi sunulmakta, açıkça sunulmadığı zamanlarda ise hiç değilse sezdirilmektedir. Sunulan bu *uygun* yöntemlerin temelini oluşturan iki ortak anlayış dikkat çekicidir. Öncelikle, çevirinin *kaynak metne (kaynak metnin anlamına, biçemine, atmosferine) sadık kalınarak yapılması gerektiği* yolundaki anlayış hemen bütün meslek ilkelerinde kendini gösterir. İkincisi, çevirmen taraflar/kültürler arasındaki iletişimin sağlanmasında ne denli kilit bir rol üstlenirse üstlensin, *tarafsızlığını korumalı, özgün mesaj üzerinde hiçbir değişiklik yapmamalı*, bir başka deyişle *tarafsız aracı* rolü üstlenmelidir. Bu iki ortak anlayışın ilkelerdeki varlığı, çevirilerin de bu anlayışla değerlendirileceğini düşündürür.

Üstelik çağdaş çeviri kuramlarında öne çıkan birey, meslek ilkelerinde ancak bunlarda tarif edilen 'makbul' yöntemlerle (kaynak metne *sadık* kalarak ve her durumda *tarafsızlığı* koruyarak) çeviri yapması beklenen bir icracı haline gelmiştir. Başka türlü söylemek gerekirse, meslek ilkelerinde tarif edildiği biçimiyle 'makbul çevirmen', mesleğini icra ederken bireyselliğini (bireysel ahlakını) bir kenara bırakması beklenen, bireysel amaç ve ideolojilerinden tümüyle sıyrılmış, üstün sayılan kaynak metne *sadık* olmayı amaçlayan kişidir. Yukarıda incelediğimiz meslek ilkelerinde tarif edilen 'makbul çevirmen'in, esasen, çalışmamızın ilk bölümünde ele aldığımız, çeviribilimin bir bilim dalı olarak kabul görmesinden önce edebiyatçılar ve dilbilimciler tarafından tarif edilen 'makbul çevirmen'den hemen hiç farkı yoktur.

3.4.3. Standartlaştırma, Yasalaştırma

Yukarıda da değindiğimiz gibi, çevirmen yemininin ve meslek ilkelerinin çevirmenlik yapan bireyler üzerindeki bağlayıcılığı çeviriyle ilgili yasaların bulunmaması halinde son derece kısıtlıdır. Bu durum, çevirmenlik mesleğine ilişkin daha kapsamlı yasaların oluşturulması ve mesleki etkinliklerin daha iyi denetlenmesi yolundaki görüşlerin dünyada ve Türkiye'de daha sıkça ve yüksek sesle dile

getirilmesine yol açmaktadır. Dünyanın farklı ülkelerinde çevirmenlik mesleğine ilişkin farklı yasa ve uygulamalar söz konusudur. Dolayısıyla çevirmenlerin, temel hak ve özgürlükleri, çalışma koşulları ve mesleği icra edebilmeleri için yerine getirmeleri beklenen koşullar da ülkeden ülkeye değişiklik gösterir. Ayrıca genel olarak, yazınsal çeviri alanıyla ilgili yasalar ile çevirinin diğer alt alanlarına, örneğin özel alan çevirileri, mahkeme çevirmenliği, hukuk çevirmenliği, konferans çevirmenliği gibi alt alanlarla ilgili yasalar arasında temel farklar bulunmaktadır.

Çevirmenlerin temel hak ve özgürlükleri bağlamında sözü edilmesi gereken temel yasalar, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, Bern Anlaşması ve daha önce de değindiğimiz UNESCO Nairobi genelgesidir (Bkz. Ek 7a ve Ek 7b). Bilindiği üzere, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 19. Maddesi, temel bir özgürlük olan ifade özgürlüğünün, 27. Maddesi ise bilimsel, yazınsal ve sanatsal faaliyetlerden doğan maddi ve manevi çıkarların korunmasıyla ilgilidir. Türkiye ve bütün Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere, toplam 164 ülke tarafından imzalanan Bern Anlaşması'nın 2. Maddesi, çevirilerin, adaptasyonların, müzik düzenlemelerinin ve yazınsal ya da sanatsal bir yapıt üzerinde yapılacak benzer değişikliklerin özgün yapıt biçiminde değerlendirilmesini ve bunların telif haklarının da korunmasını öngörmektedir. Bu doğrultuda Avrupa Edebiyat Çevirmenleri Birliği, tıpkı müzikte ya da sahne sanatlarında olduğu gibi, yazınsal çevirilerde de iki telif hakkının söz konusu olduğunu bildirir: Özgün yapıtın yazarına ait telif hakkı ve özgün yapıtın bütün diğer olası çevirilerinden farklılaşan bir çevirinin 'yazarı'na, yani çevirmene ait telif hakkı. Avrupa Edebiyat Çevirmenleri Birliği, işte bu nedenle, çevirmenlerin de yazarlarla aynı yasal haklara sahip olduğunu vurgular (CEATL, [22.06.2015]).

Bunlar dışında UNESCO'nun Nairobi Genelgesi de çevirmenlerin çeşitli hak ve özgürlüklerinin, çalışma koşullarının, maddi, manevi çıkarlarının ele alındığı ve telifle ilgili esasların dile getirildiği bir metin olarak pek çok ülkenin yasalarına temel oluşturmaktadır. Genelge esasen bir tavsiye kararı olduğundan, üye devletler açısından yasal anlamda bağlayıcılığı yoktur. Ancak, genelge, bu genelgeye imza vermemiş üye ülkeler için bile pek çok yükümlülük içerir. Dolayısıyla, 1976 yılında yayınlanan Nairobi Genelgesi, farklı ülkelerde çevirmen hak ve özgürlüklerini savunan kuruluşlar için bir çerçeve çizmesi açısından günümüzde de önemini korumaktadır.

Özel alan çevirileri, mahkeme çevirmenliği, hukuk çevirmenliği, konferans çevirmenliği gibi alt alanlarda çevirmenlik yapacak kişilerde aranan koşullar bağlamında birkaç Avrupa ülkesinden örnekler verilebilir. İngiltere'de çeviri alanında yüksek öğrenim görmüş olmak ve çeviri yeterliliğini kanıtlamak için yapılan sınavlarda başarılı olmak koşulu aranmaktadır. Kamu hizmetleri çevirmenliği, hukuk çevirmenliği, konferans çevirmenliği gibi farklı uzmanlık alanları için ayrı ayrı sınavlar yapılmaktadır. Fransa'da ise sınav koşulu aranmaz; çevirmenlik yapmak isteyen adaylar çeviri alanında öğrenim gördüklerini gösteren bir diplomayla belli bir kuruluşa başvurarak buradan çevirmenlik yapabileceklerini gösterir bir belge alırlar. Almanya'da ise, çevirmenlik mesleğiyle ilgili yasal düzenleme, eyaletten eyalete değişmektedir. Ancak genel olarak çeviriyle ilgili yasaların yapılması meslek odalarına bırakılmıştır. Meslek odaları, ayrıca, ilgili yasalar çerçevesinde, sınav yönetmeliği çıkarmakla ve farklı uzmanlık alanlarında yazılı ve sözlü sınavlar yapmakla yükümlüdür. Meslek odaları tarafından yapılan sınavlarda başarılı olan çevirmenler, devlet tarafından tanınmış çevirmenler olarak mesleklerini icra edebilirler (Küçükyağcı, 2011, 31-32). Kuşkusuz, sözü geçen bu ülkelerde, çevirmenlik mesleğinin icrasına ilişkin koşullar, yazınsal çeviri yapacak çevirmenlerde aranmaz. Yazınsal çeviri pek çok ülkede fikir ve sanat yapıtları kapsamında ele alınır.

Ülkemizde ise çevirmenlik mesleğiyle ilgili yasal mevzuat, 2012 yılına kadar, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Noterlik kanunu ve Noterlik Kanunu Yönetmeliği'nin ilgili maddeleriyle sınırlı idi. 2011 yılında Başbakanlık Danışmanları tarafından hazırlanan *Türkiye'de Çevirmenlik Mesleği Araştırma Raporu* da, aslında, o tarih itibarıyla çevirmenlik mesleğiyle ilgili kapsayıcı bir yasal düzenlemenin bulunmadığını gözler önüne sermek amacıyla hazırlanmış bir rapordu. Raporda, uzun vadede kapsamlı bir yasal düzenlemenin yapılması gerektiği, kısa vadede ise meslek standartlarının belirlenmesi gerektiği yönünde görüş bildiriliyor, Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun meslek standartlarının hazırlanması konusunda acilen harekete geçmesi gerektiği vurgulanıyordu. Raporun bir bölümü de çevirmenlik mesleğiyle ilgili yasal mevzuata ayrılmıştı. Son iki yıl içinde meslek standartlarının belirlenmesiyle ilgili olarak kaydedilen gelişmelere odaklanmadan önce, hâlihazırda geçerliliğini koruyan bu yasal mevzuata bakmak anlamlı olabilir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, ülkemizde yürütülen yazınsal çeviri çalışmaları, Bern Sözleşmesi'ne uygun biçimde düzenlenmiş Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu bağlamında ele alınır. Kanunun 6. Maddesinde çeviri, diğer işlenme türleri arasında bir tür olarak verilmiştir. Buradan hareketle, çevirinin bir çeviri yapıt gibi değerlendirilebilmesi için öncelikle bu yapıt ile özgün yapıt arasında bir çeviri ilişkisinin bulunduğu saptanmalıdır. Ayrıca çevirinin, çevirmeninin kişisel özelliklerini taşıması[10], bir bilim ya da sanat yapıtı olması[11], özgün yapıt ile olan ilişkisinin açıkça belirtilmiş olması gerekmektedir. Bu özelliklere sahip olduğuna kanaat getirilen çeviri yapıt özgün yapıt gibi Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında korunur. Ancak çeviri, "niteliği gereği *asıl esere tâbi*dir. Bu tâbilik asıl eser sahibine karşıdır. Bu sebeple çevirmen, asıl eser sahibinin eser üzerindeki haklarını çiğnemeden üçüncü kişilere karşı çevirisi üzerinde eser sahipliğinden doğan bütün hak ve yetkilere sahiptir" (Küçük, 1998, 623; vurgu bana ait). Ayrıca, çevirmenin, yaptığı çevirinin başkası tarafından kendi izni olmaksızın kopya edilerek yayımlanmasına ya da yine izni olmaksızın çevirisi üzerinde değişiklik ve tahrifat yapılmasına engel olmak hakkı da bulunmaktadır (Küçük, 1998, 623). Eşref Küçük, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda Çeviri Eserler* (1998) başlıklı yazısının sonuç bölümünde Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki yetersizlikleri ele alarak, bu kanun kapsamında çevirinin tanımının yapılmadığını, böyle bir tanımın yapılmasıyla "çevirinin diğer işlenmelerden ayrı bir şekilde düzenlenmesi"nin faydalı olacağını vurgular (Küçük, 1998, 630).

Ülkemizde çevirmenlik mesleğiyle ilgili olarak bakılması gereken diğer yasalar, Türk Ceza Kanunu ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu'dur. Bu kanunlarda yer alan maddeler çevirmenlerin mahkemelerde bilirkişi olarak kullanılmasıyla ilgilidir. Bilindiği üzere ülkemizde noter huzurunda yemin etmiş çevirmenler de bilirkişi

[10] "İşleyeninin kişisel özelliğini taşımayan işlenmeler eser olarak korunmazlar (bkz. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Madde 6/son cümle). Mekanik veya elektronik bir araçla, bilgisayarla yapılan çevirilerde ve resmi (adli) metin çevirilerinde bir özellik olmadığı için ortada bir işlenme eser, dolayısıyla da FSEK'nca korunan bir çeviri eser yoktur. Aynı durum, herkes tarafından aynı şekilde yapılabilecek, özel çaba gerektirmeyen işlemler için de geçerlidir" (Küçük, 1998, 621).

[11] "Çeviri eser, FSEK m. 6'ya göre bir işlenme olduğu için öncelikle çevirinin yapılacağı bir eserin ve dolayısıyla bu eser üzerinde bir eser sahipliği söz konusu olmalıdır; Yani eğer, ortada bir eser sahipliği hakkı yoksa ve fakat çevirinin yapıldığı bir fikri ürün varsa, bundan yapılacak olan çeviri bir işlenme sayılamayacağından ortaya çıkacak olan çeviri, eğer özellik taşıyorsa bağımsız bir eser olacaktır. Ör. mahkeme kararı çevirisi" (Küçük, 1998, 621).

olarak mahkemelerde görev alabilmektedir.[12] 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 276. Maddesi uyarınca, çevirmenin ifade ve belgeleri gerçeğe aykırı olarak çevirmesi halinde çevirmenler bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla yargılanabilirler. 2-6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda ise tanıkların Türkçe bilmemeleri halinde bu kişilerin bir çevirmen aracılığıyla dinleneceği belirtilir. Kanunun 375. Maddesinin (f) bendinde bilirkişi ya da çevirmenin hükme esas alınan husus hakkında kasten gerçeğe aykırı beyanda bulunması halinde, yargılamanın iadesinin talep edilebileceği dile getirilir (Küçükyağcı, 2011, 17).

Noterlik Kanunu'nda ise çevirmenlerin noter huzurunda yemin etmesi zorunluluğu ele alınır. Noterlik Kanununun 75. Maddesinin son fıkrası gereğince çevirmen, noter huzurunda Hukuk Yargılama Usulü Kanununa uygun biçimde yemin etmek zorundadır. Bu yeminin bir tutanakla belgelendirilmesi de zorunludur. Tutanakta çevirmenin adı, soyadı, doğum tarihi, iş adresi, ev adresi, eğitim durumu, hangi dil ya da dilleri bildiği gibi bilgiler ile noterin çevirmenin bu dil ya da dilleri bildiğine nasıl kanaat getirdiği, yemin biçimi de yer alır. Tutanak noter ve çevirmen tarafından imzalanır. Noterlik Kanunu'nun 76. Maddesinde çevirmenlerin hangi hallerde noterlik işlemine katılamayacağını ele alınırken, Noterlik Kanunu Yönetmeliği'nde noterlik hizmetlerinde kullanılacak çevirmenlerin kayıtları ve yeminleriyle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir (Küçükyağcı 2011, 19-20).

2011 yılında yazılan *Türkiye'de Çevirmenlik Mesleği Araştırma Raporu* yukarıda ele aldığımız yasal düzenlemelerin yetersizliğinden, mesleki standartlaşmaya gidilmemiş olmasından kaynaklanan pek çok sorundan söz eder. Bu sorunlar arasında ilk sırayı bir meslek odasının bulunmayışı almaktadır:

> "Ülkemizde çevirmenlere ilişkin bir meslek odasının olmayışı nedeniyle resmi evraklar için noter tasdikli çeviri kabul görmekte ve çevirmenlerde noterler aracılığıyla mesleki kazançlarını elde edebilmektedir. Ülkemizde Çevirmenler Odası kurulduğunda Oda üyeleri olan Tercüme Büroları artık evraklarını noter tasdikli yaptırmak yerine Çevirmenler Odasına bağlı olmaları yeterli olacak ve 'Oda tasdiki' kullanılacaktır. Bu durum aynı zamanda tercüme işi yaptıracak olan şahısların da noter ücretlerinden muaf olmasını sağlayacaktır."
>
> (Küçükyağcı, 2011, 30)

Rapora göre meslek standartları ve mesleki yeterliliği belirleyen bir mevzuat düzenlemesinin bulunmayışı da ciddi sorunlara yol açmaktadır. Meslek standartlarının olmayışı nedeniyle, kişiler, çeviri yapacakları dilde yeterli olup olmadıkları belirlenmeksizin çevirmenlik mesleğini icra edebilmekte, dolayısıyla da

[12] Çevirmenlerin bilirkişi olarak mahkemede görev almasıyla ilgili bkz. Kurt, 2012.

yapılan çevirilerin kalitesi düşmektedir. Oysa "çeviri mesleğini icra edecek kişilerin o dilde çeviri yapması için belirli bir yeterliliğe ve belirli özelliklere sahip olması gerekir" (Küçükyağcı, 2011, 30). Bu koşullar altında Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun meslek standartlarının oluşturulması yönünde acilen harekete geçmesi gerekmektedir.

Çevirmenlerin notere bağımlı çalışmalarından kaynaklanan sorun da raporda şöyle özetlenmiştir:

> "Noterlerde çeviri hizmeti sunumu; çeviri büroları veya çevirmenler tarafından yapılmış çevirilerin fotokopileri çekilmesi ve burada yevmiye numaraları verecek şekle getirilerek tasdik edilmesidir. Bu belgelerden noterler kâğıt parası, yazı parası, karşılaştırma parası, fotokopi parası gibi ücretleri rahatlıkla almakla birlikte, tamamen çevirmene ait olarak tahsil edilen çeviri ücretine de ise çevirmenlerle pazarlığa girmeleri nedeniyle çevirmenlerin çalışmalarının karşılıklarını almakta zorlanmaktadır. Bu nedenle çevirmenler notere bağımlı çalışma zorunluluğunun kaldırılmasını istemektedirler."
>
> (Küçükyağcı, 2011, 30)

Raporun "genel değerlendirme" bölümünde, ayrıca, çevirmenlik mesleğinin gerçek anlamda bir meslek olabilmesi için, bir çevirmenlik yasasının yapılması, çevirmenliğin notere bağımlı bir meslek olmaktan çıkartılması, mahkemede görev alacak çevirmenler için ayrı bir mahkeme ve hukuk çevirmenleri müessesinin oluşturulması, çevirmenler odasının kurulması, meslek standartlarının belirlenmesi ve çevirmenlik mesleğini icra edecek kişilerin belirli bir yetkinliğe sahip olduğunu belirleyecek bir yeterlilik sınavından geçirilmeleri gibi koşulların yerine getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Raporun sonuç bölümünde Türkiye Çevirmenler Birliği tarafından hazırlanan bir yasa taslağından söz edilir ve bu taslağın gerekli desteği görmediğinden yakınılır. Bu yasa taslağı raporda ek olarak da sunulur (Küçükyağcı, 2011, 33-34).

Bu raporun yayınlanmasından yaklaşık bir yıl sonra Mesleki Yeterlilik Kurumu çevirmenlik mesleği için bir Meslek Standardı taslağı hazırlayıp görüşe sunmuştur. Akabinde, Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Platformu düzenlenmiştir. Platform bildirileri arasında meslek birliği temsilcilerinin bildirileri de dikkat çeker. Meslek birliği temsilcileri, bir yandan standartlaşmanın ve çeviriye ilişkin yasal düzenlemelerin önemine değinirken, bir yandan da üniversitelerde verilen çeviri eğitiminin yeterli olmadığı, mesleki yeterliliğin başka yöntemlerle sağlanması ve belgelendirilmesi gerektiği yolunda görüş bildirirler. Çeviri standartlarının belirlenmesi ve çeviri etkinliklerinin denetlenmesi konusunda daha aktif rol oynamak

istediği anlaşılan birlikler, çeviride 'makbul' olanın daha çok uygulama alanındaki deneyim ve gereklilikler çerçevesinde belirlenmesinden yanadır. Örneğin, Türkiye Çevirmenler Derneği'ni temsilen bir bildiri sunan Seher Erbil, derneğin Avrupa ofisi tarafından oluşturulan çevirmenlik standart ve normlarını açıklayarak bunların *ülke çapında kabul görmesi* gerektiğini vurgular. Bu doğrultuda, ülkemizdeki bütün çevirmenler derneğin bu normlarına uygun biçimde ve gene dernek tarafından sunulan bir program dahilinde mesleki formasyon ve yeterlilik eğitimi almalıdır. Bu eğitimden geçen çevirmenlere yeterlilik sertifikası gene dernek tarafından verilecektir. Böylece, sertifika sahibi çevirmenlerin çevirileri Türkiye Çevirmenler Derneği'nin garantisi kapsamına girebilecektir. Erbil bildirisinde, yeterlilik sertifikasına sahip olan çevirmenlerin dernek tüzük ve yasalarına uygun biçimde çeviri yapacaklarına dair yemin etmiş sayılacaklarını da vurgular. Bildiride, yemin etmiş sayılan çevirmenin uygun biçimde davranmaması halinde ne gibi sonuçlarla karşı karşıya kalacağı şöyle açıklanır:

> "*Gayri yasal ve gayri ahlaki davranışlarda* bulunanlar TÜÇED Disiplin Kurulunun onayı ile Çevirmenlik Yetkilerini kaybederler. Bu nedenle TÜÇED Genel Merkezinin talimatı ile tüm Türkiye çapındaki Tercüman ve üye Tercüman büroları sürekli denetim altında tutulur ve her 2 yılda bir Yeterlilik ve Tescil Belgeleri vize edilir."
>
> (Erbil, 2012, 15-16; vurgu bana ait)

Türkiye Çevirmenler Derneği'nin çevirmenin uygun davranışına yönelik olarak sunduğu standarda bakıldığında ise çevirmenin gene kaynak metne *sadık* kalması ve her durumda *tarafsız* olması gereken bir aracı biçiminde resmedildiği görülür.

> "Yeterlilik Sertifikasına sahip tercümanlar yazılı tercümelerde *olumlu veya olumsuz hiçbir kelimeyi atlamaz, değiştirmez, yorum yapmaz*; aynı şekilde sözlü çevirilerde *en kritik cümleleri bile çevirerek* standart gereği meslek etik kurallarını yerine getirir."
>
> (Erbil, 2012, 15-16; vurgu bana ait)

Açıkça görüldüğü gibi Türkiye Çevirmenler Derneği, yukarıda verilen standarda uygun davranmayan çevirmenlerin meslek ahlakına aykırı hareket etmiş olacaklarını iddia etmektedir. Bu doğrultuda çevirmen, yeni yasal düzenlemeler sayesinde gerektiği gibi *cezalandırılabilecektir*. Yeni yasal düzenlemelerin Türkiye Çevirmenler Derneği standartlarına uygun biçimde yapılması gerektiğini savunan birlik temsilcisinin bu bildirisi, belli bir topluluğa (derneğe) ait etik anlayışın evrensel olmasa da, en azından ulusal düzeyde kabul görmesi ve yasalaşması yolundaki arzuyu bütün çarpıcılığıyla gözler önüne serer.

Çeviri İşletmeleri Derneği Kurucu Başkanı Osman Kaya ise, mesleki faaliyetlerin gerektirdiği bilgi ve becerilerin sağlıklı biçimde ölçülmesi için yalnızca üniversite diplomasının yeterli olmadığını belirterek mesleki yeterliliklerin, uygulamanın gereklerine uygun biçimde tanımlanması ve bu doğrultuda çevirmen adaylarının çevirmenlik mesleğinde yeterli olup olmadıklarını belirlemek amacıyla sınava alınmaları gerektiğini ifade eder. Ona göre, çevirmenliğin bir meslek olarak kabul görmesi ve gelişmesi için Mesleki Yeterlilik Kurulu tarafından belirlenecek meslek standartları, meslek birlikleri ve bu birlikler tarafından oluşturulan meslek ilkeleri kadar sınav ve belgelendirme sisteminin oluşturulması da büyük önem taşımaktadır. Yeni çeviri yasası kapsamında sınav ve belgelendirme sürecinin şu şekilde işlemesi planlanmaktadır:

> "Belgelendirme için, aday yetkilendirilmiş kuruluşu seçecek, kuruluş başvuruyu değerlendirerek, uygun olanları kabul edecek ve bu başvuruları MYK'ya iletecektir. Yeterlilikte tanımlanan nitel ve nicel kıstaslara uygun şekilde hazırlanan sorularla yeterlilik için geliştirilmiş belgelendirme programı esaslarına göre sınav yapılacak, sınav heyeti tarafından değerlendirilecektir. Sınav sonucu ve diğer kayıtlara göre belge hakkı kazananlar belirlenecek ve MYK onayıyla belgeler düzenlenecektir."
>
> (Kaya, 2012, 45)

Bu alıntıda, meslek birliği temsilcisi tarafından ısrarla vurgulanan sınav ve belgelendirme sisteminin, aslında, üniversitelerde verilen çeviri eğitiminin meslek yeterliliği açısından tek ve en önemli ölçüt olmaması gerektiği yolundaki anlayışı yansıttığı söylenebilir. Yeni çeviri yasası uyarınca üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezun kişiler de, mesleki deneyimi olan fakat çeviri eğitimi almamış kişiler ile birlikte sınava girecek ve bu yolla mesleki yeterliliklerini kanıtlamaya çalışacaklardır. Yasal mevzuatın düzenlenmesiyle ilgili olarak şu an gelinen noktada, adayların sınava girmek için hangi yetkilendirilmiş kuruluşa başvuracakları, bu kuruluşun sınav heyetini ve sınav sorularını hangi anlayışa ve ölçütlere göre oluşturacağı belirsizliğini korumaktadır.

Akademi dünyasının önde gelen temsilcileri tarafından sunulan platform bildirilerine bakıldığında, yasalaşma konusunda akademisyenlerin tutumlarının meslek birliği temsilcilerininkinden hayli farklı olduğu görülür. Aslında, pek çok akademisyen çevirmenlik mesleğine özgü yeni ve kapsayıcı bir yasal düzenlemenin kaçınılmaz olduğunu dile getirmektedir. Örneğin, Ayfer Altay ve Ender Ateşman "Ulusal Çeviri Politikasına Doğru" başlıklı bildirilerinde (2012), "Çeviriyle şu ya da bu şekilde ilgisi olan bütün kurum ve kuruluşlar(ın) ortak bir 'ulusal çeviri politikası'"

oluşturması gerektiği yolunda görüş bildirerek yeminli çevirmen mekanizmasının derhal işlemeye başlamasının ve çeviride kalite ve etik açısından daha iyi bir denetim yapılabilmesi için bir meslek odası oluşturulmasının önemine değinirler (Altay, 2012, 3).

Ancak bazı akademi mensupları çeviri yasasının yapılması esnasında çeviri alanında çalışan akademisyenlerin dışlanmasından, çağdaş çeviri kuramlarında benimsenen anlayışların oluşturulacak standartlara ve yasalara yansıtılmamasından ve çeviri etkinliklerinin belli meslek birliklerinin kısıtlayıcı anlayışları çerçevesinde standartlaştırılmaya ve denetlenmeye çalışılmasından doğabilecek tehlikeleri dile getirir. Sakine Eruz, "Çeviri Derneği ve Türkiye'de Çevirmenlik Mesleğinin Statüye Kavuş(a)ma(ma)sı Üzerine On Üç Yıllık Gel Gitli Bir Öykü" başlıklı bildirisinde işlevsel bir çeviri mevzuatının gerekliliğine değinmekle birlikte, yasalaşma konusunda bazı kaygılar taşıdığını ifade eder. Eruz'a göre, "çeviriyle ilgili alanlarda çalışanlar birlikte hareket etmezlerse *uzman* çevirmenlere ve bu işle doğrudan ilgili kurumlara sorulmadan ilgili mercilerin çeviri gerçeği ile bağdaşmayan buyurgan düzenlemeler getirmesi" söz konusudur (Eruz, 2012, 22). Eruz ayrıca, çevirmenlerin hak ve özgürlükleriyle ilgili maddelerin yasal düzenlemelerde yer almasının önemine de dikkat çeker.

> "Türkiye'de seksenli yılların ortalarından bu yana binlerce öğrenciye çeviribilim bölümlerinde dört yıl süreyle çeviri edinci kazanmaları için yoğun akademik bir eğitim verilmektedir. Kuşkusuz öğrenci mezun olduktan sonra da, işin mutfağında deneyim kazanmak durumundadır. Bütün bunlara karşın bu öğrencinin de bir öğretmen, bir avukat ya da bir mühendis gibi kendi mesleğiyle ilgili bazı haklara sahip olması gerekmektedir. Çeviribilim bölümü mezununa verilen diploma ile mezunlar ne yapabilir ya da ne yapamaz gibi sorulara somut yanıtlar aranmalıdır. Bu hakların nasıl düzenleneceği ise ancak akademik çeviri eğitimi, bu alana emek vermiş çeviri dernekleri ve ilgili resmi kurumlar bir araya gelerek tespit edilebilir. Çağdaş ve işlevsel bir çevirmenlik mesleği mevzuatına kavuşmak istiyorsak, ipi hep birlikte göğüslemek zorundayız."
>
> (Eruz, 2012, 22)

Eruz'un çevirmenlerin, özellikle de üniversitelerin çeviri bölümlerinden mezun olan çevirmenlerin hak ve özgürlüklerini vurgulaması, platformda yer alan birlik temsilcileri ile akademisyenler arasındaki anlayış farklarını gözler önüne serer. Sabri Gürses'e göre de, platform toplantısına eğitimciler ile birlik temsilcileri arasında yaşanan tartışma damgasını vurmuştur. Gürses, platform toplantısı ardından kaleme aldığı "Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Platformu ve Çevirmenlik Meslek Standardı" (2012) başlıklı yazısında bu tartışmanın "özünde bir güç tartışması" olduğunu belirtir. Çeviriye ilişkin kapsamlı bir yasal düzenleme yapılması arifesinde birlik ve

çeviri işletmeleri temsilcileri Türkiye'de çeviri eğitiminin yetersizliğinden yakınırken, eğitimciler işletmelerin çevirmenlere yeterli koşullar sağlayamadığını, bu koşullar altında ise çevirmenlerden yüksek kalite standartları beklemenin anlamlı olmadığını iddia etmektedir (Gürses, 2012, [04.07.2015]).

Platforma damgasını vuran bir başka tartışma konusu ise yazınsal çeviridir. Bu bağlamda tartışmalar, bugün Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında ele alınan çeviri telif hakları ve yazınsal çeviri konusundaki yeterliliğin sınavla ölçülüp ölçülemeyeceği meselesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Betül Parlak, "Akademik Çeviri Öğretimi ve Çeviride Meslekleşme Sorunları" başlıklı bildirisinde, yayıncılık sektörünün ve çeviri işletmelerinin kendine özgü sorunlarına değinerek temelde aynı amaç için, yani belli bir iş ahlakı ve kalite çerçevesinde iş üretmek için çaba gösteren yayıncılık sektörünün ve çeviri işletmelerinin, farklı kurumsallaşma süreçlerine gitmemesi gerektiğini, bunun "enerjiyi dağıtmaktan başka bir yararı" olmayacağını ifade eder (Parlak, 2012, 73). Parlak'a göre çözüm, "çevirinin yoğun zihinsel emek gerektiren bir faaliyet olarak kabul edilerek tüm çeviri alanlarında 'fikri hak' kavramını kullanabilecek genişletilmiş bir düzenleme"de yatmaktadır (Parlak, 2012, 72).

Platform sonrası devam eden standart hazırlama çalışmaları kapsamında bir çalışma grubu oluşturulmuş ve bu çalışma grubuna yalnızca çeviri dernek ve birlikleri değil üniversitelerin çeviri eğitimi veren bölümlerinden temsilciler de davet edilmiş ve Betül Parlak'a göre, "mümkün olduğunca şeffaf başlayan bu sürece", Boğaziçi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi çeviribilim bölümleri temsilcileri ile Çeviri Derneği, Kitap Çevirmenleri Meslek Birliği, Birleşik Konferans Tercümanları Derneği, Çeviri İşletmeleri Derneği, Tüm Çeviri İşletmeleri Derneği, İşitme Engelliler Federasyonu gibi kurum ve kuruluşların temsilcileri de katılmıştır. Ayrıca, sürece aktif olarak katılanlar arasında AB Bakanlığı Çeviri Eşgüdüm Başkanlığı'nı temsil eden çevirmenler de vardır. Mesleki Yeterlilik Kurumu sektör komitesi ve uzmanları süreç boyunca çerçeve ve kullanımı konusunda çeviri alanından gelen temsilcileri yönlendirmiş, taslağın görüşe sunulmasından sonra taslak üzerindeki görüş ve öneriler değerlendirilmiş ve nihayet, Çevirmen Seviye 6 Meslek Standardı (Bkz. Ek 8) resmi gazetede yayımlanmıştır (Parlak, 2012, [23.06.2015]).

Betül Parlak "Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun Meslek Standardı Bağlamında Türkiye'de Çevirmen Meslek Standardı" (2012) başlıklı yazısında, kapsamlı bir çevirmenlik yasası hazırlanmasının ilk ayağı olan, meslek standartlarının belirlenmesi evresinde sona yaklaşılmakta olduğunu, ancak daha yapılacak çok iş bulunduğunu belirterek sürecin bundan sonra nasıl işleyeceğini şöyle aktarır:

> "Ancak, süreç devam ediyor, şu anda bu standarda dayanarak mesleki yeterlilik yazılması, bu yeterliliklerin ölçülmesi ve değerlendirilmesiyle ilgili somut ölçütler getirilmesi ve ölçene göre değişmeyecek ölçüm ve değerlendirme bileşenlerinin belirlenmesi gerekiyor. Sürecin ikinci aşaması olan mesleki yeterliliklerin yazılması bittikten sonra, üçüncü aşamaya yani ölçme ve değerlendirme kurum ve kuruluşlarının belirlenmesine geçilecek. Ancak, çalışma grubunun işi yeterlilik yazılmasıyla sınırlı, ölçme ve değerlendirme ölçütlerini de belirleyecek ve sonra kimlerin ölçeceğine, hangi kurumların akredite ölçme ve değerlendirme kurumu olarak görev yapacağına Bakanlık karar verecek."
>
> (Parlak, 2012, [23.06.2015])

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Çevirmen Seviye 6 Ulusal Meslek Standardı, çeviriye ilişkin kapsamlı yasal düzenlemenin yalnızca ilk basamağıdır. Bu basamaktan sonra, mesleki yeterlilik ölçütlerinin yazılması, ölçme ve değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Mesleki yeterliliklerin yazılması aşamasında da pek çok sorun yaşanması öngörülmektedir. Daha önce de değinildiği gibi bu sorunlardan biri, yazınsal çeviriye ilişkin yeterlilik belirlemenin anlamlı ve mümkün olup olmadığıdır. Nitekim Çevirmenler Meslek Birliği, yazınsal çevirinin ancak Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu çerçevesinde ele alınabileceğini, yazınsal çevirinin sanatsal bir etkinlik olduğunu, yazınsal yapıtları çeviren kişilerin de "eser sahibi" olarak değerlendirilmesi gerektiğini, dolayısıyla nasıl ki sanatsal yapıtlarda yazarın yeterliliği ölçülmüyorsa, çevirmenlerin yeterliliğinin de ölçülemeyeceğini ileri sürmektedir (Parlak, 2012, [23.06.2015]). Sabri Gürses'in bu sorunla ilgili olarak sorduğu sorular, Ulusal Meslek Standardının (Bkz. Ek 8) yasalaşma yolunda atılan belki de en küçük adım olduğunu gözler önüne serer:

> "Durum biraz garip, çünkü sertifikanın yararından bahsedenler de, bunun zorunlu olmayacağı konusunda fikir sahibi değil – bu sertifika bandrol gibi bir şey mi olacak? Eğer sertifika önemliyse, üniversitelerin diplomasından daha mı önemli olacak? Yayınevi sertifikasız çeviri basamayacak, tercüme büroları sertifikasız çevirmen çalıştırmayacak mı? O zaman çevirinin yaratıcı potansiyeli ne olacak?"
>
> (Gürses, 2012, [04.07.2015])

Öte yandan, yeterliliklerin yazılması aşamasında yazılı ve sözlü çevirinin ayrı ayrı mı yoksa bir arada mı ele alınması gerektiği konusu da bir sorun olarak ortaya çıkar. Betül Parlak bu sorunu şöyle betimliyor:

> "Türkiye Konferans Tercümanları Derneği sözlü çevirmenlik başlıklı bir yeterlilik adına şiddetle karşı çıkıyor, böyle bir meslek olamayacağını ileri sürerken, Konferans Tercümanlığı'nın bir meslek olarak dünyada kendini kanıtlamış ve standartlarını oluşturmuş bir alan olarak kabul görmesini kanıt gösteriyor. Bu durumda Konferans Tercümanlığı bir mesleki yeterlilik alanı olarak ortaya çıktığında, simultane (andaş) ve sadece konferanslarda tercüme yapan arkadaşların yeterliliğini ölçülmüş olacak, peki ya diğerleri? Örneğin irtibat çevirisi yapanlar, ardıl çeviri yapanlar, fısıltı çevirisi yapanlar..."
>
> (Parlak, 2012, [23.06.2015])

Mesleki yeterliliklerin yazılması aşamasında ortaya çıkan ve büyümesi beklenen bu sorunlar ölçme ve değerlendirme aşamasına gelindiğinde daha da artacak gibi görünüyor. Oluşturulan çalışma grubunun işi yeterliliklerin yazılmasıyla sona ermiş oluyor ve son basamak olan ölçme ve değerlendirme basamağında, bu konudaki yetkinin hangi kuruluşlara verileceği, ölçme ve değerlendirme için hangi anlayışla, ne tür ölçütler belirleneceği belirsizliğini koruyor. Bu noktada karar verme yetkisi ise ilgili Bakanlığa ait.

Bu noktada, Çevirmen Seviye 6 Ulusal Meslek Standardının (Bkz. Ek 8) kendisine bakmak yararlı olabilir. Standartlaşma ve yasalaşma yönünde adım atılması gerektiğini savunan akademisyenler, esasen daha çok çevirmenlerin hak ve özgürlükleri, çalışma koşulları açısından bir gelişme kaydedilmesini talep etmişlerdir. Standardın bu açıdan çevirmenlere büyük faydalar sağlayacağı varsayılabilir. Örneğin, standardın 2.5. Maddesinde çevirmenlerin çalışma ortamı ve koşulları ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Çevirinin standart kapsamında bir süreç olarak ele alınması, süreci oluşturan basamakların belirlenmesi, yazılı bir çeviri sözleşmesinin yapılması gerekliliğinin vurgulanması standardın olumlu sayılabilecek özellikleridir.

Çevirmen Seviye 6 Ulusal Meslek Standardı (Bkz. Ek 8) çeviri alanında emek veren farklı paydaşların ortak çalışması ve emekleriyle ortaya çıkartılmış ve dolayısıyla da çevirmenlerin tutum ve davranışlarını, çeviride kullanacakları yöntemleri çokça kısıtlamayan, (akademisyenlerin de katkılarıyla) belli ölçüde kültür kuramlarından beslenmiş bir standart çalışması olarak karşımıza çıkar. Örneğin, yazınsal çeviriyle ilgili bölümde (Bkz. Ek 8, E2) çeviri metnin kaynak dilden bağımsız olarak ele alınması ve erek dilin kullanım normlarına uygun biçimde çeviri yapılması gerektiği, çevirmenin işveren tarafından talep edilecek değişiklikleri kabul etmeme hakkı bulunduğu dile getirilir. Erek kültüre ve çevirmenin özgürlüğüne yapılan bu vurgular çeviri kuramlarının uygulama alanına da yansıtılabileceği umudunu pekiştirerek, belki de, alanda çalışan akademisyenleri tatmin edecektir.

Ancak, çevirmenlerden beklenen tutum ve davranışların tanımlandığı bölümde, 21. Maddeye bakıldığında, çeviri etiği konusunda yeminlerde ve meslek ilkelerinde karşılaşılan belirsizliklerin bu standartta da var olduğu görülebilir. 21. Maddede çevirmenlerin meslek adabına ve etik ilkelerine uygun davranmaları gerektiği, dile getirilmektedir. 21. Maddede sözü edilen "meslek adabına uygun" davranış biçimlerinin ve "etik ilkelerin" neler olduğu ise standartta açıkça belirtilmemiştir. Burada sözü edilen "meslek adabı" kimler tarafından belirlenecektir? "Etik ilkeler" hangi birliğin, derneğin, federasyonun ilkeleri olacaktır? Yoksa "meslek adabı" ve "etik ilkeler" yeni yasal düzenlemelerin bir parçası olarak baştan mı tanımlanacaktır? Eğer öyle ise, bunların tanımlanmasında nasıl bir etik anlayış benimsenecektir? Meslek ilkelerini ayrıntılı biçimde ele aldığımız bölümde meslek ilkelerinin farklı birlik, dernek ve federasyonlar bağlamında farklı biçimde ele alındığını, gene de bunlar arasında temel benzerlikler bulunduğunu, çeviride kaynak metne *sadakat* ve *tarafsızlık* ilkelerinin Türkiye'de ve dünyada hemen bütün birlikler tarafından benimsendiğini aktarmış ve *sadakat ve tarafsızlık* ilkelerine ilişkin sorunları dile getirmeye çalışmıştık. Çeviriyle ilgili kapsamlı yasal düzenlemelerin yapılması aşamasında, dünyadaki pek çok birlik ve dernek tarafından benimsenen *sadakat ve tarafsızlık* ilkelerinin temel alınması ve 'makbul çeviri'nin bunlarla doğrudan ilişkilendirilmesi halinde, çeviride kaynak metne ters düşeceği düşünülen değişiklikler yapılması "yasaya aykırı" diye nitelendirilebilecek, böylece çevirmenin bireysel anlayışı uyarınca çeviri yapma özgürlüğü yasalarca kısıtlanmış olacaktır.

Yeminlerin ve meslek ilkelerinin tam anlamıyla bağlayıcı olmasını mümkün kılan yasalar, bir taraftan bireyin hak ve özgürlüklerini korurken, bir taraftan da bireyi belli biçimde davranmaya zorlamaları açısından tehlikeli olabilir. *Uzmanlaşma, kurumsallaşma ve standartlaşma* ülküsünün, yani meslekte 'makbul' sayılan davranış ve yöntemleri kesin çizgilerle belirleme ve bütün çeviri etkinliklerini bu yolla denetleme arzusunun, çeviri alanında çalışanları karşı karşıya bırakacağı tehlikeler, yalnızca çevirmenin kendi çeviri anlayışı, ideolojisi, dünya görüşü uyarınca çeviri yapma özgürlüğünün kısıtlanması açısından değil, aynı zamanda, 'makbul çevirmenin' belli bir güç odağı tarafından oluşturulan yasalarla ve ölçme, değerlendirme ve belgelendirme sistemiyle belirlenecek olması açısından da tehlikelidir. Bu nedenle, ilkelerin, standartların ve yasaların bireyi koruyacağı yolundaki iyimser düşünceye, bunları kimin ve ne amaçla ortaya koyduğu yolunda

bir *sorgulama* da eşlik etmelidir. Nihayetinde, kurumsallaşmanın en belirgin göstergesi olarak standartlaşma ve yasalaşma bireyin belli bir denetim mekanizmasına tâbi olması anlamına gelir.

3.5. Meslek Etiğinde Bitmeyen Sorunlar

'Makbul' olanın belirlenmesi yolunda bugüne kadar atılan ve gelecekte atılması beklenen adımları, bunların getiri ve olası götürülerini yeminler, meslek ilkeleri ve yasalar bağlamında ele aldığımız bölümlerin ardından, yeminlerin, meslek ilkelerinin ve yasaların çeviri etiği açısından bugün karşımıza çıkan pek çok soruna çözüm getirip getirmediğini, bunların çeviri etkinliklerini ve çevirmenin tutum, davranış ve seçimlerini nasıl yönlendirdiğini, bu yönlendirmeyle ortaya çıkan sonuçların gerçekte "ahlaka uygun" sayılıp sayılamayacağını tartışmaya açmak önemli görünüyor. Dolayısıyla, çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde, çeviri etiği bağlamında çarpıcı gerçekleri gözler önüne seren farklı alt alanlarda ne türden çeviri etkinlikleri yürütüldüğü, bu etkinliklerde çeviriye ilişkin yaygın anlayışların, özellikle de meslek ilkelerinin nasıl bir rol üstlendiği, birey olarak çevirmenin bu etkinliklerdeki yeri ve önemi belirlenmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda, Avrupa Birliği kapsamında yürütülen çeviri etkinlikleri, çeviri bürolarında yürütülen çeviri etkinliklerini düzenlemeyi amaçlayan çeviri kalite standardı EN15038, son yıllarda çevirinin vazgeçilmez bir parçası olarak görülmeye başlayan elektronik çeviri ve göçmenlerin sığınma taleplerinin değerlendirildiği duruşmalarda sözlü çeviri konuları sırasıyla ele alınacak, çeviri etiğinde, evrensellik ülküsünden hareketle 'makbul' olanın yeminler, ilkeler ve standartlar biçiminde ortaya koyulması sonucunda bu alanlarda ortaya çıkan uygulamalar sorgulanacaktır.

3.5.1. Özgünün Gücü

Avrupa Birliği kapsamında yürütülen çeviri etkinliklerini dünyadaki en kapsamlı çeviri hareketi olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. Avrupa Birliği Çeviri Genel Direktörlüğü (European Commission Directorate-General for Translation), Avrupa Birliği müktesebatının çevrilmesinden sorumlu birim olarak çalışır ve birliğin 24 resmi dilinde çeviri metinler sunar. Bu çevirilerin büyük kısmı yazılı çevirilerdir, ancak Direktörlük sözlü çeviri hizmeti de vermektedir. Bünyesinde 2500 çalışanı barındıran, Brüksel ve Lüksemburg'da iki merkezi bulunan Direktörlüğün temel

işlevleri, Avrupa Birliği Komisyonu tarafından hazırlanan ya da Komisyona gönderilen her türlü yasa, rapor ve yazışmanın çevrilmesini ve Komisyon yazarlarının kendi ana dillerinden başka dillerde hazırladıkları taslakların düzeltilmesi sağlamak, Komisyonun Avrupa Birliği vatandaşlarıyla bütün resmi dillerde iletişimini mümkün kılmak, Komisyonun başka departmanlarına çok dilli web sitelerinin yönetimiyle ilgili destek ve tavsiye vermektir (European Commission Directorate-General for Translation, [12.06.2015]).

Bilindiği gibi, Avrupa Birliği çokdillilik politikası gütmektedir. Dolayısıyla, AB'nin tek bir resmi dili yoktur; üyelerin resmi dilleri olan 24 dilin tümü AB'nin resmi dilleri sayılmaktadır. Avrupa Birliği Çeviri Genel Direktörlüğü resmi web sitesine göre, AB'nin bütün resmi dilleri eşit statüye sahiptir ve 28 üye ülkenin vatandaşları Avrupa kurumlarıyla iletişime geçmek istediklerinde AB'nin resmi dillerinden herhangi birini kullanabilirler. Bu da, AB'nin daha açık ve etkili biçimde çalışmasını sağlar. Direktörlüğün resmi web sitesinde, AB'nin çokdillilik politikasıyla ilgili şöyle bir açıklama da yer almaktadır:

> "Demokratik bir organizasyon olarak Avrupa Birliği, vatandaşlarıyla onların kendi dillerinde iletişim kurmak zorundadır. Aynı zorunluluk Avrupa Birliği çerçevesindeki bütün ulusal hükümetlerle, devletlerle, işletmelerle ve başka organizasyonlarla yürütülecek ilişkiler için de söz konusudur. Avrupa vatandaşlarının, onlar adına alınan kararları öğrenme hakkı vardır. Ayrıca AB vatandaşları başka diller öğrenmek zorunda kalmadan AB süreçleri içinde aktif rol oynayabilmelidirler. AB kurumları, AB sınırları içindeki herkesi doğrudan bağlayacak yasalar oluşturur. Bireyler, organizasyonlar ve mahkemeler de dâhil herkes bu yasaları anlayabilmelidir. Bu nedenle de yasalar bütün resmi dillerde erişilebilir olmalıdır."
>
> (European Commission Directorate-General for Translation, [12.06.2015])

Çokdilliliğin önemine bu şekilde vurgu yapan Direktörlük, böyle çokdilli bir organizasyonda, kaliteli çevirilerin ve bu türden çevirileri üretebilecek dil uzmanlarının en önemli gereklilikler olduğunu vurgular. Kuşkusuz bu denli kapsamlı çeviri etkinliklerinde karmaşık süreçler söz konusudur. Işın Bengi Öner, ülkemizde Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen Avrupa Birliği Çeviri Platformunda sunduğu bildiride (2012), Direktörlük bünyesinde gerçekleştirilen çeviri etkinliklerine ilişkin süreçleri ele alır. Bengi Öner'in tablolarla ayrıntılı biçimde aktardıklarına göre, bu süreçlerde proje yönetimi ve dosya yönetimi gibi pek çok yönetim yazılımından, çeviri bellek yazılımlarından ve terminoloji yazılımlarından (hatta sürecin hızlanması için zaman zaman makine çevirisi yazılımlarından) faydalanılmaktadır. Bengi Öner'e göre, "Bu araçların kullanılması doğal olarak iyi düzenlenmiş bir süreç yönetimi gerektirir" (Bengi Öner, 2012, 5-6).

Bengi Öner, Direktörlük bünyesinde gerçekleştirilen çeviri etkinliklerinde nasıl bir sürecin söz konusu olduğunu gözler önüne sermek amacıyla, her bir çeviri metin için sırasıyla şu aşamalardan geçildiğini belirtir: (1) çeviri talebinin alınması, (2) kaynak metin üzerinde gerekli araştırmaların yapılması, (3) metinle ilgili bilgilere ulaşılması ve gerektiği durumlarda metin üzerinde geliştirilmiş çalışmalar yapılması, (4) metnin formatına göre kullanılacak yazılımın belirlenmesi, (5) metnin çevrilmek üzere çevirmene gönderilmesi, (6) çevirmenden gelen metnin düzeltmene gönderilmesi, (7) kullanılmaya hazır hale gelen çevirinin arşive alınması ve talep edene gönderilmesi. Bengi Öner'e göre, "ancak böyle otomatikleştirilmiş bir süreç yönetimi, ABÇGD'nin (Avrupa Birliği Çeviri Genel Direktörlüğü'nün) böylesi kapsamlı çevirilere yanıt vermesini mümkün kılmaktadır" (Bengi Öner, 2012, 5).

Bu otomatikleştirilmiş süreç içinde terimce veri bankaları da büyük önem arz eder. 24 farklı dile çevrilen metinlerde kullanılan terimler, *Inter Active Terminology for Europe* adı verilen bir yazılımda saklanır. Böylelikle, çevirmen, düzeltmen ve sürece dâhil bütün kişilerin tutarlı terim kullanması sağlanmış olur. Üstelik bu terim tutarlılığı yalnızca tek bir dilde üretilen çeviri için değil, aynı proje kapsamında farklı dillerde üretilen bütün çeviriler için de geçerlidir (Bengi Öner, 2012, 6).

Kaisa Koskinen, *Beyond Ambivalence* [*Müphemliğin Ötesinde*] (2000) adlı kitabının bir bölümünde Avrupa Birliği kapsamında yürütülen çeviri etkinliklerini ele alarak bunların temel özelliklerini betimlemeye çalışır. Kendisi de AB'de çevirmen olarak görev yapmış olan araştırmacı, kendi deneyim ve gözlemlerinden de faydalanarak yaptığı bu betimleme üzerinden, eşdeğerlik ve çevirmenlerin kurumsal rolleri ile ilgili sonuçlara varır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, AB için, diller arası eşitlik büyük önem taşımaktadır. Koskinen'e göre, bu eşitlik ülküsü, çevirinin simgesel değerini artırır. Dolayısıyla, AB çerçevesinde yürütülen çeviri etkinliklerini yalnızca bilgi aktarımı bağlamında ele almak mümkün değildir. Özellikle de, daha az yaygın olan diller söz konusu ise, AB çevirilerinin işlevi, iletişimsel olmaktan çok *simgesel*dir. Yani, AB resmi belgelerinin bu tür dillere yapılan çevirilerinde asıl amaç, mesajı aktarmak ya da iletişimi sağlamak değil, dilsel eşitliğin önemini vurgulamaktır. Bir anlamda, bu belgelerin çevirilerinin yapılmış olması yeterlidir. (Koskinen, 2000, 83).

> "Bu durum, mesleğin iletişimsel işlevine inanan eğitimli çevirmenlerde bezginlik yaratır: Çevirmen bir metin değil, bir anıt yaratmakla yükümlüdür; üstelik iletişim sağlayan bir bireyden çok, bir koruyucu gibi davranması beklenen çevirmen böyle davranabilmek için hep

> yeni bir motivasyon arayıp bulmak zorundadır. Bir metnin versiyonlarının bütün dillerde var olması gerekliliğine 'varoluşsal eşdeğerlik' diyebiliriz. Varoluşsal eşdeğerlik bu çevirilerin en önemli özelliğidir; çeviri metne ilişkin öteki unsurlar ya hiç önem taşımaz ya da varoluşsal eşdeğerliğe kıyasla çok daha önemsizdir."
>
> (Koskinen, 2000, 83)

Öte yandan, Koskinen'e göre, AB'nin resmi politikası, kendi bünyesinde yapılan çevirilerin yalnızca birer çeviri değil, aynı metnin farklı dillerdeki versiyonları olduğunu vurgulamaktır. Yani, AB, bir anlamda, belgelerin çeviri değil, aynı anda farklı dillerde hazırlanan taslaklar olduğu izlenimini yaratır. Bu belgelerden hiçbirinin ötekine göre üstünlüğü yoktur; yahut bunların hepsi özgündür. Koskinen, bu yaklaşımın altında çeviriye ilişkin çok geleneksel bir görüşün, çevirinin yalnızca dilsel bir kod aktarımı olduğu görüşünün yattığını belirtir. AB farklı dillerde hazırlanan metinlerin "yalnızca" birer çeviri olmadığını ima ederken, çeviriyi dilsel kod aktarımı olarak değerlendirdiğini de sezdirmektedir. Oysa AB belgeleri "aynı" mesajın farklı versiyonlarıdır. AB tarafından *aynılık* üzerine yapılan bu aşırı vurgu, birliğin çağdaş Babil Kulesi diye adlandırılmasına neden olmuştur. (Koskinen, 2000, 84)

Koskinen, AB çevirilerinde eşdeğerliğin, çevirinin niteliksel özelliklerinden bağımsız olarak bir ön kabul biçiminde karşımıza çıktığını ifade eder. Bir başka deyişle, AB bünyesinde yürütülen çeviri etkinliklerinde eşdeğerlik bütün çevirilerin doğal özelliğidir. Ancak, geleneksel eşdeğerlik anlayışı ile zıtlık oluşturacak biçimde, yalnızca çeviri metinler ile özgün metin arasında bir eşdeğerlik ilişkisi kurulmaya çalışılmaz. Burada önemli olan eşdeğerliğin bütün çeviri metinler arasında var olması, bir anlamda onları birbirine bağlamasıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, AB metinleri aynı mesajın farklı dillerdeki versiyonlarıdır. Mesajın farklı dillere aktarılması biter bitmez, kaynak metin özgünlüğünü kaybeder, öteki versiyonlardan biri haline gelir. Üretilen öteki versiyonlar kaynak metinden hiçbir şekilde farklı olmadığı için, özgün metin diye bir şey kalmaz (Koskinen, 2000, 85). Bu durumu tersten ifade etmek gerekirse, "kaynak metinler çevirilere dönüşür, çeviriler ise başka çevirilerin kaynak metini haline gelirler" (Gibová, 2009, 145).

Koskinen'e göre, AB, eşdeğerliğin son derece kısır bir yorumunu benimsemektedir. Dolayısıyla, AB'nin bütün dillere aynı değeri atfetme kaygısı ve diller arası eşitliği koruma ülküsü pratikte çok da istenmeyen sonuçlar doğurur. *Aynılık* vurgusu, dilsel öğelerin bire bir aktarılması ya da *sözcüğü sözcüğüne* çeviri stratejilerinin sıkça

kullanılmasına neden olur. Diller doğal olmayan bir formatın içine sıkıştırılmaya çalışılır. Bir başka deyişle, dillerin doğal özelliklerini taşımayan versiyonlar üretilir. Avrupa Birliği kültürü, dillerin doğal yapılarını bükerek, olmayan sözcükler üreterek, her dilin yeni bir türevini oluşturur. Böylece de ortaya kendine özgü bir dil, bir *Avrupa Birliği dili* çıkar (Koskinen, 2000, 85).

Koskinen, AB bünyesinde eşdeğerliğin yalnızca görsel bir benzeşmeye indirgendiğini de belirtir. Araştırmacı durumu şöyle özetler:

> "Paragraf sayıları birbirini tutmak zorundadır; başlıklar ve alt başlıklar sayfalar üzerinde aynı yerde görünmek zorundadır. Fince gibi 'egzotik' bir dile çeviri yapılıyorsa, çevirmenin işverenden alabileceği geribildirimler ancak bu türden geribildirimlerdir. Çevirinin başka yönleri üzerine fikir bildiremeyen işveren, her paragrafın çevrilip çevrilmediğini ve doğru yerde olup olmadığını kontrol etmekten başka bir şey yapamaz. Bazen de bu görsel eşdeğerlik gerekliliği farklı sonuçlar doğurur: Fincede sözcükler uzun olduğu için, Fince çeviri metni özgün metinden daha uzun olabilir ve çevirmen Fince metni de öteki versiyonların kapladığı alana sığdırmak zorunda kalabilir. Demek ki, asıl önemli olan bütün versiyonların aynı *görünmesidir*."
>
> (Koskinen, 2000, 85)

Koskinen'e göre AB'nin resmi çeviri politikasında hedeflenen kültürel olmayan bir iletişimdir; dolayısıyla da versiyonlarda farklı kültürlere özgü öğelere yer verilmesinden özellikle kaçınılır. AB bünyesinde yürütülen çeviri etkinliklerinde çevirmenin kültürel adaptasyon yapması hiçbir şekilde desteklenmez ve çevirmenler kültürler arası iletişimi sağlayan uzmanlar olarak değerlendirilmez. Versiyonlar arasında yüzeysel bir benzerliğin sağlanması, AB'ye göre, farklı kültürlerdeki okurların aynı mesajı alması için yeterli kabul edilir. Hangi dilde olursa olsun bir yasa versiyonunun ötekilerle aynı değeri taşıması ve bütün versiyonların bir arada bulunması zaten kültürel adaptasyona izin vermeyecek bir uygulamadır. Ancak, Koskinen'e göre, işin ilginç yanı hukuki metinler dışındaki metinlerin çevirisinde de *sözcüğü sözcüğüne* çeviri stratejisinin tercih edilmesidir. AB bünyesinde yürütülen çeviri etkinlikleri kapsamında çevirmenler bültenler, tutanaklar gibi pek çok bilgilendirici metin de çevirirler. Çevirmenin kültürel öğeler üzerinde değişiklik yapmasına olanak verebilecek bu metinlerin de aynı stratejiyle çevrilmesi, ortaya okunması neredeyse imkânsız metinler çıkmasına neden olur. Dil gereksiz yere karmaşıklaşır, biçem abartılı bir hal alır, metin anlaşılmaz ifadelerle doludur. Koskinen'e göre, bunun temelinde çevirmenlerin AB ilkelerini benimseyip içselleştirmesi yatar. Çevirmenler, kurum kültürünü benimsemiş olduklarından, bireyselliklerini bir yana bırakarak kurumun bir parçası gibi hareket etmeye başlarlar (Koskinen, 2000, 86).

AB kurum kültüründe çeviriye ilişkin ne tür stratejiler benimsendiğini, AB'nin bünyesinde çalışan çevirmenlere nasıl bir çeviri anlayışı aşıladığını anlamak da önemlidir. AB'nin kurumsal anlayışı uyarınca çevirmenler, AB tarafından türetilen kavramlara karşılık olarak ulusal yasalarda geçen terimleri kullanmaktan kaçınmalı, çeviriyi yaparken birden fazla kaynak metne (aynı içeriğin farklı dillerde üretilmiş versiyonlarına) başvurmalı, belli bir terimi çevirirken terminoloji konusunda tutarlılık sağlamak adına, en iyi karşılık olduğunu düşünmeseler de başka versiyonlarda kullanılmış terimleri tercih etmeli, onaylanıp özgünlüğü kabul edilmiş metinlerdeki hataları çevirilerinde düzeltmeye çalışmamalı, ürettiği çeviri ile kaynak metin(ler) arasında görsel ve biçimsel bir benzeşme olmasını hedeflemelidir (Gibová, 2009, 151).

Koskinen, AB bünyesinde yürütülen çeviri etkinliklerinin kültürler arası değil kültür içi etkinlikler olduğunu da vurgular. Direktörlük tarafından yürütülen bu etkinlikler kapsamında üretilen çeviri metinler, aynı kültürel bağlam içinde üretilen ve tüketilen metinlerdir. Bunlar, AB'nin hedeflediğinin aksine, her vatandaşın anlayabileceği metinler değil, yalnızca AB kurum ve kuruluşlarında çalışan, AB'nin kendi diline aşina kişilerin anlayabileceği metinlerdir. AB'nin kurumsal çerçevesi içinde temel referans noktaları AB'nin *kendi tarihi, kendi bilgi birikimi ve kendi dili*dir. Bu anlamda AB'nin, farklı kültürleri bünyesinde barındıran ve kültür farklılıklarını vurgulayan bir organizasyondan çok, kültürleri tek bir potada eriten bir organizasyon olduğu iddia edilebilir (Koskinen, 2000, 88).

Koskinen kitabında ayrıca AB'de çeviri etkinlikleri bağlamında kurum içi işleyişin çevirmenleri nasıl görünmez kıldığına da değinir. Ona göre, "bir kurumun doğrudan size hitap ettiği izlenimini yaratabilmek için, çevirmenin rolünü ortadan kaldırması gerekir" (Koskinen, 2011, 58). Yani, bütün çeviri metinler, ya da versiyonlar, aynı mesajı, *AB'nin mesajını* verecekse, çevirmen bir birey olarak o süreçte yer almamalıdır. Zaten AB'de çeviri sürecinin işleyişi de bunu sağlamaktadır. AB bünyesinde yürütülen çeviri etkinlikleri daha çok *kolektif* bir çalışmanın ürünüdür. Metinler, komiteler ya da ekipler halinde çalışan yazarlar tarafından kaleme alınır. Bunlar, özellikle de uzun metinler ise, birden fazla çevirmene yollanabilir. Öte yandan, çevrilen metinler bir başka çevirmen tarafından düzenli olarak gözden geçirilir. Ancak, direktörlük için çalışan koskoca bir çevirmenler ordusu aslında *görünmez*dir. Bu çevirmenlerin kim oldukları, süreç içinde yer alan başka kişilerce

bilinmez. Çevirmenlerin metinleri çevirirken bireysel seçimleri doğrultusunda kararlar alması ise zaten pek mümkün değildir (Koskinen, 2000, 89). "Çeviri süreci de, taslakların hazırlanma süreci gibi, kurumun otoritesi altında yürütülen *kolektif* ve *anonim* bir süreçtir" (Koskinen, 2011, 58; vurgu bana ait).

Metinlerarasılık da AB'de yürütülen çeviri etkinliklerinin önemli bir parçasıdır. Metinler daha önce yazılmış binlerce metne yapılan göndermelerle doludur. Dolayısıyla çevirmenler de bu metinlerle birbirlerine bağlanmıştır. Çevirmenlerin bireyselliği, *kolektif* bir çalışmayla denetlenir ve dengelenir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, çeviride standartlaştırma çalışmaları bu *kolektif* sürecin vazgeçilmez bir öğesidir. Çevirilerde başta terimler olmak üzere, her türlü sözcük seçimi, cümle yapıları ve biçem sürecin çeşitli aşamalarında standart hale getirilmeye çalışılır. *Standartlaştırma* çalışmaları, yalnızca düzeltmenlerin çabalarıyla değil, veri tabanları, terim bankaları ve bilgisayar destekli çeviri araçları yardımıyla yürütülür. Kurumun tüm belge ve terimleri elektronik belleklerde saklanır. Bu uzun ve karmaşık sürecin sonunda, çevirinin nihai sorumluluğunu üstlenecek tek bir çevirmenden söz edilemez (Koskinen, 2000, 89). AB yürütülen çeviri etkinliklerine genel olarak değerlendirildiğinde, bu karmaşık süreç içinde, ne özgün metinden ne çeviriden ne de işin sorumluluğunu üstlenecek bir çevirmenlerden söz edilebilir. Sorumluluk, paylaşılan, *kolektif* bir sorumluluk halini alır. *Kolektif sorumluluk* ise kusursuz biçimde işlediği izlenimini veren kurumsal sistem tarafından omuzlanır (Pym, 2000, 7).

AB bünyesinde yürütülen çeviri etkinliklerine ilişkin bu özellikler, çalışmanın 1. Bölümü'nde ele almaya çalıştığımız bazı çağdaş çeviri kuramcılarının işaret ettikleri hemen bütün sorun ve tehlikeleri gözler önüne sermeleri bakımından önemlidir. AB çevirileri, AB'nin kendi misyonu ile zıtlık oluşturacak biçimde, AB vatandaşlarının kolayca anlayabileceği metinler değildir. Sömürgecilik-Sonrası çeviri kuramcılarının vurguladıkları güç dengesizliği burada açıkça karşımıza çıkar. Vatandaşların hayatlarını etkileyecek kararlar alan AB, egemen gücü temsil eden bürokratik bir sistemdir. Vatandaşların, karar alma süreci üzerinde doğrudan denetimi olmadığı gibi, alınan kararları ya da oluşturulan yasaları kolayca izlemeleri de söz konusu değildir. Yani AB, açıklık politikası güttüğünü iddia etmekle birlikte, çeviri açısından tam da bu politikayla ters düşen bir yaklaşım sergiler. Üstelik aynı mesajın bütün üye ülkelerde aynı biçimde algılanması gibi bir ülküyle yola çıktığından, diller

ve kültürler arası farklılıkları yansıtan ve çeşitliliği kucaklayan bir kurum olmaktan da uzaklaşır. Tuhaf bir biçimde, dillerin eşitliği ilkesi, çevirilerde, dillere ve kültürlere ait farklılıkların (yani yabancının ya da *Öteki*nin) görmezden gelinmesi biçiminde tezahür eder. Farklılıkların altını çizmek yerine AB, aynı mesajın farklı versiyonları gibi değerlendirdiği çeviri metinler üzerinden, kendi dilini ve kendi kültürünü oluşturur, bu sayede gücünü pekiştirir.

Böyle bir süreç içinde, kuşkusuz, çevirinin ve çevirmenin rolü de kısıtlanmış olur. Avrupa Birliği Çeviri Genel Direktörlüğü kendi resmi web sayfasında çevirinin önemine ısrarla değinse de, dillerin eşitliği ilkesi doğrultusunda yürütülen süreçler, yapılan çevirilerin aslında birer çeviri değil, AB'nin otoritesini cisimleştiren birer kopya ve bütün kopyaların da birbirinin *aynısı* olduğu algısını yaratır. Çeviriyi kurumsal uygulamaların bir parçası haline getiren AB, etkinliklerini çeviri yoluyla sürdüren bir kurum, yani *çeviren* bir kurum olarak, çeviri etkinliğini sıkı biçimde denetler ve bu denetim altında üretilen çeviri metinlerin her birini özgün kabul ederek bunları kendi güç ve yetkileriyle donatmış olur (Koskinen, 2008, 2). Dolayısıyla, çeviri üzerinden kaldırılan vurgu, AB'nin otoritesinin üzerine yerleştirilir. Kültür Kuramcıları tarafından vurgulanan kültürel farklılıklar ve erek okur kitlesinin gereksinimleri bu süreçte görmezden gelinir; çevirmenler de kültürler arası iletişimi sağlayan bireyler olmaktan çok, AB kültürünün yaygınlaşmasına ve metinlerin gene bu kültür içinde tüketilmesine hizmet eden birer *aracı* halini alırlar.

AB bünyesinde çeviri etkinliklerini yürüten çevirmenlerin bireysel seçimler yapması da mümkün değildir çünkü "çeviri önce, kurumsal uygulamaların bir parçası haline getirilir, sonra da kurumsal politikalar ve ideolojiler çerçevesinde denetlenir (Schäffner, 2012, 120). Çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin yazılı ilkeler bulunmasa da, kurumsal yaklaşım bu ilkelerin yerini alır ve kurumun çeviriyle ilgili stratejileri çevirmenler tarafından benimsenir. Üstelik çeviri sürecinin karmaşıklığı, bilgi derleme stratejileri, terim bankalarının, veri tabanlarının ve başka elektronik araçların kullanılması çevirmenlerin *görünmezliği*ni artırır. Çeviri, bu süreçteki basamaklardan yalnızca biridir, ortaya çıkan çeviri ürün ise çevirmenin imzasını değil, AB'nin mührünü taşır. Çevirmen büyük bir çarkın dişlilerinden biri olduğundan yapılan işin nihai sorumluluğu da çevirmene değil, AB'nin kendisine aittir.

3.5.2. Kalite Kaygısı

Küreselleşen ve giderek karmaşıklaşan günümüz dünyasında çeviri etkinlikleri arttıkça, yapılan çevirilerin kalitesine ilişkin kaygılar da giderek daha çok gündeme gelmektedir. Bu gerçekten hareketle Avrupa Standartları Enstitüsü (CEN) 2006 yılında Çeviri Hizmetleri - Hizmet Gerekleri Standardını yayınlanmıştır. Bu standardın ilk çalışmaları, 2000 yılında Avrupa Standartları Enstitüsü (CEN) tarafından oluşturulan çalışma grubu tarafından başlatılmış, 6 yıl süren çalışmaların ardından Çeviri Hizmetleri Standardı EN 1503812 Ekim 2006 tarihinde İngilizce, Fransızca, Almanca dillerinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Ülkemizin standardizasyon kurumu TSE de bu belgeyi onaylamış, belge Türkçeleştirilmiş ve nihayet Türk Standartları Enstitüsü'nün Hizmet Standartları İhtisas Grubu tarafından revize edilerek, 2009 Nisan'ında Türk Standardı (TS-EN 15038) olarak kabul edilmiştir.

Standardın amacı, çeviri hizmeti sağlayıcılarının uyacağı hizmet kalitesi koşullarını belirlemek ve uygulamak olarak belirtilmektedir. Türkiye'de ve Avrupa'da çeviri hizmeti veren çeviri büroları çeviri kalite belgesi alabilmek amacıyla, belgelendirme ve danışmanlık hizmeti veren kuruluşlara başvurmakta, bu kuruluşlardan eğitim ve danışmanlık hizmeti almakta, denetimleri başarıyla geçen çeviri büroları ise (TS)EN 15038 çeviri kalite belgesine sahip olmaktadır. Belgeler her yıl yapılan ara denetimlerle yenilenmektedir. Yurt içinde ve yurt dışında belgelendirme hizmeti sunan çeşitli kuruluşların web sayfalarına bakıldığında, Çeviri Hizmet Gerekleri Standardının çeviri hizmeti sağlayan firmalara ne tür avantajlar sağlayacağı ile ilgili olarak, "geçerliliği olan bir belge ile müşterilere ve iş ortaklarına ürün ya da hizmet kalitesini kanıtlamak", "sahip olunan belgeyi pazarlama, satış ve ihale dokümanları ile birlikte sunarak ürün ve hizmetlerin kalitesi konusunda müşterilerde güven uyandırmak", "yapılan işte başarılı olma olasılığını artırmak" gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadeler, bir yandan çeviri sektörünün ne büyük bir hızla büyüdüğünü gözler önüne sermekte, bir yandan da Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardının, özellikle müşteri ile çeviri büroları arasında bir güven ilişkisi kurulmasına hizmet edebileceğini göstermektedir.

EN 15038'in içeriğine bakıldığında birkaç temel unsur göze çarpar. Öncelikle, çeviri, çeviri bürosunun çeviri işini kabul etmesinden başlayıp kendisinden hizmet talep eden firmaya çevrilmiş metni teslim etmesine kadar geçen sürede söz konusu olacak

toplam sürecin basamaklarından *yalnızca biri* olarak tanımlanır. Toplam hizmet süreci içinde, çeviri öncesinde ve sonrasında yapılacak hazırlıklar ile katma değer hizmetleri adı verilen ek hizmetler de en az çeviri süreci kadar önem taşır. Çeviri sürecinin kendisi ise, çevirinin yapılması, çevirinin çevirmenin kendisi tarafından düzeltilmesi, çevirinin başka bir çevirmen tarafından düzeltilmesi ve teslimden önce son denetimin yapılması basamaklarını içerir. Gerekli görüldüğü takdirde, bu sürece çevirinin, alan konusunda uzman bir kişi tarafından denetlenmesi ve son okumaların yapılması gibi basamaklar da eklenebilir. Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardında çeviri, "erek dil dizgesinin kurallarına uygun, projeye ilişkin talimatlar doğrultusunda bir metin üretmek amacıyla kaynak dildeki bilginin erek dile aktarılması" biçiminde tanımlanmaktadır. Standartta ayrıca, doğru ve tutarlı terminoloji kullanımı, dilbilgisi, sözcük seçimi, biçem ve format gibi noktalar dışında, erek okur ya da hedef kitle, çevirinin amacı ve işlevi de çeviri bağlamında ele alınmaktadır (EN 15038 Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardı, Son Taslak, İngilizce versiyon, CEN 2006, [17.06.2015]).

Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardında toplam sürecin şöyle yürütülmesi öngörülmüştür: (1) Projenin nasıl yürütüleceği belirlenir ve bir proje yöneticisi atanır; (2) Proje başlangıç toplantısının yapılması, teklifin ve koşulların gözden geçirilmesi gibi hazırlıklar tamamlanır ve yapılan bu hazırlıklar denetlenir; (3) Çeviri öncesi süreçte çeviriyi kolaylaştıracak teknik bilgiler ile birlikte müşterinin terminoloji ve biçemle ilgili beklentileri derlenir; (4) Projeye bir çevirmenin atanır; (5) Projeye bir düzeltmen (editör), gerekli görülürse bir denetmen atanır; (6) Projeye ilişkin talimatlar ilgili taraflara bildirilir; (7) Çeviri süreci boyunca ya da sürecin bitiminde çeviri, önce çevirmenin kendisi, sonra da düzeltmen tarafından düzeltilir ve çeviride tutarlılığın sağlanması için sözlükler, kılavuzlar ve çeviri bellekleri gibi araçlar yardımıyla gerekli çalışmalar yürütülür; (8) Çalışma zaman çizelgesi izlenir ve denetlenir; (9) Çevirinin teslime uygun olup olmadığını belirlemek üzere son bir denetim yapılır; (10) Proje müşteriye teslim edilir; (11) Proje ve projeye ilişkin her türlü belge arşivlenir. (EN 15038 Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardı, Son Taslak, İngilizce versiyon, CEN 2006, [17.06.2015]; karş. Biel, 2011)

Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardında dikkat çeken ikinci nokta ise insan kaynaklarının yeterlilikleriyle ilgili gerekliliklerdir. Çeviri bürolarının kalite belgesini alabilmek için, öncelikle çalıştırdıkları çevirmenlerin, düzeltmenlerin ve

denetmenlerin yeterliliklerini gösterir belgeleri sunabilir olmaları gerekmektedir. Çevirmenlerin mesleki yeterlilikleri, çeviride yeterlilik, kaynak ve erek dilde yeterlilik, araştırma, bilgi edinme ve işlemede yeterlilik, kültürel yeterlilik ve teknik yeterlilik başlıkları altında toplanmıştır. Çeviride yeterlilik, çeviriyi istenilen düzeyde yapabilme, çeviride karşılaşılabilecek sorunları değerlendirebilme, erek metni müşterinin istekleri doğrultusunda üretebilme ve kararların hangi doğrultuda alındığını ispat edebilme gibi becerileri içerir. Kaynak ve erek dilde yeterlilik başlığı altında, her iki dili de çok iyi bilme, her iki dilde de farklı metin türlerine ilişkin özellikleri bilme ve bu bilgiyi metin üretiminde kullanabilme gibi beceriler ele alınır. Araştırma, bilgi edinme ve işlemede yeterlilikle kastedilen ise çevirmenin çeviriyi yapmada kendisine kolaylık sağlayacak her türlü aracı (bilgisayar destekli çeviri araçları, çeviri bellekleri, terim bankaları vb.) kullanma becerisine işaret eder. EN 15038 belgesinde ayrıca, kültürel yeterlilik başlığı altında, çevirmenin erek kültür alıcılarının beklentilerine, davranış normlarına, değer sistemlerine hâkim olması gerektiği de belirtilmektedir. Çevirmenlerin teknik yeterliliği ise yukarıda sıraladığımız bütün yeterlilikleri hangi belgelerle kanıtlayabileceği ile ilgilidir. Buna göre çevirmenler şu özelliklerden en az birine sahip olmalıdır:

(1) Çeviri konusunda yükseköğrenim görmüş olmak,
(2) Çeviri dışında bir alanda yükseköğrenim diplomasına sahip olmak ve bir çeviri bürosunda en az 2 yıl çevirmen olarak çalışmış olmak,
(3) En az 5 yıllık çevirmenlik deneyimine sahip olmak.

Standart belgesinde, düzeltmenlerin de çevirmenlerde aranan bu özelliklere sahip olmaları gerektiği, ancak denetmenlerin tıp, mühendislik, hukuk gibi alanlarda uzman olmalarının yeterli bulunduğu belirtilmektedir (EN 15038 Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardı, Son Taslak, İngilizce versiyon, CEN 2006, [17.06.2015]).

Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardı bağlamında değinilmesi gereken bir başka önemli nokta, çevirinin nihai sorumluluğunu kimin üstlendiğiyle ilgilidir. Belgenin 3.1. Maddesinde, verilecek çeviri hizmetinin tüm sorumluluğunu çeviri bürosunun üstleneceği açıklıkla belirtilmiştir. Yani, çeviri bürosu, işin zamanında ve tanımlara uygun biçimde yapılmasından, çeviri için gerekli tüm teknik altyapının sağlanmasından ve müşteri ile yapılan anlaşma uyarınca bir çeviri üretilmesinden sorumlu olan tek yetkili mercidir. Dolayısıyla, Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri

Standardı çeviri sürecinin nasıl işlemesi gerektiği, yani çevirmenin farklı projelerde ne tür kararlar alması gerektiği konusunda yargılar içermez. Zaten çeviri süreci, yukarıda da değinildiği gibi, uzun ve karmaşık bir sürecin, yani proje toplam sürecinin yalnızca bir basamağı olarak görülür. Bu basamakta yapılan iş, neredeyse aynı derecede önem atfedilen başka etkinliklerle desteklenir ve denetlenir. Ancak, yapılacak düzeltme ve denetimlerde ya da çeviriye ilişkin değerlendirmelerde hangi ölçütlerden yararlanılacağı açıkça belirtilmemiş, çevirinin bir takım terim bankaları ve takip sistemleri yardımıyla düzeltilip değerlendirileceği bilgisi dışında bilgi verilmemiştir. Bu durum, standartta yalnızca çeviri hizmeti konusunda genel bir çerçeve çizildiği, çevirmenlere, düzeltmenlere, denetmenlere ya da çeviri bürolarına her tek durumda nasıl bir yol izleyecekleri konusunda genel geçer kurallar koyulmadığı biçiminde değerlendirilebilir. Bu da, ilk bakışta, çevirmenin, hatta çeviri bürosu yöneticisinin ve proje içinde yer alan tüm kişilerin *uzman*lığına duyulan inancın bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Gerçekten de, standart belgesinde *uzmanlık* konusuna yapılan vurgu ve bu doğrultuda çevirinin nasıl yapılması ve denetlenmesi gerektiğine ilişkin hiçbir reçete sunulmaması standardın olumlu yanlarından biridir. Fakat standardın getirdiği en büyük yenilik, belki de, çevirinin gözden geçirme süreci ile birlikte ele alınmasıdır. Başka türlü söylemek gerekirse, çeviriyi gözden geçirme ve düzeltme işi, ilk kez bu standart ile birlikte çeviri sürecinin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş, bir gereklilik olarak açıkça ifade edilmiştir. Üstelik çeviriyi gözden geçirmek, yalnızca çeviri işini yapan çevirmene düşen bir görev olarak da tanımlanmaz. Çevirinin düzeltilmesinde en önemli rol, gene bir çevirmen olan, fakat o projede çevirmen olarak görev almayan bir başka kişiye düşmektedir (Robert, 2008, 1-2, [15.07.2015]). Ayrıca, çeviri işine başlanmadan önce tüm gerekli hazırlıkların yapılması, çevirmene gereksinim duyacağı teknik olanakların sunulması, müşterinin, yani erek kültürdeki kullanıcının beklentilerinin derlenerek çevirmene aktarılması, toplam süreç içinde gene büyük önem taşıyan basamaklar olarak karşımıza çıkar.

Öte yandan, çeviri denetimini yapacak bazı kişiler, örneğin denetmenler ve/veya proje yöneticileri bağlamında çeviride uzmanlık koşulu aranmaması bazı sorunları beraberinde getirebilir. Bu durumda, çevirinin denetlenmesi ve değerlendirilmesi sürecinde her çeviri bürosunda ya da her proje kapsamında farklı uygulamalar, farklı anlayışlar söz konusu olabilecektir. Standart belgesinde, çevirmenin *uzman*lığına

duyulan güvenin yansımaları seçilebiliyor olsa da, çeviri bürolarının çeviriye ilişkin anlayışları gene de standardın doğru biçimde hayata geçirilmesi açısından büyük önem taşır. Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardında gerekli görülen kapsamlı projeyi yönetecek ve denetleyecek, çeviri ürününü değerlendirecek kişilerin, proje sürecini nasıl ve hangi çeviri anlayışıyla yönetecekleri, piyasa için belirsizliğini korumaktadır.

"Quality in Translation" ["Çeviride Kalite"] adlı makalesinde Daniel Gouadec, çeviri hizmet standardı çerçevesinde çeviri üzerinde yapılacak değerlendirme ve denetimlerin nasıl olması gerektiğine ilişkin görüşlerini sunar. Kalite standartlarında genellikle kalite değerlendirmesinin nasıl yapılması gerektiği konusunun ele alınmadığını, kalitenin yalnızca çeviri hizmetinin müşteriyi memnun edecek biçimde sunulması gibi yorumlandığını, kalitenin sağlanması için sayılan pek çok gerekliliğinse gerçekte kaliteyi garantilemediğini belirten Gouadec'e göre çeviri kalitesini değerlendirmek için öncelikle bir kalite derecelendirmesi yapılması gerekmektedir. Araştırmacı, toplam üç dereceden söz eder. Bunlar yazıda, (1) kabası yapılmış (gözden geçirilmemiş), (2) temiz (teslime ya da yayına henüz hazır olmayan ya da biraz daha iyileştirilmesi gereken), (3) teslime hazır (doğru, yeterli ve ergonomik) diye adlandırılır. (Gouadec, 2010, 270-273)

Gouadec'e göre, yukarıdaki dereceleri tanımlayan dört temel alan bulunmaktadır. Yani, çeviriyi değerlendirirken, çevirinin bu alanlarda kaliteli mi yoksa kalitesiz mi olduğunu belirlemek ve kalite derecelerini netleştirmek gerekir. Bu alanlar, (a) dilsel, biçemsel ve iletişimsel alan, (b) teknik, kültürel ve anlambilimsel alan, (c) işlevsel, ergonomik alan ve (d) özgün metinle benzerliktir. İşte bu dört alandaki öğelerin tek tek değerlendirilmesiyle çevirinin kalitesi ortaya çıkacaktır. Özellikle dördüncü alanda, öyle kültürel boşluklar ve kaydırmalar, kullanılan araçlarda öyle farklılıklar söz konusu olabilir ki özgün metin ile çeviri ürün arasında hemen hemen *hiç paralellik kalmaz*. Eğer bu, önceden belirlenen ve istenen bir yöntem değilse, çeviri *kalitesiz* bir çeviridir (Gouadec, 2010, 273-274).

Gouadec'e göre, örneğin, temiz bir çeviri dilsel, biçemsel ve iletişimsel ölçütlerden bir kısmına uygun (yani, rahat okunabilir ve kullanılabilir) olmalıdır. Aynı çeviri, teknik, kültürel, anlambilimsel alandaki ölçütlerden bir kısmını yerine getirmelidir (yani, doğru olmalı, ilgili teknik alanın gramer yapılarını içermelidir). Bu çeviri, aynı zamanda işlevsel açıdan da değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme, çevirinin işe

yarayıp yaramadığı yolundaki soruya, "evet" ya da "hayır" biçiminde yanıt vermekle *kolayca* yapılabilir. Çevirinin *aslına uygun* biçimde yapılıp yapılmadığını değerlendirirken de çeviride *hata* olup olmadığına bakılmalıdır. Bu alanda, en küçük hatalar bile önem taşır; dolayısıyla, kaynak metinle çeviri metin arasında "en küçük farklılıklar bile *hoş görülemez*" (Gouadec, 2010, 274; vurgu bana ait).

Gouadec'e göre, yukarıda sayılan dört alanın alt alanları da oluşturulmalı (örneğin, dilsel, biçemsel alanın altında noktalama, sözdizimi, akıcılık vb. gibi alt alanlar eklemek), hatta bu alt alanların altına da başka alt başlıklar açılmalı (örneğin, noktalama alt alanının altına 'hecelere ayırma' alt başlığı açmak), böylelikle değerlendirmenin mümkün olan en ayrıntılı biçimde yapılabilmesi sağlanmalıdır. İşte bu yöntemle, çevirinin sağlıklı bir değerlendirmesini yapmamıza yarayacak bir çizelge ortaya çıkar. Bu türden bir çizelge, hem hizmet standardında belirtilen koşullarla bir araya getirilerek bir *kalite modeli* oluşturulmasına yardım eder, hem de çeviriyi değerlendirme sürecini kolaylaştırır. Çevirinin derecelendirilmesi ve değerlendirilmesi için çizelgenin eksiksiz biçimde doldurulması yeterli olacaktır. (Gouadec, 2010, 274)

Görüldüğü üzere Gouadec, Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardında çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin olarak açıkça belirtilmeyen ölçütleri, kendi bakış açısıyla belirlemeye çalışmış ve bunları çeviri derecelendirme ve değerlendirme ölçütleri adı altında, standartta tarif edilen süreçte kullanılmak üzere sunmuştur. Gouadec'in çevirinin derecelendirilmesinde, alanların, alt alanların ve alt alanların alt başlıklarının belirlenmesi ve bunların çizelge haline getirilip çizelgenin eksiksiz doldurulması biçiminde tasarladığı yöntem, onun çevirmenin *uzman*lığına ne kadar az güvendiği biçiminde yorumlanabilir. Çeviri, bir sözcüğü hecelere ayırma işinden tutun da, metni paragraflara ayırmaya, numaralandırmaya, doğru sözcüğü, sözdizimini, biçemi kullanmaya kadar her açıdan *denetlenmesi* gereken bir iştir. Ancak, Gouadec'in çalışmasında da, bu denetleme ve değerlendirme işini kimlerin yapacağı, ya da bunların çeviri konusunda uzman olup olmayacakları açık değildir. Çizelge doğru biçimde tasarlandığında, çeviri değerlendirmesi işinin, sorulara "evet" ya da "hayır" yanıtı vermek suretiyle son derece kolay biçimde yapılabileceğini savunan Gouadec'e göre belli ki, *uzmanlık*, böyle bir yöntemi öneren kişiye, yani kendisine aittir. Ancak Gouadec'in *uzman*lığı, onu, kaynak metin ile erek metin arasında hiçbir eşdeğerlik ilişkisi bulunmayabileceği yolunda yorumlar yapmaktan,

kaynak metin ile erek metin arasında bulunabilecek en küçük farkların bile hoş karşılanmayacağını dile getirmekten alıkoymaz. Demek ki Gouadec'in *uzman*lığı, çeviriyi tek tek her bir dilsel öğenin öteki dile aktarılmasından ibaret gören geleneksel yaklaşımlardan öteye gitmez. Böyle bir yaklaşım, çağdaş çeviribilim kuramlarından haberdar, işin gerekliliklerine göre kendi kararlarını almak ve gerektiğinde bu kararları savunmak üzere yetiştirilmiş, her türlü bilgi, beceri ve donanıma sahip çevirmenler için çalışma hayatını zorlaştırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Üstelik bu yaklaşımlar arttıkça, farklı sektörlerde ve genel olarak toplumda çevirinin ne olduğuna ve nasıl yapılması gerektiğine ilişkin görüş, "basit ve mekanik bir dilsel aktarım" tanımıyla sınırlı kalacaktır.

Standart belgesinde, çevirinin iki kültür arasında gerçekleşen bir aktarım olduğu belirtilmiş, çevirmen de projenin gerekleri doğrultusunda en uygun yöntemleri seçip uygulayarak proje *skopos*una uygun bir çeviri yapan uzman kişi olarak nitelenmiş olmasına karşın, standart bağlamında yukarıda ele aldığımız türden görüşlerin dile getirilebiliyor ve kaynak ve erek metinler arasında (diller ve kültürler farklı olduğu için doğal olarak) görülecek en ufak farklılıkların "asla" kabul edilemeyeceği yolunda bir yoruma varılabiliyor olması, çeviriye ilişkin yaygın anlayış değişmediği, çevirmenin *uzmanlığı* kavramı konusunda bir fikir birliğine varılmadığı sürece standartlaşmanın fazlaca bir yarar getirmediğini düşündürür. Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardında, her tek çeviri etkinliğinin nasıl yapılması ve bunların nasıl değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin reçetelerden kaçınılmış olması, projelerin farklı anlayışlarla yönetilebileceği ve örneğin, belgede öngörülen denetimlerin, çevirinin "yok-çeviri", çevirmenin de "başarısız çevirmen" olarak yargılanmasına hizmet edebileceği tehlikesini ortadan kaldırmaz.

Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardı, çeviri alanında çalışan pek çok kuramcı ve akademisyen tarafından piyasa çevirilerini denetlemek üzere oluşturulmuş yenilikçi ve faydalı bir çalışma olarak değerlendirilse de, bazı araştırmacılar standardın yarattığı/yaratabileceği başka tehlikelere de dikkat çekmektedir. Örneğin, Jürgen F. Schopp "The European Translation Standard EN 15038 and it's Terminology – A Mirror of Missing Professionalism?" ["Avrupa Çeviri Standardı EN 15038 ve Standardın Terminolojisi – Olmayan Uzmanlığın Yansıması Mı?"] (2007) başlıklı makalesinde standardın, çevirmenlerin uzmanlaşmasına ne ölçüde katkıda bulunabileceğini sorgular. Schopp öncelikle,

piyasa çevirilerinde çevirmenlerin uzmanlıktan uzak bir profil çizdiklerine değinerek, EN 15038'de dikkat çeken "çeviriyi bir uzmanlık alanı olarak ortaya koyma çabasının" sevindirici olduğunu vurgular. Ancak bu amacın gerçekleştirilebilmesi, standartta kullanılan dilin ve çeviri terminolojisinin çelişkili ve bulanık olmamasına, terimlerin açıklıkla tanımlanmasına bağlıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Schopp'a göre, EN 15038'de kullanılan terminoloji bir takım sorunlar içermektedir. Öncelikle, çeviri tanımında kullanılan "bilginin aktarılması" ifadesi içeriğin aktarılması biçiminde anlaşılmakta, bizi çağdaş kuramlardan uzaklaştırmakta, çeviride anlam/biçim ikiliğine geri götürmektedir. Ayrıca, çevirinin çeviri sürecinin bir parçası olarak ifade edilmesi de bir terim karmaşasına yol açmaktadır; zira kuramsal bakışla bunun tam tersini, yani çeviri sürecinin çevirinin bir parçası olduğunu iddia etmek mümkündür. Standartta ifade edildiği biçimiyle çeviri, yukarıda da değindiğimiz gibi, süreç içinde yer alan pek çok basamaktan herhangi biri gibi görünmekte, böylece çevirinin, örneğin düzeltme basamağında yapılan işten *daha önemli olmadığı* izlenimi uyanmaktadır. Bütün bunlara ek olarak, standart belgesinde çevirmenin erek metni oluştururken projenin amacına, erek alıcıların beklentilerine hitap edecek biçimde, terminolojiye, dilbilgisine, biçim ve biçeme özel bir dikkat göstermesi gerektiği vurgulanırken, bazı durumlarda çevirmenin metne ekleme yapabileceği ya da bazı sözcükleri metinden çıkarma yoluna gidebileceği bir özgürlük ya da bir iletişimsel gereklilik olarak belirtilmez (Schopp, 2007, 316).

Bütün bu düşünceler ışığında Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardı çeviri etiği açısından değerlendirildiğinde, bu standardın çeviriyi öncelikle bir iş ilişkisi biçiminde ele aldığı söylenebilir. Bu iş ilişkisi bir kontrat uyarınca yürütülür. Kontratın tarafları ise, işin yapılmasını isteyen firma, yani müşteri ve bu müşteriye hizmet sağlayan çeviri bürosudur. Kuşkusuz, çeviri bürolarında çalışan çevirmenler ile bürolar arasında da bir tür kontrat söz konusudur. Ancak, Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardında çevirmen ile onun işvereni olan büro arasında nasıl bir kontrat yapılması gerektiği konusuna değinilmez, çevirmenlerin sorumlulukları, hakları ve çalışma koşulları ele alınmaz. Bu anlamda Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardı, doğrudan çevirmene ve çeviri işini yapan kişi olarak onun kendi işvereniyle ilişkisine değil, çevirmenin işvereninin işi talep eden firmayla kuracağı ilişkiye odaklanır.

Bu iş ilişkisi, sözü edilen iki taraf, yani çeviri bürosu ile çeviriyi talep eden firma arasında kurulan ilişki, kuşkusuz, çevirmenin hak ve özgürlüklerini de etkileyecek bir ilişkidir. Eğer çeviri bürosu, piyasaya ucuz iş yapabilmek adına çevirmene kolaylık sağlaması beklenen sürecin sağlıklı yürümesine hizmet edecek altyapıyı oluşturmaktan kaçınıyorsa, çevirmenleri de düşük ücretlerle zor koşullar altında çalıştıracaktır. Türkiye'de Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardını uygulayan ilk çeviri işletmesi *Diye*'nin sahibi ve yöneticisi Prof. Dr. Işın Bengi-Öner, konuyla ilgili olarak verdiği röportajda *kalite*nin ancak işletmenin belli bir bakış açısına sahip olmasıyla, işletme yöneticilerin de belli bir yaşam tarzını benimsemesiyle sağlanabileceğini belirtir (Birkan Baydan, 2011, 92). *Kalite*nin sağlanması, çeviri işletmesinin birkaç küçük düzenleme ve hazırlıkla mümkün olmayacak, bir anlamda çeviri işletmesinin iş ahlakına bağlı olarak varılabilecek bir noktadır. *Diye*'nin bu standardın Türkiye'ye gelmesinden çok önce de, belli bir kalite anlayışıyla, ucuz iş yapma kaygısına düşmeden ve çevirmenleri mağdur etmeden çalışma ilkesini benimsediğini ifade eden Bengi-Öneri'in bu sözleri, bir meslek dalında o meslek içindeki ilişkileri denetim altına almayı amaçlayan ne tür ilke ve standartlar getirilirse getirilsin, ahlaki ilişkinin bunlardan bağımsız olarak da kurulabileceğini gösterir. Bu açıdan bakıldığında, kendi ahlak ilkelerinden hareketle iş yapan *Diye*, bu standartla çalışmaya başlamadan önce de ahlaka uygun bir tutum sergilemektedir (Birkan Baydan, 2011, 177-182).

Bu örnekteki duruma tersten bakacak olursak, bu standarda uygun çalışan her çeviri işletmesinin de her durumda ahlaklı bir tutum sergileyeceğini iddia etmek yanlış olacaktır. Bengi-Öner'in de röportajında belirttiği üzere, böyle bir standardın varlığı, bunu benimseyen çeviri işletmelerinin belli bir altyapıyı oluşturması açısından faydalıdır. Ancak, yukarıda da değinmeye çalıştığımız gibi, standart belgesinde işletme sahiplerinin ve proje yöneticilerinin ne tür niteliklere sahip olması gerektiğinin belirtilmemiş olması, kullanılan terimlerin zaman zaman yanlış anlamalara yol açacak gri alanlar bırakması, çevirmenin çeviri süreci içinde yeterince öne çıkartılmamış olması gibi durumlar karşısında, çeviride iş ahlakına uygun davranmayı Bengi-Öner'in deyişiyle bir "yaşam tarzına" dönüştürememiş, çevirmenin eğitim ve birikimine yeterince önem atfetmeyen işletme sahiplerinin standarttaki boşlukları istedikleri gibi doldurabilecekleri de varsayılabilir (Birkan Baydan, 2011, 181). Kısacası, böyle bir standardın varlığı, aslında, çeviri

işletmesinin her tek durumda (müşterileriyle ve çalışanlarıyla kurduğu iş ilişkisi bağlamında) ahlaka uygun davranacağı anlamına gelmeyebilir.

Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardı bağlamında çevirmenin ahlaki yükümlülüğü açısından da bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür. Standart belgesinde çeviri işi ve çevirmenin kendisi hizmet çarkının yalnızca bir dişlisi gibi ele alındığı için, çevirmenin yaptığı işle kendisi arasına büyük bir mesafe girdiği açıkça görülebilir. Çevirmen, toplam proje sürecinin bir basamağında çeviri işini yapacak, ve bu iş, en az çeviri işinin yapılması kadar önemsenen sonraki basamaklarda sürekli denetlenip düzeltilecektir. Öyleyse, ortaya çıkan ürün tam olarak kimin ürünüdür? Standart belgesine dikkatle bakılacak olursa, bu ürün ne çevirmenin, ne düzeltmenin, ne denetmenin, ne de proje yöneticisinin ürünüdür. Ürün, aslında, *sürecin ürünü*dür. Dolayısıyla, bu kişiler ortaya çıkan işin nihai sorumluluğunu da üstlenmezler. Nihai sorumluluk, o süreci tasarlayan çeviri bürosuna ya da bir anlamda, sürece aittir. Görüldüğü gibi, ahlaki sorumluluk süreçte yer alan bireylerin omuzlarından kaldırılmış, sürecin ya da büronun sorumluluğu haline getirilmiştir. Ancak, büro ile müşteri firma arasında kurulan iş ilişkisinde sorumluluğun bireylere değil, büroya ya da sürece ait olması, süreç içinde çeviri açısından iyi ve doğru bir yaklaşım sergileneceğini garanti etmeyeceği gibi, tarafların ahlaklı davranacakları anlamına da gelmez.

Ahlaki ilişkinin günümüzde bir iş ve bir kontrat ilişkisi biçiminde, yani *rasyonellik* ve *karşılıklılık* ilkesine uygun biçimde düzenleniyor olmasının ahlaki açıdan nasıl sorunlar getireceği bir yana, bu türden hizmet standartlarında sıralanan gerekliliklerin, çevirmenin *uzmanlığını* ortaya koyarak işin nihai sorumluluğunu üstlenmesini değil, bireyselliğinden kopartılmış çevirmenin iş sorumluluğunun ağır yükünden kurtulmasını sağlayacağı iddia edilebilir. Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardında tarif edilen süreç içinde, çalıştığı çeviri bürosuna bir kontratla bağlı olan çevirmen, işi talep edenle ancak dolaylı bir ilişki kurmaktadır. Bu ilişki çoğu zaman proje yöneticilerinin çevirmeni projenin amacıyla ilgili olarak bilgilendirmesiyle sınırlıdır. Yalnızca gerekli görülen durumlarda işi talep eden firmayla iletişime geçen çevirmen, projenin tüm alt yapısı (ön araştırma, kaynakların belirlenmesi vs.) oluşturulduktan sonra işine başlayacak, kendisine sağlanan elektronik çeviri sistemlerinden ve veri bankalarından da faydalanarak çevirisini üretecektir. Kuşkusuz çevirmen, kendi işvereni olan çeviri bürosuna karşı bir

sorumluluk taşımaktadır. Ancak çeviri öncesinde yapılan hazırlıklar ve çevirinin tamamlanmasından sonra devreye girecek düzeltme ve denetleme işlemleri de çevirmenin iş yükünü ve sorumluluğunu hafifleten etmenler olarak öne çıkar. İşte bu anlamda, çevirmenin işin nihai sorumluluğundan uzaklaştığı öne sürülebilir. Müşteri memnuniyetsizliğini önlemek, üretilen çevirileri müşteri için kullanılabilir kılmak ve hata payını azaltmak adına uzun bir süreç biçiminde ele alınan projede çevirmen, bir anlamda, projenin sorumluluğunu üstlenmekten alıkonulmuş olur. Bireyin eline bırakılmaması gereken ve bireyin yürüttüğü bir iş olarak her zaman *kuşkuyla* yaklaşılan çeviri işi, çok basamaklı ve her basamakta *denetlenen* bir proje halini almış, çevirmen bu projede merkez konumundan uzaklaştırılmıştır.

3.5.3. Elektronik Çeviri ve Çevirmen

Çevirmenlik mesleğinin 20. Yüzyılın başı itibarıyla bir dönüşüm geçirdiğini söylemek mümkündür. Çeviride elektronik çeviri araçlarının kullanılmaya başlaması ile birlikte başlayan bu dönüşüm, bir yandan iletişime, dolayısıyla çeviriye duyulan gereksinimin artmasıyla, bir yandan da bu gereksinimi en hızlı ve en yetkin biçimde karşılama arzusuyla son yıllarda iyice hız kazanmıştır. Elektronik çeviri araçları bugün üretkenliği artırmak, terim tutarlılığı sağlamak suretiyle hatayı en aza indirgeyerek iş kalitesini yükseltmek gibi amaçlarla çevirinin pek çok alt alanında kullanılmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte hızlı bilgi akışına ve iletişime duyulan gereksinimin bir sonucu olarak çevirmenlerin hayatına giren elektronik çeviri araçları artık çevirmenin vazgeçilmez yardımcıları olarak düşünülmektedir.

Yukarıda ayrıntılı biçimde ele aldığımız gibi, AB kapsamında yürütülen çeviri etkinliklerinde elektronik çeviri araçlarının kullanımı çok önemli yer tutar. Temel amacı, aynı mesajın farklı dillerde eşzamanlı olarak verilmesini sağlamak olan AB, kilit önem taşıyan terim tutarlılığını ve biçimsel tutarlılığı proje ve dosya yönetimi yazılımları, çeviri bellek yazılımları ve terim bankaları gibi çok çeşitli elektronik araçlarla sağlar. AB'nin kendi çeviri etkinlikleri bir yana, AB genişledikçe ulusal düzeyde çeviri gereksinimi de büyük ölçüde artmış, yerelleştirme gibi yeni alt alanlar ortaya çıkmış, çeviri hizmet sağlayıcıları artan taleplere yetişemez olmuştur. Böylece elektronik çeviri araçları yalnızca büyük çeviri hizmet sağlayıcıları tarafından tercih edilen araçlar olmaktan çıkmış, çeviri kalitesini artırmayı hedefleyen kalite standartları (örneğin, yukarıda ele aldığımız Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri

Standardı EN 15038) çerçevesinde temel bir yükümlülük olarak anılmaya başlamıştır.

Elektronik çeviri araçları aslında çok geniş bir yelpazede karşımıza çıkar. Hemen bütün bilgisayar kullanıcılarının kullandığı kelime işlemcileri, elektronik sözlük ve ansiklopediler, bloglar, web tarayıcıları ve arama motorları, masaüstü yayın araçları, imla ve dilbilgisi düzelten elektronik araçlar genel olarak bir çevirmenin düzenli olarak kullanacağı elektronik araçlar olmakla birlikte, elektronik çeviri araçları denilince akla ilk gelen Bilgisayar Destekli Çeviri (Computer Assisted Translation – CAT) araçlarıdır. Bunlar çeviri bellek sistemleri, terim bankaları, web yerelleştirme araçları, yazılım yerelleştirme araçları, altyazı araçları ve makine çevirisi araçları biçiminde gruplandırılabilir (Sánchez, 2006, [06.07.2015]). Çevirmenler arasında en yaygın olarak kullanılan elektronik çeviri araçları arasında Trados, Wordfast, DéjàVu, MemoQ, SDLX sayılabilir.

Özellikle 2000'lerde yeni elektronik çeviri araçlarının piyasaya çıkmasıyla birlikte, akademi dünyasında da bu araçlara ilgi artmış, çeviri alanı içinden ve dışından pek çok akademisyen hem bu araçları çevirmenlere tanıtmak hem de bunların yararlarını vurgulamak için kitap ve makaleler yayınlamaya başlamıştır. Elektronik çeviri olasılığının artık bir gerçeklik olmasından duyulan sevincin, bunların varlığına duyulan güvenin ve bu araçlar sayesinde çeviri *kalite*sinde ve *verimlilikte* büyük artış olacağı yolundaki inancın yansımaları bu çalışmalarda açıkça görülebilir. Örneğin, yeni yüzyılın başında kaleme aldığı *Electronic Tools for Translators* [*Çevirmenler için Elektronik Araçlar*] (2001) adlı kitabında, Frank Austermühl, çeviriyi, bilgi çağının ve küreselleşmenin bir *yan ürünü* olarak tanımlar ve doğru elektronik çeviri araçları kullanmanın iyi bir çevirmeni daha iyi bir çevirmen yapacağını, bunların *verimi* artıracağını ve çeviride *kalite*yi sağlayacağını ifade eder. Ona göre, elektronik çeviri araçlarıyla kalite birbirinden ayrılmaz kavramlardır (Austermühl, 2001, 1). Elektronik çeviri araçları, *kalite* ve *verimliliğin* artırılmasında kilit rol oynar ve bunların yaygın kullanımı, yalnızca AB gibi kurumların ve büyük çeviri işletmelerinin zorlamasıyla değil, çevirmenlerin kendi tercihleriyle de açıklanabilir. Bu araçlar yardımıyla yaptıkları çevirinin *kalite*sini ve *verimliliklerini* artıran serbest çevirmenler de sürekli değişen ve giderek daha rekabetçi hale gelen piyasada daha güçlü bir konuma gelebilirler (Austermühl, 2001, 7). Bütün bu sıralanan nedenlerden

dolayı, elektronik çeviri üniversite düzeyinde çeviri eğitimi veren bölümlerin müfredatında mutlaka yer almalıdır (Austermühl, 2001, 1).

2009 yılında, üç araştırmacının bir araya gelerek yürüttükleri araştırmanın sonucu da, yukarıdaki iddiaları destekler niteliktedir. Araştırmacılar, geleneksel yöntemlerle çevrilmiş metinler ile elektronik çeviri araçları kullanılarak çevrilen metinleri karşılaştırmış ve bu karşılaştırma sonucunda hangi grupta yer alan çevirilerin daha *kaliteli* olduğunu saptamaya çalışmışlardır. Bu doğrultuda iki farklı öğrenci grubuna ödev olarak verilen çevirileri terminoloji tutarlılığı, imla, biçim/biçem kategorilerinde ortaya çıkan *hata sayılarını* karşılaştırma yoluna giden araştırmacılar, bu karşılaştırmayı her hataya bir puan verdikleri puan sistemiyle gerçekleştirirler. Pilot araştırma, Slovenya'da, Maribor Üniversitesi Çeviribilim Bölümü'de gerçekleştirilir. Bölüm öğrencileri arasından 51'i seçilerek iki gruba ayrılır. İki gruptan da iki ayrı metni Almanca'dan Slovence'ye çevirmeleri istenir. Her iki grup, aynı iki metin üzerinde çalışır; ancak birinci grup geleneksel yöntemlerle çeviri yaparken ikinci grup elektronik çeviri araçlarını kullanır. Çeviriler, Alman Dili bölümünden mezun, iki anadilli *uzman* bir çevirmen tarafından değerlendirilir (Kučiš, 2009, 343-344). Araştırmacılar, "Evaluation of Electronic Translation Tools Through Quality Parameters" ["Elektronik Çeviri Araçlarının Kalite Ölçütleri Aracılığıyla Değerlendirilmesi"] (2009) başlıklı makalelerinde araştırma sonuçlarını şöyle özetlerler:

> "Çevirinin kalitesinin ve (terminoloji, imla, sözdizimi ve biçem düzeylerindeki) çeviri hatalarının analiz edildiği çalışmada, çeviri sürecinde bilgisayar destekli çeviri araçlarının kullanılmasının çeviri kalitesini ve çeviride tutarlılığı büyük ölçüde artırdığı sonucuna varılmıştır."
>
> (Kučiš, 2009, 349)

Bu çalışma çeviri işinin *teknik yeterliliklere* indirgendiğini göstermesi açısından önemlidir. Elektronik çevirinin hayatımıza girmesi, çeviride *kalite* arayışının her gün biraz daha artmasına yol açmakta, *kalite* ise yukarıdaki araştırma örneğinde de gördüğümüz gibi, daha çok terim tutarlılığı, imla ve biçim/biçem gibi kavramlarla özdeşleştirilmektedir. Çeviride bu öğelerin yerli yerinde olmadığını saptamak için ise hataların tek tek sayılması yoluna gidilmesi, günümüzde çevirinin, her tek çeviride karşılan hata sayısı ile değerlendirilebilecek bir etkinlik gibi düşünülmeye başladığını gösterir. Bu da, ilginç biçimde, bizi Dilbilim Paradigmasının iddialarına geri götürür: Çeviri dilsel öğelerin aktarımıdır; bazı durumlarda, yani bu dilsel

öğelerin aktarımında yetersizlikler, kaymalar göze çarptığında, bunlar çeviri hatası biçiminde nitelenebilir. Bir zamanlar çeviri eleştirmenlerinin, Dilbilim Paradigmasının öncülleri uyarınca çevirideki hata sayısı üzerinden bütün çeviriyi *kötü çeviri, yetersiz çeviri* biçiminde değerlendirdiği, Işın Bengi Öner'in deyişiyle "hata avcılığı" yaptığı döneme, yazınsal çeviri bağlamında olmasa da, özel alan çevirileri bağlamında geri dönüldüğü söylenebilir (karş. Bengi Öner, 1999, 2001a ve 2001b). Teknik gelişmeler metni, tıpkı bir zamanlar dilbilimcilerin önerdiği gibi –ki onlar da bilimsel niyetlerle yola çıkmışlardı- birimlere ayırmamız ve her bir birimin doğru çevrilip çevrilmediğini değerlendirmemiz gerektiği yolundaki inançları giderek güçlendirir ve bunların her gün biraz daha yüksek sesle dillendirilmesine ve hatta uygulamaya koyulmasına izin verir. Üstelik teknik gelişmeler sayesinde yeniden güçlenen bu anlayış da, tıpkı Dilbilim Paradigmasında olduğu gibi, özcülükten beslenir. Bu anlayış çerçevesinde, bütün metnin anlamını oluşturan her bir birimin sabit bir anlamı vardır ve bu anlam bir başka dilde ancak tek bir doğru karşılıkla verilebilir.

Yukarıdaki araştırma örneğine dönecek olursak, bu araştırmada çevirilerin nasıl değerlendirildiği, hataların nasıl belirlendiği, hataların belirlenmesinde hangi ölçütlerin temel alındığı betimlenmemiş, yalnızca çevirileri *uzman* bir çevirmenin değerlendirildiği bilgisi verilmiştir. Araştırmada, iki dili de ana dili gibi konuştuğu ve Alman Dili bölümünden mezun olduğu belirtilen değerlendirmecinin çeviri eğitimine ya da deneyimine ilişkin bir bilgi de sunulmaz. Acaba bu değerlendirmeci, *uzman* sıfatını iki ana dili olmasına ve Alman Dili bölümündeki eğitimine mi borçludur? Değerlendirme sırasında hangi ölçütler temel alınmıştır? Bir başka deyişle, çalışmanın başlığında sözü edilen *kalite ölçütleri* nelerdir? Yoksa bu ölçütler, *uzman* sayılan değerlendirmecinin *öznel* ölçütleri midir? Değerlendirmeci konumundaki bu *uzman* kişi, örneğin bir terimin ötekinden *daha doğru* çevrildiğine, bu değil de şu terimin bağlama daha uygun olduğuna nasıl karar verir? Bu sorular, aslında, "Standartlaştırma, Yasalaştırma" başlığı altında ele aldığımız çeviri etkinliğinin standartlaştırılması, çeviri uzmanlığının sınavla ölçülmesi gibi sorunlar bağlamında gündeme gelen *değerlendirme ölçütleri*ne ilişkin sorulardan pek de farklı değildir. Çeviri etkinliğinin belli standartlar uyarınca belli ölçütlere göre ölçülüp değerlendirilmesi sürecinde bu ölçütleri belirleyecek kişilerin *öznelliklerini* tam anlamıyla saf dışı bırakmak mümkün olamayacaktır. Ölçütleri belirleyecek kişilerin

ister bilim isterse iş dünyasında güç sahibi olanlar arasından seçilmesi olasılığı ve bunun getireceği tehlikeler bir yana, bunların birer insan olarak öznelliği ister istemez değerlendirme ölçütlerine yansıyacak, tümüyle bilimsel ve sabit ölçütler oluşturma ülküsünü gölgeleyecektir.

Anthony Pym, "Translational Ethics and Electronic Technologies" ["Çeviri Etiği ve Elektronik Teknolojiler"] (2004) başlıklı makalesinde çeviride elektronik araçların giderek daha çok kullanılmaya başlamasının etikte yarattığı/yaratabileceği başka sorunlara da değinir. Öncelikle, elektronik çeviri araçlarının kullanımı ile *kolektif sorumluluk* arasındaki ilişkiye odaklanır ve bu ilişkiyi özellikle AB bünyesinde yürütülen çeviri etkinlikleri bağlamında ele alır. 3.5.1'de değindiğimiz gibi, AB bünyesinde çeviri etkinlikleri büyük ölçüde, intranet, çeviri bellekleri, terim bankaları gibi elektronik çeviri araçlarıyla yürütülür. Ayrıca, toplam çeviri süreci içinde, çevirmenlerin bu araçları kullanarak ve başka çevirilerden faydalanarak yahut bunlara gönderme yaparak oluşturduğu metinler gene başka çevirmenlerce sürekli gözden geçirilip düzeltilir. Dolayısıyla, AB çevirmenlerinin gerçek anlamda birer çevirmen değil, birer yazar ya da düzeltmen gibi işlev gördüklerini ifade eden Pym'e göre bu durum, yani çevirmenlikle yazarlığın ya da düzeltmenliğin arasındaki sınırların kalkması ya da *bulanıklaşması*, süreç içinde elektronik araçların kullanılmasına ve çevirinin *kolektif* biçimde üretilmesine bağlıdır (Pym, 2004, 122).

Öte yandan, meslekler arası sınırların *bulanıklaşması* ve çevirilerin *kolektif* bir çalışmanın ürünü olması, çevirmenlerin süreç içindeki bireysel sorumluluklarını azaltan bir durumdur. Çevirmenler, artık yaptıkları ya da yapabilecekleri hataların sorumluluğunu doğrudan üstlenmezler. AB bürokrasisinin bir parçası oldukları andan itibaren, yani kurumun dışında değil içinde yer aldıkları anda, bu çevirmenlerin bireysel sorumlulukları bütün AB çevirmenlerinin ya da kurumun sorumluluğu haline gelir. Bireyin alanı, özenle oluşturulan ve elektronik çeviri araçlarıyla donatılan bu meslek alanında eriyip gider. Çevirmenlik mesleğinin işlevi de, son derece karmaşık bir bürokratik hizmet işleviyle yer değiştirir. Bütün çevirmenler arasında paylaşılan sorumluluk, yani *kolektif sorumluluk* ise, Pym'e göre elektronik teknolojilerin yarattığı sorunların çoğuna çare olmayacak, olsa olsa bu sorunların üstünü örtecek, bunları gizleyecektir. Elektronik çeviri araçlarının kullanılması halinde çeviri maliyetlerinin düştüğü ve üretkenliğin arttığı iddiaları da,

bunların yarattığı gerçek sorunları gizlemek amacıyla ortaya atılmış iddialara örnektir (Pym, 2004, 122).

Elektronik teknolojilerin çeviri dünyasına girmesi, ayrıca, çevirmenin *uzmanlığının* bu teknolojileri kullanma becerisiyle özdeşleştirilmesine de neden olur. Bir başka deyişle, 'makbul' çevirmen uzman çevirmendir ve uzman çevirmen de bu elektronik çeviri araçlarını gerektiği gibi kullanabilen, gerekli teknik bilgiyle donatılmış kişidir. Uzmanlığın bu denli kısıtlı bir yorumu, kuşkusuz, ancak elektronik araçlar yardımıyla çeviri yapabilen ve "bu özel mesleki uzmanlığıyla" çok basamaklı proje içinde yalnızca projenin kendine ait kısmından sorumlu bir çevirmen resmi çizer (Pym, 2004, 122). Çok basamaklı projeler biçiminde tasarlanan çeviri sürecinde elektronik araçların yoğun biçimde kullanılması bir takım çalışmasını gerekli kılar. Bu süreç içinde pek çok görev farklı bireyler arasında paylaşılır, metin sürekli yeniden yazılır ve düzeltilir. Ortaya çıkan metin ise çevirmeni belli olmayan bir metindir. Çeviri metinlerin *anonim* hale gelmesi demek ise, aslında işin giderek *insansızlaşması* demektir (Pym, 2004,123).

Makalesinde, Bilgisayar Destekli Çeviri programlarından biri olan DéjàVu'yu örnek olarak kullanan Pym, bu türden programların metni parçalara, birimlere ayırdığını anlatır. Bilgisayar ekranında beliren iki kolondan solda olanı çevrilecek metnin parçalarını sırasıyla gösterir. Sağ kolon ise çevrilecek metin için ayrılmıştır. Çevirmen, sırasıyla bu birimleri çevirerek sağ kolondaki ilgili kutulara yerleştirir. Çevirmenin çeviri yaparken tek tek birimler üzerine odaklanması Pym'e göre, çevirmenin belli bir birimi çevirirken metnin tamamını, yani formatıyla bir bütün oluşturan bağlamını görmesini engelleyeceği için sakıncalıdır. "…Çevirmen sağdaki kolonun soldaki kolona benzemesini sağlamaya odaklanır. Böyle bir benzeşme sağlanmazsa çeviri bilgisayar hafızasına alınmaz" (Pym, 2004, 124). Birbiriyle benzeştiği için hafızaya alınan çeviri metinler ise tıpkı özgün metnin yazarı, çevirmenin kendisi ve hatta çeviriyi kullanacak kişi gibi *anonim*leşmiştir. Teknolojinin bu türden bir kullanımı da bizi, çeviride *sadakat* anlayışının en ilkel haline, *sözcük ya da cümle düzeyinde sadakat*e götürür. Çokseslilik ve insanlık gibi kavramlar teknoloji karşısında gölgede kalmıştır.

Eğer bugünkü teknolojiler, çeviride *anonimleşme*yi, tek tek birimlerin benzeşmesini öngören bir *sadakat* ve *aynılık* anlayışını getiriyorsa; mesleki uzmanlık ya da erdem tutarlılık ve *verimliliğe* indirgeniyorsa, dilde çokseslilği, kültürel zenginleşmeyi

vurgulayan çeviri kuramları ne işe yarayacaktır? Çağdaş çeviri kuramların önemle altı çizilen bireye ve kültüre ilişkin etmenler, teknoloji tarafından yok sayılmakta, bütün bu etmenleri göz önüne alması beklenen çevirmen yerine, bugün, bir dildeki mesajı birim birim öteki dile aktarma işine odaklanmış bir çevirmen profili vardır karşımızda. Kısaca, Pym'e göre, insani değerler ve çağdaş kuramların vurguladığı etik anlayışlar artık bugünün "teknolojik çevirmeni"nin alanına girmez (Pym, 2004, 125).

Bellek ile etik arasında bir ilişki olduğunu varsayan yazar elektronik çeviri araçlarının bilgi saklama özellikleriyle ilgili şunları söyler:

> "Teknolojilerin bize en çok da bilgi saklama alanında yardım etmesi bekleniyor. Bilgisayarların işi bilgileri ezberlemektir. İnternetin işi bilgi yığınlarını gerektiğinde geri çağrılabilecek biçimde bellekte tutmaktır. Çeviri belleklerinin işi de pek tabii ki geçmişte yapılan çevirileri bellekte tutmak, hatırlamaktır. Pekiyi, (teknolojiyle ilgili bir kavram olan) bellek ile (davranış kurallarını ifade eden) etik arasında nasıl bir ilişki olabilir?"
>
> (Pym, 2004, 125)

Pym'e göre bu sorunun yanıtı açıktır: Belleksiz insan, ahlaki temellerden yoksun demektir. Böyle bir ahlaki temel olmadığı sürece de, ahlaki erdemler belli bir temel üzerine oturtulamaz. Şimdi bellekte tutma işini insanlar yerine yeni teknoloji araçları yapmaktadır. Geçmişin dili, öznel bağlamlardan koparılıp alınır, depolanır, *anonimleşir* ve *insani öğelerden arındırılır.*

3.5.4. Sığınmacıyı Savunmak

Savaşlar, ekonomik zorluklar, ideolojik baskılar, ırk, din ve cinsiyet ayrımcılıkları vb. gibi nedenlerle başka bir ülkeye sığınmacı olarak başvuranların sayısı her geçen gün artıyor. Günümüzde en çok sığınmacı kabul eden ülkelerin başında A.B.D, Kanada, Avusturalya, Yeni Zelanda ve Kuzey Avrupa ülkeleri geliyor. Kuşkusuz, bu ülkeler, artan talepler ve başvurular karşısında, daha seçici davranmak ve çok daha kapsamlı bir sistem kurmak zorunda kalıyor. Başvuruda bulunanların karşısına ise, formlardan, prosedürlerden, duruşmalardan oluşan, aşılması zor, devasa bir engel çıkıyor. Bu uzun ve zorlu süreç içinde çevirmenler de kilit rol üstleniyor. Çevirmenler, sığınma hakkı talebinin kabulü sürecinde belki de en önemli basamak olan duruşmalarda sözlü çeviri yaparak talep sahibi ile talebin yapıldığı devletin yetkilileri arasında iletişimi sağlamaya çalışıyorlar. Bu duruşmalarda verilen karara göre, başvuru sahibi ya ülkesindeki korkunç koşullara geri dönmek zorunda kalıyor ya da istediği özgür hayata kavuşuyor. Özellikle başvuru sahipleri için çoğunlukla

hayati önem taşıyan bu kararın alınması, bir anlamda çevirmenin bir dilden ötekine sözlü aktarımıyla mümkün olabiliyor. Duruşma sırasında, başvuruda bulunan kişi hayat hikâyesini, içinde bulunduğu zorlu koşulları dile getiriyor, çevirmen bu hikâyeyi yetkililere aktarıyor, yetkililer ise bu hikâyeye dayanarak o kişinin başvurusunu kabul edip etmemeye karar veriyor. Duruşmalarda nihai kararı verecek kişi çevirmen olmasa da, çevirmenin bu hikâyeyi nasıl aktardığı, kuşkusuz, verilecek karar üzerinde etkili olabilir. İşte bu olasılık, çevirmenin meslek etiğine uygun davranması gerektiği yolundaki düşüncelerin daha ısrarla dile getirilmesine yol açıyor.

Çevirmenin sığınmacı kabulü sürecinde üstlendiği önemli rol, son yirmi yıldır pek çok araştırmacının da ilgisini çekiyor. Bu araştırmacılardan biri de Sabine Fenton. "Expressing a Well-founded Fear" ["Haklı bir Korkunun İfadesi"] (2004) başlıklı makalesinde Sabine Fenton görüşlerini bir araştırma projesine dayandırıyor. Fenton, makalesinin başında, böyle bir araştırma projesi yürütmek istemesinin temel nedenini, son zamanlarda bazı akademisyenler ile Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği, Kızıl Haç ve devletin yargı organları arasında oluşan derin görüş ayrılığı olarak açıklıyor. Alanda çalışma yürüten bazı akademisyenler, sığınmacıların başvurularını değerlendirmek için yapılan duruşmalarda çevirmenlerin sorumluluk alanlarının genişletilmesi ve çevirmenlerin karar verme sürecinde daha aktif rol oynaması gerektiğini ifade ederken, ikinci grup, çevirmenin rolünü çok daha kısıtlı bir biçimde ele almaktan yana. Bu noktada Fenton, söz konusu çevirilerde bağlamın esasen hukuki bir bağlam olduğunu, dolayısıyla bu bağlam içinde işlev gören çevirmenlerin hukuk ve mahkeme çevirmenliği koşul ve yükümlülüklerine uygun davranmaları gerektiğini söyleyerek bir anlamda, yukarıda sözü geçen taraflardan hangisine daha yakın durduğunu belirtmiş oluyor. Ona göre, genel kabul gören görüş de zaten bu (Fenton, 2004, 264).

Oysa son zamanlarda dünyanın farklı yerlerinden bu görüşü reddeden sesler yükselmekte. Bu seslerden biri, sığınmacı kabul eden ülkelerin başında gelen Kanada'dan yükseliyor. Robert Barsky, çevirmenlerin bu duruşmalarda, gerekli bilgi ve deneyime sahip nitelikli personel olarak işlev görmesi gerektiğini iddia ediyor ve bu doğrultuda çevirmenlere farklı çeviri stratejileri öneriyor. Bunlar arasında, duruşmada başvuru sahibine yöneltilen sorulara gerektiğinde müdahale edilmesi ve açıklık getirilmesi, yetkililere başvuru sahibinin ülkesiyle ilgili tarihsel, siyasi ve

toplumsal ek bilgiler verilmesi, hatta başvuru sahibinin anlattığı hayat hikâyesinin daha akıcı biçimde aktarılmaya çalışılması gibi stratejiler yer alıyor (Fenton, 2004, 264; Barsky, 1996, 45-63). Fenton'a göre, Barsky'nin bu iddialı görüşleri, "ne kadar iyi niyetle ve şefkatle dile getirilmiş olursa olsun, mahkeme çevirmenlerini tehlikeye atacak, onların güvenliklerini tehdit edecek uygulamalara yol açabilir, başvuru sahibinin çevirmenin rolünü ve gücünü olduğundan büyükmüş gibi algılaması sonucunu doğurabilir, hatta sözlü çevirmenler tarafından yaygın kabul gördüğü takdirde bu görüşler, sözlü çeviri mesleğini yıllarca geriye götürebilir" (Fenton, 2004, 265).

Esasen, sözü geçen çalışmasında Barsky de bu tür tehlikelerin farkında olduğunu bildirir. Çevirmenlerin başvuru değerlendirme sürecinde daha etkili rol oynaması halinde, kendilerini çevirmen olarak tanıtacak sahtekârların ortaya çıkabileceğini, bazı durumlarda çevirmenlerin başvuru sahipleri ile çıkar çatışmasına girebileceklerini ya da başvuranların dâhil oldukları kabilelere, ailelere karşı önyargılı olabileceklerini, hatta belli ülkelerden başvuranlara karşı belli biçimde davranmaları konusunda işverenleri olan hükümetten baskı görebileceklerini açıkça ifade eder. Gene de, ona göre, bu tehlikeler hâlihazırda çevirmenin rolü bu denli kısıtlıyken başvuru sahiplerinin karşı karşıya kaldıkları tehlikelere kıyasla çok daha önemsiz kalır. Kısacası, Barsky bu tür tehlikelere karşın çevirmenlerin başvuru değerlendirme süreçlerinde çok daha etkin bir rol oynamaları gerektiğini savunur (Barsky, 1996, 60-61).

Barsky'nin bu görüşlerine karşı çıkan Fenton, araştırma projesine, çevirmenlerin kendilerini karar verme sürecinin bir parçası gibi görmek istemedikleri hipoteziyle başlamış ve 2001 yılı başında, Yeni Zelanda'nın en büyük kenti olan Auckland ve başkent Wellington'da görev yapan 110 mahkeme çevirmenine birer anket yollamıştır. Çevirmenlerden yalnızca %32'si bu ankete cevap vererek projeye dâhil olmuş ve kendilerine çevirmenin rolü, işveren, müşteri ve işin kendisiyle ilgili olarak yöneltilen soruları ayrıntılı biçimde yanıtlamıştır (Fenton, 2004, 265). Fenton makalesinde araştırma projesinden elde ettiği bütün sonuçları ayrıntılı biçimde aktarır, ancak çeviri etiği bağlamında özellikle üzerinde durulması gereken yanıtlar, bize göre, çevirmenin işin kendisi ile ve müşteri, yani başvuru sahibi ile ilgili yanıtlarıdır. Çevirmenlerin müşteri ile ilgili yanıtlarından çıkan sonuçları şöyle aktarıyor Fenton:

> "Çevirmenlerin üzerlerinde hissettikleri baskıyı ifade etmeye başladıkları bölüm müşteriyle ilgili soruların yer aldığı bölümdür. Ankete katılanların %63'ü, başvuruda bulunanların duruşma sırasında sorulan soruları nasıl yanıtlamaları gerektiği konusunda kendilerinden yardım istediğini söylüyor. %57'si başvuru sahiplerinin duruşmadan sonra evlerine kadar gelip kapılarını çaldığını belirtiyor. Bütün çevirmenler, başvuru sahiplerinden gelen her türlü isteği kibarca ama kararlılıkla reddettiğini söylemekle beraber, gene de bu tür durumlarda kendilerini baskı altında hissettiklerini ifade ediyorlar. Özellikle başvuranların evlerine kadar gelmeleri durumunda bu baskının iyice arttığını ve genellikle çevirmenlik hizmeti veren aracı kurumun yöneticisiyle bağlantıya geçerek 'lütfen, başvuru sahiplerine adımı vermeyin,' dediklerini aktarıyorlar."
>
> (Fenton, 2004, 266-267)

Çevirmenlerin işin kendisiyle ilgili yorumları ise, belki de, çevirmenin ahlakı açısından daha çarpıcı sonuçlara varmamızı sağlayabilir. Fenton'ın aktardığına göre, çevirmenlerin %68'i işleriyle ilgili olumsuz duygular dile getirmiştir. Bu olumsuz duyguların birkaç temel nedeni vardır. Öncelikle, çevirmenlerden pek çoğu, duruşmalar sırasında başvuru sahiplerine yöneltilen soruların "düşmanca" bir tavırla ya da "olmaması gereken bir biçimde" sorulduğunu belirtmekte, yetkililerin cahilliğinden ve "soğuk" tavırlarından yakınmaktadır. Net olmayan ya da konuyla doğrudan ilgisi bulunmayan sorular, başvuruda bulunan kişilerin kafalarının karışmasına, paniğe kapılmalarına, nihayetinde de soruları doğru biçimde yanıtlayamamalarına neden olmaktadır. Çevirmenlerden bazıları bu tür sorular karşısında donup kalan başvuru sahipleri için "çok üzüldüklerini" belirtirler (Fenton, 2004, 267).

Çevirmenlerin işleriyle ilgili duydukları bir başka rahatsızlık da, gene duruşmalarda sorulan sorularla ilgilidir. Çevirmenlerden bazıları, sorulan soruların başvuruda bulunan kişilerin eğitim düzeyleri göz önüne alınmaksızın sorulduğunu, mahkeme ortamındaki uzman kişilere çok kolay gelebilecek bir sorunun eğitim düzeyi düşük başvuru sahipleri için son derece zor olabileceğini söylemişlerdir. Bu noktada çevirmenlerin çoğu, esasen yurttaşları olan ve can güvenlikleri olmadığı için ülkelerini terk etmek, yabancı bir ülkede yeni bir yaşam kurmak zorunda kalan bu kişilere karşı bir şefkat ve sempati duymaktadır. Çalışmasının bu noktasında Fenton, bu iki bölümde ifade edilen duyguların Barsky'nin iddialarıyla örtüştüğünü itiraf eder. Barsky'nin iddiası, çevirmenlerin göçmen ya da sığınmacıların haklarını savunmak için duruşmaya müdahil olmak isteyecekleri yolundadır. "Gerçekten de, anketi yanıtlayan çevirmenlerden bazıları (%28'i) bunu yapmak istediklerini, ancak *meslek etiği ilkelerinin böyle davranmalarına izin vermediğini* ifade etmiştir." (Fenton, 2004, 267; vurgu bana ait)

Çevirmenlerin işleriyle ilgili memnuniyetsizliklerinin bir başka nedeni de kendilerini tehdit altında hissetmeleridir. Çevirmenlerden pek çoğu sözlü olarak tehdit edilmiş, telefonla aranmış, evlerinde rahatsız edilmiş, başvurunun reddedilmesi durumunda başarısızlıktan sorumlu tutulmuş olmalarına karşın, bunlardan yalnızca %17'si gerçekten korktuğunu belirtmiştir. Çevirmenlerin, kendi mesleki rolleriyle ilgili son soruya verdikleri yanıtlar ise Fenton için şaşırtıcıdır. Duruşmalarda karar verme sürecinde daha fazla rol almak isteyip istemedikleri sorusuna bütün çevirmenler aynı biçimde yanıt vermiş, yalnızca çevirmen olduklarını ve öyle de kalmak istediklerini söylemişlerdir. Kendilerini meslek ilkelerine uygun davranan birer "dil uzmanı" olarak değerlendirdiklerini belirten çevirmenler, karar verme sürecinde *etkisiz* ve *görünmez* olmak istediklerini de sözlerine eklerler. Fenton bu son soruya verilen yanıtlardan, çevirmenlerin yansız tutumlarından vazgeçmek istemedikleri ve Barsky'nin de iddialarında haksız olduğu sonucunu çıkartır. Fakat öte yandan, yarı zamanlı ve dil eğitimine odaklanmayan sözlü çeviri eğitim programlarında meslek etiği ve meslek ilkeleri üzerinde fazlaca durulmasının çevirmenlerde kendi meslekleriyle ilgili bu türden bir algı oluşturmuş olabileceğini de itiraf eder Fenton. Ayrıca, ona göre, bu meslek ilkeleri çevirmenlerde, bir aidiyet hissi ile birlikte, mesleklerini icra ederken bir güvenlik alanı içinde oldukları hissini de uyandırır (Fenton, 2004, 268-269).

Fenton'ın, makalesini okuyanların aklına hemen şu soru gelecektir: Ankete katılan çevirmenlerden birçoğu başvuru sahipleri için üzüldüklerini, onlara şefkat beslediklerini ve hatta yardım etmek istediklerini belirtmiş olmalarına karşın, niçin başvuru değerlendirme sürecinde daha etkin rol almak istemediklerini bildirmişlerdir? Aslında Fenton bu sorunun yanıtını makalesinin sonunda istemeden de olsa verir. Eğitim programlarında meslek ilkelerine yapılan aşırı vurgu, belli ki çevirmenlerin meslekleriyle ve mahkeme sürecindeki rolleriyle ilgili algılarını belirlemiştir. Bu meslek ilkelerinin, *tarafsızlık, nesnellik, aracılık, salt dilsel aktarım* gibi öğelerin altını çizecek biçimde oluşturulduğu da, gene çevirmenlerin verdikleri yanıtlardan çıkartılabilir (Karş. Fenton, 2004, 263-69). Fenton, bu çalışmasıyla kendi hipotezini doğrulamış olabilir; ancak çalışmada elde edilen verilerin bizim için önemi, mesleki eğitimin ve bu eğitim sürecinde eğitim kurumu tarafından benimsenen meslek ilkelerinin çevirmenlerin meslekle ilgili algılarını nasıl şekillendirebileceğidir.

Bu çalışmanın anket verilerine dayanan bir çalışma olduğunu da unutmamak gerekir. Çevirmenler, meslekleriyle ilgili kendilerine yöneltilen sorulara yanıt vermek suretiyle kendi meslek pratikleriyle ilgili pek çok konuyu değerlendirmiş, meslekte neyi ne kadar yapmak isteyeceklerini ya da kendilerini hangi noktada tehdit altında hissedeceklerini anlatmışlardır. Ancak, çevirmenlerin verdikleri yanıtlar, son kertede, meslek ilkelerinde sunulan 'makbul çevirmen' imgesinden, 'makbul çevirmen'den beklenen rol ve işlevlerden uzaklaşmaz. Böyle bir uzaklaşma çevirmenlerin kendi kalemlerinden çıkan sözlerle kendilerini *nesnel olamayan/olmak istemeyen* yahut *taraflı* birer meslek mensubu ilan etmeleri demek olur ki bu da onları genel kabul gören 'makbul ve uzman çevirmen' sıfatından mahrum bırakacaktır. Kimliklerini açıklamamış olsalar da, ankete katılan çevirmenlerin kendileriyle ilgili böyle bir yargıya varmaları yahut kendileriyle ilgili böyle bir yargıya varılmasına olanak verecek biçimde yanıtlar vermeleri beklenebilir mi? Bu soru hemen başka soruları da akla getiriyor: Sığınma taleplerini değerlendirme sürecinde *sınırlı* bir rol üstlenmek istediklerini belirten bu çevirmenlerin süreç boyunca üstlendikleri rol gerçekte ne kadar sınırlıdır? Bütün bu çevirmenler duruşmalar sırasında tarafsızlıklarını ne kadar koruyabilirler?

Benzer sorulardan yola çıkan Sonja Pöllabauer, "'Translation Culture' in Interpreted Asylum Hearings" ["Sığınmacı Duruşmalarında 'Çeviri Kültürü'"] (2006) başlıklı çalışmasında öncelikle Erich Prunč tarafından ortaya atılan "çeviri kültürü" kavramı üzerinde durur. Prunč "çeviri kültürünü", "çeviri alanında çalışan bütün çevirmenlerin davranışlarını çerçeveleyecek normlar, kabuller ve beklentiler" olarak tanımlar (Pöllabauer, 2006, 152). Prunč'un "çeviri kültürü" başlığı altında topladığı *sadakat, işbirliği, şeffaflık* gibi kavramlar, yani çevirmenlik mesleğiyle ilgili norm, kabul ve beklentiler, Pöllabauer'e göre duruşmalardaki etkileşim yapısının betimlenmesinde faydalı olmuştur. Ancak, zamana ve kültüre göre değişiklik gösterecek bu normlar bütünü, yani "çeviri kültürü" durağan bir dizge değil, tersine, sürekli yeniden oluşan, hareketli, değişken bir dizgedir (Pöllabauer, 2006, 152).

Bu iddialarını kanıtlamak için yaptığı betimleyici çalışmada Pöllabauer, duruşma tutanakları üzerinden Avusturya göçmen büroları için çalışan çevirmenlerin kullandıkları stratejileri inceler. İncelemesi sonunda vardığı sonuçlardan biri, *işbirliği*nin özellikle çevirmenler ile duruşmada soruları yönelten memurlar arasında ortaya çıktığıdır. Memurlar duruşma sırasında çevirmenlerin gerekli yerlerde

düzeltmeler yapmalarına ya da konuşmayı yönlendirmelerine izin verirler. Çevirmenler ise anlaşmazlık durumlarında açıklamalar ya da düzeltmeler yaparak memurun doğru anlaşılmasını sağlamaya çalışırlar. Hatta bazı durumlarda, çevirmenler memurların asistanları gibi davranırlar. Öte yandan, başvuru sahiplerinin karşıdakilerle (özellikle de çevirmenle) *işbirliği*ne girerek herhangi bir düzeltme ya da ilişkideki eşitsizliği dengeleyecek herhangi bir müdahale yapması çok az rastlanan bir durumdur. Pöllabauer bunun iki nedeni olduğunu söyler. Öncelikle, başvuru sahipleri Avusturya'nın sosyokültürel yapısına tamamen yabancıdır. Ayrıca, çevirmenler iki taraf arasındaki güç dengesizliğini ortadan kaldırmaya yönelik müdahaleler yapmak konusunda ya çekimser ve isteksizdirler ya da bunu beceremezler (Pöllabauer, 2006, 153-154).

Pöllabauer'in çalışmadan elde ettiği ikinci sonuç ise *sadakat* kavramıyla ilgilidir. Tutanaklar üzerinde yapılan ayrıntılı inceleme, çevirmenlerin özellikle görevli memurlara karşı *sadakat* gösterdiklerini ortaya çıkartmıştır. Çevirmenler, memurlar ile *işbirliklerini* tehdit edecek her türlü anlaşmazlığı düzeltmek için harekete geçerler. Memurların beklentileri, çevirmenlerin aldıkları kararları ve davranış biçimlerini şekillendirir. Çevirmenler, başvuru sahiplerine de *sadakat* göstermeye çalışırlar; ancak başvuru sahiplerinin söz ya da davranışları, memurlar ile aralarındaki *işbirliği*ni bozacak hale gelmediği sürece. Böyle durumlarda çevirmenler, hemen memurlar ile *işbirliklerini* güçlendirecek önlemler alırlar, üstelik bu önlemler başvuru sahibinin aleyhine bir durum yaratacak olsa bile. Araştırmacı, bu türden durumlara örnek olabilecek bir tutanağı ele alır. Tutanakta, çevirmenin memurun bir sorusunu doğru aktarmaması, dolayısıyla da yerinde bir yanıt alamaması ve memurun soruyu ikinci kez sorması söz konusudur. Başvuru sahibi çevirmenin doğru sözcük seçmemiş olabileceğini sezer ve çevirmene, o sözcükle tam olarak neyin kastedildiğini sorar. Çevirmen, memura dönüp yanlış anlaşmadan ötürü açıkça başvuru sahibini suçlar. Ancak tutanağa bakıldığında, yanlış anlaşmanın başvuru sahibinden değil, çevirmenin seçtiği sözcükten kaynaklandığı açıklık kazanır. Benzer durumlarda çevirmenler, kendi çevirilerinin doğruluğunu kanıtlamak ya da 'başvuru sahibi yüzünden' hata yaptıklarını göstermek için memurlara açıklamalarda bulunurlar (Pöllabauer, 2006, 156-157).

Araştırmacı, *sadakat* bağlamında başka ilginç sonuçlar da elde etmiştir ve bu sonuçları *yalancı sadakat* adını verdiği kavramla açıklar. Tutanak incelemelerinde,

çevirmenlerin başvuru sahipleriyle yaptıkları karşılıklı konuşmalar sırasında (yani çevirmen çeviri yapmıyorken) onlara *sadakat* gösterdikleri, ancak bu *sadakat*in çeviri yapılırken ya da çevirmenler memurlarla karşılıklı konuştukları sırada ortadan kalktığı gözlenmiştir. Kısacası çevirmenler, başvuru sahiplerine bir tür *yalancı sadakat* gösterirler. *Sadakat*i bir taraftan (başvuru sahibinden) ötekine (memura) kaydırmak suretiyle de bir ahlaki ikileme düşmekten kaçınmış olurlar (Pöllabauer, 2006, 158).

Pöllabauer'in elde ettiği en önemli sonuç, belki de, çevirmenlerin sanılanın aksine güçsüz konumda olan başvuru sahiplerine yardımcı olacak biçimde davranmadığıdır. Başvuru sahipleri de çevirmenleri, onlara yardımcı olmak için orada bulunan bir kişi gibi görme eğiliminde değildir. Çevirmenler, özellikle de anlaşmazlık durumlarında öncelikle memurların beklentilerine uygun biçimde davranmayı seçerler. Bu da, geleneksel meslek ilkelerinde çevirmene biçilen *tümüyle tarafsız bir aracı* rolünün gerçekten ne kadar uzak olduğunu gözler önüne serer. Çevirmenler, taraf tutmaları gerektiğinde genellikle memurlarla *işbirliği* içindedir. Ancak bazı durumlarda, örneğin memurların olumsuz bir sözlerini başvuru sahibine aktarmaları gerektiğinde, söze "memur şöyle diyor," diye başlayarak olumsuz mesajın sorumluluğunu memura yükleme eğilimindedirler. Böylece hem memurların kendilerinden beklediklerini yerine getirmiş, hem de başvuru sahibi karşısında sorumluluğu üzerlerine almamış olurlar (Pöllabauer, 2006, 159).

Saydamlık açısından, duruşmadaki üç kişi arasında en saydam ortama sahip olan kişi, her iki dile de hâkim olduğu için, pek tabii ki çevirmendir. Pöllabauer'e göre, anadilleri olan Almanca'dan başka diller de bilen memurlar için de, duruşmaların hayli saydam ortamlar olduğu söylenebilir. Oysa başvuru sahibi açısından duruşma ortamında hiçbir *saydamlık* söz konusu değildir. Dolayısıyla, kendisine ayrımcılık yapılabileceği korkusu, başvuru sahibi için büyük bir psikolojik engel teşkil eder. Çevirmenlerin ara sıra kültürel duyarlılıklara hitap etmek amacıyla yaptıkları açıklamalar da başvuru sahipleri önündeki bu büyük engeli ortadan kaldırmada yeterli değildir (Pöllabauer, 2006, 160).

Öte yandan, çevirmenlerin kendi kültürel değerleri ve değer yargıları da yaptıkları çeviriler üzerinde hayli etkilidir. Pöllabauer, bu durumu açıkça gösterdiğini düşündüğü bir örneği çalışmasına dâhil eder. Örnekte çevirmen, başvuru sahibinin yanıtlarını çevirirken hep birinci tekil şahıs zamiri kullanmaktadır. Ancak başvuru

sahibi duruşmanın bir noktasında fahişelik yapmak istemediğini söyleyince, çevirmen bu cümleyi memura üçüncü tekil şahıs zamirini kullanarak aktarır. Pöllabauer'e göre çevirmenin bu davranışı, onun *kendi değer yargılarını* ortaya koyan bir davranıştır. Çevirmen "ben" yerine, "o" diyerek, bir anlamda kendini, onaylamadığı bu meslekle ilişkilendirmekten kaçınmış olur. Aynı örnekte çevirmenin, memurun sözlerini çevirirken pek çok kere birinci tekil şahıs zamiri "ben" yerine, birinci çoğul şahıs zamiri "biz"i kullanması da araştırmacı için anlamlıdır. Pöllabauer'e göre, çevirmenin bu davranışı onun memur ile aynı tarafta olduğunu, hatta onunla bir ekip oluşturduğunu sezdirir. "Biz" zamirinin kullanılması, *bize karşı onlar* karşıtlığını vurguladığı için, özellikle de böyle bir duruşma ortamında, başvuru sahibini dışlayan bir tercih olarak dikkat çekicidir (Pöllabauer, 2006, 161).

Pöllabauer, pek çok örnekten yararlanarak kaleme aldığı çalışmasının sonunda, sığınma talebi değerlendirme duruşmalarında çevirmenlerin, hatları son derece net belirlenmiş roller üstlenmedikleri, bu rollerin genelde bulanık olduğu, hatta birbiriyle çeliştiği sonucuna varır. Dolayısıyla, ona göre,

> "Geleneksel meslek ilkelerinde çevirmenin rolüne ilişkin olarak sunulan betimlemeler *yalnızca kâğıt üzerinde geçerliliği olan betimlemelerdir*. Ancak, çevirmenlerin takındıkları farklı tutumların duruşmaların sonuçları üzerinde hayli etkili olabileceğini de unutmamalıyız. Kuşkusuz, çevirmenler duruşmalarda her iki tarafa da son derece değerli hizmetler sunmaktadır. Gene de, sığınma başvurusu değerlendirme duruşmalarının *manipülasyon*a son derece açık ortamlar olduğu aşikârdır."
>
> (Pöllabauer, 2006, 161; vurgu bana ait)

Araştırmacının bu son sözleri, meslek ilkelerinde 'makbul çevirmen'in nasıl davranması gerektiğine ilişkin olarak sunulan yargıların, örneğin 'makbul çevirmen'in tümüyle *tarafsız* olması gerektiği yolundaki yargının, mesleki uygulamalarda gözlemlenen davranış biçimleriyle hemen hiç örtüşmediğini bir kez daha vurgular. Demek ki meslek mensupları, mesleki eğitimler sırasında kendilerine belletilen meslek ilkeleri uyarınca başvuru sahibine karşı mesafeli olmaya çalışırken, benzer bir davranışı görevli memurlara karşı (yani otoriteye karşı) gösteremez, tam tersi zaman zaman bunlarla *işbirliği* içine girerek *tarafsızlık* ilkesine uygun davranmamış olur. Meslek ilkeleri arasında en vazgeçilmez ilkelerden biri olan *tarafsızlık*, güç dengesizliklerinin belirgin olduğu ortamlarda, *güçlüden yana olma* tutumuna dönüşerek eriyip gider. Bu durum, insanın yapacağı hiçbir eylemde tam bir *tarafsızlık* sağlanamayacağının bir göstergesi olarak ele alınabilir. Eğer böyle bir

tarafsızlık zaten mümkün değilse, 'makbul çevirmen'in yapması gerekenleri sıralayan meslek ilkelerinin mesleki uygulamalardaki faydası da kuşku götürür bir nitelik kazanacaktır.

3.6. Meslek Etiği ve Çevirmenin Bireysel Ahlakı

Meslek etiğinde temel kabul edilen yeminlere, meslek ilkelerine ve meslek yasalarına baktıktan ve bunların çeşitli alt alanlarda ne tür yansımaları olduğunu saptamaya çalıştıktan sonra, meslek etiğinin işlevlerini tartışmaya açmak gerekli görünüyor. İoanna Kuçuradi, "Felsefi Etik ve Meslek Etikleri" (2009) başlıklı yazısında meslek etiklerinde sorulan soruların, bireylerin belli bir mesleği icra ederken tek tek durumlar karşısında ne yapmaları ve ne yapmamaları gerektiğine ilişkin sorular olduğunu, bu sorulara verilen yanıtların da bildirgelere, sözleşmelere ve meslek ilkelerine temel oluşturduğunu, ayrıca bunların hukuksal normlarla da ilişki içinde olduğunu söyler. Ona göre, meslek etiklerinde yaşanan patlamanın, yani meslek etiklerinde normların –genellikle de birbiriyle çelişen normların- temellendirilmesi ülküsünün nedenlerini anlamak için genel olarak etik tarihinde ortaya çıkan yaygın kabullere bakmak gerekir (Kuçuradi, 2009, 31).

Kuçuradi'ye göre, sorun, etiğin *normlara ilişkin sorunlardan* oluştuğu kabulüyle başlar.[13] Etiğin uğraştığı şeyin, değer yargıları, eylem ilkeleri gibi ahlak normları olduğu düşüncesinden hareket edilirse, üstelik bu normlara mantıksal empirizmin bilimsellik ölçütü ile bakılırsa olumsuz sonuçlar elde edilmesi kaçınılmazdır. Etiğin tarihinde de bu yoldan gidilmiş, etik, normlarla özdeşleştirilmiş, normların bilimsel önermelerin gösterdiği özelliği göstermedikleri, yani doğrulanabilir/yanlışlanabilir olmadıkları tabii kolaylıkla görülmüştür. Ne yazık ki, normların bilimsel olmadığı kabulü, bir yandan da bilimin "değer dışı" olması gerektiği düşüncesini desteklemiş, bu doğrultuda bilim her türlü değerden arındırılmaya çalışılmıştır. Bunun sonucu olarak, bilimsel araştırmalarda her türlü değer sorgulaması bir kenara bırakılmış, bilimin ilerlemesi için mümkün olan her şeyin yapılabileceği inancıyla "mümkün olan her şey, sınır tanımaksızın yapılmaya başlanmıştır" (Kuçuradi, 2009, 32). Böylece ortaya, bir yandan bilimselliğe, rasyonelliğe bir başkaldırı biçiminde nitelenebilecek bir manevi değerler arama eğilimi, bir yandan da evrensel geçerliliği

[13] Kuçuradi'ye göre ahlaklı davranış ancak *insanın değerinin bilgisiyle* mümkün olabilir. Kuçuradi'nin etikle ilgili görüşleri için bkz. Kuçuradi, 1998 ve 2006.

olan *ortak normlar* oluşturma arayışı çıkmıştır. İşte meslek etikleri patlamasına yol açan da bu *ortak normlar* oluşturma arzusudur (Kuçuradi, 2009, 33).

Kuçuradi normu "mutlak olan bazı davranış ölçüleri" diye tanımlar (Kuçuradi, 2006, 126). Ona göre, meslek etiklerini belirleyen şey, bunların "belli yolar izlenerek geçerli kılınacak ve şu ya da bu mesleğin icrası sırasında kullanılacak ortak norm arayışı içinde" olmalarıdır (Kuçuradi, 2009, 33). Burada gözden kaçırılan en önemli nokta, uygun biçimde temellendirildiğinde, her normun *evrensel* olarak geçerli kılınabileceği, yani *ortak bir norm* haline gelebileceğidir (Kuçuradi, 2009, 33). Başka türlü söylemek gerekirse, her norm, yani her 'makbul' sayılan, uygun yani 'makul' yöntemler kullanılarak belli bir zamanda *evrensel* hale getirilebilir. Günümüzde meslek etikleri, genellikle iktidar sahiplerinin *çıkar*larıyla, bazen yerel ve kültürel normlarla, bazen de insan haklarıyla temellendirilmektedir. Böylelikle, birbirinin uygulanmasını olanaksız kılan normlar aynı anda geçerli kılınır. Bu çelişkili normlar arasında kendisine çıkar yol bulmaya çalışan bireyin hakları da süreç içinde zarar görebilir. Oysa belli mesleklerde karşılaşılan etik sorunlar, insan uğraşılarının başka alanlarında karşılaşılan etik sorunlardan *türce farklı değil*dir. (Kuçuradi, 2009, 42-43).

Harun Tepe'ye göre de, sorun, her mesleğin kendi meslek sınırları içinde karşılaşılabilecek bazı etik meselelerden hareketle kendisine ait bir meslek etiğinden söz etmeye başlamasında, "her mesleğin gerçekleştirdiği etkinliğin sonuna 'etik' sözcüğünü koyarak, meslekler kadar 'etikler' olduğu izleniminin" yaratılmasındadır (Tepe, 2009, 144). Bunun doğal sonucu olarak, birbirinden *türce* farklı pek çok etik olduğu düşüncesi yaygınlaşır. Tepe, aslında, "iyi insanın yetiştirilmesine katkıda bulunmak için kimi bilgiler ortaya koymak" biçiminde tanımlanabilecek etiğin, farklı meslek grupları içinde yer alsalar bile insana dair hemen her alanda karşılaşılabilecek *benzer türden etik sorunlar* yaşayan bireyler tarafından kullanılabileceğini ima eder. Bu doğrultuda Tepe basın etiğinden bir örnek verir. Örnekte, Nazi rejimiyle savaşımda hayatını tehlikeye atmış ve sonuçta hayatını kaybetmiş bir gazeteciden söz edilir. Tepe'ye göre bu gazetecinin hayatını kaybetmesine neden olan şey, onun gazeteciliği değil, onun kişiliğidir. Yani bu gazeteci, meslek ilkeleri uyarınca değil, *kendi ahlak anlayışı* uyarınca hareket etmiş ve hayatını kaybetmeyi göze almıştır. Oysa günümüzde giderek yaygınlaşan meslek etikleri bu türden ahlaklı bir davranışı teşvik etmekte yetersiz kalır. Meslek ilkeleri ya da davranış ve değerlendirme

normları oluşturmak suretiyle meslek mensuplarını olumlu davranmaya itmesi beklenen meslek etikleri, ne yazık ki, bireyleri "etik düşünme ve eylemeye" yönlendirmeyi başaramayacaktır (Tepe, 2009, 146).

Hem Tepe hem de Kuçuradi, insanların normlara göre davranmaya zorlanabilecekleri, ama etik eylemde bulunmaya zorlanamayacakları görüşünde birleşirler. Kuçuradi'ye göre "bu, her kişinin ancak *kendi hesabına* öğrenebileceği bir şeydir" (Kuçuradi, 2009, 43; vurgu bana ait). Tepe ise, basın etiğini ele aldığı "Kitle İletişim Araçları ve Etik" (2009) başlıklı yazısında etik eğitiminin bireyin ahlaklı davranmaya teşvik edilmesi için meslek etiklerinden çok daha gerekli ve faydalı olduğunu, ancak bu eğitimin hazır reçeteler sunacak, eylem normlarıyla yüklü bir eğitim olmayacağını belirtir. Bu bağlamda, meslek etiklerinin gerçekte ahlaklı davranışı garantileyip garantilemediği sorusuna şöyle yanıt verir Tepe:

> "Meslek etiklerinden genellikle beklenildiği gibi, her tek durumda, ya da belirli tipten durumlarda neyin yapılıp neyin yapılamayacağının reçetesini ise sunamaz etik eğitimi. Belki birçok meslek etiğinin yaptığı gibi, o meslek mensuplarının belirli durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini dile getiren ilkeler, değerlendirme ve eylem normları ortaya konulabilir. Kişiler bu normlara göre davranmaya da zorlanabilir. Ama bu tek başına ne doğru değerlendirmeyi sağlar, ne de etik eylemeyi; çünkü kişinin –gazetecinin- yaşadığı her durum, -durumlar, olaylar arasında kimi ortak yanlar olsa da- tektir, bir kereliktir. Belirli zamanda ve yerde yaşanır, sona erer. Bu nedenle, belirli durumlarda nelerin yapılıp nelerin yapılmayacağını dile getiren basın meslek ilkeleri, tüm diğer meslek ilkeleri gibi tek başına doğru değerlendirmeyi sağlayamazlar."
>
> (Tepe, 2009, 149-150)

Mesleki uygulamalarda *bireyin sorumluluğu* üzerinde özellikle duran Tepe, bir meslek grubuna mensup kişi ya da kişilerin hemen her zaman o mesleğin icrasıyla ilgili kararlar vermek zorunda olduğunu ve bu kararların ahlaki sorumluluğunu da üstlenmeleri gerektiğini belirtir. Hangi meslek grubunda olursa olsun, bu kararların verilmesinde mesele bir değerlendirme meselesidir. Yani bireyin doğru değerlendirme yaparak farklı olasılıklar içinde doğru olanı/doğru olanlardan birini yapabilmesi meselesidir. Belli bir kişinin, belli bir durumda doğru değerlendirme yapması da, önce eylemi mümkün olduğunca ayrıntılı biçimde irdeleyip kavramasına, sonra o eylemle ilgili pek çok başka eylem olanaklarına bakarak bir karşılaştırma yapmasına, ama en önemlisi de, eylemin "insanın değeri bilgisine", yani insan haklarının açık bilgisine dayandırılmasına bağlıdır. Bu nedenle etikten beklenebilecek olan, etik eğitimiyle bireye ahlaki sorunları görme ve aydınlatma olanaklarının gösterilmesidir. Bu da "etik ilişki, eylem, değerlendirme ve değer/değerler konularında bilgi vermekle", kısacası, etik bilincin uyandırılması

yoluyla yapılabilir (Tepe, 2009, 157). Bunun ötesinde etik, bireylere her tek durumda neler yapabileceğinin reçetesini vermez, yani belli davranış ve değerlendirme normları sunmaz. Öyleyse, bugün bu denli önem atfedilen meslek etiklerinin işlevi nedir? Tepe bu soruyu Kuçuradi'den yaptığı bir alıntıyla yanıtlamaya çalışır.

> "Bir meslek mensubu, ... herhangi bir nedenle (nesnel ya da öznel bir nedenle), mesleğini mesleğinin amacına uygun biçimde yapabilmek için doğru bir değerlendirme yapamıyor, belirli bir durumda ne yapacağına karar *veremiyorsa*, bu ilkeler yararlı olmaktadır. Böyle bir durumda ... genel meslek normunu duruma uygulayarak doğru bilgilenme hakkının korunması *olasılığı*nı –ama yalnızca olasılığı- yükseltebilir; ama bu onun, o tek durumda *değerlere zarar verme olasılığını dışarda bırakmaz*. Bu tür durumlar için meslek ilkeleri gereklidir; ama bunun da ötesinde her meslekte *sorumsuz insanlar bulunabileceği için* bu tür ilkeler gereklidir."
>
> (aktaran Tepe, 2009, 157-158; karş. Kuçuradi 1995; vurgu bana ait)

Kuçuradi'nin meslek etiklerinde bir patlama yaşanmasıyla ilgili olarak sunduğu açıklamalar, ilginçtir, çeviribilim için de geçerlidir. Çalışmamızın 2. Bölümünde aktarmaya çalıştığımız gibi, çeviribilimde normlara betimleyici bir anlayışla yaklaşıldığı dönemde bilimin norm koyuculuktan ve normların kaygan zemininden uzak durması gerektiği yolundaki inanç, bir anlamda etiğin çeviribilimin sınırları dışına atılmasına yol açmıştır. Bu betimleyicilik anlayışıyla çıkılan yolda normların göreceli doğası keşfedilmiş, normların göreceli doğasına başkaldırı ise çeviribilimde Kuçuradi'nin sözünü ettiği *ortak normlar* oluşturma arzusu biçiminde tezahür etmiştir. Çeviri etiğinin de bir *meslek etiği* olarak ele alınması ve bütün çeviri etkinliklerini kapsayacak, ortak normlar getirecek *meslek standartları, meslek ilkeleri, yeminler, yasalar* oluşturulması konusunda dile getirilen aciliyet de işte bu türden bir arzunun sonucu olarak değerlendirilebilir.

İncelediğimiz yeminler, meslek ilkeleri ve yasalarda öne çıkan *ortak norm*lar, yani çevirmen için 'makbul' sayılan davranış biçimleri, özellikle de kaynağa *sadakat* ve *tarafsız*lıktır. 'Makbul' sayılan ve evrensel geçerliliği olması beklenen bu normlar, Kuçuradi'nin düşüncesinin izinden gidersek, zamana, mekana göre değişiklik gösterebilirler, yani görecelidirler. Bir başka deyişle bunların bugün mutlak evrensel kurallar biçiminde ortaya konması, başka bir zamanda ya da başka bir coğrafyada kabul görecekleri, hiç değişmeyecekleri anlamına gelmez. İkincisi, *sadakat* ve *tarafsızlık* gibi bu ortak normlar çoğu zaman çelişkili sonuçlar doğurur. Örneğin, metne *sadakat* göstermesi gerektiği düşünülen çevirmen, bu normdan hareketle *sözcüğü sözcüğüne* çeviri yaptığında, bu bir anlamda onun kaynak metne sadakatsizliği biçiminde de değerlendirilebilir çünkü bu doğrultuda yapılan çeviri erek kültürde anlamlı bir işlev üstlenemeyebilir (karş. Vermeer 1998, 49). Kaynak

metne *sadakat,* metindeki *yabancılığın korunması* biçiminde anlaşıldığında ise, bu, çeviri denkleminin hangi yakasında durduğunuza bağlı olarak, bazen erek kültürün zenginleşmesi, bazen de kaynak kültür özelliklerinin gereksiz biçimde erek kültüre empoze edilmesi biçiminde yorumlanabilir. *Tarafsızlık* ilkesi ise, çevirmeni, güç eşitsizlikleriyle belirlenen bir iletişim durumunda tarafsız olmaya çalışırken kaçınılmaz olarak *güçlüden yana* bir tavır almaya yönlendirebilir. Bu çelişkili durumlarda, normların nasıl yorumlandığına bağlı olarak, çevirmenin haklarının zarar görmesi de olasıdır.

Bu türden çelişkili normları, yani 'makbul' sayılanı bireye evrensel kurallar gibi sunma arzusu, kısacası bir meslek etiği olarak çeviri etiğinin kendisi, esasen, çevirmenin her tek durumda ahlaklı davranıp davranmayacağının da garantisi olamaz. Kuçuradi ve Tepe'ye göre meslek etiklerinin ve meslek ilkelerinin işlevi, bireyin, çeviri bağlamında da *çevirmenin kendi değerlendirme becerisiyle sınırlıdır.* Oysa çeviri etiği, genel etiğin bir parçası gibi düşünülürse, yani çevirinin bir insan eylemi ve bu eyleme ilişkin ahlaki sorunların da başka mesleklerde ortaya çıkabilecek ahlaki sorunlardan *türce* farklı olmadığı kavranırsa, o zaman çeviri etiğini normlardan arındırılmış, yani norm koymayı değil, çevirmenin durum değerlendirmesi yapmasına olanak sağlayacak bilgiler ve olasılıklar sunmayı hedefleyen bir alan olarak tanımlamak mümkün olabilecektir. Bu bakış açısıyla ele alındığında çeviri etiği, çeviribilimin dışında değil, tam da içinde konumlanabilir, çeviri etiği eğitimi de, felsefeden faydalanan, çeviriye ilişkin ahlaki sorunların tartışılmasına olanak sağlayan, farkındalığı artırıcı[14] bir anlayışla çeviribilim eğitimi veren kurumların müfredatlarında yerini alabilir. [15] Bu türden bir eğitim, çevirmenlerin ahlaki ikilemlerini çözmelerinde, doğası gereği göreceli olan normları evrenselci bir anlayışla ortaya koyan meslek etiğinden çok daha etkili olabilir. Nihayetinde, ahlaki seçimi yapacak olan ve sorumluluğu üstlenmesi gereken *çevirmenin kendisi*dir.

Çevirmenin bireysel sorumluluğu meselesi çağdaş çeviri kuramcılarından Hans J. Vermeer'in yaklaşımında önemli bir yer tutar. Vermeer'in çevirmenin sorumluluğunu bu kadar ısrarla dile getirdiği halde, çeviri etiğini kendi genel

[14] Çeviri eğitiminde farkındalığın artırılması ile ilgili olarak bkz. Birkan Baydan, 2011; Arrojo, 2005, Tymoczko 2007.

[15] Son dönemlerde, tam da burada sözünü ettiğimiz türden bir çeviri etiği eğitimi vermek için çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Abdallah, 2011; Floros, 2011; Drugan 2011.

kuramının dışında, hatta genel olarak çeviribilimin dışında tuttuğunu daha önce de belirtmiştik. Kuçuradi ve Tepe'nin açıklamaları ışığında bunun nedeni açıkça anlaşılıyor. Vermeer'in çeviribilimden uzak tutmaya çalıştığı, esasen, çeviri etiği değil, çeviri eylemine belli normlar, kabuller süzgeciyle bakan *norm-temelli çeviri etiği*dir. Eğer çeviri etiği, normları, yani 'makbul' sayılanı belletmeye çalışmayan, yalnızca çevirmenin ve çeviriyi değerlendiren tarafların bilinçlendirilmesi için çeşitli olasılıkların, olası ahlaki ikilemlerin sunulduğu bir alan gibi düşünülürse, o zaman Vermeer'in genel yaklaşımı zaten bu türden bir çeviri etiğinin uzağına düşmeyecektir. Vermeer'in çevirmenin bireysel sorumluluğunu vurgularken, bir yandan da çeviri ediminin göreceli doğası üzerinde durması ise, bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde, çelişkili görünmüyor. Çevirmen, çok değişkenli çeviri eyleminde, kendi sorumluluklarının ve karşılaşabileceği ahlaki ikilemlerin bilincinde olan bir birey olarak, pek çok seçenek arasından kendi seçimini yapacak ve eylemi sonucunda ortaya çıkan işin *nihai sorumluluğu*nu da üstlenecektir.

Çeviride çok fazla değişkenin ve *aynı anda iyi olabilecek çok farklı seçenekler*in bulunması, yapılan her işin, seçilen her yolun doğru olduğu anlamına gelmez. Ancak çevirmenin seçtiği yolun doğru olup olmadığı da, ancak, o çeviri edimine ilişkin bütün koşulların doğru biçimde değerlendirilmesiyle mümkündür. Hem çevirmenin, hem de değerlendirmecinin doğru değerlendirme yapabilmesi ise norm temelli olmayan, çevirmeni bilinçlendirme amacı güden bir etik anlayışıyla sağlanabilir. Çeviri etiği eğer, Kuçuradi'nin de savunduğu gibi, norm-temelli, norm koyucu olmaktan çıkartılıp, insanlığın temel *değer*leri üzerine odaklanan[16], çevirmenin pek çok seçenek arasından doğru olabilecek seçimler yapmasına olanak verecek, farkındalığı artırma amaçlı bir çeviri etiği haline gelirse, çevirmen, kendi bakışı, ideolojisi ve amacı doğrultusunda, ama aynı zamanda belli insani değerlerin ve kendi seçimlerinin olası sonuçlarının da farkında olarak, bütün seçenekler arasından bir tanesini tercih edecektir.

Çevirmeni kendi seçimlerini yapmaktan bir anlamda alıkoyan, her tek durumda onun çeviri edimini belli normlarla kısıtlamaya çalışan meslek etiği ise birey olarak çevirmenin ahlaki sorumluluklarını ortadan kaldırmaz; olsa olsa meslek ilkelerine

[16] Andrew Chesterman'in yaklaşımını eleştirdiğimiz 3.4.1.'de, eleştirimizin hedefi, onun temel insani değerler üzerinde durması değil, bu değerleri çeviri etiğinde bilinci artırıcı değerler olarak vurgulamakla yetinmek yerine, norm koyucu bir yaklaşım çerçevesinde ele alınabilecek meslek etiğinin geliştirilmesi, meslek etiğinin yeminlerle, ilkelerle ve hatta yasalarla desteklenmesi yolundaki çağrısıdır.

uygun davrandığı sürece bunların kendisi üzerine yüklediği sorumluluktan bağımsız olarak herhangi bir bireysel sorumluluk taşımadığı yanılgısına yol açabilir. Kuçuradi'nin de dediği gibi, meslek etikleri ancak, her meslekte sorumsuz insanlar olduğu için gereklidir. Sorumluluğu üstlenen ve doğru değerlendirme yapabilmesini sağlayacak bilgi ve olasılıklarla beslenmiş bireylerden oluşan bir toplumda, meslek ilkeleri ve meslek etiği de zaten bugün kendisine atfedilen büyük önemini yitirecektir. Üstelik böyle bir durumda, birey, meslek etiğinde giderek daha çok ihtiyaç duyulan *standartlaşma*nın getireceği *anonimleşme, görünmezlik* ve *ahlaki sorumluluktan sıyrılma* gibi tehlikelerden de korunmuş olacaktır.

Bugün karşı karşıya olduğumuz norm koyma arzusunun altında yatan nedenlerin ve bunlara ilişkin sonuçların araştırılması ve serimlenmesi, kısacası meslek etiklerinin sorgulanması birey olarak çevirmenin kendi mesleğiyle ilgili pek çok soruna daha geniş bir perspektifle bakmasını sağlayabilir. Bu amaçla, gene Bauman'ın birey ahlakının 'müphemliği' iddiasından faydalanmak gerekli görünüyor.

3.7. Meslek İlkeleriyle 'Müphem'den Kaçış

Zygmunt Bauman, çağımızda bireyin, ahlak kodlarına ve meslek etiğine yönelimini *uzmanlaşma*dan yola çıkarak açıklar. Modern düşünce uyarınca, 'müphemliği' ortadan kaldırmaya yönelik çabalarda dikkat çeken en çarpıcı noktalardan biri, Bauman'a göre, bireyin özgürlüğü kavramının ahlak kodlarıyla uyum gösterecek biçimde sunulmasıdır.

> "Bireysel özgürlüğün ahlaki açıdan olumlu sonuçlar vermesinin tek yolu (teoride değilse de pratikte), bu özgürlüğün dışerke dayalı olarak belirlenen *standartlara* teslim edilmesidir; neyin iyi olduğuna karar verme hakkını toplumsal olarak onaylanmış *kurumlara* bırakmak ve onların kararlarına boyun eğmektir. Bu, özet olarak, ahlakın yerine yasayı koymak ve etiği yasanın modeline göre biçimlendirmektir. O zaman bireysel sorumluluk (yine teoride değilse de pratikte) toplumsal olarak onaylanmış etik-yasal kurallara uymak ... sorumluluğu olarak tercüme edilir."
>
> (Bauman, 1998, çev. Alev Türker, 42; vurgu bana ait)

Bu meslek ilkeleri ve meslek ahlak kodlarının bireyler tarafından iyice benimsenmesi ise birkaç başka etmene bağlıdır. 'Müphemliği' yok etmek isteyen modern toplumda, *kesinliğe* giden yol, bireyin kaldıramayacağı kadar ağır olduğu düşünülen 'müphemliğin' onun omuzlarından *yapay desteklerin* yardımıyla alınmasından geçer. Bu yapay destekler de bilgisayarlardır. 'Müphemliğin' ortadan kaldırılması için aranan otorite nihayet modern çağda bulunmuştur. Bilgisayar teknolojisi modern

toplum tarafından 'müphemliği' azaltacak, doğru seçim yapma şansını artıracak bir *otorite* gibi kucaklanır. O, herhangi bir bireyin görüşlerinden daha sağlam ve güvenilir, *tarafsız, nesnel* bir otoritedir. Bilim ve rasyonel düşünce de, zaten böyle bir *tarafsızlığı, nesnelliği, duygu-dışılığı* savunmaktadır. Ancak, sıradan insanlar bilime ulaşmaktan da men edildikleri için, ikisi arasında bir köprü olacak bir *aracı* gereklidir (Bauman, 2003, 252-254).

> "... sıradan insanlar ... kişisel ve özel gereksinimlerini, tarafsız ve güvenilir, fakat dışarıya tamamen kapalı ve büyük ölçüde teknik olan bilim diline çevirecek ve bilimsel yargıyı ise tekrar sıradan insanın anlayacağı tavsiyelere dönüştürecek bir aracı gerekiyordu. Bir birey gereksinimlerini *anlayabilir*, fakat bunları yanıtlamanın yolunu sadece bilim *biliyor*. Müşterinin gerçekten güvenebileceği bu aracı, kişinin anlama kapasitesi ile bilimin doğru karar alma gücünü kendinde birleştiren bir kişiydi. İşte bu aracının adı *uzman*dır!"
>
> (Bauman, çev. İsmail Türkmen, 2003, 255)

Uzman, Bauman'a göre hem bireyin gereksinimlerini yorumlayıp anlayabilen, hem de bilimsel bilgiyle donatılmış bir kişidir. Bu anlamda nesnel olan ile öznel olan arasındaki köprüdür (Bauman, 2003, 255). Modern toplumu bir "aracılı eylem sahası" olarak betimleyen Bauman, bu gün artık, bir teknolojik araç, bir uzman kişi yahut en azından bir kılavuz yoluyla aktarılan *birey-üstü uzmanlık* bilgisinin yardımı olmadan en basit gündelik işlerin bile yapılamadığını belirtir (Bauman, 2003, 269). Böylelikle birey seçimler yapmaktan kurtulmuş, rasyonel bir hesapla kolayca karar verme işi de *uzman*lara ya da aracılara kalmıştır. Ancak *uzman*ın becerileri, onlardan alınarak kullandıkları makinelere yüklenir. Beceri sahibi olan esasen uzman değil, bu uzmanın kullandığı *araçlar* ya da yöntemlerdir. Böylece *uzman*ın eyleminin sonuçlarıyla ilgili *sorumluluk* da kendisinden alınmış, *araç*lara verilmiştir (Bauman, 2003, 270).

> "Nihayet uzmanlığın otoritesi ve toplumsal olarak onaylanması, artık sonuçlarının başarılı olmasına da bağlı değildir. Belli bir aygıtın vaat ettiklerini yerine getirememesi, müşterilerde hayal kırıklığı değil, aksine genellikle kendini suçlamaya neden olur ve daha iyi ve etkin bir uzmanlık hizmeti için daha fazla bir talebi ve daha çılgınca bir arayışı tetikler."
>
> (Bauman, çev. İsmail Türkmen, 2003, 271)

Bu giderek artan uzmanlaşma gereksinimi ve uzmanlık alanlarının fazlalaşması sonucunda, daha önce hiç gerekmeyen yeni beceriler ve teknik yetiler icat edilir. Daha önceden çok dikkat edilmeyen öğeler, yeterince *tanımlanmadıkları*, belirsiz kaldıkları ve yeterince *denetlenemedikleri* için rahatsızlık, hatta korku uyandırmaya başlar. Dolayısıyla bunların *acilen* düzeltilmesi ya da bunlara ilişkin sorunların hemen halledilmesi gerekmektedir. Standartların artması, uzman becerilerinin rafineleşmesi ise, sorunların halledilmesinden ziyade, her geçen gün sorunların biraz

daha artmasına neden olur (Bauman, 2003, 274). Bauman'a göre, *uzmanlaşma*, sanılanın aksine, bireye ne başarı ne sorunsuz bir dünya ne de rahatlık getirecektir. "Uzmanlık bireylere, belirsizlik ve müphemlikten kurtulmanın, dolayısıyla da yaşam dünyalarını denetlemenin araç ve yetilerini vaat eder; uzmanlara bağımlılığı bireyin kurtuluşu, bu bağımlılığı da özerklik olarak sunar" (Bauman, çev. İsmail Türkmen, 2003, 284).

Rastgelelik, onun yarattığı karışıklık ve kaos, modern dünyada en büyük düşman, hemen ortadan kaldırılması gereken bir parazittir. Bu parazite karşı verilen savaşta gelinen son noktada, Bauman'a göre, tamamen denetlenen hayatıyla birey *tek bir yoruma* mahkum edilmiş, *uzman* otoritesi tanımının dar çerçevesi içine hapsedilmiştir (Bauman, 2003, 287). Sonuçta *işin yalnızca bir bölümünü* yaptığı için birey (uzman) işin *nihai sorumluluğunu* üstlenemeyecektir. Bu sistem öyle kurulmuştur ki "günahkarların olmadığı günah, canilerin olmadığı cinayet, suçluların olmadığı suç"tan söz etmeye başlarız (Bauman, 1998, 29). Böyle bir sistem içinde, her biri kendi görevini yapmakla yükümlü bireyler tek başlarına nihai sonucu değiştiremeyecekleri için, yapılan işin doğruluğu ya da yanlışlığı konusunda iç hesaplaşmaya girme gereği de duymazlar (Bauman, 1998, 29).

Bunun da ötesinde, birey olarak yapıp ettiklerimiz ile eylemlerimizin sonuçları arasında büyük bir *mesafe* vardır. İnsan olarak yapıp etme gücümüz arttıkça, bu mesafe iyice büyür, eylemlerimizin envanterini çıkarmak, bunların etkilerini ölçmek, böylelikle bunların niteliğini değerlendirmek olanaksızlaşır. Oysa bugün, eylemlerimizin bazı yan etkileri olması, beklenmedik sonuçlar doğurması olasılığı belki de her zamankinden fazladır. Bize sunulan ahlak kurallarının çoğu, yalnızca yakın çevremizde ya da mesleğimizde neler yapıp etmemiz gerektiğini bildirir bize. Ne yazık ki, alışık olduğumuz üzere, pek de ölçüp tartmadan benimsediğimiz bu kurallar, eylemlerimizin bugünkü olası etkileri göz ününde bulundurularak yapılmamıştır. Öyleyse hepimiz bu kurallara uysak bile, eylemlerimizin neye yol açacağını, ahlaka uygun bir sonuç getirip getirmeyeceğini bilemeyiz (Bauman, 1998, 30).

Bireyin çarkın dişlilerinden biri gibi işlev görmesi dışında bir de, onun toplumsal hayat içinde farklı ortamlarda farklı roller üstlenmesi söz konusudur. Her role, hangi rolün tam olarak nasıl oynanacağını, hangi işin nasıl ve ne zaman yapılacağını bildiren, yani o rolü kısaca özetleyen kurallar iliştirilmiştir. Bunlara uygun

davranabilecek, yani özeti bilen ve işin gerektirdiklerine vakıf olan herhangi biri bu işi yapabilir. Bir başka deyişle, bu toplumsal roller herhangi bir birey tarafından da üstlenilebilir. Biz bu rollerden birinden çekildiğimizde aynı rol bir başkası tarafından nasıl olsa doldurulacaktır. Kısacası, çağımızda, *sorumluluk bireyin değil, rolündür*. Ancak, bireylerin toplumsal hayat içinde üstlendikleri roller, onların benliklerinin bütününü ifade etmez; bu rolleri oynayan bireylerin gerçekte kim olduklarını tam olarak göstermez. Bireyler rollerine ait giysileri çıkardıklarında, çamurun üstlerine bulaştığı hissine kapılmaya başlarlar. Gerçek benlikleri ile rollerini ayrı tutmaya çalışsalar da, giysilerini koydukları dolapların kapılarını sıkı sıkı kapatsalar da bu rahatsız edici his onlara eşlik edecektir. Hiçbir davranış kodu ya da belli bir mesleğin nasıl icra edileceğine ilişkin hiçbir kurallar bütünü, gerçek benliği kapsayacak kadar genişletilmiş değildir. Oysa birey için, kurallara göre davranmak bir alışkanlık olmuştur. Sorumluluğu üzerimizden alan bir çark içinde işlev görmediğimiz ve toplumsal yaşam içinde biçilmiş rolleri üstlenmediğimiz zamanlarda birey olarak kendimizi çaresiz hissederiz. Ahlaki seçimler yapmamız gerektiğinde bocalamaya başlarız. İşte bu noktada birey belli bir *otorite*nin buyruğuna girmeye gönüllü olur. Bir başka deyişle birey, belli bir *otorite* tarafından dayatılan ahlak kodları uyarınca (örneğin, meslek etiklerinin dayattığı ilkeler ya da toplumsal hayatta rollerin nasıl oynanması gerektiğini belirleyen toplumsal normlar uyarınca) davranmaya, kendi benliğinden kurtulmaya istekli hale gelir (Bauman, 1998, 31-33).

Ancak birey, bu kuralların arkasına sığınmayı, rahat etmeyi ne kadar isterse istesin, Bauman'a göre, *uzmanlaşma*nın getirdiği meslek ve meslek etiklerinin çeşitliliği, toplumsal hayatı düzenleyen kuralların çokluğu buna izin vermeyecektir. Çoğu zaman birbiriyle çelişen bu ilke ve kurallar bireyi kaçınılmaz olarak zora sokacaktır. Kurallar ve ilkeler çokluğu içinde birey, bunlardan hangisine uyacaktır? Bu koşullar altında bireyin "her itaat edimi zorunlu olarak bir itaatsizlik edimidir" (Bauman, 1998, 32). İçinde bulunduğumuz çoğulluk çağında, hem özgürce seçimler yapması istenen ya da seçimler yapmak zorunda olan, hem de yaptığı seçimlerle bir başka kurallar bütününe karşı gelmek durumunda kalan bireyin zorunlu kaderi, *ahlaki kriz*dir. İşte bu ahlaki kriz, *evrensel geçerliği olan tek bir ahlak koduna duyulan özlem*i artırır (Bauman, 1998, 33). İnsanın kendi özgür iradesiyle teslim olmak istediği bu tek ve mutlak ahlak kodu ise hiçbir zaman bulunamayacaktır. Tek bir ahlak koduna duyulan özlem, bugünün dünyasında gene, bireysel özgürlüğünün ve

sorumluluğunun bir parçası olarak insana belletilen farklı ahlak kodları ve sayısız meslek ilkeleri biçiminde ortaya çıkacak, bu kısır döngü böylece devam edecektir.

Bauman'ın *uzmanlaşma, standartlaşma* ve *teknik* donanımların kullanımı gibi konularda söyledikleri, bizi günümüz dünyasında çevirinin nasıl algılandığı üzerine düşünmeye itiyor. Bugün çeviri, tıpkı başka meslekler gibi, bir *uzmanlık* alanı olarak niteleniyor ya da en azından böyle nitelenmesi isteniyor. Fakat *çevirmenin uzmanlığı* tanımı gün geçtikçe, bazı kuramcıların ama özellikle de Vermeer'in *uzmanlık* tanımından farklılaşıyor. Bugün *uzman çevirmen* denilince, mesleki açıdan yeterli olduğu kadar, kendi ahlaki seçimlerini yapabilmesi için gerekli olan farkındalığa sahip, işin nihai sorumluluğunu üstlenen bir bireyden çok, uzmanlığın olmazsa olmaz bir koşulu gibi sunulan *elektronik çeviri araç*larını kullanabilen, ve tıpkı Bauman'ın dediği gibi, kesinliğe ve nihai doğruya bu şekilde varması beklenen bir kişi akla geliyor. Böylelikle çevirmenin 'müphem' kararları, çeviri denkleminin dışına itiliyor. Çevirmenin doğru karar alıp alamayacağından her zaman endişe duyanlar için bu, insanın yetersizliğinin bir takım araçlar yardımıyla ortadan kaldırılması, belirsizliğin yerine kesinliğin konulması açısından, kuşkusuz, olumlu bir gelişme sayılabilir. Ayrıca, bu yeni tasarlanmış haliyle *çeviride uzmanlık*, çevirinin bilime ve kesinliğe sırtını dayamış bir alan olarak daha çok güven uyandırmasına, dünya piyasalarında daha kolay pazarlanmasına da yol açıyor. Bireysel açıdan bakıldığında ise, uzmanlığı *elektronik çeviri araçları*na indirgenmiş çevirmenin görünürlüğünden ve nihai sorumluluğu üstlenme olasılığından ya da isteğinden söz etmemiz giderek zorlaşıyor.

Benzer biçimde bugün, çevirmenin özgürlüğünden, özgür iradesiyle karar alma hakkından söz edildiğinde, aslında genellikle, çevirmenin var olan bir takım meslek ahlak kodları çerçevesinde hareket etme özgürlüğünün kast edildiğini anlıyoruz. Çevirmenin bireysel özgürlüğünün olumlu sonuçlar getirmesi için, bu özgürlüğün belli *standart*lara, yani yetkilendirilmiş belli kurumların kararları doğrultusunda oluşturulmuş meslek standartlarına ve kodlarına teslim edilmesi gerektiği düşünülüyor. Bu doğrultuda belli kurumlar tarafından oluşturulan meslek ilkelerinde ve meslek standartlarında çeviri, her basamakta denetlenen çok uzun bir sürecin yalnızca tek bir basamağı olarak tarif ediliyor, çevirmenin işin nihai sorumluluğunu üstlenmesi ise mümkün olmuyor. Çevirmenin bireysel kararlarını olabildiğince kısıtlayan bu süreçler içinde *çevirmenin sorumluluğu*, bir anlamda, *rolün sorumluluğu* haline geliyor. Çevirmen süreç içindeki rolünden çekildiğinde,

standartlara uygun çeviri yapabilecek yeterliliklere sahip herkes (ki bu yeterlilikler de daha çok elektronik çeviri araçlarının yeterliliğidir) onun yerini rahatlıkla doldurabiliyor. Ayrıca AB gibi kurumların stratejileri sayesinde çeviri, kurumun iktidarının temsili için bir araç, çevirmen ise kurumun uygun bulduğu stratejileri kullanan ve bu şekilde kuruma eklemlenen ama her zaman görünmezliğini koruyan ve bireysel sorumluluk taşımayan bir kişi olarak işlev görüyor.

Üstelik, bu standartlarda yer alan bazı boşluklar, çeviride 'müphemliğe' tahammülü olmayanları, çevirinin her zaman bir kesinlik ve şaşmaz bir doğrulukla yapılmasını hayal edenleri, bu boşlukları doldurmaya, standartları giderek daha kapsamlı hale getirmeye, yeni yasalar yapmaya, yeni yeterlilikler yazmaya ve istemeden de olsa çevirmen ile çeviri arasına daha büyük bir mesafe koymaya itiyor. Bu koşullar altında çevirmenin, kendi sorumluluğunu, yalnızca kendisine belletilen ahlak kodlarıyla sınırlı bir meslek sorumluluğu biçiminde algılaması tehlikesi, karşımıza çıkan en büyük tehlikelerden biri. Çevirinin uzun bir sürecin yalnızca bir basamağı olarak düşünülmesi, çevirmenin görünürlüğünün kaybolması, çevirmenin otorite tarafından belirlenen ahlak yorumuna mahkum edilmesi, onun, yaptığı işin dolaylı sonuçlarını tahmin etmesini ve bunlardan doğabilecek olumsuzlukları önceden değerlendirmesini zorlaştırabilecek etmenler olarak karşımıza çıkıyor.

4. SONUÇ

Çalışmamızın 2. Bölümünde, çeviri tarihinde çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin görüşleri çeviri kuramlarının temel öncülleri ve kavramları üzerinden okumaya çalışmıştık. Çeviri tarihinin ilk dönemlerinde, uzunca bir zaman, belli bir dönemde belli bir çoğunluk tarafından kabul gören, çevirmenin iyi bir çeviri üretmek için neler yapması gerektiğine ilişkin tüm görüş ve yargılar, kısacası *normlar* ya da *'makbul'* sayılan, *evrensel olarak geçerli olması istenen* ahlak kuralları biçiminde sunuluyor, çeviride 'makbul' sayılan davranış biçimlerini, yöntemleri ve uygulamaları tarif ederek birey olarak çevirmenin her tek durumda nasıl davranacağını denetleme amacı güden bu norm temelli kurallar bütünü, bir anlamda, 'ahlaklı çevirmen' ya da 'iyi çevirmen' olabilmenin reçetesi gibi düşünülüyordu. Dilbilim Paradigmasında ise 'makbul' sayılan, dilbilimin 'makul yöntemiyle' temellendiriliyor, evrenselci bir yaklaşımla, kaynak ve erek metinler arasında mutlaka yakalanması gereken bir *eşdeğerlik*ten söz ediliyor, bunun yakalanması için yöntemler öneriliyor, çevirmenin *eşdeğerliği* yakalayamaması durumu ise ya çevirmenin yetersizliği ve çevirinin kötülüğüyle ya da çevirinin bazı durumlarda zaten mümkün olmadığıyla açıklanıyordu.

Çeviribilimin özerk bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasından hemen sonra oluşan Kültür Paradigmasında 'makul yöntem', var olan normları, yani 'makbul' sayılanı betimleme biçiminde tanımlanıyor; çeviri kaynak ve erek dizgelerde baskın olan normlarla şekillenen, çevirmen de bu normlar doğrultusunda karar veren bir kişi gibi resmediliyor; kuramcı ve araştırmacılar, norm koyuculukla özdeşleştirdikleri çeviri etiğini bu yolla çeviribilimin dışında tutmaya çalışıyorlardı. Ancak, bir süre sonra, Yapısalcılık-Sonrası ve Sömürgecilik-Sonrası çalışmaların ve hatta betimleyicilik anlayışının da etkisiyle çeviride güç, iktidar, ideoloji gibi kavramlara dikkat çekmeye başlayan çeviribilim kuramcıları, çeviri etiğini bambaşka bir bakış açısıyla ele almaya başladılar. Bunlar, çevirmenin bireysel ahlakını çeviri denkleminin önemli bir parçası gibi düşünüyor, böylece çevirinin de ahlaklı davranmak isteyen bireyin, yani çevirmenin kullanacağı bir *araç* gibi değerlendirilmesine olanak tanıyorlardı.

Bu çağdaş kuramcılara göre ahlaklı çevirmen *güçsüzden taraf* olan bir çevirmendi; bir eyleyenden, bir aracıdan ziyade bir *eylemci*ydi.

Çeviribilimin ele aldığımız hemen tüm dönemlerinde 'makbul' üzerinde çokça duruluyor, 'makbul' sayılan zaman zaman 'makul yöntemlerle' açıklanıp temellendirilmeye çalışıyor, zaman zamansa sadece betimleniyordu. 'Makbul' sayılanı belletme arzusu da çeviride 'müphemliği' ortadan kaldırmaya yönelik bir arzuydu. Kültür kuramlarıyla birlikte vurgulanmaya başlayan 'müphemlik' ise özellikle son dönem çeviri kuramcılarının ısrarla üzerinde durdukları bireysellikle beraber çeviribilimde kendine yer bulan bir kavram oldu. Bu sayede, bir süreliğine de olsa, yaygın evrenselci yaklaşımdan uzaklaşıldı. Ancak teknolojik gelişmeler, çeviride yeni alt alanların ortaya çıkması gibi nedenlerle yeniden canlanan çeviri etiği alanı gene evrensellik ülküsüyle şekillenmeye başlıyor, bu da çeviri etiğinin özellikle bir meslek etiği olarak ele alınmasına yol açıyordu.

3. Bölümde çeviri etiğinin bir meslek etiği olarak daha *kapsayıcı ve evrensel* olması gerektiği yolundaki görüşlerden hareketle, meslek etiğinin oluşmasında temel kabul edilen yeminlerin, meslek ilkelerinin ve yasa yapma çalışmalarının dünyadaki ve Türkiye'deki örneklerini irdelemeye ve bu yeminlerin, ilkelerin ve yasaların çeviriye ilişkin temel kabulleri doğrultusunda çevirinin farklı alt alanlarında, özellikle birey olarak çevirmenin ahlakı açısından ne tür sorunlar yaşandığını/yaşanabileceğini tespit etmeye çalıştık. Özellikle yeminlerde ve meslek ilkelerinde sürekli olarak karşımıza çıkan kaynak metne *sadakat* ve *tarafsızlık* gibi ilkeler, var olan yasalarda da önemle vurgulanıyor, ancak bunların yeterli olmadığı, mesleği bütün alt alanlarıyla kapsayacak yeni bir yasanın yapılmasıyla çeviride pek çok sorunun halledilebileceği iddiaları giderek daha yüksek sesle dile getiriliyordu. Ülkemizde, *standartlaşma*nın ve meslekte *uzmanlaşma*nın yararları hemen herkes tarafından vurgulanıyor, bu doğrultuda bir meslek standardı oluşturuluyor, ancak ne yeni yasanın kapsama alanı, ne de yasaya ilişkin yeterlilik ölçütlerinin belirlenmesi konusunda fikir birliğine varılabiliyordu. Ayrıca, mesleki yeterliliklerin ölçülmesinde nasıl bir ölçme değerlendirme sistemi uygulanacağı ve bunları kimin yapacağı gibi konularda da belirsizlikler mevcuttu. Hâlihazırda yeminlerin ve birlikler tarafından oluşturulan meslek ilkelerinin dünyadaki ve Türkiye'deki örneklerinde vurgulanan kaynak metne *sadakat* ve *tarafsızlık* ilkeleri ise, farklı alt alanlarda çevirmenin bireysel ahlakı açısından olumlu sonuçlar çıkarmamıza yetecek

sarsılmaz bir temel oluşturamıyor, tam tersine, kaçınılmaz olarak çelişkili yorumlara zemin hazırlıyordu.

AB kapsamında yürütülen çeviri etkinliklerinde çevirmen, süreç içinde *görünmez*, çeviri ise *anonim* hale geliyor; çevirmenin bireysel sorumluluğu üzerindeki vurgu, gücü elinde tutan kurumun otoritesi üzerine yerleştiriliyordu. Bu *görünmezlik*, Çeviri Hizmetleri – Hizmet Gerekleri Standardı bağlamında da karşımıza çıkıyor, burada da çevirmenin sorumluluğu tek basamakta bitiyor, çevirmen bir iş ilişkisinin gerekleri biçiminde tarif edilen toplam çeviri süreci içinde, en fazla öteki basamaklar kadar önem taşıyan bir iş yapan kişi olarak, belli ölçüde, işin *nihai sorumluluğundan kurtulmuş* oluyordu. *Anonimlik, görünmezlik* ve çevirmenin *nihai sorumluluktan kurtulma*sı, en çok da, elektronik çeviri araçlarının kullanılmaya başlamasıyla ortaya çıkan sonuçlardı. Bu araçların kullanımı ayrıca, çevirmenliğin, tıpkı Dilbilim Paradigmasında olduğu gibi, diller arasında bir *kod aktarımı* biçiminde değerlendirilmesini olanaklı kılıyor, çevirideki yanlışların birer kodlama *hata*sı gibi tek tek sayılabileceği düşüncesinin yerleşmesine katkıda bulunuyordu.

Çalışmanın en önemli sonuçlarından biri, kuşkusuz, çağdaş çeviri kuramlarında rastlanan pek çok yaklaşımın, uygulama alanı olarak çeviriye pek az yansıtılabilmiş olmasıdır. Çeviri tarihinin belli dönemlerinde ağırlık kazanan evrenselcilik ülküsü ve norm koyma arzusu, özellikle 80'lerden sonra geliştirilen kuramlara rağmen, bugün daha çok bir meslek etiği olarak tanımlanan çeviri etiğinde kapsayıcı yeminler, ilkeler ve yasalar oluşturma eğilimi biçiminde karşımıza çıkmakta, üstelik çağdaş kuramlarda çoktan sorgulanmış ve geçerliliğini yitirmiş sayılan *sadakat* ve *tarafsızlık* gibi kavramlar, bu yemin, ilke ve yasalardaki önemli yerlerini hala korumaktadır. Bu tespitlerden hareketle, çevirinin uygulama alanında, çağdaş çeviri kuramlarının gösterdiğinden çok daha farklı bir yol izlenmekte olduğu söylenebilir.

Çalışmamız çerçevesinde vardığımız diğer sonuçlar, çeviri etiğinin bir meslek etiği olarak tanımlanmasıyla ve meslek etiğinin ve meslek ahlak kodlarının giderek daha fazla vurgulanmasından doğacak tehlikelerle ilgilidir. Bugünün dünyasında çeviriyi, çevirmenin ahlaki kararlarında 'müphemliğin' ortadan kaldırılmasına yarayacak meslek ahlak kodları ile şekillenen bir edim olarak tanımlama eğilimi ağır basmaktadır. Bir meslek etiği olarak çeviri etiğinin, çevirmenin belli meslek ilkeleri çerçevesinde hareket eden ve kullandığı teknik donanım sayesinde hata yapması engellenen bir teknisyen gibi algılanması, daha da kötüsü kendisini de bu biçimde

tanımlaması ve yaptığı işin nihai sonuçları üzerine kafa yormaması gibi tehlikeleri de beraberinde getirdiği söylenebilir. Bunun da ötesinde, uzmanlaşmaya yapılan aşırı vurguyla beraber çevirinin her alt alanını, hatta çeviride verilebilecek her türlü kararı kapsayabilecek kodlar yazılmak istenmesi, hem çevirmen hem de standartlaşma isteyenler açısından işleri daha da zorlaştırabilir. Giderek çatallaşan ve nihayetinde birbiriyle çelişen standartlar yazılması, yasalar yapılması çevirmenin karar alma sürecini zorlaştırabilir; üstelik her tek durumu kapsayacak tek bir yasa ya da standart yapılması neredeyse olanaksız olduğundan, bu süreç, standartlaşma isteyenlerin hiç de arzu etmeyecekleri biçimde göreceliğin engellerine takılabilir. Bu koşullar altında çevirinin birey ahlakını yansıtan bir eylem olmaktan çok ahlak kodlarını yazmaya gönüllü olanların güçlerini artırmalarına hizmet edecek bir araç olarak kullanılması tehlikesi de her zaman varlığını sürdürür. Küreselleşen dünyada çevirmenin ahlakının çevirmenden alınması, ahlakın daha çok piyasa aktörlerinin ve güç sahibi kurumların otoritesine teslim edilmesi tehlikesi ise, 'müphemliğin' ortadan kaldırılması gerektiği ve çevirinin bu yolla daha ahlaklı yapılabileceği şeklindeki yorumlarımızı bir daha gözden geçirmemiz için yeterli sebepler olabilir.

Oysa 'müphemlik', çağdaş çeviri kuramlarının da örtük olarak dile getirdiği gibi, birey ahlakının kaçınılmaz bir parçasıdır. Birey ahlakının 'müphemliği', çevirmenin her ahlaki seçiminin doğru olduğu ya da sorgulanmadan kabul edilebileceği anlamına gelmez, yalnızca ahlaki seçimin pek çok farklı seçenek arasından yapılacağı, her durumda birden fazla doğru seçim yapılabileceği ve birey olarak çevirmenin bu seçenekler arasından hangisine yöneleceğinin belirsiz olduğu anlamına gelir. Bu nedenle, çevirmenin tercihlerini ne yönde kullanacağını önceden bilmeye ve kontrol etmeye de olanak yoktur. Çevirmenin yapacağı tercihler meslek ilkeleri ve hatta yasalarla denetlenmeye çalışılsa bile, onun olumsuz sonuçlar doğuracak eylemlerde bulunması ancak belli ölçüde engellenebilir. Bireylerin ve dolayısıyla çevirmenlerin ahlaklı davranmaya zorlanmaları, onların ahlaklı davranmak istedikleri, belli değerlere zarar vermek istemedikleri, dolayısıyla da ahlaklı oldukları biçiminde yorumlanamaz. Meslek ilkelerine, standartlara ve meslek yasalarına duyduğumuz inancın ve bunların çeviri alanında daha ahlaklı davranışlar sergilenmesini sağlayacağı yönündeki umutlarımızın, meslek ilkelerinin, standartlarının ve yasalarının varlığına karşın, boşa çıkması da pekâlâ mümkündür. Derrida, önceden belirlenmiş kurallara, ilkelere ve ahlak kodlarına uygun davranmakla, adına yakışır,

gerçek bir karar alamayacağımızı, kararlarımızın hangi durumlarda doğru, hangi durumlarda yanlış olabileceğine önsel olarak bilmemize olanak bulunmadığını belirterek dikkatleri bireyin ahlakına çekmeye çalışır (Dizdar, 2011, 35). Ahlak kodlarının çevirmenin ahlakı açısından nasıl sonuçlar doğurabileceğini şöyle özetler Derrida:

> "Nasıl bir yol izleneceği açık ve net biçimde ortaya koyulmuşsa, belli bir bilgi çerçevesinde bu yola gidileceği belliyse, o zaman karar çoktan verilmiş, verilecek bir karar kalmamış demektir: Kişi, önüne koyulan programı sorumsuzca uygulayacak ve vicdanı da rahat olacaktır."
>
> (Derrida, 1991/1992, 41; aktaran Spiessens, 2013, 4)

Günümüzde ortaya çıkan meslek ilkeleri çevirinin *tarafsız* ve *nesnel* bir anlayışla yapılması gerektiğini ne kadar vurgularsa vurgulasın, "tavır belirleme ve taraf alma, çevirmenlerin yaptıkları işin çerçevesinden dışarı atılamaz" (Hermans, 2007, 84; aktaran Spiessens, 2013, 3). Bu, karar verme yetkisiyle donatılmış çevirmenin bireysel ahlaki sorumluluğunu yok etmeyecek, tam tersine artıracak; ona adil ve ahlaklı seçimler yapması olasılığını sunacaktır. Ayrıca, gene bu ilkeler uyarınca tartışmasız olarak kabul edilmesi ve uygulanması beklenen bazı tutumların gerçekte ne kadar ahlaklı sayılabileceği tartışmalıdır. Örneğin, meslek ilkelerinde sıkça vurgulanan *tarafsızlık* anlayışı uyarınca bir çevirmenin, ırkçı söylemler içeren bir çeviriyi de tıpkı diğerlerini yaptığı gibi kusursuz ve *tarafsız* biçimde yapıp sahneden çekilmesi beklenir. Ancak, bireysel ahlak açısından bunun en doğru tutum olup olmadığı tartışmaya açıktır (Gouanvic, 2001, 209).

Değerler, toplumdan topluma, kültürden kültüre, dönemden döneme değişiklik gösterse de, birey ahlakı açısından bakıldığında, bireyin temel insani erdem ve değerleri, yani başkasına zarar vermeme, onun iyiliği için çalışma, dürüstlük gibi erdem ve değerleri kılavuz edinme ve bunu meslek ahlak kodları değil de kendi ahlaki itkisi ve sorumluluğu uyarınca yapabilme olasılığı hiç de az değildir. Auschwitz komutanlarından Rudolf Hoess'in otobiyografisinin İngiltere ve Almanya'da yayınlanma süreçlerini ele aldığı makalesinde Aneeleen Spiessens (2013), çevirmenlerin, editörlerin ve hatta yayıncıların kendi ahlak anlayışlarını ortaya koyma çabalarını aktarır. Burada dikkat çekici olan, önsözler, sonsözler, dipnotlar ve çeşitli çeviri stratejileri aracılığıyla bu bireylerin, metinde anlatılan insanlık suçlarına karşı nasıl bir tavır aldıklarını göstermek istemeleri, bu davranışları asla onaylamadıklarını okuyuculara tekrar tekrar belirtme ihtiyacı

duymalarıdır. Makalede sözü edilen bireylerin temel insani değerler açısından hangi tarafta durdukları açıkça ortadadır.

Bauman'ın postmodern etik arayışı, Yapısökücülük ve Sömürgecilik-Sonrası yaklaşımlar, modern etiğin üzerinde yükseldiği temelleri sarsmak, bunların uygulama alanlarında ne gibi sonuçlar doğuracağını sorgulamak suretiyle bireyin ahlakını bireye geri verme, ahlaki sorumluluğu bireye yükleme amacı güderler.

> "Belli formüller kullanarak anlamı kesin ve doğru bir biçimde aktaramayacakları (hatta belirleyemeyecekleri) için, çevirmenlerin yaptıkları işte çok daha dikkatli olmaları gerekir çünkü artık ellerini tarafsızlık kavramıyla yıkayıp sorumluluktan kurtulamayacaklardır. Ahlaklı olmak için, sadık olduğunu söylemek yetmez, zor kararlar alınırken dikkatli değerlendirmeler yapmak ve bu kararların sorumluluğunu taşımak gerekir."
>
> (Wyke, 2010, 113)

Ayrıca, bu bakış açısı, doğru ya da yanlış eylemler olabileceği gibi, eylemlere ilişkin doğru ya da yanlış değerlendirmeler yapılabileceği olasılığını yok saymaz. Üstelik "eğer, Levinas'ın izinden giderek, ahlakın (hatta ona göre felsefenin) Öteki ile karşılaşmamızla başladığına inanıyorsak", o zaman, çevirinin kendisi, ahlaki sorunlarımızı çözmede ya da bunları değerlendirmede bize *sonsuz olanaklar* sağlayacaktır (Goodwin, 2010, 19; vurgu bana ait).

Bütün bu tespitler ışığında sunacağımız en temel öneri, çeviri etiğini ısrarla belli kurallar ve ilkelerle şekillenen bir meslek etiği biçiminde sunmaya çalışmaktansa, çevirmenin bireysel ahlaki seçimlerini vurgulayacak bir etik anlayışı benimsemektir. Bu doğrultuda üniversitelerin çeviri eğitimi veren bölümlerinde çeviri etiği eğitiminin müfredata dâhil edilmesi özellikle faydalı olabilir. Felsefeden, çağdaş çeviri kuramlarından, yeni araştırmalardan beslenen bir etik eğitimi, norm koyucu bir anlayışla değil, çevirmenin ahlaki seçimlerinin altını çizen, bu seçimlerin olası sonuçlarını tartışmaya açan, çevirmenin farkındalığını artırıcı, kendi ahlaki seçimlerini yapmada ona yol gösterebilecek bir etik anlayışla ortaya koyulabilir.

Çevirmenin bireysel ahlakının çeviri alanında yeniden merkeziyetini kazanmasında, ayrıca, araştırmacıların ve eleştirmenlerin de katkılarına gereksinim vardır. Betimleyicilik anlayışını çağdaş kuramlar ışığında yeniden yorumlayan, etiğin çeviribilimin dışında değil, tam da içinde konumlandığına, çeviri alanından çıkacak sonuçların dünyadaki ahlaki sorunların çözümüne katkıda bulunacağına inanan, ahlaklı olduğu iddia edilen uygulamaların gerçekte öyle olup olmadıklarını

sorgulamayı görev bilen araştırmacılar[17] ve eleştirmenler dünyada çeviri etiğine ilişkin algının değişmesine önemli katkılar sağlayabilir.

Son önerimiz de, doğrudan çeviri meslek etiğiyle ve bu çerçevede ele alınabilecek standartlar, ilkeler ve yasalarla ilgilidir. Günümüz koşullarında bunların tümüyle ortadan kalkmaları, kuşkusuz, mümkün değildir. Hatta bunlardan pek çoğu, çevirmenlerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması açısından da büyük önem taşır. Ancak, meslek etiğine yaklaşımımızı onun getirebileceği tehlikeleri de hesaba katarak gözden geçirmek, ilkelerin ve ahlak kodlarının çokluğuyla belirlenen günümüz dünyasında, her zamankinden de gerekli görünüyor. Kuramsal alanda, araştırmacıların, eleştirmenlerin ve akademisyenlerin bu türden ahlak kodlarına bağımlılık meselesini farklı açılardan değerlendirmeleri ve eleştirel görüşlerini sunmaları, bir ölçüde işe yarayabilir, uygulama alanında meslek birliklerinin ve derneklerin ilkelerini gözden geçirmelerine, yasa yapıcı mekanizmaların çıkacak yasaları tasarlarken daha dikkatli olmalarına yol açabilir; çevirmenlerinse bu kodlarda dile getirilen her normu sorgulamadan uygulamalarına engel olabilir.

Çeviri etiği alanında gerçekleşecek bu türden bir dönüşüm, çevirmenin giderek küçülen rolünün yeniden önem kazanmasında ve çeviri alanında daha özgürleştirici, daha çoksesli, daha demokratik bir anlayışın yerleşmesinde önemli bir adım olacaktır.

[17] Mona Baker'ın son dönem çalışmaları bunlara birer örnektir. Baker, anlatı kuramından faydalanarak yaptığı çalışmalarda Translators Without Borders (Sınır Tanımayan Çevirmenler) gibi kendini eylemci olarak tanımlayan çevirmen topluluklarının, Middle East Media Research Institute (Ortadoğu Medya Araştırma Enstitüsü) gibi kurumların çeviri etkinliklerini mercek altına alarak bunların uygulamalarının gerçekte ne kadar ahlaklı olduğunu sorgular (Bkz. Baker, 2006a 2006b ve 2010).

KAYNAKÇA

Abdallah, Kristiina. 2011. Towards Empowerment. **The Interpreter and Translator Trainer**. c. 5. s. 1: 129-154.

Alimen, Nilüfer. 2015. Bir Yönlendirme Aracı Olarak Çeviri: Serteller ve Çeviri Çocuk Edebiyatı. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Esntitüsü. İstanbul.

Altay, Ayfer, Ender Ateşman. 2012. Ulusal Çeviri Politikasına Doğru. **Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Platformu Bildirileri**. İstanbul. 1-3.

Arrojo, Rosemary. 1995. The Death of the Author and the Limits of the Translator's Visibility. **Translation as Intercultural Communication** ed. M. Snell-Hornby, Z. Jettmarova, K. Kaindl. Amsterdam: John Benjamins: 21-32.

_____. 1997. Asymmetrical Relations of Power and the Ethics of Translation. **TextContext.** c. 11: 5-24.

_____. 1998. The Revision of the Traditional Gap Between Theory and Practice and the Empowerment of Translation in Postmodern Times. **The Translator**. c. 4. s.1. 25-48.

_____. 2005. The Ethics of Translation in Contemporary Approaches to Translator Training. **Training for the New Millennium**. ed. Martha Tennent. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins: 225-245.

Austermühl, Frank. 2001. **Electronic Tools for Translators**. New York: Routledge.

Bahadır, Şebnem. 2004. Çeviriyorum, Öyleyse Tek Kültürün Ötesinde, İki Kültürün Arasında, Üçüncü Kültürün Ortasındayım. **Varlık.** s. Ocak: 24-29.

Baker, Mona. 2006a. Translation and Activism. **The Massachusetts Review**. s. 47. c. 3: 462-484.

_____. 2006b. **Translation and Conflict**. London/New York: Routhledge.

_____. 2010. Narratives of Terrorism and Security: 'Accurate' Translations, Suspicious Frames. **Critical Studies on Terrorism**. c. 3. s. 3: 347-364.

Barsky, Robert. F. 1996. The Interpreter as Intercultural Agent in Convention Refugee Hearings. **The Translator**. c.2. s.1: 45-63.

Bassnett, Susan. 2002. **Translation Studies.** 3. Baskı. New York: Routledge.

Bauman, Zygmunt. 1998. **Postmodern Etik**. çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

_____. 2003. **Modernlik ve Müphemlik**. çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

_____. 2008. **Postmodern Ethics.** Malden: Blackwell Publishing.

Bengi-Öner. Işın. 1992. Çeviribilimde Bütünleyici Bir Yaklaşım Üzerine Eleştirel Görüşler ve Öneriler. **Varlık.** s. 1018: 18-25

_____. 1993. Çeviri Eleştirisi Bağlamında Eleştirel Bilincin Oluşması ve Eleştiri, Üsteleştiri, Çeviribilim İlişkileri. **Dilbilim Araştırmaları**. Ankara: Hitit Yayınları: 25-50.

_____. 1999. **Çeviri Bir Süreçtir – Ya Çeviribilim?.** İstanbul: Sel Yayıncılık.

_____. 2001a. **Çeviri Kuramlarını Düşünürken...**, İstanbul: Sel Yayıncılık.

_____. 2001b. **Çeviribilim Terimleri Sözlüğü**. İstanbul: Sel Yayıncılık.

_____. 2012. Sektörde ve Akademide Kronometre Çalışmaya Başladı. Yarışı Göğüslemek İçin Ne Yapmalıyız?. **Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Platformu Bildirileri**. İstanbul. 4-9.

Benjamin, Walter. 2000. The Task of the Translator. **The Translation Studies Reader**. ed. Lawrence Venuti. London/New York: Routledge: 15-23.

Bennett, Karen. 2012. At the Selvedges of Discourse: Negotiating the "In-Between" in Translation Studies. **Word and Text**. s. 2. c. 2: 43-61.

Berman, Antoine. 1992. **The Experience of the Foreign: Culture and Translation in Romantic Germany**. New York: State Univ. of New York Press.

_____. 2000. Translation and the Trials of the Foreign. **The Translation Studies Reader**. ed. Lawrence Venuti. London/New York: Routledge: 284-297.

Berk, Özlem. 2005. **Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi**. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Biel, Lucja. 2011. Training Translators or Translation Service Providers? EN 15038: 2006 Standard of Translation Services and its Training Implications. **The Journal of Specialised Translation**. Jostrans. Org. s. 16. 61-74.

Birkan Baydan, Esra. 2008. Visibility of Translation Through Conflicting Ideologies: The Islamic Re-translation of 100 Essential Reading. Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

_____. 2011. Yapısalcılık-Sonrası Kuramsal Görüşler Doğrultusunda Çeviri Eğitimine Giriş: Toplumsal Oluşumcu Yaklaşım Işığında Uygulama Örnekleri. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Boztaş, İsmail. 1993. Çevri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi, Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar. **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. c. 10. s. 2. Ankara: 55-65.

Bulut, Alev. 2008. **Basından Örneklerle Çeviride İdeoloji ve İdeolojik Çeviri**. İstanbul: Multilingual.

Catford, J. C. 1965. **A Linguistic Theory of Translation**. Oxford: OUP.

Chesterman, Andrew, 1997. Ethics of Translation. **Translation as Intercultural Communication: Selected Papers from the EST Congress**. ed. Mary Snell-Hornby, Zuzana Jettmarová, Klaus Kaindl. Amsterdam/Philedelphia: John Benjamins: 147-156.

_____. 2000. **Literary Theory: A Very Short Introduction**. London: Oxford University Press.

_____. 2001. Proposal for a Hieronymic Oath. **The Translator, Studies in Intercultural Communication Special Issue: The Return to Ethics**. ed. Anthony Pym. c. 7. s. 2. Manchester: St. Jerome:139-154.

_____. 2004. Beyond the Particular. **Translation Universals Do They Exist?**. ed. Anna Mauranen, Pekka Kujamäki. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins: 33-48.

Culler, Jonathan. 1985. **Saussure**. çev. Nihal Akbulut, İstanbul: Afa Yayınları.

Davis, Kathleen. 2001. **Deconstruction and Translation**. Manchester: St. Jerome Publishing.

Derrida, Jacques. 1985. Des Tours de Babel. **Difference in Translation.** ed. Joseph F. Graham. Ithaca & London: Cornell University Press:165-248.

_____. 1991/1992. The Other Heading. **Trans. P.A**. ed. Brault and M.B. Naas. Bloomington: Indiana University Press.

_____. 1998. **Limited Inc**. çev. Samuel Weber, Jeffrey Mehlman. Illinois: Northwestern University Press.

_____. 1999. Différance. çev. Önay Sözer. **Toplumbilim Dergisi Jacques Derrida Özel Sayısı.** s. 10. İstanbul: Bağlam Yayınları: 49-61.

Diriker, Ebru. 2004. ***De-/Re-Contextualizing Conference Interpreting: Interpreters in the Ivory Tower?***. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Dizdar, Dilek. 2011. Deconstruction. **Handbook of Translation Studies**. Yves Gambier, Luc van Doorslaer. c. 2. Amsrerdam/Philadelphia : John Benjamins: 31-36.

Drugan, Joanna, Chris Megone. 2011. Bringing Ethics into Translator Training. **The Interpreter and Translator Trainer**. c. 5. s.1: 183-211.

Eaglestone, Robert. 2005. Levinas, Translation and Ethics. **Nation, Language, and the Ethics of Translation**. ed. Sandra Bermann, Michael Wood. Princeton/Oxford: Princeton University Press: 127-138.

Erbil, Seher. 2012. Uygulamalı Çevirmenlik Eğitim Formasyon Projesi Önerisi. **Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Platformu Bildirileri**. İstanbul. 13-16.

Eruz, Sakine. Çeviri Derneği ve Türkiye'de Çevirmenlik Mesleğinin Statüye Kavuş(a)ma(ma)sı Üzerine On Üç Yıllık Gel Gitli Bir Öykü. **Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Platformu Bildirileri**. İstanbul. 17-23.

European Committee for Standardization. 2006. **EN 15038: 2006 Translation Services-Service Requirements**. Brussels.

Even-Zohar, Itamar. 1979. The Position of Translated Literature Within The Literary System. **Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies.** ed. J. S. Holmes, J. Lambert, R. Van den Broeck. Leuven: ACCO: 117-127.

_____. 1985. Yazınsal 'Polisistem' İçinde Çeviri Yazının Durumu. çev. Saliha Paker. **Adam Sanat**. s. 14. İstanbul: Adam Yayınları: 59-68.

_____. 1990. Polysystem Studies. **Special Issue of Poetics Today**. c. 11 s.1. Durham: Duke University Press: 1-25.

Fay, Brian. 2001. **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi**. çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fenton, Sabine. 2004. Expressing a Well-Founded Fear. **Claims, Changes and Challenges in Translation Studies**. ed. Gyde Hansen, Kirsten Malmkjær, Daniel Gile. Amsterdam/Philedelphia: John Benjamins: 263-269.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu. **Resmi Gazete**. 5846, 1951. [07/06/1995 tarih ve 4110 sayılı Kanunla Değişik şekli. **Resmi Gazete**. 1995.]

Fillmore, C. 1977. Scenes-and-Frames Semantics. **Linguistic Structure Processing**. ed. A. Zambolli. Amsterdam: North Holland Publishing Company: 55-82.

Floros, Georgios. 2011. 'Ethics-less' Theories and 'Ethical' Practices. **The Interpreter and Translator Trainer**. c. 5. s. 1. 65-92.

Flotow, L. von. 1997. **Translation and Gender: Translating in the 'Era of Feminism'**. Manchester and Ottawa: St. Jerome and University of Ottawa Press.

Folkart, B. 1991. **Le conflit des énonciations: traduction et discours rapporté**. Québec: Balzac.

Gibová, Klaudia. 2009. EU Translation as the Language of a Reunited Europe Reconsidered. **Language, Literature and Culture in a Changing Translatlantic World**. ed. M. Ferenčik, J. Horvath. Prešov: Prešov University: 145-153.

Goodwin, Phil. 2010. Ethical Problems in Translation. **The Translator**. c. 16. s. 1: 19-42.

Gouadec, Daniel. 2010. Quality in Translation. **Handbook of Translation Studies**. ed. Yves Gambier, Luc van Doorslaer. c. 1. Amsrerdam/Philadelphia : John Benjamins: 270-275.

Gouanvic, Jean-Marc. 2001. Ethos, Ethics and Translation. **The Translator**. c.7. s.2: 203-212.

Güttinger, F. 1963. **Zielscprache. Theorie und Technik des Übersetzens**. Zürich: Manesse Verlag.

Göktürk, Akşit. 2008. **Çeviri: Dillerin Dili**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gürçağlar, Şehnaz Tahir. 2005. **Kapılar: Çeviri Tarihine Yaklaşımlar**. İstanbul: Scala Yayıncılık.

Hermans, Theo. 1985. Translation Studies and a New Paradigm. **The Manipulation of Literature.** ed. Theo Hermans, Croom Helmes. London: 7-15.

_____. 1999. **Translation In Systems: Descriptive and System-Oriented Approaches Explained**. Manchester: St. Jerome Publishing

_____. 2007. **The Conference of the Tongues**. Manchester: St. Jerome.

_____. 2009. Translation, Ethics, Politics. **The Routhledge Companion to Translation Studies**. New York: Routhledge: 93-105.

Holmes, James S. 1988. The Name and Nature of Translation Studies. **Translated!: Papers on Literary Translation and Translation Studies.** Amsterdam: Rodopi: 66-88.

Kade, Otto. 1968. **Zufall und Gesetzmaessigkeit in der Übersetzung**. München: Wilhelm Fink Verlag.

Karadağ, Ayşe Banu. 2003. Edebiyat ve Kültür Dizgesini Şekillendirmede "İdeolojik" Olarak Çevirinin ve Çevirmenin Rolü. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Kaya, Osman. 2012. Çeviri Sektöründe Meslekleşme ve Örgütlenme. **Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Platformu Bildirileri**. İstanbul. 43-46.

Koller, Werner. 1979. **Einführung in die Übersetzungswissenschaft**. Heidelberg: Quelle und Mayer.

Koskinen, Kaisa. 2000. **Beyond Ambivalance: Postmodernity and the Ethics of Translation**. Tampere: Tampere University.

_____. 2008. **Translating Institutions**. London/New York: Routhledge.

_____. 2011. Institutional Translation. **Handbook of Translation Studies**. ed. Yves Gambier, Luc van Doorslaer. c. 2, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins: 54-59.

Kuhn, Thomas. 2010. **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**. çev. Nilüfer Kuyaş. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Kučiš, Vlasta, Seljan Sanja, Klasnić, Ksenija. 2009. Evaluation of Electronic Translation Tools Through Quality Parameters. **The Future of Information Sciences: INFuture2009 - Digital Resources and Knowledge Sharing**. Zagreb: Odsjek za informacijske znanosti. 341-351.

Kuçuradi, İoanna. 1995. Miscelanea on 'Ethics and Contemporary Journalism'. Yayınlanmamış bildiri. **Forum for European Journalism Students**. Ankara.

_____. 1998. **İnsan ve Değerleri**. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

_____. 2006. **Etik**. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

_____. 2009. Felsefi Etik ve Meslek Etikleri. **Etik ve Meslek Etikleri.** ed. Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu: 27-43.

Kurt, Mehmet. 2012. Çeviri ve Çevirmenlik Mesleğinin Hukuk Muhakemeleri Kanunu Ve Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki Yeri. **Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Platformu Bildirileri**. İstanbul. 47-59.

Küçük, Eşref. 1998. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda Çeviri Eserler. **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**. s.2. 611-631.

Küçükyağcı, Nazmi, Burcu Avcı. 2011. **Araştırma Raporu: Türkiye'de Çevirmenlik Mesleği**.

Lefevere, André. 1985. Why Waste our Time on Rewrites: The Trouble with Interpretation and the Role of Rewriting in an Alternative Paradigm. **The Manipulation of Literature: Stuides in Literary Translation**. ed. Theo Hermans. Beckenham: Croom Helm. 215-243

_____. 1992. **Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame**. London and New York: Routledge.

Lotbinière-Harwood, S. de. 1991. **Re-belle et infidèle: la traduction comme pratique de réécriture au féminin [The Body Bilingual: Translation as a rewriting in the feminine]**. Montréal and Toronto: Éditions du remue-ménage and Women's Press.

Mossop, B. 1983. The Translator as Rapporteur: A Concept for Training and Self-improvement. **Meta**. c. 28. s. 3. 244–78.

Nida, Eugene. 1964. **Towards a Science of Translating with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating**. Lieden.

Nord, Christiana. 1997. **Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained**. Manchester: St Jerome.

Parlak, Betül. 2012. Akademik Çeviri Öğretimi ve Çeviride Meslekleşme Sorunları. **Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Platformu Bildirileri**. İstanbul. 65-74.

Pöllabauer, Sonja. 2006. "Translation Culture" in Interpreted Asylum Hearings. **Sociocultural Aspects of Translating and Interpreting.** ed. Anthony Pym, Miriam Shlesinger, Zuzana Jettmarova. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins: 151-162.

Popovič, A. 1970. The Concept "Shift of Expression" in Translation. ed. J. Holmes, F. de Haan, A. Popovič. **The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation**. The Hague: Mouton de Gruyter: 78–87.

Pym, Anthony. 1995. European Translation Studies, Une science dérange, and Why Equivalence Needn't Be a Dirty Word. **Orientation Europêennes en Traductologie**. c. 8. s. 1: 153-176.

_____. 1997. **Par une éthique du traducteur**. Ottawa: Presses de l'Université d'Ottawa.

_____. 2000. The European Union and its Future Language Questions for Language Policies and Translation Theories. **Across Languages and Cultures**. s. 1: 1-18.

_____. 2001. The Return to Ethics in Translation Studies. **The Translator, Studies in Intercultural Communication Special Issue: The Return to Ethics**. ed. Anthony Pym. c. 7. s. 2. Manchester: St. Jerome: 130-138.

_____. 2004. Translational Ethics and Electronic Technologies. **A Profissionalização do Tradutor.** Lisboa: Fundação para a Ciência e a Tecnologia / Uniao Latina: 121-126.

Reis, Katharina, Hans. J. Vermeer. 1984. **Grundlegung einer allgemeinen Translations-theorie**. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Schäffner, Christina. 2012. Unknown Agents in Translated Political Discourse. **The Known Unknowns of Translation Studies.** ed. Elke Brems, Reine Meylaerts and Luc van Doorslaer. **Target**. c. 24. s. 1: 103-125.

Schopp, Jürgen F. 2007. The European Translation Standard EN 15038 and it's Terminology – A Mirror of Missing Professionalism?. **6th Conference of Hellenic Language and Terminology Conference Papers**. Athens. 310–319.

Simon, S. 1996. **Gender in Translation: Cultural Identity and the Politics of Transmission**. London and New York: Routledge.

Spiessens, Anneleen. 2013. Translation as Argumentation: Ethos and Ethical Positioning in Hoess's *Commandant of Auschwitz*. **Translation Studies**. c. 6. s. 1. 3-18.

Spivak, Gayatri. 2004. The Politics of Translation. **The Translation Studies Reader**. ed. Lawrence Venuti. London/New York: Routhlege: 369–388.

Staten, Henry. 2005. Tracking the 'Native Informant': Cultural Translation as the Horizon of Literary Translation. **Nation, Language, and the Ethics of Translation**. ed. Sandra Bermann, Micheal Wood. Princeton/Oxford: Princeton University Press: 111-126.

Tellioğlu, Banu. 1998a. Hans J. Vermeer'in Skopos Kuramı'nda Görecelik Kavramının Yeri ve Bu Kavramın Çeviri Eleştirisine Yansımaları: Görece Görecelik. **Çeviribilim ve Uygulamaları**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

_____. 1998b. Reflections of Gideon Toury's target-Oriented Theory and Hans J. Vermeer's Skopos Theory on Translation Criticism: A Meta-critique. Yüksek lisans tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Tepe, Harun. 2009. "Basın Etiği" ya da Basının Etik Sorunları. **Etik ve Meslek Etikleri**. Yay. Haz. Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu: 141-160.

Toury, Gideon. 1985. A Rationale For Descriptive Translation Studies. **The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation**. ed. Theo Hermans. Beckenham: Croom Helm. 16-41.

_____. 1995. **Descriptive Translation Studies and Beyond.** Amsterdam: John Benjamins.

_____. 2004. Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü. çev. Arzu Eker. **Çeviri Seçkisi: Çeviri(bilim) Nedir?**. der. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya Yayınevi. 149-164.

Tymoczko, Maria. 2007. **Enlarging Translation, Empowering Translators**. Manchester: St. Jerome Publishing.

Vardar, Ayza. 2012. Çeviribilimde Sömürgecilik Sonrası Dönemeç: Çeviriyle Sömürgeleştirilenin Çeviriyle Özgürleştirilme Çabası. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Venuti, Lawrence. 1998. **Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference**. London & New York: Routhledge.

Vermeer, Hans J. 1989. Skopos and Commission in Translation Action. **Readings in Translation Theory**. ed. A. Chesterman. Oy Finn Lectura Ab.: 87-173.

_____. 1990. **Mögen Sie Zistrosen?**. Heidelber: TEXTconTEXT.

_____. 1996. **A Skopos Theory of Translation (Some Arguments for and against)**. Heidelberg: TEXTconTEXT (Wissenschaft).

_____. 1998. Starting to Unask What Translatology Is About. **Target**. 10:1. Amsterdam: John Benjamins: 41-68.

_____. 2004. Çevirinin Doğası-Bir Özet. **Çeviri Seçkisi: Çeviri(bilim) Nedir?**. der. Mehmet Rifat. çev. Dilek Dizdar. İstanbul: Dünya Yayınevi.

Wyke, Ben van. 2010. **Handbook of Translation Studies**. ed. Yves Gambier, Luc van Doorslaer. c. 1. Amsterdam/Philedelphia: John Benjamins: 111-115.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

American Translators Association. [19.06.2015]. https://www.atanet.org.

Australian Institute of Interpreters and Translators. [19.06.2015]. http://www.ausit.org.

Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Platformu Bildirileri. [02.07.2015]. http://www.abgs.gov.tr/files/ceb/Ceviri_Platformu_Resimleri/platform_bildirileri.pdf.

Camcı, Meral. [21.12.2006]. Sorumluluk, Görünürlük ve Etik. **Çeviribilim**. http://ceviribilim.com/?p=422.

CEN European Standard Translation Services – Service Requirements. [20.06.2015]. http://www.babelia.pt/media/norma_en_15038.pdf.

Çevirmenler Meslek Birliği. [12.06.2015]. http://cevbir.net.

Çeviri Derneği. [20.06.2015]. http://ceviridernegi.org.

Çeviri İşletmeleri Derneği. [16.06.2015]. http://cid.org.tr.

Çevirmenlik Bildirgesi. [15.05.2015]. **Çeviri Derneği**. http://www.atesman.info/files/cevirmenlikbildirge.pdf.

European Commission Directorate-General for Translation. [12.06.2015]. http://ec.europa.eu/dgs/translation/index_en.htm.

European Council of Literary Translators' Association. [22.06.2015]. http://www.ceatl.eu.

Gürses, Sabri. 2009. Çevirmenlere Acil Çağrı: Genetiği Değiştirilmiş Gıdalar. Çeviribilim. **Çeviribilim**. http://ceviribilim.com/?p=2275. [05.12.2010].

_____. 2012. Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Platformu ve Çevirmenlik Meslek Standardı. **Çeviribilim**. http://ceviribilim.com/?p=5930. [04.07.2015].

Institute of Translation and Interpreting. [23.06.2015]. http://www.iti.org.uk.

International Association of Conference Interpreters. [23.06.2015]. http://aiic.net.

International Federation of Translators. [19.06.2015]. http://www.fit-ift.org.

International Federation Of Translators Translator's Charter. [19.06.2015]. http://www.fit-ift.org/?p=251.

Parlak, Betül. 2012. Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun Meslek Standardı Bağlamında Türkiye'de Çevirmen Meslek Standardı. https://www.academia.edu/4317687/MESLEKİ_YETERLİLİK_KURUMU_NUN_MESLEK_STANDARDI. [23.06.2015].

Robert, Isabelle. 2008. Translation Revision Procedures: An Explorative Study. ed. Pieter Boulogne. Translation and Its Others: Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies 2007. <http://www.kuleuven.be/cetra/papers/Papers2007/Robert.pdf>. [15.07.2015]

Sánchez, Pablo Muñoz. 2006. Electronic Tools for Translators in the 21st Century. Translation Journal. c. 10. s. 4. http://translationjournal.net/journal/38tools.htm. [06.07.2015].

Society of Translators and Interpreters of British Columbia. [20.06.2015]. http://www.stibc.org.

The Association of Translators and Interpreters of Alberta. [14.06.2015]. http://www.atia.ab.ca.

Translator's Charter. [19.06.2015]. International Federation of Translators. http://www.fit-ift.org/?p=251.

Türkiye Çevirmenler Derneği. [24.06.2015]. http://tuced.org.tr.

Uluslararası Çevirmenler Federasyonu Çevirmenlik Bildirgesi. [15.05.2015]. Çeviri Derneği. http://www.atesman.info/files/cevirmenlikbildirge.pdf.

Unesco Nairobi Genelgesi. [19.06.2015]. **Çeviri Derneği**. http://www.atesman.info/files/cevirmenlikbildirge.pdf.

Unesco Nairobi Reccomendation. [19.06.2015]. http://www.ceatl.eu/translators-rights/legal-status#s3.

EKLER

Ek 1a Finlandiya Çevirmen Yemini Zaptı

Ben [çevirmenin adı] yeminli tercüman olarak, bana verilen görevi en iyi ve doğru biçimde yapacağıma, çeviri sürecinde edindiğim bilgileri izinsiz olarak ya da kendi çıkarım doğrultusunda kullanmayacağıma onurum ve şerefim üzerine yemin ederim.

(Chesterman, 2001: 150; çeviri bana ait)

Ek 1b Türkiye Çevirmen Yemini Zaptı

X dilinden Türkçe'ye ve Türkçe'den x diline yapacağım tercümeleri bana verilen belge ve asıllarına uygun şekilde, hiçbir kimsenin etki ve tesirinde kalmadan yapacağıma, öğrendiğim sırları ifşa etmeyeceğime, başkalarının ısrar ve kasti ile hareket etmeyeceğime namus ve mukaddesatım üzerine, noter huzurunda yemin eder ve bu yeminimi yukarıda yazılı şekilde serbest irademle imzalarım.

(Kadıköy 16. Noterliği)

Ek 2 Amerikan Çevirmenler Birliği Meslek İlkeleri

I. Bir dilden ötekine, bir kültürden ötekine köprü olma görevini üstlenen yazılı ya da sözlü çevirmen olarak, performans, etik davranış ve iş ahlakı gibi konularda en yüksek standartlara ulaşmayı hedefliyorum.

A. Özgün metindeki mesajı en sadık biçimde çevirmeye ve son kullanıcının/kullanıcıların gereksinimlerini en iyi biçimde karşılamaya çalışacağım. Bu düzeyde bir kusursuzluğun şunları gerektirdiğini kabul ediyorum:

1. Erek dile, eğitimli bir anadil kullanıcısınınki kadar hâkim olmak,
2. Her iki dilde de konunun gerektirdiği güncel bilgiye ve terminoloji bilgisine sahip olmak,
3. Bilgi kaynaklarını, başvuru kaynaklarını kullanma becerisine ve meslek araçlarına ilişkin bilgiye sahip olmak,
4. Mesleğe ilişkin bilgi ve becerileri artırmak, geliştirmek ve derinleştirmek için sürekli çaba göstermek.

B. Vasıflarım konusunda doğru bilgi verecek, vasıflarımın yeterli olmadığı durumlarda bana önerilen işleri kabul etmeyeceğim.

C. Müşterimin çıkarlarını kendi çıkarlarım gibi koruyacak, gizli bilgileri açığa vurmayacağım.

D. Müşterimi çözüm getiremediğim zorluklarla ilgili bilgilendireceğim. Müşterimle aramızda herhangi bir anlaşmazlık çıkması halinde anlaşmazlığın çözülmesi için tahkim yoluna gideceğim.

E. Müşterimi ancak, yaptığım işin kalitesini onaylaması için referans olarak kullanacağım.

F. Müşterim ile müşterimin müşterisi arasındaki iş ilişkisine saygılı olacak, bu ikisinin arasına girmekten ve taraflardan birinin yerine hareket etmekten kaçınacağım.

(Chesterman, 2001, 150-151; çeviri bana ait)

Ek 3 Arşimed Yemini (Taslağı)

Bir mühendis, doğanın ve insanoğlunun yararı için kullanılacak teknolojiyi yaratmakla uğraşır. Mühendis, her eyleminde bitki, hayvan ve insanların hayatını korumaya özen gösterir, sahtekârlıktan ve düzeni bozacak davranışlardan kaçınır ve teknik sorunları çözmek için becerilerini artırmanın yollarını arar. Mühendis, bir yandan teknolojik gelişmenin nasıl sağlanabileceği üzerine kafa yorarken, bir yandan da insanlığa zarar verebilecek hedefleri uygulamaya koymaktan kaçınır.

(Chesterman, 2001, 149; çeviri bana ait)

Ek 4 Hipokrat Yemini

(1) Hekim Apollon, Aesculapios, Hygeia ve Panacea adına, bütün Tanrılar ve Tanrıçaların şahitliğinde yemin ederim ki, kabiliyetim ve gücüm yettiğince bu anda uygun davranacağım.
(2) Bu sanatı bana öğreteni ebeveynim yerine koyacağım, hayatımı onunla paylaşacağım ve ihtiyacı olursa mallarımı onunla bölüşeceğim, çocuklarına kardeşlerim gibi bakacağım, istedikleri takdirde bu sanatı onlara ücretsiz ya da yazılı bir söz almaksızın öğreteceğim, bilgilerimi oğullarıma, ustalarımın oğullarına öğretecek, ama bu mesleğin kurallarını kabul edenlerden başka kimseye öğretmeyeceğim.
(3) Tedavi reçetelerimi kabiliyetim ve gücüm yettiğince, yalnızca hastalarımın iyiliği için kullanacak, hiçbir zaman birisine zarar vermek için kullanmayacağım.
(4) Hiç kimseyi memnun etmek için ölümcül bir ilaç reçete etmeyeceğim gibi, hiç kimseye başka bir insanın ölümüne neden olabilecek bir tavsiyede bulunmayacağım. Bir kadına düşük yaptıracak aletler vermeyeceğim.
(5) Hayatımın ve sanatımın saflığını koruyacağım. Bıçağımı mesanesinde taş olduğu aşikâr olanlar için bile kullanmayacağım, bu işi ehillerine bırakacağım.
(6) Gittiğim her eve sadece hastanın iyiliği için adım atacağım, kendimi hastalıklardan korumaya çalışacak, ister hür ister köle olsun, kadın ve erkeklerle yaşayabileceğim bedensel hazlardan uzak tutacağım.
(7) Sanatımın icrası sırasında ya da günlük hayatımda bana ulaşan ve yayılmaması gereken bilgileri sır olarak saklayacağım ve hiçbir zaman açıklamayacağım.
(8) Bu andımı tuttuğum sürece, hayatım ve sanatımın icrası bana mutluluk versin, tüm insanlar tarafından her zaman saygı göreyim, ama eğer yeminimden dönersem bütün mutsuzluklar, uğursuzluklar bana az gelsin.

(Chesterman, 2001, 148; çeviri bana ait)

Ek 5 Çevirmen Yemini Taslağı

(1) Yargı ve becerilerimin elverdiği ölçüde bu yemine bağlı kalacağıma ant içerim. (taahhüt)
(2) Çeviri mesleğine bağlı, çeviri tarihine saygılı olacağıma yemin ederim. Uzmanlığımı meslektaşlarımla paylaşacak, yeni yetişmekte olan çevirmenlere aktaracağım. Makul olmayan ücretler talep etmeyeceğim. Kendi becerim ölçüsünde en iyi biçimde çeviri yapmaya çalışacağım. (mesleğe bağlılık)
(3) Uzmanlığımı, iletişimin en iyi şekilde sağlanabilmesi, diller arasındaki engellerin yol açabileceği yanlış anlamaların en aza indirilebilmesi için kullanacağım. (anlama)
(4) Çevirilerimde özgün metnin içeriğini saptırmayacağıma yemin ederim. (doğruluk)
(5) Çeviriyi, her çevirinin koşullarının (metnin/konunun) izin verdiği ölçüde anlaşılır yaparak okuyucuma saygılı olacağım. (anlaşılırlık)
(6) Müşterilerimin mesleki sırlarına saygılı olacağım ve kişisel kazanç uğruna müşterilerimin kişisel bilgilerini istismar etmeyeceğim. Bana verdikleri talimatlara ve teslim tarihlerine uyacağım. (güvenilirlik)
(7) Kendi vasıflarım ve beceri sınırlarım konusunda dürüst davranacak ve kendi becerimi aşan işleri kabul etmeyeceğim. (dürüstlük)
(8) Tam çözülememiş sorunlar hakkında müşterimi bilgilendirecek ve herhangi bir anlaşmazlık durumunda tahkim yoluna gideceğim. (adalet)
(9) Uygulama becerimi muhafaza etmek ve iyileştirmek adına dilsel, teknik ve diğer ilgili konularda kendimi geliştirmek için elimden geleni yapacağım. (kusursuzluk arayışı)

(Chesterman, 2001, 153; çeviri bana ait)

Ek 6a Uluslararası Çevirmenler Federasyonu Çevirmenlik Bildirgesi

(1963'te Dubrovnik'teki Kongrede kabul edilmiş ve 9Temmuz 1994'te Oslo'da değiştirilmiş metin)

Çağdaş dünyada çevirinin sürekli, evrensel ve gerekli bir etkinlik olarak kendini kabul ettirdiğini; halklar arasında düşünsel ve maddesel alışverişleri sağlayarak ulusların yaşamını zenginleştirdiğini ve insanlar arasında daha iyi bir anlaşılmaya katkıda bulunduğunu;

gerçekleştirildiği koşullar ne olursa olsun, çevirinin bugün özel ve bağımsız bir meslek olarak kabul edilmesi gerektiğini;

gözlemleyen Uluslararası Çevirmenler Federasyonu,

özellikle:

- çevirinin toplumsal işlevini ortaya çıkarmak,
- çevirmenin haklarını ve görevlerini belirtmek,
- çevirmen için bir etik kurallar bütününün temellerini belirlemek,
- çevirmenin etkinlik gösterdiği alanın ekonomik koşularını ve sosyal ortamını iyileştirmek,
- çevirmenler ve meslek kuruluşları için kimi davranış ilkelerini önermek ve böylece çevirinin özel ve bağımsız bir meslek olarak kabul edilmesine katkıda bulunmak üzere,

çevirmenlik mesleğine ait genel prensipleri gösterişli bir bildirge şeklinde ortaya koymak isteğiyle, çevirmene, mesleğinin gereklerini yerine getirirken öncülük etmeyi amaçlayan bir bildirgenin metnini sunar.

Çevirmenin genel görevleri

(1) Konusu, yazınsal, bilimsel ve teknik metinlerin bir dilden bir başka dile aktarılması olan bir düşünsel etkinlik olarak, çeviri, onu gerçekleştirene, niteliğiyle ilgili özel görevler yükler.
(2) Bir çeviri, çevirmeni kullanıcıya bağlayan ilişkinin veya sözleşmenin niteliği ne olursa olsun, daima, yalnızca çevirmenin sorumluluğu altında oluşturulmalıdır.
(3) Çevirmen, kendisinden metne aykırı düşen ya da onu meslek etiğinin dışına çıkaracak bir yorumu getirmesi istenmesi durumunda bunu reddedecektir.
(4) Her çeviri metne bağlı olarak ve özgün yapıtın düşüncesini ve biçimini tam olarak ortaya koymalıdır. Metne bağlılık, çevirmen için, hem etik bir görev ve hem de nitelikli bir zorunluluktur.
(5) Ancak, metne bağlı çeviri ile sözcüğü sözcüğüne çeviri birbirine karıştırılmamalıdır. Çevirinin metne bağlılığı yapıtın, başka bir dilde ve başka bir ülkede farklı olabilecek biçimini, atmosferini, derin anlamını vermek üzere gerekli bir uyarlamayı dışlamaz.
(6) Çevirmen, çeviri yaptığı çıkış dilini iyi bilmeli, fakat özellikle çeviriyi aktardığı varış diline tamamen hâkim olmalıdır.
(7) Aynı zamanda, iyi bir genel kültüre sahip olmalı ve çevirinin konusunu oluşturan alanı yeterince bilmeli ve yetkinlik alanının dışına çıkan bir konuda çeviri yapmaktan uzak durmalıdır.

(8) Çevirmen, mesleğini uygularken her türlü haksız rekabetten uzak durmalıdır. Özellikle, adil bir ücretlendirme elde etmeye çalışmalı ve kanunlar ya da yönetmelikler tarafından tespit edilmiş olabilecek bir tarifenin altında ücret kabul etmemelidir.
(9) Genelde, çevirmen kendisine ve mesleğine yönelik aşağılayıcı koşullarda çalışmayı talep ya da kabul etmemelidir.
(10) Çevirmen, kendisine verilmiş olan çeviri çerçevesinde öğrenebileceği bütün verileri meslek sırrı olarak değerlendirerek, kullanıcının yasal çıkarlarına saygı göstermekle yükümlüdür.
(11) "İkincil" yazar olarak, çevirmen, özgün yapıtın yazarlarına karşı özel yükümlülükler taşır.
(12) Özgün yapıtın yazarından ya da kullanıcıdan bu yapıtı çevirme iznini almakla ve yazarın sahibi olduğu bütün diğer haklara saygı göstermekle yükümlüdür.

Çevirmenin hakları

(13) Her çevirmen, yaptığı çeviriyle ilgili olarak, çeviriyi yaptığı ülkenin düşünce emekçilerine tanıdığı hakların tamamına sahiptir.
(14) Bir düşünce yaratımı olan çeviri, düşünce yapıtlarına tanınan yasal korumadan yararlanır.
(15) Dolayısıyla, çevirmen, çevirisi üzerinde bir telif hakkına sahip olduğu gibi, özgün yapıtın yazarıyla aynı ayrıcalıklara da sahiptir.
(16) Dolayısıyla, çevirmen, yazarın sahip olduğu bütün etik ve maddi haklardan yararlanır.
(17) Böylelikle, çevirmen, tüm yaşamı boyunca, yapıtının sahipliğini talep etme hakkını korur ve bu, aşağıdakileri beraberinde getirir:
  (a) çevirisinin her kamuya açık kullanımı esnasında çevirmenin adının açık seçik ve yanlış anlamaya yer bırakmayacak şekilde belirtilmesi;
  (b) çevirmenin, çevirisinin her türlü deformasyonuna, budanmasına ya da başka türlü değişikliğe uğratılmasına karşı gelmeye yetkili olması;
  (c) editörlerin ve çeviriden yararlanan üçüncü kişilerin, çevirmenin önceden onayı olmaksızın hiçbir değişiklik yapmaya haklarının olmaması;
  (d) çevirmenin, çevirisinin her türlü suiistimal niteliğindeki kullanımını yasaklamaya ve genel olarak şerefi ve şöhreti için zararlı olabilecek her türlü ihlale karşı çıkmaya yetkili olması.
(18) Aynı şekilde, çevirmen, çevirisinin yayınlanmasına, sunulmasına, aktarılmasına, yeniden çevrilmesine, uyarlanmasına, değiştirilmesine, bir başka biçime dönüştürülmesine ve genel olarak herhangi farklı bir biçimde kullanılmasına izin verme konusunda tek yetkilidir.
(19) Çevirmenin, çevirisinin her türlü kamuya açık kullanımı için, tutarı sözleşmeyle ya da yasayla belirlenmiş bir ücreti almaya hakkı vardır.

Çevirmenin ekonomik ve sosyal durumu

(20) Çevirmene, kendisine tanınmış toplumsal görevi etkin bir biçimde ve başı dik olarak yerine getirebilmesi için gerekli varolma koşulları sağlanmalıdır.
(21) Çevirmenin, çevirdiği yapıtın parasal getirisinden orantılı bir ücret almaya hakkı olmalıdır.
(22) Çevirinin, sipariş üzerine verilmiş bir çalışma olabileceği ve bu çerçevede, çevrilen yapıtın parasal kârlarından bağımsız bir ücrete hak kazandıracağı da kabul edilmelidir.

(23) Çevirmenlik mesleği, başka mesleklerle aynı çerçevede, her ülkede, bu ülkenin, toplu sözleşmelerle, model sözleşmelerle, vb. sözleşmelerle. bu mesleklere tanınan haklara eşit bir korumadan yararlanabilmelidir.
(24) Çevirmenler, her ülkede, fikir emekçilerine sağlanan bütün haklardan, özellikle de, yaşlılık, emeklilik, hastalık, işsizlik ve aile yardımları alanlarındaki her türlü sosyal sigorta sisteminden yararlanabilmelidir.

Çevirmen dernekleri ve sendikaları

(25) Çevirmenler, başka mesleklerin temsilcileri gibi, meslek dernekler ve sendikalar oluşturma hakkına sahiptir.
(26) Çevirmenlerin maddi ve manevi çıkarlarının korunması dışında, bu meslek kuruluşları çevirilerin kalitesinin yükseltilmesini gözetmek ve çeviriyle ilgili bütün diğer sorunlarla ilgilenmek görevini üstlenirler.
(27) Meslekle ilgili yasal mevzuat önlemlerinin hazırlanmasında ve oluşturulmasında kamu makamları nezdinde de girişimlerde bulunurlar.
(28) Ortak sorunlarının incelenmesi ve çözümlenmesi amacıyla, çeviriyle ilgili meslek kuruluşlarıyla (editör sendikaları, sınai ve ticari işletmeler, kamu veya özel sektör idari makamları, basın organları, vs.) sürekli ilişkiler sürdürmeye gayret ederler.
(29) Ülkelerinde çevrilmiş yapıtların kalitesini gözeterek, kültürel kuruluşlar, yazarlık meslek kuruluşları, Pen Club'ın ulusal seksiyonları, yazınsal eleştiri temsilcileri, bilim kuruluşları, üniversiteler ve teknik ve bilimsel araştırma enstitüleriyle ilişkiler sürdürürler.
(30) Çevirmenler ile çeviri kullanıcılarını karşı karşıya getiren her türlü uyuşmazlıkta tahkim ve bilirkişi görevlerini yerine getirirler.
(31) Çevirmenlerin eğitiminde ve işe alınmasında görüş belirtmek ve uzman enstitü ve üniversitelerle bu amaçların gerçekleşmesine katılmak görevleri arasındadır.
(32) Her kaynaktan gelen ve mesleği ilgilendiren bilgileri bir araya getirmeye ve kitaplıklar, dosyalar, dergiler, bültenler şeklinde çevirmenlerin kullanımına sunmaya gayret ederler ve bu amaçla, kurama ve uygulamaya yönelik danışma servisleri oluştururlar, seminerler ve toplantılar düzenlerler.

Ulusal Kuruluşlar ve Uluslararası Çevirmenler Federasyonu

(33) Eğer bir ülkede, bölgesel bir bazda veya çevirmenlerin çalışma alanlarına göre oluşturulmuş birçok çevirmenler grubu varsa, bu grupların kişiliklerini koruyarak, çabalarını merkezi bir ulusal kuruluşta örgütlemeleri önerilir.
(34) Henüz bir çevirmenler derneği ya da sendikası bulunmayan ülkelerde, çevirmenlerin, bu ülkelerin mevzuat koşullarına uygun olarak, bu tür bir kuruluşun oluşturulmasını sağlamak üzere çabalarını birleştirmeleri önerilir.
(35) Ortak çabalarla amaçlarının dünya çapında gerçekleştirilmesini sağlamak üzere, çevirmenleri temsil eden ulusal meslek kuruluşları, Uluslararası Çevirmenler Federasyonu (FIT) bünyesinde birleşmeye çağırılır.
(36) Çevirmenlerin ulusal gruplar halinde dernekleşmeleri ve bu grupların Uluslararası Çevirmenler Federasyonuna katılımı, tamamen özgür bir biçimde gerçekleşmelidir.
(37) Uluslararası Çevirmenler Federasyonu, çevirmenlerin maddi ve manevi haklarını Uluslararası boyutta savunur, çeviriyle ilgili kuram ve uygulama alanlarındaki sorunların gelişimini izler ve dünyada kültürün yayılmasına katkıda bulunmaya çaba gösterir.
(38) Uluslararası Çevirmenler Federasyonu, çevirmenleri ve çeviriyi ilgilendirebilecek Uluslararası boyutta toplantılara katılarak, yayınlar

yayınlayarak ve çeviriyi ve çevirmenleri ilgilendiren sorunların incelenmesine imkan veren kongreler düzenleyerek ya da ettirerek, Uluslararası boyutta, özellikle de hükümet kuruluşlarıyla, sivil kuruluşlarla ve uluslar üstü kuruluşlarla ilişkilerde çevirmenleri temsil ederek bu hedefleri gerçekleştirir.

(39) Genel olarak, Uluslararası Çevirmenler Federasyonu, her ülkenin kuruluşlarının etkinliklerini Uluslararası boyuta taşır ve bunların çabalarını koordine ederek ortak bir davranış biçimi çizgisi oluşturur.

(40) Ulusal dernekler ve onların merkezi kuruluşu Uluslararası Çevirmenler Federasyonu, mesleki amaçlarını sürdürmek için gerekli enerjiyi, çevirmenler arasında mevcut dayanışma duygusunda ve halklar arasında daha iyi bir anlaşılmaya ve kültürün dünyaya yayılmasına katkıda bulunan çevirinin özsaygısında bulurlar.

(Çeviri Derneği, http://www.atesman.info/files/cevirmenlikbildirge.pdf , [15.05.2015])

Ek 6b International Federation Of Translators Translator's Charter

(approved by the Congress at Dubrovnik in 1963, and amended in Oslo on July 9, 1994)

noting that translation has established itself as a permanent, universal and necessary activity in the world of today that by making intellectual and material exchanges possible among nations it enriches their life and contributes to a better understanding amongst men,

that in spite of the various circumstances under which it is practised translation must now be recognized as a distinct and autonomous profession and

desiring to lay down, as a formal document, certain general principles inseparably connected with the profession of translating, particularly for the purpose of

- stressing the social function of translation,
- laying down the rights and duties of translators,
- laying the basis of a translator's code of ethics,
- improving the economic conditions and social climate in which the translator carries out his activity, and
- recommending certain lines of conduct for translators and their professional organizations, and to contribute in this way to the recognition of translation as a distinct and autonomous profession,

announces the text of a charter proposed to serve as guiding principles for the exercise of the profession of translator.

General Obligations of the Translator

(1) Translation, being an intellectual activity, the object of which is the transfer of literary, scientific and technical texts from one language into another, imposes on those who practise it specific obligations inherent in its very nature.
(2) A translation shall always be made on the sole responsibility of the translator, whatever the character of the relationship of contract which binds him/her to the user.
(3) The translator shall refuse to give to a text an interpretation of which he/she does not approve, or which would be contrary to the obligations of his/her profession.
(4) Every translation shall be faithful and render exactly the idea and form of the original work, this fidelity constituting both a moral and legal obligation for the translator.
(5) A faithful translation, however, should not be confused with a literal translation, the fidelity of a translation not excluding an adaptation to make the form, the atmosphere and deeper meaning of the work felt in another language and country.
(6) The translator shall possess a sound knowledge of the language from which he/she translates and should, in particular, be a master of that into which he/she translates.
(7) He/she must likewise have a broad general knowledge and know sufficiently well the subject matter of the translation and refrain from undertaking a translation in a field beyond his competence.
(8) The translator shall refrain from any unfair competition in carrying out his profession in particular, he/she shall strive for equitable remuneration and not accept any fee below that which may be fixed by law and regulations.

(9) In general, he/she shall neither seek nor accept work under conditions humiliating to himself/herself or his/her profession.
(10) The translator shall respect the legitimate interests of the user by treating as a professional secret any information which may come into his/her possession as a result of the translation entrusted to him/her.
(11) Being a "secondary" author, the translator is required to accept special obligations with respect to the author of the original work.
(12) He/she must obtain from the author of the original work or from the user authorization to translate a work, and must furthermore respect all other rights vested in the author.

Rights of the Translator

(13) Every translator shall enjoy all the rights with respect to the translation he/she has made, which the country where he/she exercises his/her activities grants to other intellectual workers.
(14) A translation, being a creation of the intellect, shall enjoy the legal protection accorded to such works.
(15) The translator is therefore the holder of copyright in his/her translation and consequently has the same privileges as the author of the original work.
(16) The translator shall thus enjoy, with respect to his/her translation, all the moral rights of succession conferred by his/her authorship.
(17) He/she shall consequently enjoy during his/her lifetime the right to recognition of his/her authorship of the translation, from which it follows, inter alia, that
  (a) his/her name shall be mentioned clearly and unambiguously whenever his/her translation is used publicly
  (b) he/she shall be entitled to oppose any distortion, mutilation or other modification of his/her translation
  (c) publishers and other users of his/her translation shall not make changes therein without the translator's prior consent
  (d) he/she shall be entitled to prohibit any improper use of his/her translation and, in general, to resist any attack upon it that is prejudicial to his/her honour or reputation.
(18) Furthermore, the exclusive right to authorize the publication, presentation, broadcasting, re-translation, adaptation, modification or other rendering of his/her translation, and, in general, the right to use his/her translation in any form shall remain with the translator.
(19) For every public use of his/her translation the translator shall be entitled to remuneration at a rate fixed by contract or law.

Economic and Social Position of the Translator

(20) The translator must be assured of living conditions enabling him/her to carry out with efficiency and dignity the social task conferred on him/her.
(21) The translator shall have a share in the success of his/her work and shall, in particular, be entitled to remuneration proportional to the commercial proceeds from the work he/she has translated.
(22) It must be recognized that translation can also arise in the form of commissioned work and acquire as such rights to remuneration independent of commercial profits accruing from the work translated.
(23) The translating profession, like other professions, shall enjoy in every country a protection equal to that afforded to other professions in that country, by collective agreements, standard contracts, etc.

(24) Translators in every country shall enjoy the advantages granted to intellectual workers, and particularly of all social insurance schemes, such as old-age pensions, health insurance, unemployment benefits and family allowances.

Translators' Societies and Unions

(25) In common with members of other professions, translators shall enjoy the right to form professional societies or unions.
(26) In addition to defending the moral and material interests of translators, these organizations shall have the task of ensuring improvement in standards of translation and of dealing with all other matters concerning translation.
(27) They shall exert their influence on public authorities in the preparation and introduction of legal measures and regulations concerning the profession.
(28) They shall strive to maintain permanent relations with organizations which are users of translations (publishers' associations, industrial and commercial enterprises, public and private authorities, the Press, etc.) for the purpose of studying and finding solutions to their common problems.
(29) In watching over the quality of all works translated in their countries, they shall keep in touch with cultural organizations, societies of authors, national sections of the Pen Club, literary critics, learned societies, universities, and technical and scientific research institutes.
(30) They shall be competent to act as arbiters and experts in all disputes arising between translators and users of translations.
(31) They shall have the right to give advice on the training and recruitment of translators, and to co-operate with specialized organizations and universities in the pursuit of these aims.
(32) They shall endeavour to collect information of interest to the profession from all sources and to place it at the disposal of translators in the form of libraries, files, journals and bulletins, for which purpose they shall establish theoretical and practical information services, and organize seminars and meetings.

National Organizations and The International Federation Of Translators

(33) Where several groups of translators exist in a country, organized either on a regional basis or into different categories, it will be desirable for these groups to co-ordinate their activities in a central national organization, at the same time preserving their identity.
(34) In countries where societies or unions of translators are not yet in existence, it is suggested that translators should join forces to bring about the necessary establishment of such an organization, in accordance with the relevant legal requirements of their country.
(35) To ensure the attainment of their aims at world level by common effort, national translators' organizations are called upon to unite in the Fédération internationale des traducteurs (International Federation of Translators [FIT]).
(36) Translators shall join their national organizations of their own free will and the same must apply to the societies with respect to their association with the International Federation of Translators.
(37) The International Federation of Translators shall defend the material and moral rights of translators at the international level, keep in touch with progress in theoretical and practical matters relating to translation, and endeavour to contribute to the spread of civilization throughout the world.
(38) The International Federation of Translators shall attain these objectives by representing translators at the international level, particularly through relations

with governmental, non-governmental and supranational organizations, by taking part in meetings likely to be of interest to translators and translation at the international level, by publishing works, and by organizing or arranging for the organization of congresses at which questions concerning translation or translators may be examined.

(39) In general the International Federation of Translators shall extend the activities of the societies of every country at the international level, co-ordinate their efforts and define its common policy.

(40) The national societies and the International Federation of Translators, their central organization, derive the strength necessary for the pursuit of their professional objectives from the feeling of solidarity existing among translators and from the dignity of translation which contributes to better understanding among nations and to the spread of culture throughout the world.

(International Federation of Translators, http://www.fit-ift.org/?p=251, [19.06.2015])

Ek 7a UNESCO Nairobi Genelgesi

Çevirmenlerin ve Çevirilerin Yasalar Tarafından Korunması ve Çevirmenlerin Durumlarını İyileştirecek Pratik Çözümler Üzerine Genelge

22 Kasım 1976

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı 26-30 Kasım 1976 tarihleri arasında Nairobi'de gerçekleştirdiği, 19. Genel Konferansı'nda çevirinin dil engelini aşarak yazınsal ve bilimsel yapıtların olduğu kadar teknik yapıtların da yayınını kolaylaştırarak, halklar arasında anlaşmayı ve uluslar arasında işbirliği ve fikir alışverişini sağladığını **göz önünde bulundurarak**,

uluslararası ilişkilerde, kültür, sanat ve bilim alanlarında, özellikle de az konuşulan dillerde yazılmış ya da çevrilmiş yapıtlar söz konusu olduğunda, çevirmenlerin ve çevirilerin ne denli önemli bir rol oynadıklarının **bilincine vararak**,

çevirilerin kültürün ve gelişmenin hizmetinde üstlendikleri misyonu layığıyla yerine getirebilmeleri için gerekli kaliteye ulaşabilmelerinde çevirmenleri korumanın olmazsa olmaz olduğunu **kabul ederek**,

Telif Hakları Evrensel Sözleşmesi bu tür bir korumaya yönelik prensipleri içerse de, yazınsal ve sanatsal yapıtlara yönelik Bern Sözleşmesi ve kimi üye devletlerin ulusal yasaları, böylesi bir korumaya yönelik özel önlemleri kapsasa da, bu prensip ve önlemleri uygulamanın her zaman istenilen düzeyde olmadığını bir kez daha **vurgulayarak**,

Birçok ülkede çevirmenler ve çeviriler, telif hakları konusunda yazınsal, bilimsel ve teknik yapıtlara ve yazarlarına tanınan korumaya benzer bir haktan yararlanabiliyorlarsa da, çevirmenlik mesleğine özgü olan ve çevirmeni yazarla aynı konumda kabul eden pratik önlemlerin alınmasına ilişkin, özellikle uygulamaya yönelik önlemlerin, yürürlükte olan hukuk metinlerinin uygulanmasını iyileştirmek amacına yönelik olduğu **düşüncesiyle**,

18. Genel Konferans'ta çevirmenleri korumanın üye devletlere Kuruluş Belgesinin IV. maddesi, 4. paragrafı doğrultusunda tavsiye edilmesi konusunda karar alınmış olduğundan,

22 Kasım 1976'da bu genelgeyi kabul etmiştir.

Genel Konferans Üye Devletlere, çevirmenleri ve çevirileri korumaya yönelik aşağıdaki hükümleri, ulusal yasaları çerçevesinde ya da başka bir biçimde anayasal hükümlere ve bunların karşılıklı kurumsal uygulamalarına uygun olarak, kendi yargı alanlarında bu genelgede sözü edilen prensip ve normları yürürlüğe koymalarını önermektedir.

Genel Konferans, Üye Devletlerin bu genelgeyi, çevirmenlerin maddi ve manevi çıkarlarıyla ilgili sorunlar ve çevirmenlerin korunması konusunda yeterli bilgiyle donanmış ilgili mercilere ve bunların yanı sıra, çevirmenlerin, editörlerin, gösteri düzenleyicilerinin, radyo ve televizyon kurumlarının ve öbür kullanıcı ve ilgili makamların çıkarlarını gözeten ya da temsil eden çeşitli kurumların ya da derneklerin dikkatlerine sunmalarını önermektedir.

Genel Konferans, kendisinin belirleyeceği tarihlerde ve biçimde Üye Devletlerin Unesco'ya bu genelgenin, ülkelerindeki uygulanması konusunda rapor sunmalarını önermektedir.

I. Tanımlama ve uygulama alanı

1. Bu genelge doğrultusunda:

(a) "çeviri" sözcüğü yazınsal, bilimsel ya da teknik bir yapıtın, bu yapıt ya da çevirisi bir kitapta, bir dergide, süreli bir yayında ya da herhangi bir biçimde, ya da tiyatro, sinema, radyo, televizyon ya da herhangi bir araçla yaylanmaya yönelik olsun ya da olmasın, bir dilden bir başka bir dile aktarılması anlamına gelir;

(b) "çevirmen" sözcüğü, yazınsal, bilimsel yapıtların olduğu kadar teknik yapıtların çevirisini yapan kişileri niteler;

c) "kullanıcı" sözcüğü, yapıtın çevirisini yaptırmak isteyen gerçek ve tüzel kişileri niteler.

2. Bu genelge, yasal statüleri ne olursa olsun:

(a) i) bağımsız çevirmenlere ya da;

ii) sözleşmeli çevirmenlere;

(b) çevrilen yapıt hangi alanda olursa olsun;

(c) çevirmenler tam gün çalışsınlar ya da çalışmasınlar bütün çevirmenler için geçerlidir.

II. Çevirmenlerin genel yasal durumu

3. Üye Devletler, taraf oldukları uluslararası sözleşmelerle ya da ulusal mevzuatlarında ya da her ikisinde belirlenen düzenlemelerle korunan yazarlar gibi, daha önce yapıtları yayınlanmış yazarların haklarına zarar vermeyecek biçimde, çevirmenleri ve çevirmenlerin yaptıkları çevirileri korumalıdırlar.

III. Telif haklarıyla ilgili uluslararası sözleşmelerde ve ulusal mevzuatlarda çevirmenlerin haklarını korumak amacıyla gerçekleştirilen fiili uygulamanın sürdürülebilmesi için alınması gereken önlemler

4. Kullanıcı ile çevirmen arasında yazılı bir sözleşme yapılması uygun olacaktır.

5. Genel kural olarak, bir çevirmen ile bir Kullanıcı arasındaki ilişkiler konusunda yapılan sözleşme, ve gerektiği takdirde, bu ilişkileri belirleyen tüm yasal belgeler:

(a) yasal statüsü ne olursa olsun çevirmene adil bir ücretin verilmesinin sağlanması;

(b) bir sözleşmeye bağlı olarak çalışmayan çevirmenlere, çevirilerin satışından elde edilecek gelirlerle veya işletme gelirleriyle orantılı bir ödeme yapılmasının sağlanması, ve işbu gelirler ne olursa olsun, ödemenin çevirmenin isteği doğrultusunda yaptırılması; ya da ulusal mevzuatın öngördüğü ve kabul ettiği, satışlardan bağımsız bir ödeme şekline göre hesaplanmış bir tutarın ödenmesinin sağlanması; ya da satışlardan elde edilecek gelirlerle orantılı ödemenin yetersiz olması ya da yapılamaması durumunda uygulanacak yöntemin seçimi, ilgili ülkenin yasal düzeni, ya da gerektiğinde özgün yapıtın türü dikkate alınarak çevirmene adil bir tazminat verilmesinin sağlanması;

(c) çevirinin kullanıcının, sözleşmenin belirlediği sınırları aşması durumunda, ek bir ödeme yapılmasının sağlanması;

(d) çevirmenin yaptığı sözleşmenin olabilecek yeni baskılarda da geçerli olacağının belirtilmesinin sağlanması;

(e) çevirmenin gerekli izinleri alamaması durumunda, bu izinlerin Kullanıcı tarafından alınması koşulunun kabul edilmesinin sağlanması;

(f) çevirmenin tüm haklarını Kullanıcıya devrettiğine ilişkin güvence vermesinin, Kullanıcının yasal çıkarlarına zarar verecek her türlü davranıştan kaçınmasının ve gerekiyorsa meslek sırrı kuralına bağlı kalması koşulunun kabul edilmesinin sağlanması;

(g) daha önce var olan yapıtın yazarının öncelik haklarını saklı tutarak, yayınlanmaya hazırlanan bir metnin çevirisinde, çevirmenin onayı alınmadan hiçbir değişikliğin yapılmayacağı koşulunun kabul edilmesinin sağlanması;

(h) çevirmene ve yaptığı çeviriye, yazarların tanıtımına benzer bir tanıtım çalışmasının yapılacağının, özellikle de çevirmenin adının yayınlanan çevirinin bütün nüshalarında, tiyatro afişlerinde, radyo veya televizyon yayınlarına eşlik eden bildirilerde, filmlerin jeneriklerinde ve tüm promosyon malzemelerinde görünür bir yerde olacağının güvencesinin verilmesinin sağlanması;

(i) yukarıda belirtilen konu çerçevesinde, çevirinin kullanılma olasılığı olan ülkelerde de, buralarda yürürlükte olan telif Hakları yasaları uyarınca Kullanıcının çeviri nüshaları kapaklarında söz konusu ilkelere uymasının sağlanması;

(j) özellikle çevirinin kalitesi konusunda meydana gelebilecek anlaşmazlıkların mümkün olduğu kadar bir hakem kurulu aracılığıyla ya da ulusal mevzuatta belirlenen prosedürle ya da başka bir biçimde çözüme kavuşturulmasının sağlanmasını ve bu çözümün, bir yandan tarafsız olmasına aynı zamanda uygulanabilir ve ucuz olmasına özen gösterilmesinin sağlanması;

(k) 1a) paragrafındaki düzenlemelere zarar vermeden çevirmenin kullanacağı çıkış ve varış dillerinin belirtilmesinin, ayrıca açık-seçik bir anlaşma yaparak, bir çevirmen olarak kendisinden beklenen hizmetlerin belirlenmesinin sağlanması koşullarını kapsamaktadır.

6. Üye Devletler, 4, 5 ve 14. paragraflarda önerilen önlemlerin uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla, tüm çevirmenlerin bireysel olarak sözleşme yapma hakkına da saygı göstererek, hem ilgili tarafları, özellikle de çeviri alanındaki meslek kuruluşlarını ya da dernekleri ve çevirmenleri temsil eden öteki kuruluşlar ile Kullanıcıların temsilcilerini, çevirmenin kişiliğinden ya da çevirinin türünden doğabilecek tüm sorunları da hesaba katarak, tip sözleşmeler ya da ortak anlaşmalar yapmaya teşvik etmelidirler.

7. Üye Devletler ayrıca, çevirmenlerin temsil edilmesinde etkili olabilecek önlemlerin alınmasını teşvik etmeli ve çeviri mesleğinin kural ve yükümlülüklerini belirleyen, çevirmenlerin maddi ve manevi çıkarlarını koruyan, çevirmenler arasında ve çevirmenler ile çevirisi yapılacak yapıtların yazarları arasında çıkabilecek dilsel, kültürel, bilimsel ve teknik farklılıklardan doğabilecek sorunların çözümlenmesini sağlayacak çeviri meslek kuruluşları ya da dernekleri ile çevirmenleri temsil eden öteki kuruluşların kurulmasını ve geliştirilmelerini sağlamalıdırlar:

8. Bu amaçlara ulaşmak için, bu kuruluşlar ya da dernekler, ülkelerinin yasaları elverdiği ölçüde, öncelikle aşağıdaki etkinlikleri gerçekleştirmeye gidebilirler:

(a) çevirmenlik mesleğinin olmazsa olmaz normlarının geçerliliğini sağlamak. Bu normlar çevirmenin kaçınılmaz olarak çevirinin dil ve anlatım bakımlarından yüksek nitelikte olmasını ve özgün metne bağlı kalması zorunluluğunu da içermelidir;

(b) çevirmenler ve kullanıcılar tarafından kabul edilebilir ödeme temellerini araştırmak;

(c) çevirilerin niteliğiyle ilgili olarak ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümlenmesini kolaylaştırmaya yönelik prosedürü oluşturmak;

(d) çevirmenlere kullanıcılarla yapacakları görüşmelerde yardımcı olmak ve örnek çeviri sözleşmelerinin hazırlanmasında ilgili taraflarla ortak çalışmalar yürütmek;

(e) çevirmenlerin bireysel ya da kütlesel olarak, ülkelerin kendi yasalarına ya da varlığı durumunda konuya uygulanabilecek genel anlaşmalara uygun biçimde, yazarların yararlandıkları ya da yararlanabilecekleri özel ya da kamusal kaynakların işlerliğe kavuşmasının sağlanmasına çalışmak;

(f) bilgilendirme bültenleri yayımlayarak, toplantılar düzenleyerek ya da uygun başka yollara başvurarak çevirmenleri ilgilendiren sorunlar üzerinde bilgi alış verişini sağlamak;

(g) yazınsal ya da bilimsel yapıt yazarlarının, bunlarla birlikte teknik yapıt yazarlarının yararlandıkları sosyal hükümlerden ve vergi uygulamalarından çevirmenlerin de yararlanmalarını sağlamak;

(h) çevirmenlerin eğitimi konusunda özel geliştirme programların hazırlanması ve geliştirilmesini sağlamak;

(i) Unesco'nun Telif Hakları Uluslararası Bilgilendirme Merkezi'yle ve çevirmenlerin haklarını savunan bütün öteki ulusal, bölgesel ya da uluslararası kuruluşlarla, ve telif hakları kapsamına giren yapıtlarla ilgili olarak gerekli işlemleri yerine getirmeye yardımcı olmak amacıyla oluşturulmuş bütün ulusal ve bölgesel bilgi merkezleriyle işbirliği yapmak;

(j) kullanıcılarla, bunların temsilcileriyle ya da meslek kuruluşları ya da dernekleriyle çevirmenlerin haklarını savunmak amacına yönelik olarak yakın ilişkiler kurmak ve sonuçta çevirmenlere bir avantaj sağlayacağı kanısına varılırsa, bu temsilciler ya da meslek kuruluşları ya da dernekleriyle iki tarafın da kabul edebileceği anlaşmalar üzerine görüşmek;

(k) çevirmenlik mesleğinin gelişimine her alanda katkıda bulunmak.

8. 7. paragraftaki hükümlere zarar vermeyecek durumlarda, çevirmenleri temsil eden meslek kuruluşlarına ya da derneklere üyelik koşulu çevirmenleri korumak amacıyla yapılacak girişimlerde zorunlu olmamalıdır; bu bildirgenin hükümleri, bu nitelikteki meslek kuruluşlarına ya da derneklere bağlı olsunlar ya da olmasınlar, bütün çevirmenlere uygulanmalıdır.

IV. Çevirmenlerin toplumsal ve mali durumları

9. Serbest çevirmenler, yapıkları çalışmayla orantılı ücret alsınlar almasınlar, uygulamada, emeklilik, hastalık, aile yardımları gibi bütün sosyal sigorta sistemlerinden ve vergi hükümlerinden, teknik yapıtlar da dâhil olmak üzere, yazınsal ve bilimsel yapıt sahipleri oranında yararlanmalıdırlar.

10. Sözleşmeli çevirmenler kadrolu çalıştırılmalı ve bu nitelikleriyle kadrolulara uygulanan sosyal haklardan yararlandırılmalıdırlar. Bu nedenle, özellikle mesleksel

sıralamalarında çevirmenlerin niteliklerinin tanınmasına yönelik olarak, meslek statüleri, ortak anlaşmalar ve bunlar üzerine kurulu çalışma sözleşmeleri çevirmenlerin bilimsel ve teknik alanlarını mutlaka belirtmelidir.

V. Çevirmenlerin eğitimi ve çalışma koşulları

11. Üye Devletler çevirinin özerk bir bilim alanı olduğunu ve çevirmenlik eğitiminin tümüyle dilsel bir eğitim olmadığını, özel bir eğitim süreci gerektirdiği ilkesini kabul etmelidirler. Bu ülkeler, özellikle meslek kuruluşları ve derneklerle ilişki kurarak, üniversiteler ya da başka öğretim kurumlarının çevirmenlere yönelik yazma kurslarının açılmasını, seminerler ya da uygulamalı stajlar gerçekleştirmesini sağlamalıdırlar. Bu arada, sürekli eğitim stajlarının çevirmenlere sağlayacağı yararı belirtmek de yerinde olacaktır.

12. Üye Devletler aşağıda belirtilen amaçlara yönelik etkinlikleri gerçekleştirebilecek terimbilim merkezleri kurulması olanaklarını araştırmalıdırlar:

(a) çevirmenlere günlük çalışmalarıyla ilgili gerekli güncel bilgileri ulaştırmak;

(b) çevirmenlerin çalışmalarını kolaylaştırmaya yönelik olarak terimlerde standartlaşmayı, bilimsel ve teknik terimcelerin evrenselleşmesini sağlamak amacıyla dünyadaki bütün terimbilim merkezleriyle sıkı işbirliği içine girmek.

13. Üye Devletler, meslek kuruluşları ya da dernekleriyle ve öteki ilgililerle işbirliği yaparak, çevirmenlerin uzmanlık alanlarının dilleri ile çevirecekleri yapıtların oluşturuldukları toplumsal ve kültürel ortamı daha iyi tanımalarını kolaylaştırmalıdırlar.

14. Çevirilerin kalitesini yükseltmeyi sağlamak amacıyla, aşağıdaki uygulamaya yönelik ilke ve düzenlemelerin tümü, 7 a) maddesinde sözü edilen meslek kurallarında ve çevirmenler ile kullanıcılar arasında yapılan bütün öteki sözleşmelerde mutlaka belirtilmelidir:

(a) çevirmene çevirisini yapabilmesi için makul bir süre tanınmalıdır;

(b) çevrilecek metnin anlaşılması ve çevirinin yazılması için gerekli belgeler ve bilgiler, olanaklar ölçüsünde, çevirmene sağlanmalıdır;

(c) genel kural olarak, çeviri özgün metinden yapılmalıdır, bir çeviriden çeviri yapılması başka çözüm bulunamayan zorunlu durumlarla sınırlandırılmalıdır;

(d) çevirmen, mümkün olduğu oranda, çeviriyi anadiline doğru ya da anadili gibi bildiği bir dile yapmalıdır.

VI. Gelişme sürecindeki ülkeler

15. Bu bildirgede belirtilen ilkeler ve normlar gelişme sürecindeki ülkeler tarafından, bu ülkeler düşünülerek Temmuz 1971'de Paris'te 24 yeniden düzenlenmiş olan Telif Hakları Evrensel Sözleşmesi ile Bern Sözleşmesi'nin Paris Belgesi'ne (1971) özellikle konmuş özel fıkraları dikkate alarak kendi gereksinimlerine uygun düşecek biçimde uyarlanabilir.

VII. Son fıkra

16. Çevirmenler ya da çeviriler, kimi durumlarda, bu bildirge hükümlerinde belirtilenlerden daha uygun koşullardan yararlandıklarında, bu hükümler, hiçbir şekilde, bu uygun koşulları ortadan kaldırmak için örnek gösterilemezler.

(Çeviri Derneği, http://www.atesman.info/files/cevirmenlikbildirge.pdf, [19.6.2015])

Ek 7b UNESCO Nairobi Recommendation

Recommendation on the Legal Protection of Translators and Translations and the Practical Means to improve the Status of Translators

22 November 1976

The General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, meeting in Nairobi from 26 October to 30 November 1976, at its nineteenth session,

Considering that translation promotes understanding between peoples and co-operation among nations by facilitating the dissemination of literary and scientific works, including technical works, across linguistic frontiers and the interchange of ideas,

Noting the extremely important role played by translators and translations in international exchanges in culture, art and science, particularly in the case of works written or translated in less widely spoken languages,

Recognizing that the protection of translators is indispensable in order to ensure translations of the quality needed from them to fulfil effectively their role in the service of culture and development,

Recalling that, if the principles of this protection are already contained in the Universal Copyright Convention, while the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works and a number of national laws of Member States also contain specific provisions concerning such protection, the practical application of these principles and provisions is not always adequate,

Being of the opinion that if, in many countries with respect to copyright, translators and translations enjoy a protection which resembles the protection granted to authors and to literary and scientific works, including technical works, the adoption of measures of an essentially practical nature, assimilating translators to authors and specific to the translating profession, is nevertheless justified to ameliorate the effective application of existing laws,

Having decided, at its eighteenth session, that the protection of translators should be the subject of a recommendation to Member States within the meaning of Article IV, paragraph 4, of the Constitution,

Adopts, this twenty-second day of November 1976, the present Recommendation.

The General Conference recommends that Member States apply the following provisions concerning the protection of translators and translations by taking whatever legislative or other steps may be required, in conformity with the constitutional provisions and institutional practice of each State, to give effect, within their respective territories, to the principles and standards set forth in this Recommendation.

The General Conference recommends that Member States bring this Recommendation to the attention of the authorities, departments or bodies responsible for matters relating to the moral and material interests of translators and to the protection of translations, of the various organizations or associations

representing or promoting the interests of translators, and of publishers, managers of theatres, broadcasters and other users and interested parties.

The General Conference recommends that Member States submit to the Organization, at such times and in such form as shall be determined by the General Conference, reports on the action taken by them to give effect to this Recommendation.

I. Definitions and scope of application

1. For purposes of this Recommendation:

(a) the term `translation' denotes the transposition of a literary or scientific

work, including technical work, from one language into another language, whether or not the initial work, or the translation, is intended for publication in book, magazine, periodical, or other form, or for performance in the theatre, in a film, on radio or television, or in any other media;

(b) the term `translators' denotes translators of literary or scientific works, including technical works;

(c) the term `users' denotes the persons or legal entities for which a translation is made.

2. This Recommendation applies to all translators regardless of:

(a) the legal status applicable to them as:

(i) independent translators; or

(ii) salaried translators;

(b) the discipline to which the work translated belongs;

(c) the full-time or part-time nature of their position as translators.

II. General legal position of translators

3. Member States should accord to translators, in respect of their translations, the protection accorded to authors under the provisions of the international copyright conventions to which they are party and/or under their national laws, but without prejudice to the rights of the authors of the original, works translated.

III. Measures to ensure the application in practice of protection afforded translators under international conventions and in national laws relating to copyright

4. It is desirable that a written agreement be concluded between a translator and the user.

5. As a general rule, a contract governing relations between a translator and a user, as well as where appropriate any other legal instrument governing such relations, should:

(a) accord an equitable remuneration to the translator whatever his or her legal status;

(b) at least when the translator is not working as a salaried translator, remunerate him or her in proportion to the proceeds of the sale or use of the translation with payment

of an advance, the said advance being retained by the translator whatever the proceeds may be; or by the payment of a sum calculated in conformity with another system of remuneration independent of sales where it is provided for or permitted by national legislation; or by the payment of an equitable lump sum which could be made where payment on a proportional basis proves insufficient or inapplicable; the appropriate method of payment should be chosen taking into account the legal system of the country concerned and where applicable the type of original work translated;

(c) make provision, when appropriate, for a supplementary payment should the use made of the translation go beyond the limitations specified in the contract;

(d) specify that the authorizations granted by the translator are limited to the rights expressly mentioned, this provision applying to possible new editions;

(e) stipulate that in the event that the translator has not obtained any necessary authorization, it is the user who is responsible for obtaining such authorization;

(f) stipulate that the translator guarantees the user uncontested enjoyment of all the rights granted and-undertakes to refrain from any action likely to compromise the legitimate interests of the user and, when appropriate, to observe the rule of professional secrecy;

(g) stipulate that, subject to the prerogatives of the author of the original work translated, no change shall be made in the text of a translation intended for publication without seeking the prior agreement of the, translator;

(h) assure the translator and his translation similar publicity, proportionately to that which authors are generally given, in particular, the name of the author of the translation should appear in a prominent place on all published copies of the translation, on theatre bills, in announcements made in connection with radio or television broadcasts, in the credit titles of films and in any other promotional material;

(i) provide that the user ensure that the translation bear such notices as are necessary to comply with copyright formalities in those countries where it might reasonably be expected to be used;

(j) provide for the resolution of any conflicts which may arise, particularly with respect to the quality of the translation, so far as possible, by means of arbitration or in accordance with procedures laid down by national legislation or by any other appropriate means of dispute settlement which on the one hand is such as to guarantee impartiality and on the other hand is easily accessible and inexpensive;

(k) mention the languages from and into which the translator will translate and without prejudice to the provisions of paragraph l (a), further specify expressly the translator's possible use as an interpreter.

6. In order to facilitate the implementation of the measures recommended in paragraphs 4, 5 and 14, Member States should, without prejudice to the translator's freedom to enter into an individual contract, encourage the parties concerned, in particular the professional organizations of translators and other organizations or associations representing them, on the one hand, and the representatives of users, on the other, to adopt model contracts or to conclude collective agreements based on the measures suggested in this Recommendation and making due allowance for all

situations likely to arise by reason either of the translator or the nature of the translation.

7. Member States should also promote measures to ensure effective representation of translators and to encourage the creation and development of professional organizations of translators and other organizations or associations representing them, to define the rules and duties which should govern the exercise of the profession, to defend the moral and material interests of translators and to facilitate linguistic, cultural, scientific and technical exchanges among translators and between translators and the authors of works to be translated. To this end, such organizations or associations might undertake, where national law permits, in particular, the following specific activities:

(a) promote the adoption of standards governing the translating profession; such standards should stipulate in particular that the translator has a duty to provide a translation of high quality from both the linguistic and stylistic points of view and to guarantee that the translation will be a faithful rendering of the original;

(b) study the bases for remuneration acceptable to translators and users;

(c) set up procedures to assist in the settlement of disputes arising in connection with the quality of translations;

(d) advise translators in their negotiations with, users and co-operate with other interested parties in establishing model contracts relating to translation;

(e) endeavour to arrange for translators individually or collectively, and in accordance with national laws or any collective agreements which may be applicable on this subject, to benefit with authors from funds received from either private or public sources;

(f) provide for exchanges of information on matters of interest to translators by the publication of information bulletins, the organization of meetings or by other appropriate means;

(g) promote the assimilation of translators, from the point of view of social benefits and taxation, to authors of literary or scientific works, including technical works;

(h) promote the establishment and development of specialized programmes for the training of translators;

(i) co-operate with other national, regional or international bodies working to promote the interests of translators, and with any national or regional copyright information centers set up to assist in the clearance of rights in works protected by copyright, as well as with the UNESCO International Copyright Information Center;

(j) maintain close contacts with users, as well as with their representatives or professional organizations or associations, in order to defend the interests of translators; and negotiate collective agreements with such representatives or organizations or associations where deemed advantageous;

(k) contribute generally to the development of the translating profession.

8. Without prejudice to paragraph 7, membership of professional organizations or associations which represent translators should not, however, be a necessary condition for protection, since the provisions of this Recommendation should apply to all translators, whether or not they are members of such organizations or associations.

IV. Social and fiscal situation of translators

9. Translators working as independent writers, whether or not they are paid by royalties, should benefit in practice from any social insurance schemes relating to retirement, illness, family allowances, etc., and from any taxation arrangements, generally applicable to the authors of literary or scientific works, including technical works.

10. Salaried translators should be treated on the same basis as other salaried professional staff and benefit accordingly from the social schemes provided for them. In this respect, professional statutes, collective agreements and contracts of employment based thereon should mention expressly the class of translators of scientific and technical texts, so that their status' as translators may be recognized, particularly with respect to their professional classification.

V. Training and working conditions of translators

11. Member States should recognize in principle that translation is an independent discipline requiring an education distinct from exclusively language teaching and that this discipline requires special training. Member States should encourage the establishment of writing programmes for translators, especially in connection with translators' professional organizations or associations, universities or other educational institutions, and the organization of seminars or workshops. It should also be recognized that it is useful for translators to be able to benefit from continuing education courses.

12. Member States should consider organizing terminology centers which might be encouraged to undertake the following activities:

(a) communicating to translators current information concerning terminology required by them in the general course of their work;

(b) collaborating closely with terminology centers throughout the world with a view to standardizing and developing the internationalization of scientific and technical terminology so as to facilitate the task of translators.

13. In association with professional organizations or associations and other interested parties, Member States should facilitate exchanges of translators between different countries, so as to allow them to improve their knowledge of the language from which they work and of the socio-cultural context in which the works to be translated by them are written.

14. With a view to improving the quality of translations, the following principles and practical measures should be expressly recognized in professional statutes mentioned under sub-paragraph 7(a) and in any other written -agreements between the translators and the users:

(a) translators should be given a reasonable period of time to accomplish their work;

(b) any documents and information necessary for the understanding of the text to be translated and the drafting of the translation should, so far as possible, be made available to translators;

(c) as a general rule, a translation should be made from the original work, recourse being had to retranslation only where absolutely necessary;

(d) a translator should, as far as possible, translate into his own mother tongue or into a language of which he or she has a mastery equal to that of his or her mother tongue.

VI. Developing countries

15. The principles and norms set forth in this Recommendation may be adapted by developing countries in any way deemed necessary to help them meet their requirements, and in the light of the special provisions for the benefit of developing countries introduced in the Universal Copyright Convention as revised at Paris on 24 July 1971 and the Paris Act (1971) of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works.

VII. Final provision

16. Where translators and translations enjoy a level of protection which is, in certain respects, more favorable than that provided for in this Recommendation, its provisions should not be invoked to diminish the protection already acquired.

The foregoing is the authentic text of the Recommendation duly adopted by the General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization during its nineteenth session, which was held in Nairobi and declared closed the thirtieth day of November 1976.

(European Council of Literary Translators' Association,
http://www.ceatl.eu/translators-rights/legal-status#s3., [19.6.2015])

Ek 8 Çevirmen Seviye 6 Ulusal Meslek Standardı

Referans Kodu 12UMS0274-6
Onay Tarihi 26.12.2012
Rev. No 00

TERİMLER, SİMGELER VE KISALTMALAR

ALIMLAMA: İçeriğin, alıcının düşünsel ve kültürel arka planına bağlı olarak algılanma ve kavranma sürecini,

ARDIL ÇEVİRİ: Sözlü bir iletinin konuşmacıdan sonra bölümler halinde erek (hedef) dile aktarılmasını (telefonda çeviri, eşlik çevirisi, toplum çevirmeliği – sağlık, mahkeme, afet ve acil durumlar dâhil- vb.),

ÇEVİRİ BELLEĞİ: Yazılı çeviri faaliyetlerinde yararlanmak üzere elektronik ortamda, özel yazılımlarla çeviri birimleri halinde erek (hedef) dil ve kaynak dil eşleşmelerinden oluşan veri tabanını,

ÇOKLU ORTAM ÇEVİRİSİ: Dilsel, görsel, işitsel içerikten ve hareketli görüntülerden (alt yazı, dublaj ve üsten konuşma gibi)oluşan metinlerin çevirisini,

DİL DÜZLEMİ: Kullanım bağlamları ve farklı toplumsal konumlara göre yapılaşmış, kabul gören dil düzeylerini,

FSEK: Fikir ve Sanat Eserleri Kanununu,

GÖRSEL ÖZELLİKLER: Metnin sayfa yapısı, düzeni, şekil, düzenleme grafik, varsa tablolar gibi özelliklerini,

HİZMET TALEP EDEN: İş tanımını yapmak için muhatap konumundaki bir veya birden fazla kişiyi ya da kurumu,

ISCO: Uluslararası Standart Meslek Sınıflamasını,

İSG: İş Sağlığı ve Güvenliğini,

İŞ TANIMI: İşin süresi, iş hacmi, kaynak dil ve erek (hedef) dil, uzmanlık alanı, çevirinin amacı, formatı, yeri, gerekli teknik donanım ve ortamı ve bütçelemesiyle ilgili iş bilgilerini,

İŞARET DİLİ: İşitme engellilerce kullanılan, iletişimin el, parmak, mimik ve kol hareketleri ile sağlandığı sistematik dili,

KOŞUT METİN: Kaynak metnin incelenmesinde ve erek (hedef) metnin oluşturulmasında başvurulabilecek benzer özellikteki diğer metinleri,

METİNLERARASILIK: Yazın metinlerinde çeşitli eserler arasındaki göndermeler ve bağlamsal etkileşimleri,

ÖZEL ALAN ÇEVİRİSİ: Belli bir uzmanlık alanında özel konu bilgisi gerektiren yazılı metinlerin çevirisini,

SİMULTANE ÇEVİRİ: Sözlü bir iletinin konuşmacı ile eş zamanlı olarak ve uygun teknik donanımdan yararlanılarak erek (hedef) dile aktarılmasını (fısıltı çevirisi, yazılı metinden bakarak çeviri, televizyonda/radyoda çeviri, uzaktan çeviri, bidülle çeviri, konferans, visio- konferans, telekonferans vb.),

YAZIN ÇEVİRİSİ: İlim ve edebiyat eserleri çevirisini,

YERELLEŞTİRME: Erek (hedef) dil ve kültüre uyarlama amacı ile bilgi teknolojilerinin yardımıyla bilgisayar yazılımları, ağ sayfaları, bilgisayar oyunları gibi içeriklerin çevirisini,

SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ: Bir sözlü iletide konuşmacının kullandığı strateji, üslup, vurgu, ses tonu, beden dili, dil düzlemi, açık ve örtük içerik ve sezdirimlerin bağlam ve ortama göre çözümlenmesini,

TERİMCE: Metinlerde kullanılan terimlerin listesini ifade eder.

1. GİRİŞ

Çevirmen (Seviye 6) ulusal meslek standardı, 5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) Kanununun 21. maddesi (Değişik: 11/10/2011 – KHK – 665/38 md.) hükümlerine göre MYK'nın oluşturduğu çalışma grubu tarafından hazırlanmıştır.

Çevirmen (Seviye 6) ulusal meslek standardı, sektördeki ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak değerlendirilmiş, MYK Medya, İletişim ve Yayıncılık Sektör Komitesi tarafından incelendikten sonra MYK Yönetim Kurulunca onaylanmıştır.

2. MESLEK TANITIMI

2.1. Meslek Tanımı

Çevirmen (Seviye 6), ilgili mevzuat ve/veya sözleşme, İSG önlemleri, kalite standartları ve hizmet prosedürleri çerçevesinde çeviri süreçlerinin iş organizasyonu ile hazırlık faaliyetlerini gerçekleştiren; sözlü çeviri, işaret dili çevirisi ve/veya yazılı çeviri faaliyetlerini yürüten ve bireysel mesleki gelişimini sağlayan nitelikli kişidir.

Çevirmen (Seviye 6), yazılı çeviri hizmetlerinin sunulduğu durumlarda, bir dildeki çeşitli nitelikte belgelerin, fikir ve sanat eserlerinin, çeşitli medya ve çoklu ortam materyalleri içeriğinin, bir erek (hedef) dile aktarılması ve yerelleştirilmesi çalışmalarını; sözlü çeviri hizmetlerinin sunulduğu durumlarda, farklı dili/dilleri konuşan katılımcıların bulunduğu toplantı, konferans gibi ortamlarda ve görüşmelerde katılımcılar arasında, bir dildeki sözlü iletilerin ardıl veya simültane olarak erek (hedef) dile/dillere aktarılması faaliyetlerini; işaret dilinin kullanıldığı

ortamlarda, bu dilde iletilenleri sesli dile, sesli veya yazılı bir dille ifade edilen içeriği de işaret diline çevirmeye yönelik faaliyetleri yürütür.

Çevirmen (Seviye 6), çeviri sürecinde üstlendiği bölümün uygulama ve yönetiminden sorumludur. Bu kapsamda işin niteliğine göre bazı durumlarda ekip çalışmasının aktif bir üyesi olarak çalışır.

2.2. Mesleğin Uluslararası Sınıflandırma Sistemlerindeki Yeri

ISCO 08 : 2643 (Çevirmenler (Yazılı ve Sözlü) ve Diğer Dil Bilimciler)

2.3. Sağlık, Güvenlik ve Çevre ile ilgili Düzenlemeler

2872 sayılı Çevre Kanunu
5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu
İlkyardım Yönetmeliği

Ayrıca; İSG ve çevre ile ilgili yürürlükte olan kanun, tüzük ve yönetmeliklere uyulması ve
konu ile ilgili risk değerlendirmesi yapılması esastır.

2.4. Meslek ile İlgili Diğer Mevzuat

1512 sayılı Noterlik Kanunu
4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun
4734 sayılı Kamu İhale Kanunu
4857 sayılı İş Kanunu
492 sayılı Harçlar kanunu
5187 sayılı Basın Kanunu
5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu
5362 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu
5378 sayılı Özürlüler Kanunu
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
657 sayılı Devlet Memurları Kanunu
İşyeri Kurma İzni ve İşletme Belgesi Alınması Hakkında Yönetmelik
Noterlik Kanunu Yönetmeliği

Ayrıca; meslek ile ilgili yürürlükte olan kanun, tüzük, yönetmelik ve diğer mevzuata uyulması esastır.

2.5. Çalışma Ortamı ve Koşulları

Çevirmen (Seviye 6), çeviri hizmeti sunan işletmelerde, kamu kurum ve kuruluşlarında veya bireysel olarak çalışır. Çalışma ortamı, genellikle bu kurum/kuruluş ve işletmelerin büro, toplantı mekânları, kongre salonları, sahalar veya çevirmenlerin kişisel çalışma ortamlarıdır.

Yazılı çeviride çalışma ortamının, havalandırma-ısıtma-soğutma sistemlerini içeren, yeterli aydınlatma sistemine sahip, ergonomik ofis araç ve gereçleri ile donatılmış, gerekli iletişim imkânlarını sunan alt yapıya sahip (internet bağlantısı, telefon, faks vb.) özellikte olması gerekir. Ardıl çeviri yapan çevirmen, çalışma ortamında konuşmacıyı rahat duyabileceği bir konumda bulunmalı; simültane çeviride ise çalışma ortamı, ilgili TSE standartlarına uygun olmalıdır.

Çevirmen (Seviye 6), sahada yapılan sözlü çeviri işlerinde, iş sağlığı ve güvenliğini tehlikeye atacak eylem ve ortamlardan uzak durur ve yetkililerden gerekli koruyucu önlemleri almasını talep eder.

Çeviri çalışmalarında, genel olarak analitik inceleme, konsantrasyon, araştırma ve bilgi edinme ve iletişim yoğunluklu faaliyetler söz konusudur. Bu tarz çalışmaya bağlı olarak yoğun bilgi iletişim teknolojisi araçları kullanılmaktadır. Çeviri süreçlerinin yönetimi iş yoğunluğuna ve süreçte ortaya çıkan güçlüklerin çözümlerine göre esnek çalışma saatlerini gerekli kılar. Sözlü çeviride, ISO/TSE standartları ve Avrupa Birliği normlarında belirtilen azami çalışma süreleri ve koşullarına riayet edilmelidir.

2.6. Mesleğe İlişkin Diğer Gereklilikler

Mesleğe ilişkin diğer gereklilik bulunmamaktadır.

3. MESLEK PROFİLİ

3.1. Görevler, İşlemler ve Başarım Ölçütleri

Görevler		İşlemler		Başarım Ölçütleri	
Kod	**Adı**	**Kod**	**Adı**	**Kod**	**Açıklama**
A	İSG ve çevre koruma ile ilgili önlemleri almak	**A.1**	Güvenli çalışma ve kişisel güvenlik yöntemlerini takip etmek	**A.1.1**	Araç, gereç ve donanımları talimatlara ve işyeri prosedürlerine uygun olarak kullanır.
				A.1.2	İşyerinde meydana gelen kaza, yaralanma vb. olumsuz durumlarda ilkyardım bilgisine başvurur.
				A.1.3	Çalışma ortamının tehlikelerden uzak tutulmasına katkı sağlar.
				A.1.4	İşyeri faaliyetlerinden kaynaklanan ve iş sağlığını tehlikeye düşürebilecek durumlara karşı ilgili mevzuata ve standartlara göre gerekli önlemlerin alınmasını sağlar.
		A.2	Riskleri değerlendirmek	**A.2.1**	Riskleri kontrol etmek için işyeri prosedürlerini takip eder.
				A.2.2	Karşılaştığı risk etmenlerini veya karşılaşabileceği olası riskleri belirleyerek raporlar.
		A.3	Acil durum prosedürlerini uygulamak	**A.3.1**	Acil durumlarda çıkış veya kaçış prosedürlerine uygun hareket eder.
				A.3.2	Acil çıkış veya kaçış ile ilgili periyodik eğitimlere, çalışmalara ve tatbikatlara katkı sağlar.
		A.4	Çevre koruma standart ve yöntemlerini uygulamak	**A.4.1**	Enerji, sarf malzemeleri vb. kaynakları tasarruflu ve verimli bir şekilde kullanır.
				A.4.2	Çalıştığı alanda ortaya çıkan çevresel atıkların ve dönüştürülebilir malzemelerin doğru yere iletilmesini sağlar.
				A.4.3	Çevre kalitesinin korunması ve iyileştirilmesine yönelik yapılan eğitimlere veya çalışmalara katkı sağlar.

Görevler		İşlemler		Başarım Ölçütleri	
Kod	**Adı**	**Kod**	**Adı**	**Kod**	**Açıklama**
B	İş organizasyonu yapmak (devamı var)	**B.1**	Tanıtım faaliyetleri yürütmek	**B.1.1**	Mesleki niteliklerini ve hizmetlerini gösteren tanıtım dokümanlarını (CV, tanıtım dosyası vb.) hazırlar.
				B.1.2	Tanıtım dokümanlarının bilgi iletişim teknolojileri aracılığıyla görünürlüğünü sağlar.
		B.2	Çeviri talebini şekillendirmek	**B.2.1**	Hizmeti talep edenden yazılı olarak süreç, amaç, teslim tarihi, çevrilecek içerik ile ilgili bilgilerle birlikte iş tanımını alır.
				B.2.2	Etik, yasal veya kendi mesleki yeterlilikleri nedenleriyle işi kabul edip etmeyeceğini gerekçeli olarak belirler.
				B.2.3	Bildirilen talep ve koşullara göre işin ön tanımını, işi talep eden ile birlikte oluşturur.
		B.3	Çeviri teklifi hazırlamak	**B.3.1**	Hizmet talep edenin talebine göre, sözlü/yazılı kapsamlı iş tanımını ve hizmet koşullarını (fiyat, süre, amaç, ödeme koşulları, hukuki konular, işin niteliği vb.) belirler.
				B.3.2	Belirlediği iş tanımı ve koşulları ile vereceği hizmete göre teklif metnini / dosyasını, formatına uygun şekilde hazırlar.
		B.4	Çeviri sözleşmesi yapmak	**B.4.1**	Hizmeti talep edenin çeviri hizmetine ilişkin özel koşullar, hukuki haklar, işlevler, kalite standartları, teslim/hizmet zamanı ve teslim şekli gibi şartlar ile hizmet kalitesini güvence altına almak için gerekli gördüğü ilave şartları belirler.
				B.4.2	Çeviri hizmetiyle ilgili belirlediği şartlara ilişkin hizmeti talep eden ile yazılı mutabakata varır.
				B.4.3	Belirlenen hizmet şartlarını ve yasal koşulları içeren sözleşme metnini hukuki formatına uygun şekilde hazırlayarak, imza ve onay işlemlerini tamamlar.
		B.5	Kaynak metni ve yardımcı malzemeleri temin etmek	**B.5.1**	Yazılı veya sözlü çeviri konusuna ilişkin kaynak metin ve/veya çeviri hizmetine destek olacak malzemeyi (koşut metin, alan sözlükleri, bellekler vb.) ilgili kaynaklardan temin eder.
				B.5.2	Temin ettiği dokümanları kullanıma uygun hale getirir.

Görevler		İşlemler		Başarım Ölçütleri	
Kod	**Adı**	**Kod**	**Adı**	**Kod**	**Açıklama**
B	İş organizasyonu yapmak (devamı var)	**B.6**	İş programı yapmak	**B.6.1**	Kabul ettiği çeviri işinin kapsamını, koşullarını değerlendirir.
				B.6.2	Yaptığı değerlendirmelere göre işin, zaman, aşamalar ve malzeme olarak planını hazırlar.
				B.6.3	Yaptığı planlamaya ve gerekliliklere göre konaklama ulaşım vb. Organizasyonlar yapar.
		B.7	Arşiv işlemlerini yürütmek	**B.7.1**	Yaptığı çevirilerin ve ilgili içeriğin arşivleme sistemini oluşturur.
				B.7.2	Yaptığı çevirileri ve ilgili içeriği oluşturduğu veya kullanılan sisteme göre dosyalar.
		B.8	Çeviri süreçlerinde bilgi güvenliği önlemleri almak	**B.8.1**	Çeviri kayıtlarının yedeklerini alır.
				B.8.2	Çeviri süreçlerinde bilgi güvenliği ile hizmeti talep edenin hakları ve gizliliğe yönelik önlemleri, yasal kurallarına göre uygular.
		B.9	Mali prosedürleri yürütmek	**B.9.1**	Yaptığı işlerin faturalandırılmasının ve vergilendirilmesinin yasalara uygun olarak gerçekleştirilmesini sağlar.
				B.9.2	Yaptığı işlerin tahsilâtı ile ilgili belgeleri yasalara uygun olarak düzenler.
				B.9.3	Yaptığı işlerin muhasebe kayıtlarının yasalara uygun olarak tutulmasını ve muhafaza edilmesini sağlar.

Görevler		İşlemler		Başarım Ölçütleri	
Kod	**Adı**	**Kod**	**Adı**	**Kod**	**Açıklama**
B	İş organizasyonu yapmak	**B.10**	Çeviri belleğinin bakımını yapmak	**B.10.1**	Çeviri belleğindeki mükerrer kayıtları giderir.
				B.10.2	Terminolojik değişimlere ve içeriksel benzeşmelere göre belleği temiz tutacak şekilde güncelleme ve iyileştirmeler yapar.
				B.10.3	Çeviri belleğinin; içeriye alma (import) ve dışarıya verme (eksport) işlemi ile kullanım alanının genişliğini sağlar.
				B.10.4	Hizmet talep edene ait bir çeviri belleği kullanıyorsa, söz konusu belleği gizlilik sözleşmesine uygun bir biçimde kullanır.

Görevler		İşlemler		Başarım Ölçütleri	
Kod	**Adı**	**Kod**	**Adı**	**Kod**	**Açıklama**
C	Çeviri öncesi hazırlık yapmak (devamı var)	**C.1**	Kaynak metin çözümlemesi yapmak	**C.1.1**	Metnin çeviriye dönük değerlendirmesini talebe, metin türü, bağlamsal, yapısal ve görsel özelliklere göre yapar.
				C.1.2	Dil kullanımı (terim, söylem, dil düzeyi vb.) açısından metni değerlendirir.
				C.1.3	Kaynak metnin çevrilebilirliğini ve dil düzeyi açısından yeterliliğini değerlendirir.
				C.1.4	Kullanılan dil düzeyine ilişkin yetersizliklerin, metinsellik ölçütlerine göre giderilmesini sağlar.
				C.1.5	Kaynak metinde anlaşılmayan noktalarla ilgili olarak gerektiğinde, kaynak metin yazarı ile iletişime geçer.
		C.2	Çeviri için araştırma yapmak	**C.2.1**	Kaynak içeriğin ait olduğu alana, arka plan bilgilerine ve terimceye ilişkin bilgi ihtiyacını ve kaynakları belirleyerek bilgi ihtiyacını giderir.
				C.2.2	Kaynak içeriğe ait konu, alan ve arka plan bilgilerini çeviri amaçlarına göre inceler.
				C.2.3	Kaynak içerikteki terimlerin erek (hedef) dildeki karşılıklarını belirler.
				C.2.4	Yazın çevirisinde yazarı ve eseri metinlerarasılık ve üslup açısından inceler.
				C.2.5	Sözlü çeviride, konuşmacının/konuşmacıların kültürel, sosyal, politik vb. özelliklerini araştırır.
				C.2.6	Benzer çevirileri çeviri sorunlarını çözme kararları açısından inceler.

Görevler		İşlemler		Başarım Ölçütleri	
Kod	**Adı**	**Kod**	**Adı**	**Kod**	**Açıklama**
C	Çeviri öncesi hazırlık yapmak	**C.3**	Çeviri stratejisini belirlemek	**C.3.1**	Çevirinin işlevini ve erek metni oluşturma yöntemini, çevrilecek olan içeriğin dil dışı öğelerle ilişkisi ve erek metnin taşıyacağı özelliklere bakarak belirler.
				C.3.2	Hedef kitleye uygun dili seçer.
		C.4	Çalışma ortamını ve koşullarını hazırlamak	**C.4.1**	Simültane çeviri yapılacak ortamın kabin ve ses donanımlarının standartlara uygunluğunu kontrol eder.
				C.4.2	Ardıl çeviride, çevirmen için öngörülen yerin konuşmacıyı net şekilde duymasını, konuşmacıyla uygun iletişim konumunda olup olmadığını kontrol eder.
				C.4.3	Sözlü çeviride konuşmacı ve toplantı sorumlusuyla, süreç ile ilgili tercihler, çeviri ve konuşma akışı açılarından eşgüdüm sağlar.
				C.4.4	Simültane çeviride çeviri ekibi ve ekip şefiyle konuşma metinlerinin temini, çeviri hacmine göre işbölümü, iletişim ve ortam düzenlemeleri açılarından eşgüdüm sağlar.
				C.4.5	Yazılı çeviri yapacağı teknik donanım ve yazılımların işlerliğini kontrol ederek çeviri sürecinde kullanıma uygun hale getirilmesini sağlar.
				C.4.6	Yazılı çeviri sürecinde işi veren taraftan görevliler ile eşgüdüm sağlar.
				C.4.7	Yazılı çeviri sürecinde kullanacağı başvuru kaynaklarının çalışma ortamında erişime hazır olup olmadığını kontrol eder.

Görevler		İşlemler		Başarım Ölçütleri	
Kod	**Adı**	**Kod**	**Adı**	**Kod**	**Açıklama**
D	Sözlü çeviri yapmak	**D.1**	Ardıl çeviri yapmak	**D.1.1**	Konuşmacı ile ardıl çevirinin kapsam ve bölümlenmesi konusunda eşgüdüm sağlar.
				D.1.2	Ortam ve koşulların ardıl çeviriye uygunluğunu kontrol eder.
				D.1.3	Konuşmacıyı not alarak dinler.
				D.1.4	Konuşma içeriğini ardıl olarak not desteği ile çevirir.
				D.1.5	Çevirinin doğruluğunu ve güvenirliğini sağlar.
				D.1.6	Çevirinin akıcı, anlaşılır ve iletişimsel olmasını sağlar.
				D.1.7	Çeviride kullanılan dil, dil düzeyi ve terimcenin ilgili alana uygunluğunu sağlar.
		D.2	Simültane çeviri yapmak	**D.2.1**	Ortam ve koşulların simültane çeviriye uygunluğunu kontrol eder.
				D.2.2	Teknik ekiple işbirliği içinde çeviri sisteminin çalışıp çalışmadığını deneyerek kontrol eder.
				D.2.3	Sorumlu kişi ile simültane çevirinin kapsamı konusunda eşgüdüm sağlar.
				D.2.4	Konuşmanın içeriğini teknik donanım desteği ile eş zamanlı olarak çevirir.
				D.2.5	Çevirinin doğruluğunu ve güvenirliğini sağlar.
				D.2.6	Çevirinin akıcı, anlaşılır ve iletişimsel olmasını sağlar.
				D.2.7	Çeviride kullanılan dil, dil düzeyi ve terimcenin ilgili alana uygunluğunu sağlar.

Görevler		İşlemler		Başarım Ölçütleri	
Kod	**Adı**	**Kod**	**Adı**	**Kod**	**Açıklama**
E	Yazılı çeviri yapmak (devamı var)	**E.1**	Özel alan çevirisi yapmak	**E.1.1**	Kaynak metni, talep, metin özellikleri, alımlama koşulları, kullanılan terimce ve alan diline uygun olarak erek (hedef) dile aktarır.
				E.1.2	Çeviri metnini, kaynak metinden bağımsız şekilde, erek (hedef) dil açısından kontrol eder.
				E.1.3	Çeviri işinin ait olduğu özel alanla ilgili bir uzman ile erek (hedef) metnin terimsel ve dilsel açıdan kontrolü için işbirliği kurar.
		E.2	Yazın çevirisi yapmak	**E.2.1**	Kaynak metni, yazınsal özelliklerine ve alımlama koşullarına uygun olarak erek (hedef) dile aktarır.
				E.2.2	Çeviri metni, kaynak metinden bağımsız olarak erek (hedef) dilin kullanım normlarına uygunluğu açısından kontrol eder.
				E.2.3	Çeviri işinin ait olduğu alt tür ve geleneğe uygunluğunu yayına hazırlayan ilgili kişilerle birlikte sağlar.
				E.2.4	Yayın sürecinde, yayına hazırlayan (editör) ve düzeltmen (redaktör) gibi işin diğer aktörleriyle, FSEK'in ve telif sözleşmesinin maddelerine uygun şekilde eşgüdüm sağlar.
				E.2.5	Çevirisi üzerinde, hizmet talep eden tarafından gelebilecek değişiklik taleplerini değerlendirerek değişiklik kabul etmediği yerlerde çeviri kararlarını gerekçelendirir.
		E.3	Çoklu ortam çevirisi yapmak (devamı var)	**E.3.1**	Kaynak içeriği talep, metnin görsel, işitsel ve ortamsal özellikleri, alımlama koşulları, kullanılan terimce ve alan dili gibi öğelere uygun olarak erek (hedef) dile aktarır.
				E.3.2	Erek (hedef) metnin, dilsel, biçimsel, anlamsal özellikler açısından iç tutarlılığını sağlar.

Görevler		İşlemler		Başarım Ölçütleri	
Kod	**Adı**	**Kod**	**Adı**	**Kod**	**Açıklama**
E	Yazılı çeviri yapmak	**E.3**	Çoklu ortam çevirisi yapmak	**E.3.3**	Çeviri işinin ait olduğu özel alanla ilgili bir uzman ile erek (hedef)metnin terimsel ve dilsel açıdan uygunluğunu sağlamak üzere işbirliği kurar.
				E.3.4	Çeviri işinin ait olduğu alt tür ve geleneğe uygunluğunu yayına hazırlayan ilgili kişilerle birlikte sağlar.
		E.4	Yerelleştirme yapmak	**E.4.1**	Kaynak içeriği talep, içeriğin özellikleri, alımlama koşulları, kullanılan terimce ve alan dili ile yerel kullanıma uygun olarak (varsa yazılım kodları ve değişkenleri dikkate alıp) ilgili yazılımları kullanarak erek (hedef) dile aktarır.
				E.4.2	Yazılımın çevirisinin test edilmesi aşamasında içeriği, metinsel bütünlüğe ilişkin işlerlik ve görsellik açısından kontrol eder.
				E.4.3	Test edilen içeriğin, metinsel bütünlüğe ilişkin işlerlik ve görsellik sorunlarını giderir.

Görevler		İşlemler		Başarım Ölçütleri	
Kod	**Adı**	**Kod**	**Adı**	**Kod**	**Açıklama**
F	Çeviri hizmeti ile ilgili kalite faaliyetlerini yürütmek	**F.1**	Hizmet talep eden kişi ve kuruluşlarla ilişkileri yönetmek	**F.1.1**	Olası ve mevcut müşterilere ilişkin bilgileri derleyerek, bir müşteri portföyü oluşturur.
				F.1.2	Hizmet talep eden kişi ve kuruluşlarla ilişki sürecini, hizmet öncesi, hizmet/çeviri süreci ve sonrası aşamalarını içerecek şekilde tasarlar.
				F.1.3	Hizmet talep eden kişi ve kuruluşlarla ilişkilerini oluşturduğu portföy ve tasarladığı aşamalar kapsamında yürütür.
				F.1.4	Hizmeti talep edenin memnuniyeti ve beklentilerini belirlemeye yönelik inceleme, değerlendirme çalışmaları yapar.
				F.1.5	Simültane ve ardıl çeviri hizmetlerinde hizmeti talep edeni sunulacak hizmetin kapsamı, içeriği ve yöntemi konusunda bilgilendirir.
		F.2	Çeviri iş süreçlerini izlemek	**F.2.1**	Çeviri iş süreçlerinin hizmet öncesi, hizmet/çeviri süreci ve sonrası olarak izlenebilir ve değerlendirilebilir şekilde akışını oluşturur.
				F.2.2	Çeviri iş süreçlerini, oluşturduğu akışa göre kayıt altına alır.
				F.2.3	Yapılan çevirinin kalitesini çevirinin türüne, yöntemine, akışa ve sözleşmeye göre kontrol eder.
				F.2.4	Simültane ve ardıl çeviride yaptığı iş hakkında meslektaşından geri bildirim alır.
				F.2.5	Yazılı çeviride işi talep edenden geri bildirim alır.

Görevler		İşlemler		Başarım Ölçütleri	
Kod	**Adı**	**Kod**	**Adı**	**Kod**	**Açıklama**
G	Mesleki gelişim faaliyetlerinde bulunmak	**G.1**	Bireysel mesleki gelişimini sağlamak	**G.1.1**	İlgili kuruluşlar tarafından mesleki konulara ilişkin eğitim etkinlikleri hakkında bilgilenerek kişisel eğitim ihtiyaçlarını belirler.
				G.1.2	Meslek ve sektördeki gelişmeleri ilgili kaynaklardan izleyerek çalışmalarına yansıtır.
				G.1.3	Görevleriyle ilgili mevzuat ve norm değişikliklerini ilgili kaynaklardan izleyerek çalışmalarına yansıtır.
				G.1.4	Kişisel kariyer hedeflerine göre kısa ve uzun dönemli mesleki gelişimini planlayarak uygular.
		G.2	Meslek içi eğitime katkıda bulunmak	**G.2.1**	Çalışma yöntemi ve deneyimleri hakkında meslektaşları ile bilgi paylaşımında bulunur.
				G.2.2	Meslektaşlarının talebi halinde yapılan çevirilere, mesleki ilke ve konulara yönelik çözümleyici geri bildirimlerde bulunur.

3.2. Kullanılan Araç, Gereç ve Ekipman

1. Ardıl çeviride mikrofon ve bloknot
2. Bilgisayar destekli çeviri araçları
3. Bilgisayar ve donanımları (yazıcı, tarayıcı, harici bellek vb.)
4. Elektronik ve/veya basılı sözlük
5. İletişim araçları (telefon, görüntülü telefon, tele-konferans sistemleri, telsiz, faks, teleks, kablosuz internet erişim cihazları vb.)
6. Kaynak ve uygulama dokümanları (genel formlar, prosedürler, iş talimatları vb.
7. Kırtasiye malzemeleri (kâğıt, kalem, delgeç, tel zımba vb.)
8. Ofis araçları (fotokopi makinesi, projeksiyon cihazı, evrak imha cihazı, hesap makinesi, kilit sistemi içeren evrak dolabı vb.)
9. Optik/dijital kaydetme ve görüntüleme cihazları (web cam, fotoğraf makinesi, video kamera, CD, VCD, DVD, Blu-ray disk okuyucuları vb.)
10. Simültane çeviri cihaz ve donanımları

3.3. Bilgi ve Beceriler

1. Araştırma yöntemleri bilgi ve becerisi
2. Ardıl çeviri teknikleri bilgi ve uygulama becerisi
3. Bilgi iletişim teknolojisi araçlarını kullanma bilgi ve becerisi
4. Bilgisayar destekli çeviri araçlarını kullanma bilgi ve becerisi
5. Bilgiye erişim ve kaynak kullanma becerisi
6. Çalışma dilleri (işaret dili dâhil) kapsamında genel kültür bilgisi
7. Çalışma dillerine simültane çeviri ve ardıl çeviriyi yapabilecek seviyede hakim olma becerisi
8. Çalışma dillerini (işaret dili dâhil) özel alanı ve dil düzlemlerini de kapsayacak şekilde etkili kullanma becerisi
9. Çeviri belleği oluşturma ve yönetme bilgi ve becerisi
10. Çeviri hizmetlerine ilişkin ulusal ve uluslararası standartlar ve mevzuat bilgisi
11. Çeviri süreçleri ile ilgili teknik terimler bilgisi
12. Çeviri yaptığı konularda özel alan ve terminoloji bilgisi
13. Çoklu ortam içeriğini yorumlama bilgi ve becerisi
14. Çözümleme yapma becerisi
15. Dikkat ve konsantrasyon becerisi
16. Ekip içinde çalışma becerisi
17. Görsel malzemeyi yorumlama bilgi ve becerisi
18. İletişim bilgi ve becerisi
19. Kalite yönetimi bilgisi
20. Kayıt tutma ve raporlama becerisi
21. Konferans çevirmenliği alanında simültane çeviri teknikleri bilgi ve uygulama becerisi
22. Kriz ve çatışma yönetimi bilgi ve becerisi
23. Kültürler arası iletişim bilgi ve becerisi
24. Meslek ile ilgili İSG ve çevre koruma bilgisi
25. Meslek ile ilgili mali işlem prosedürleri bilgisi
26. Metin ve söylem çözümleme yöntemleri bilgi ve uygulama becerisi
27. Planlama ve organizasyon becerisi
28. Sorun çözme bilgi ve becerisi

29. Sözlü çeviride konuşma, diksiyon ve hitabet bilgi ve becerisi
30. Sözlü çeviride not tutma teknikleri bilgi ve uygulama becerisi
31. Sözlü çeviride protokol ve görgü kuralları bilgisi
32. Sözlü çeviride tüm aktif dillerinde ileri seviyede sözlü ifade becerisi
33. Stres altında çalışabilme becerisi
34. Tanıtım dosyası ve mesleki özgeçmiş/CV hazırlama bilgi ve becerisi
35. Temel fiyatlandırma bilgisi
36. Terminoloji çıkartma ve terminoloji yönetimi araçlarını kullanma bilgi ve becerisi
37. Yerelleştirme çevirilerinde özel yazılımlar kullanma bilgi ve becerisi
38. Zaman yönetimi bilgi ve becerisi

3.4. Tutum ve Davranışlar

1. Çalışma ortamında düzenli olmak
2. Çalışma ortamında İSG ve çevre koruma kurallarının uygulanmasına özen göstermek
3. Çalışma zamanını işe uygun şekilde etkili ve verimli kullanmak
4. Çalışmalarında planlı ve organize olmak
5. Çeviri süreçlerinde dikkatli gözlem ve çözümleme yapmak
6. Çeviri süreçlerinde hizmeti talep eden, teknik süreç ve kalite odaklı çalışmak
7. Çeviri süreçlerinde risklere karşı öngörülü ve hazırlıklı olmak
8. Çeviri süreçlerinde uyarı ve eleştirilere açık olmak
9. Çeviri süreçlerinin yönetiminde hızlı ve pratik davranmak
10. Çeviri süreçlerinin yönetiminde teknik, mali ve hukuki detaylara ve kurallara özen göstermek
11. Çeviri süreçlerinin yönetiminde, yetki sınırları içinde, etkili ve hızlı inisiyatif kullanmak
12. Fikri mülk özelliği taşıyan basılı çevirilerde (sözlü çevirilerden elde edilmiş yazılı metinler dâhil) çevirmen olarak maddi haklar ve bu ürünlerde adının görünür biçimde yer alması konusunda duyarlı olmak
13. İş disiplinine ve işyeri çalışma prensiplerine uymak
14. İş için doğru kişilerden, zamanında ve doğru bilgiyi almak ve aktarmak
15. İşaret dili çevirilerinde çeviriyi engelleyecek kıyafetlerin kullanımından kaçınmak
16. Kaynakların verimli kullanılmasına özen göstermek
17. Konferans çevirmenliği alanında ile ilgili AB normlarına ve uluslararası normlara uygun çalışmak
18. Mesleğine ilişkin gizlilik ilkesine uymak
19. Mesleğine ilişkin konulara yönelik yaşam boyu öğrenmeyi gerçekleştirmek
20. Mesleğine ilişkin yeniliklere ve yeni fikirlere açık olmak
21. Meslek adabına ve etik ilkelerine uygun davranmak
22. Saha (afet, acil durum bölgesi vb.) faaliyetlerinde İSG önlemleri almak
23. Ulusal ve uluslararası gündemi takip etmek
24. Ulusal ve uluslararası kalite standartları, mevzuat ve normlara uygun çalışmak

4. ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE BELGELENDİRME

Çevirmen (Seviye 6) meslek standardını esas alan ulusal yeterliliklere göre belgelendirme amacıyla yapılacak ölçme ve değerlendirme, gerekli çalışma şartların sağlandığı ölçme ve değerlendirme merkezlerinde yazılı ve/veya sözlü teorik ve uygulamalı olarak gerçekleştirilecektir.

Ölçme ve değerlendirme yöntemi ile uygulama esasları bu meslek standardına göre hazırlanacak ulusal yeterliliklerde detaylandırılır. Ölçme ve değerlendirme ile belgelendirmeye ilişkin işlemler Mesleki Yeterlilik, Sınav ve Belgelendirme Yönetmeliği çerçevesinde yürütülür.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı: Banu Tellioğlu

Doğum Tarihi: 08.09.1972

İletişim Bilgileri

Ev Telefonu : 0216 360 2491
Cep Telefonu : 0544 582 0631
Ev Adresi : İstasyon Cad. Alibeşeoğlu Apt. 13/4 Göztepe İstanbul

Eğitim Bilgileri

2007-2015 Yıldız Teknik Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Programı

1996-1998 Boğaziçi Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Yüksek Lisans Programı

"Reflections of Gideon Toury's Target-Oriented Theory and Hans J. Vermeer's Skopos Theory on Translation Criticism: A Meta-critique" ("Gideon Toury'nin Erek-odaklı Kuramı'nın ve Hans J. Vermeer'in Skopos Kuramı'nın Çeviri Eleştirisine Yansımaları: Bir Üst-eleştiri") başlıklı tez Prof. Dr. Işın Bengi Öner danışmanlığında İngilizce olarak yazılmıştır.

1990-1995 Boğaziçi Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Lisans Programı

1986-1990 Özel Ortadoğu Lisesi

İş Deneyimi

2001-2015 Yeditepe Üniversitesi İngilizce Hazırlık Okulu - Grup Koordinatörü

1997-2001 Yıldız Teknik Üniversitesi Fransızca Mütercim Tercümanlık Bölümü - Öğretim Görevlisi

1996-1997 İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı – Okutman

1995-1996 İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı – Öğretmen

1995 Söz Yayıncılık - Editör

Yayınları

Çeviri Yayınlar

2007 *Mutluluğun Mimarisi*, Alain de Botton, İstanbul: Sel Yayıncılık.

2006 *Düşerken*, Nick Hornby, İstanbul: Sel Yayıncılık.

2005 *Aşağıdaki Yangın*, William Golding, İstanbul: Sel Yayıncılık.

2003 *Felsefenin Tesellisi*, Alain de Botton, İstanbul: Sel Yayıncılık.

2002 *Proust Yaşamınızı Nasıl Değiştirebilir*, Alain de Botton, İstanbul: Sel Yayıncılık.

1999 *Bingo Palas*, Louise Erdrich, İstanbul: Telos Yayınları.

1997 "Postmodern Konuşma ve Yazma Yolları", Stephen Katz, *Varlık*, sayı 1073, İstanbul.

1996 "Edebiyatta Kadın Geleneği", Elaine Showalter, *Kadın Araştırmalarında Yöntem*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Yayınlanmış Bildiri

1999 "Hans J. Vermeer'in Skopos Kuramı ve Bu Kuramın Çeviri Eleştirisine Yansımaları: Görece Görecelik", *Çeviride Uygulama Sorunları*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.